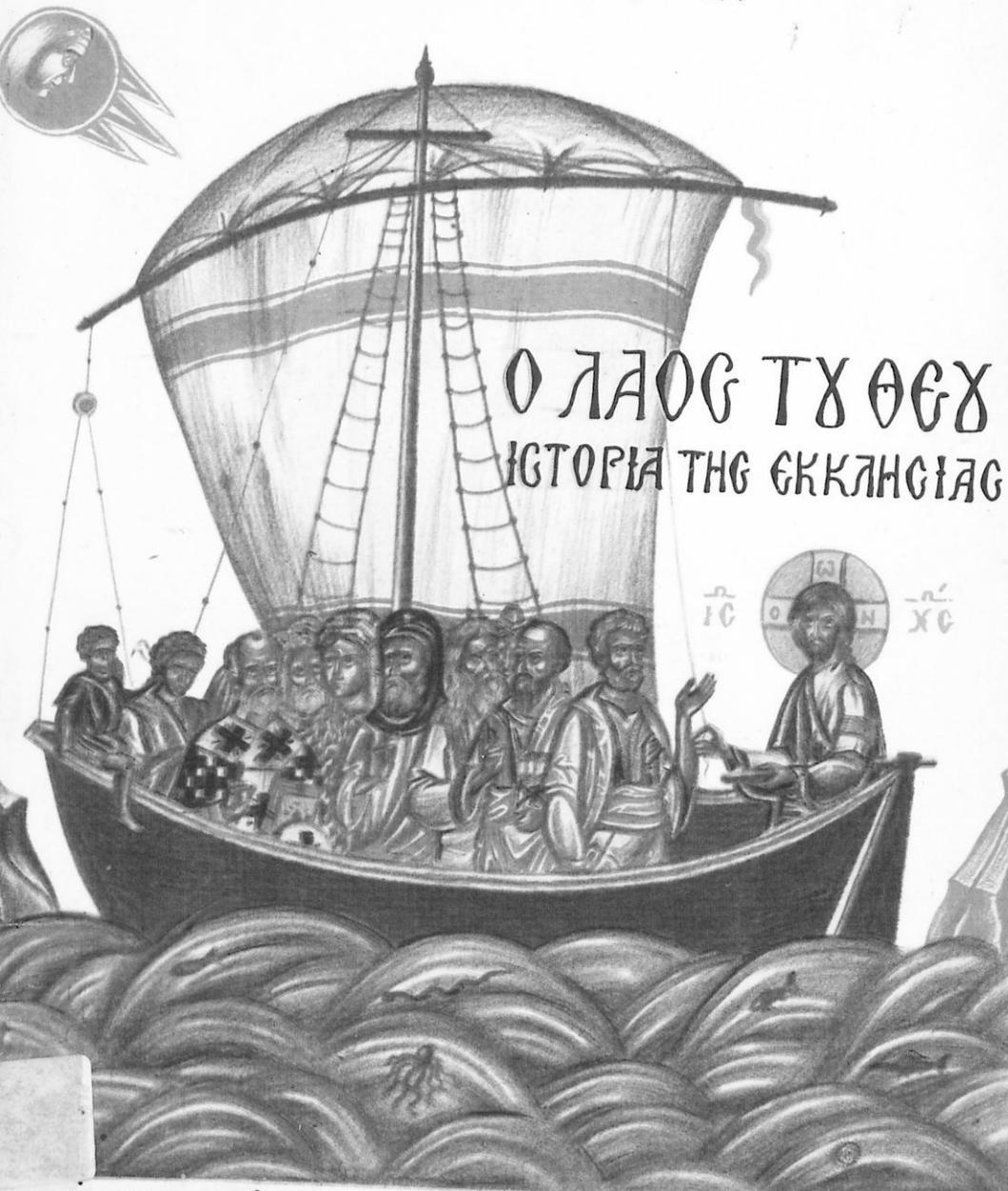

ΜΙΧ. ΚΑΡΔΑΜΑΚΗ - Χ.Ρ. ΓΚΟΤΣΗ
Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ - Κ. ΛΥΚΑΚΗ

ΟΛΑΟΣ ΤΥΘΕΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΛΑΪΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1978

Φημιοτοιχήκε από το Ιωνίτου Εκκλησευτικό Πανεπιστήμιο

ΟΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Β/Γ = 99

Ο ΛΑΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τά διδα-
κτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου
τυπώνονται ἀπό τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτι-
κῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΥΟΥ ΥΟΤΙΩΝ Δ
ΖΑΠΗΑΚΗΣ ΣΤΗ ΑΙΓΑΙΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ

Σελαντοφίδης Σπύρος
διδάκτορης βιβλιούχων

Α.Α.Ε. Αριθ. Είσοδη 533 Έτος 1987

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΣΤ

89

ΣΧΒ

ΜΙΧ. ΚΑΡΔΑΜΑΚΗ – ΧΡ. ΓΚΟΤΣΗ
Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ – Κ. ΛΟΥΚΑΚΗ

Καρδαμάκη, Γκότση
Κωνσταντίνη, Λουκάκη

Ο ΛΑΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

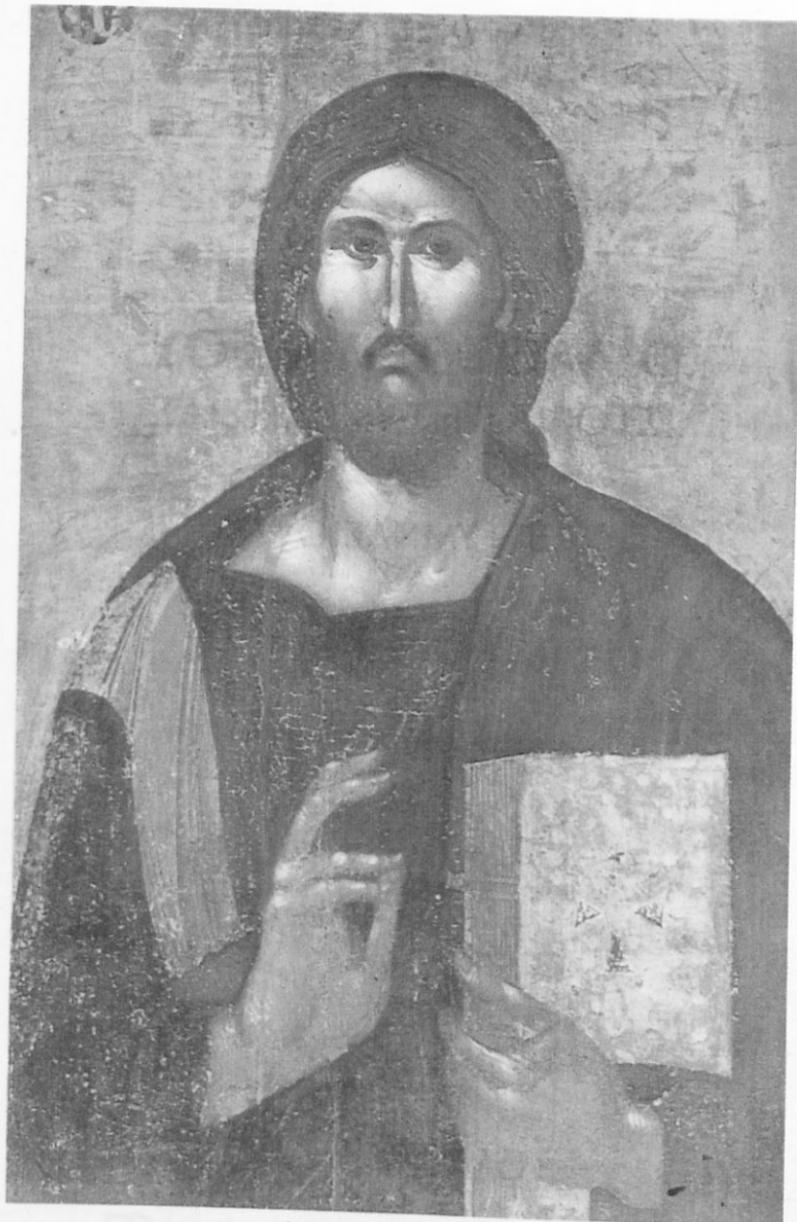
Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ – ΑΘΗΝΑ 1978

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
ΗΛΣ
ΕΤ2Β
237

Χριστός Παντοκράτορας
Εικόνα στόν ἄγιο Θεράποντα Μυτιλήνης (14ος αἰ.).

Εισαγωγή

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ: Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Δημιουργία, σωτηρία και Ἔκκλησία

Ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας βρίσκεται ὅτι θαῦμα τῆς δημιουργίας. Μέ το θαῦμα αὐτό ὁ Θεός καλεῖ τά «ἐκ τοῦ μηδενός» δημιουργήματά Του σέ κοινωνία ζωῆς μαζί Του. Ἐκκλησία, πολύ γενικά, είναι ἡ κοινωνία τοῦ Θεοῦ μέ τό λαό πού δημιούργησε.

Ἄλλα ἡ ἱστορικὴ ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχίζει μέ τό γεγονός τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή μέ τό θαῦμα τῆς σωτηρίας. Ἡ σωτήρια χάρη τῆς ἐνσαρκώσεως ἀνακαινίζει καὶ κάνει δυνατή, μετά τὴν ἀμαρτία τοῦ ἀνθρώπου, τήν κοινωνία του μέ τό Θεό. Ὁ Θεάνθρωπος Χριστός καλεῖ καὶ συνάγει τό χωρισμένο καὶ διασκορπισμένο ἀπό τό διάβολο καὶ τήν ἀμαρτία λαό τοῦ Θεοῦ.

Ἐτοι θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία παίρνει τελικά αὐτό τό ὄνομα, γιατί προσκαλεῖ καὶ συγκεντρώνει ὅλους ἐκείνους πού πιστεύουν στό Χριστό.

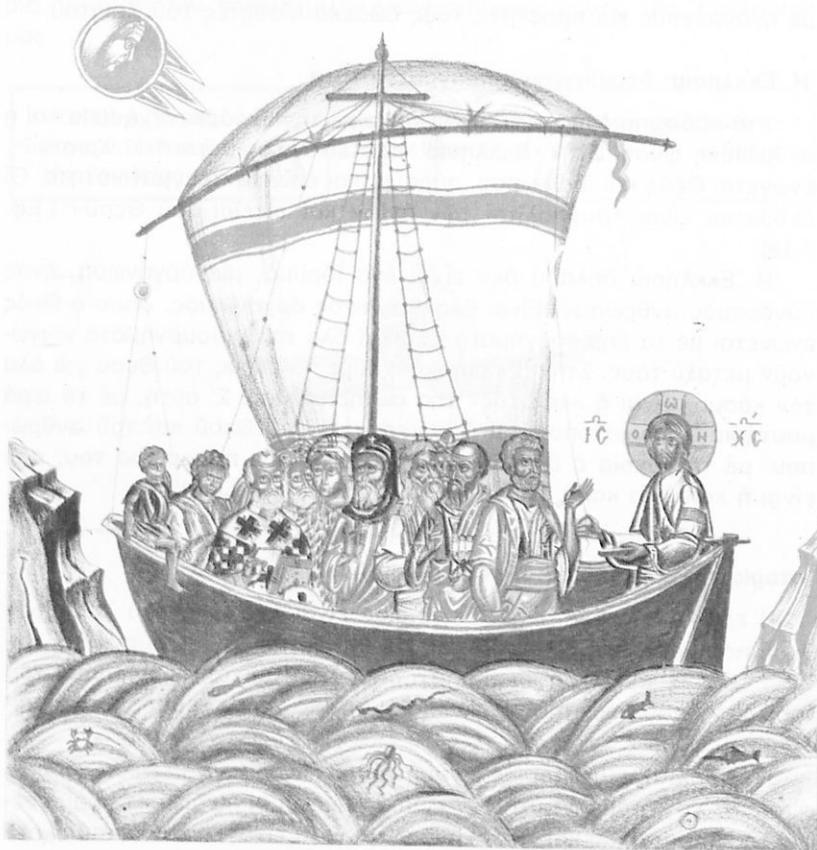
Παλαιός καὶ νέος Ἰσραήλ

Ὁ Χριστός είναι ἡ «κεφαλή» τοῦ νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς νέας ἀνθρωπότητας. Στό πρόσωπό Του καὶ στή νέα ἀνθρωπότητα ἐκπληρώνονται ὅλες οἱ ἐπαγγελίες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Στήν Καινή Διαθήκη ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζεται ὡς ἡ συνέχιση ἡ καλύτερα ἡ ἀνακαίνιση «ἐν Χριστῷ» τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Είναι ὁ «νέος Ἰσραὴλ», ὁ «Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ», πού δέ στηρίζεται πιά στή γενεαλογική καταγωγή του ἀπό τὸν Ἀβραάμ, ἀλλά πάνω στή χάρη τοῦ Χριστοῦ, πού δημιουργεῖ νέες σχέσεις ἀνάμεσα στό Θεό

‘Η διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας. Η διάβαση, σημαντικό γεγονός στήν ιστορία, συμβολίζει τό χριστιανικό βάπτισμα, πού είναι κατακλυσμός τῆς Παρισινῆς Εθνικής Βιβλιοθήκης, 10ος αι.).

Τό πλοϊο τῆς Ἔκκλησίας. Οἱ πιστοὶ εἶναι ἐπιβάτες τοῦ πλοίου τῆς Ἔκκλησίας, πού πλέει μέσα στήν πολυκύμαντη θάλασσα τοῦ κόσμου. Ὁ πηδαλιούχος Χριστός καλεῖ στό πλοϊο Του· Ἔκκλησία ὀλους τούς ἀνθρώπους γιά νά τούς μεταφέρει, ὅπως τούς Αποστόλους καί τούς ἄγιους, στήν ἀγνή χώρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (Σχέδιο τοῦ μαθητῆ Σ. Μ. Καρδαμάκη).

καί τό λαό Του. Στό λαό αύτό τή θέση τῶν δώδεκα φυλῶν παίρνει ἡ χριστιανική διασπορά (= χριστιανοί, διασπαρμένοι ἀνάμεσα σέ διάφορους λαούς), κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τῶν Ἀποστόλων. Ἡ διαθήκη τοῦ Σινᾶ ἀντικαταστάθηκε μέ τήν Καινή Διαθήκη «ἐν τῷ αἷματι τοῦ Χριστοῦ».

Ἡ χριστιανική Ἔκκλησία εἶναι ἔνα «καινούργιο ἀνθρώπινο γένος»,

ή νέα και μοναδική οίκογένεια του Θεοῦ. Είναι ό νέος λαός του Θεοῦ, με ήγουμένους και προφήτες τούς δώδεκα Μαθητές του Χριστοῦ.

΄Η Έκκλησία: θεανθρώπινη πραγματικότητα

Στό πρόσωπο του Χριστού ένώθηκε με τήν ένσαρκωση ή θεία και ή άνθρωπινη φύση. Στήν Έκκλησία, πού είναι τό «σώμα του Χριστοῦ», ένώνεται Θεός και ἄνθρωπος, ούρανια και ἐπίγεια πραγματικότητα. Οι ἄνθρωποι είναι «συμπολῖται τῶν ἀγίων και οἰκεῖοι του Θεοῦ» (Ἐφ. 2,19).

΄Η Έκκλησία δηλαδή δέν είναι ἔνα ἰδρυμα, μιά ὄργανωση, ἔνας σύνδεσμος ἄνθρωπων. Είναι θεανθρώπινος ὄργανισμός, ὅπου ό Θεός ένώνεται με τά δημιουργήματά Του και ὅλα τά δημιουργήματα κοινωνοῦν μεταξύ τους. Στήν Έκκλησία ἔχουμε τό ἔλεος του Θεοῦ γιά ὅλο τόν κόσμο. Είναι ή «κιβωτός» τῆς σωτηρίας μας. Σ' αὐτή, με τά ιερά μυστήρια, πραγματοποιεῖται ἡ συνεργασία του Θεοῦ και του ἄνθρωπου, με τήν όποια ό ἄνθρωπος κατορθώνει τόν προορισμό του, πού είναι ή κοινωνία και ή ἔνωσή του με τό Θεό (ή θέωση).

΄Ιστορία τῆς Έκκλησίας: ή πορεία του λαοῦ του Θεοῦ

΄Η εἰκόνα τῆς ζωντανής Έκκλησίας είναι ή εἰκόνα του λαοῦ του Θεοῦ πού πορεύεται, ίκετεύοντας και ὑμνώντας τό δημιουργό και σωτήρα Του. ή Έκκλησία είναι ή νέα διάβαση (Πάσχα), τό πέρασμα του λαοῦ του Θεοῦ ἀπό τή δουλεία τῆς ἀμαρτίας στήν ἐλευθερία τῶν παιδιῶν του Θεοῦ.

΄Η ιστορία τῆς Έκκλησίας είναι ή πορεία του λαοῦ του Θεοῦ πρός τή σωτηρία. Στήν πορεία αὐτή δέν είναι ἄγνωστοι οι κίνδυνοι τῆς αἱρέσεως, τῆς ἀποστασίας και τῶν σκανδάλων, γιατί είναι κίνδυνοι πού σχετίζονται με τήν ἄνθρωπινη ἀδυναμία. Δέν είναι ἐπίσης ἄγνωστα τά ἐμπόδια και οι διωγμοί, τό μαρτύριο και ό θάνατος. Αὐτά ὄφειλονται στήν ἐχθρική στάση του «κόσμου» ἀπέναντι στήν Έκκλησία. Όλα αὐτά ή Έκκλησία τά ἀντιμετωπίζει με τήν πίστη στό Χριστό και στήν τελική νίκη Του.

Τά γεγονότα τῆς ιστορίας τῆς Έκκλησίας δέν είναι ὥπως όλα τά ιστορικά γεγονότα. ή ιστορία τῆς Έκκλησίας είναι ιερὴ ιστορία. Είναι τά θαυμάσια και τά μεγαλεῖα του Θεοῦ ἀνάμεσα στό λαό Του. Δέν είναι τά πάθη και τά λάθη τῶν χριστιανῶν, κληρικῶν και λαϊκῶν, πού ντύνοντάς τα κανείς θρησκευτικά, τά παρουσιάζει ώς ἐκκλησιαστική ιστορία. Είναι ή πορεία τῆς ζωῆς του πιστοῦ λαοῦ του Θεοῦ μέσα στόν κό-

σμο, που φωτίζει τό νόημα τού κόσμου και οικοπεύει στήν τελική σωτηρία. Γι' αύτή τήν πορεία μιλεῖ ό άναστάσιμος ψυμνος τής Ἔκκλησίας μας:

«Ω Πάσχα τὸ μέγα καὶ ἰερώτατον, Χριστέ, ὡ σοφία καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις: δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας σου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

1. Ἡ Πεντηκοστή

Τό γεγονός τῆς ἐπιφοίτησεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος

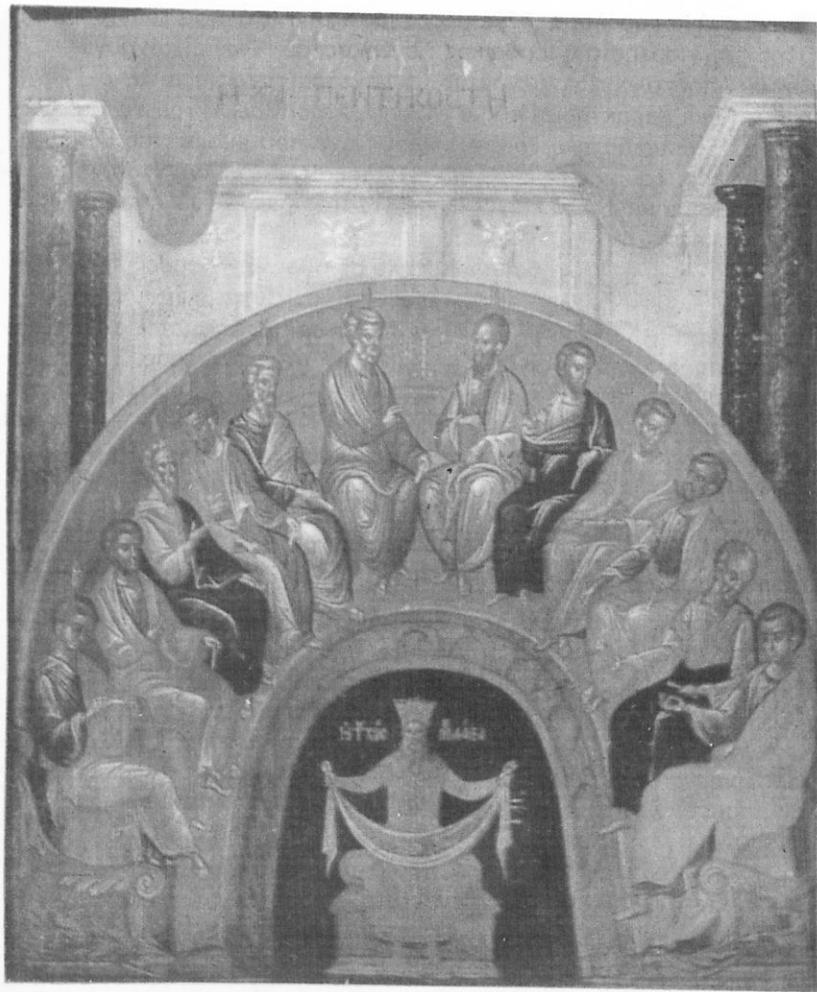
Ἡ ἐπιφοίτηση τοῦ Ἅγιου Πνεύματος εἶναι ἀποφασιστικό γεγονός γιά τὴν Ἐκκλησία. Ὁ Κύριος εἶχε ύποσχεθεῖ στούς μαθητές Του τὴν ἀποστολή τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, γιά νά τούς διδάξει τὴν ἀλήθεια πάνω στὸ ἔργο πού αὐτός ἐργάστηκε καὶ πού ἐκεῖνοι θά ἔπρεπε νά συνεχίσουν. Ἦταν μιά ἀποστολή δύσκολη, πού χρειαζόταν τῇ θείᾳ συμπαράσταση.

Οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μιλοῦν γιά τό γεγονός αὐτό μέ σαφήνεια καὶ παραστατικότητα:

“Οταν ἔφθασε ἡ μέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἥταν ὅλοι οἱ πιστοί μαζί στό ἔδιο μέρος. Καὶ ξαφνικά ἦρθε ἀπό τὸν οὐρανό βοή, πού ἔμοιαζε σάν νά φυσᾶ δυνατός ἄνεμος, καὶ γέμισε τὸ σπίτι πού κάθονταν. Καὶ παρουσιάστηκαν γλώσσες σάν φλόγες φωτιᾶς νά διαμοιράζονται σ' αὐτούς καὶ νά κάθεται ἀπό μιά στόν καθένα καὶ ὅλοι γέμισαν ἀπό Πνεῦμα Ἅγιο.» (Πράξ. 2,1-4a).

Οἱ πληροφορίες τοῦ παραπάνω κειμένου εἶναι σημαντικές:

1. Ἡ ἐπιφοίτηση τοῦ Ἅγιου Πνεύματος εἶναι γεγονός ιστορικό.

Η Πεντηκοστή. Τό "Άγιο Πνεῦμα χαρίζει τό φωτιομό Του σέ κάθε μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό τονίζει ἡ εἰκόνα, πού ἔχει ἀνάμεσα στούς Ἀποστόλους καὶ ἄλλα πρόσωπα, ἔξω ἀπό τὸν κύκλο τῶν δώδεκα Μαθητῶν, ὅπως τὸν ἀπόστολο Παῦλο καὶ τοὺς εὐαγγελιστές Μάρκο καὶ Λουκᾶ. Οἱ πιστοί, ἀγιασμένοι καὶ δυναμωμένοι ἀπό τὴ χάρη τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, ἐργάζονται καὶ προσεύχονται γιά τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου, πού είκονίζεται στό κάτω μέρος τῆς εἰκόνας μέ μιά γεροντική μορφή (ἄγιος Γεώργιος Βενετίας, Β' πενηνταετία 16ου αι.).

"Εγινε στά ίεροσόλυμα, δέκα μέρες μετά τήν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου, τῇ μέρᾳ τῆς γιορτῆς τῆς ιουδαϊκῆς Πεντηκοστῆς. Ἐκεῖ είχαν συγκεντρωθεῖ οἱ Ἀπόστολοι, περιμένοντας μέ λαχτάρα τὸν «Παράκλητο».

2. Εἶναι χαρακτηριστικός ὁ τρόπος ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Παρουσιάστηκε ξαφνικά μ' ἔνα ἥχο πού ἔμοιαζε μέ βίαιο, δυνατό ἄνεμο. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα «πνέει ὅπου θέλει» μ' ἔνα τρόπο δυναμικό, πού δημιουργεῖ μιά καινούργια κατάσταση γι' αὐτούς πού δέχονται τήν ἐπίσκεψή Του.

3. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διαμοιράστηκε σέ πύρινες γλῶσσες καί κάθισε σέ κάθε Ἀπόστολο ξεχωριστά. Στό γεγονός αὐτό βλέπουμε τή θεία ἀποστολή τῶν Μαθητῶν. Ἄλλα καί ἔνα εἰδος βαπτίσματος πού μετέβαλε τούς Ἀποστόλους καί τούς ἐνίσχυσε στό ἔργο τους.

4. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα «ἐπλήρωσε» μέ τήν παρουσία Του ὅλο τό σπίτι, ὅπου ἦταν συγκεντρωμένοι οἱ Ἀπόστολοι. Ἀκόμη ὅλοι οἱ Ἀπόστολοι ἔγιναν δοχεῖα τῆς χάρης τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Στό ἔξης τό Ἅγιο Πνεῦμα θά ἐργάζεται τά πάντα μέσα στήν Ἑκκλησία καί θά είναι ἡ δύναμη τῶν ἀπεσταλμένων της.

Άμεσες συνέπειες τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος

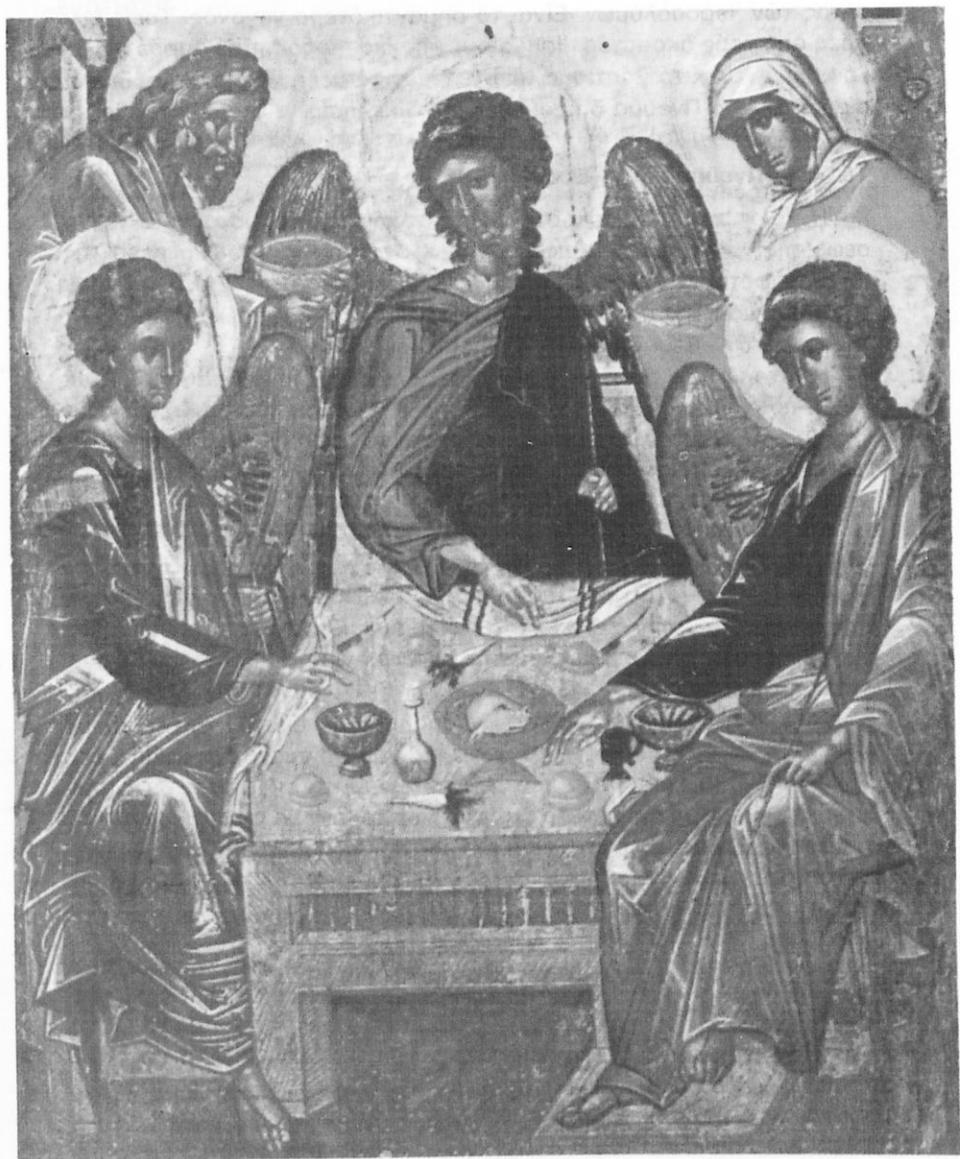
Οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, στή συνέχειά τους, (2,4β-41), ἀναφέρουν μιά σειρά ἀπό γεγονότα ὡς ἄμεσες συνέπειες τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Τά γεγονότα αὐτά είναι:

1. Ἡ ἐναρξη τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου. Οἱ Ἀπόστολοι ἄρχισαν νά μιλοῦν γνωστές τότε ξένες γλῶσσες καί νά γίνονται οἱ θαρραλέοι κήρυκες τῶν μεγαλείων τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σ' ἄλλους ἀκροατές προκάλεσε τό θαυμασμό γιά τούς Ἀποστόλους καί σ' ἄλλους τό χλευασμό ἐναντίον τους.

2. Τό κήρυγμα τοῦ Πέτρου γιά τόν ἀναστημένο Κύριο. Τόν Κύριο πού, παρά τά ὅσα θαυμαστά ἔκαμε στό λαό τοῦ Θεοῦ, οἱ Ιουδαῖοι Τόν σταύρωσαν. Ὁ Θεός ὅμως Τόν ἀνέστησε ἀπό τούς νεκρούς καί αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ είναι μάρτυρες οἱ Ἀπόστολοι. Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ είναι τό περιεχόμενο τοῦ ἀποστολικοῦ κήρυγματος καί τό θεμέλιο τῆς νέας ζωῆς τῆς Ἑκκλησίας.

3. Τά ἐρωτήματα πού προκαλεῖ τό κήρυγμα τοῦ Πέτρου στούς ἀκροατές, σχετικά μέ τή σωτηρία τους. Στήν ἀπάντηση σ' αὐτά τονίζεται ἡ μετάνοια καί τό βάπτισμα στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Είναι οἱ προϋποθέσεις γιά νά λάβουμε τό Ἅγιο Πνεῦμα καί νά γίνουμε μέλη τῆς Ἑκκλησίας.

4. Ἡ δημιουργία τῆς πρώτης Ἑκκλησίας, τῆς ἐκκλησιαστικής κοινό-

‘Η Φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Είναι ή παράσταση τῆς Ἁγίας Τριάδας στήν ὁρθόδοξη Ἐκκλησίᾳ. Συμμετρική καὶ ἡρεμητική εἰκόνα γεμάτη μυστήριο καὶ σιγή (Αθήνα, Βυζαντινό Μουσεῖο, 16ος αι.).

τητας τῶν Ἱεροσολύμων. Είναι τό σημαντικότερο γεγονός. Τρεῖς χιλιάδες από τούς ἀκροατές, Ἰουδαίους τῆς διασπορᾶς, πού ἀποδέχτηκαν τό κήρυγμα καὶ τό βάπτισμα, ἀποτέλεσαν τά μέλη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Τό "Ἄγιο Πνεῦμα δημιουργεῖ τήν Ἐκκλησία.

Τό "Ἄγιο Πνεῦμα καὶ ἡ Ἐκκλησία

"Η χριστιανική Πεντηκοστή είναι τό γεγονός τῆς ιστορικῆς γεννήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἥ, ὅπως συνήθως λέγεται, ἡ γενέθλια μέρα τῆς. Είναι ἡ ἀφετηρία τοῦ ἔργου τῆς. Μέ τήν Πεντηκοστή ἡ Ἐκκλησία κάνει τήν ἐμφανιστή της στὸν κόσμο καὶ ἀρχίζει νά προσφέρει τό εὐαγγέλιο τῆς σ' αὐτόν. "Ετσι δημιουργεῖ τήν ιστορία τῆς.

"Η ιστορία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ὅπως τή διηγοῦνται οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, δείχνει πόσο τό "Ἄγιο Πνεῦμα συνδέεται μέ τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Μέ τήν Πεντηκοστή τό "Ἄγιο Πνεῦμα μπαίνει στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας καὶ τήν παρακολουθεῖ σ' ὅλη τήν πορεία τῆς. "Η Ἐκκλησία είναι μιά συνεχίζόμενη Πεντηκοστή.

Τά μεγάλα γεγονότα τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς φανερώνουν ὅτι τό "Ἄγιο Πνεῦμα είναι ὁ ὄδηγός τῆς Ἐκκλησίας στό ἔργο τῆς. Είναι ἴδιαίτερα ὁ συμπαραστάτης, ὁ παρηγορητής καὶ ὁ ὑπερασπιστής («παράκλητος») στή δύσκολη πορεία τῆς. Κύριο ἔργο Του παραμένει ἡ αὔξηση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ συγκρότηση τῆς "μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας".

Κάθε πιστός παίρνει τό "Ἄγιο Πνεῦμα, πού μένει στήν Ἐκκλησία, μέ τά ιερά μυστήρια. Ἰδιαίτερα τό μυστήριο τοῦ Χρίσματος μεταδίδει στό βαπτιζόμενο τά χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ τόν κάνει ἀπόστολο τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό λέγεται καὶ προσωπική Πεντηκοστή τοῦ ἀνθρώπου. Χωρίς τό "Ἄγιο Πνεῦμα εἴμαστε φτωχοί καὶ ἀδύνατοι, μόνοι καὶ ἀπελπισμένοι, ἀκόμη καὶ ὅταν νομίζουμε ὅτι τά ξέρουμε καὶ τά μποροῦμε ὅλα. Τό "Ἄγιο Πνεῦμα όλοκληρώνει τήν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

"Ετσι καταλαβαίνουμε τήν καθημερινή ἐπίκλησή Του ἀπό τήν Ἐκκλησία:

«Βασιλεῦ οὐράνιε, Παράκλητε, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τά πάντα πληρῶν, ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς χορηγός, ἐλθε καὶ σκήνωσον ἐν ἡμῖν καὶ καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλīδος καὶ σῶσον, Ἀγαθέ, τὰς ψυχὰς ἡμῶν»

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ή Πεντηκοστή λέγεται «γενέθλια» μέρα τής Ἐκκλησίας;
2. Πώς χαρακτηρίζεται τό "Άγιο Πνεῦμα στήν προσευχή «Βασιλεῦ οὐράνιε...» καὶ γιατί;
3. Ποιές είναι οι προϋποθέσεις γιά νά λάβουμε τό "Άγιο Πνεῦμα καί νά γίνουμε μέλη τής Ἐκκλησίας;
4. Τί σοῦ κάνει ἐντύπωση τή μέρα τής Πεντηκοστῆς στόν ιερό ναό τής ἐνορίας σου;

2. Ἡ πρώτη ἐκκλησιαστική κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων

Ἡ λατρευτική ζωὴ τῆς κοινότητας

Τό ὄνομα Ἐκκλησία δόθηκε στή χριστιανική κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων. Είναι αύτή πού συγκροτήθηκε ἀμέσως μετά τήν Πεντηκοστή καὶ ἔγινε ἡ «μητέρα» τῶν Ἐκκλησιῶν. Σύμφωνα μέ τή μαρτυρία τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων κέντρο τής ζωῆς τής πρώτης ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας τῶν Ἱεροσολύμων ἦταν ἡ λατρεία:

«Παρέμειναν τροσηλωμένοι μέ ἀφοσίωση καὶ ζῆλο στή διδασκαλία τῶν ἀποστόλων, στήν ἐπικοινωνία μεταξύ τους, στή μετάληψη τής θείας κοινωνίας καὶ στίς προσευχές... Καθημερινά προσέρχονταν ὅλοι μέ μιά ψυχή στό ναό, ἔκοβαν τόν ἄρτο στά σπίτια τους καὶ ἔτρωγαν μέ χαρά καὶ ἀπλότητα καρδιᾶς, δοξολογώντας τό Θεό καὶ ἔχοντας τήν ἀγάπη ὅλου τοῦ λαοῦ» (Πράξ. 2,42.46.47)

Τά βασικά στοιχεῖα τής λατρευτικῆς ζωῆς τής κοινότητας είναι:

- ἡ σύναξη τῶν πιστῶν,
- ἡ διδαχή – τό κήρυγμα – τῶν Ἀποστόλων,
- ἡ καθημερινή κλάση τοῦ ἄρτου – θεία Εὐχαριστία,
- τό κοινό τραπέζι – οἱ Ἅγιες,
- ἡ προσευχή.

Ἡ λατρεία είναι καρπός τής πίστεως τής κοινότητας στό Χριστό. Είναι ἀπλή μέ καθαρά εὐχαριστιακό χαρακτήρα. Συγκεφαλαιώνεται δηλαδή στήν κλάση τοῦ ἄρτου, πού είναι μιά σύντομη τελετή. Ἄλλ' αὐτή ἡ εὐχαριστιακή τελετή είναι σημαντική γιά τή ζωή τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ,

Η κλάση τοῦ ἄρτου. Σύγχρονο μωσαϊκό στή Ρώμη βασισμένο σε παράσταση ἀπό κατακόμβη.

γιατί ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τό Θεό. Καὶ αὐτό τό γεγονός εἶναι ἡ καρδιά τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ύπάρχει ὅπου τελεῖται ἡ θεία Εὐχαριστία καὶ ὅπου οἱ πιστοί μετέχουν σ' αὐτή.

Είναι χαρακτηριστικό τό ὅτι ἀπό τὴν πρώτη στιγμή τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας τό κήρυγμα συνδέθηκε μέ τή λατρεία, μέ τὴν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τό κήρυγμα βοηθᾶ στὴ συγκρότηση τῆς Ἐκκλησίας, γιατί μ' αὐτό ἐξαγγέλλεται τό ἔργο τῆς σωτηρίας στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Μ' αὐτό οἱ ἀνθρώποι καλοῦνται στό ἔργο τοῦ Θεοῦ.

Τόπος καθημερινῆς προσευχῆς καὶ ἀποστολικῆς διδαχῆς ἦταν ἀρχικά ὁ ναός τοῦ Σολομώντα. Γιά τὴν τέλεση ὅμως τῆς Εὐχαριστίας ἄρχισαν ἀμέσως νά χρησιμοποιοῦνται ἑκτός ἀπό τό ύπερωπο τῶν Ἱεροσολύμων καὶ σπίτια τῶν πιστῶν καὶ ἀργότερα εἰδικά κτίρια, πού πήραν τά ὄνόματα «εὔκτήριοι οίκοι», «Κυριακά» ἢ «Ἐκκλησίαι».

三

Κοινωνία ἀγάπης

‘Η πρώτη ἐκκλησιαστική κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων εἶχε τά χαρακτηριστικά μᾶς πραγματικῆς κοινωνίας ἀγάπης:

«Ολοὶ οἱ πιστοὶ ἦταν συναγμένοι καὶ τά εἶχαν ὅλα κοινά· πουλοῦσαν τά κτήματα καὶ τίς περιουσίες τους καὶ τά μοίραζαν σ' ὅλους κατά τίς ἀνάγκες πού εἶχε ὁ καθένας... Ἐτρωγαν μέχρι καὶ ἀπλότητα καρδιᾶς... Ὄλοὶ οἱ πιστοὶ εἶχαν μιά καρδιά καὶ μιά ψυχή καὶ κανεῖς δέν ἔλεγε ὅτι κάτι ἀπό τά ὑπάρχοντά του εἶναι δικό του, ἀλλά ἦταν σ' αὐτούς ὅλα κοινά... Οὕτε ὑπῆρχε κανείς φτωχός ἀνάμεσά τους» (Πράξ. 2,44-47,4, 32-34).

Πρόκειται για ἔνα νέο τρόπο ζωῆς, πού θεμελιώνεται στήν κοινή πίστη στὸν ἀναστημένο Κύριο, καθώς ἐπίσης καὶ στήν κοινὴ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ή πίστη ἀναπτύσσει τήν ἀγάπη καὶ τήν ἀδελφότητα καὶ ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι καὶ κοινωνία ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους.

Τά κύρια γνωρίσματα τοῦ νέου τρόπου ζωῆς τῆς Ἔκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων είναι:

1. Ἡ χαρά καὶ ἡ καθαρότητα τῆς καρδιᾶς τῶν πιστῶν.
2. Ἡ δημιουργία κοινῶν τραπεζιῶν-συσσιτίων γιά τούς φτωχούς.
Πρόκειται γιά τίς καλούμενες «ἀγάπες» («κοινά δεῖπνα»). Οἱ «ἀγάπες» συνδέονταν μὲ τή θεία Εὐχαριστία καὶ καταργοῦσαν στήν πράξη τίς διακρίσεις ἀνάμεσα στούς πιστούς.

3. Ἡ ἐθελοντική κοινοκτημοσύνη. Οἱ χριστιανοὶ δηλαδή πρόσφεραν τό ἀντίτιμο τῆς περιουσίας τους γιά τίς ἀμεσες κοινωνικές καὶ οἰκονομικές ἀνάγκες τῆς κοινότητας. Ἡ περίπτωση τοῦ Ἀνανία καὶ τῆς Σαπφείρας (Πράξ. 5, 1-11) μαρτυρεῖ ὅτι κάθε προσφορά πού δέν προέρχεται ἀπό καθαρή καρδιά, δέν εἶναι δεκτή στή χριστιανική κοινότητα. Τό Ἀγιο Πνεύμα, πού ἐμπνέει καὶ καθοδηγεῖ τήν Ἔκκλησία, δέν ἔχει καμιά σχέση μὲ τά ψέματα τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ κοινοκτημοσύνη

Ἡ κοινοκτημοσύνη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας τῶν Ἱεροσολύμων ἦταν ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφοσύνης τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἀν καὶ περιοριζόταν στά κοινά τραπέζια, ἦταν κάτι τό μοναδικό. Οἱ πιστοί μὲ μεγάλη προθυμία πρόσφεραν τά ἀγαθά τους σ' ἔνα κοινό ταμεῖο γιά κοινή χρήση.

Ἡ κοινοκτημοσύνη τῆς Ἔκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων δέν ἦταν ἔνας ἀπλός ἐνθουσιασμός. Γεννήθηκε ἀπό τή χριστιανική ἀγάπη, στήν ὅποια παρακινοῦσε τούς πιστούς ἡ θεία Εὐχαριστία, τό μυστήριο πού

ένώνει τούς πιστούς σέ μια πραγματική κοινωνία ζωῆς και ἀγάπης. Και γεννήθηκε γιά νά ἀντιμετωπίσει τίς πραγματικές ἀνάγκες τῆς νεοσύ-στατης αὐτῆς Ἐκκλησίας.

Δυό είναι οι λόγοι πού παρακίνησαν στήν κοινοκτημοσύνη:

1. Τό ἴεραποστολικό ἔργο τῆς «μητέρας» Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσο-λύμων. Οι ἀνάγκες τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀντιμετωπίστηκαν μέ τῇ δημιουρ-γίᾳ κοινοῦ ταμείου και συσσιτίου. Αὐτό τό νόημα είχαν οἱ ἔρανοι («λο-γίες») τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν γιά τήν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων.
2. *Oἱ ἄθλιες κοινωνικές και οικονομικές συνθῆκες τῆς ἐποχῆς.*

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι ἡ σημασία τῆς θείας Εύχαριστίας γιά τήν Ἐκκλησία;
2. Ἐχει ἡ σημερινή Ἔνορία κοινά γνωρίσματα μέ τήν πρώτη ἐκκλησιαστική κοι-νότητα τῶν Ἱεροσολύμων; Ποιά είναι αὐτά;
3. Τί ἦταν ἡ κοινοκτημοσύνη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας;
4. Σκέφτηκες ὅτι γιά νά ζήσει ὁ κόσμος χρειάζεται ἀγάπη; Τί θά μπορούσες νά κάμεις γι' αὐτό;

3. Οι πρῶτες ἀντιδράσεις κατά τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ ιουδαϊκή ἀντίδραση στό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων

Τό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, μέ κέντρο τό σταυρωμένο και ἀνα-στημένο Κύριο, ἐγκαινιάζει μιά νέα περίοδο στή ζωή τῶν ἀνθρώπων. Ἡταν λοιπόν φυσικό νά ῥθεῖ σέ ἀντίθεση μέ τίς θρησκευτικές ἀντιλή-ψεις, πού ἐπικρατοῦσαν τότε. Νά συγκρουστεῖ μέ τίς τάξεις τῶν θρη-σκευτικῶν ἀρχόντων, πού ἀντιπροσώπευαν και ὑπερασπίζονταν τίς ἀντιλήψεις αὐτές.

Οι Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μᾶς πληροφοροῦν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι στά πρῶτα κιόλας βήματά τους, συναντοῦν τή σκληρή ἀντίδραση και ἀπειλή τῶν Ιουδαίων, γιατί σ' αὐτούς ἀπευθύνεται ἀρχικά τό Εὐαγγέ-λιο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Πέτρος και ὁ Ἰωάννης συλλαμβάνονται και φυλακί-ζονται. Τό συνέδριο ὅμως τῶν ἀρχόντων τῶν Ιουδαίων θά τούς ἀπε-λευθερώσει, ἀφοῦ θά τούς ἀπειλήσει νά πάψουν νά κηρύ-ττουν γιά τόν Ἰησοῦ.

΄Αλλά ή αὐξηση τῆς Ἑκκλησίας μέ τό ἀποστολικό κήρυγμα θά αύξησει καὶ τὴν ιουδαϊκή ἀντίδραση. Οἱ ἄρχοντες τοῦ ιουδαϊκοῦ λαοῦ συλλαμβάνουν καὶ φυλακίζουν τούς Ἀποστόλους, πού ἀπελευθερώνονται μέ τῇ θαυμαστῇ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ξανασυλλαμβάνονται καὶ ὀδηγοῦνται μπροστά στὸ συνέδριο. Οἱ ἄρχοντες θά ἀναγκαστοῦν νά τούς ἀπολύσουν, ἀφοῦ τούς μαστιγώσουν καὶ τούς ἀπειλήσουν νά ἐγκαταλείψουν τό κήρυγμά τους γιά τό Χριστό.

΄Αν οἱ ιουδαῖοι δέν ἐπιβάλλανε τὴν ἔσχατη ποινή, τό θάνατο, στούς Ἀποστόλους, τοῦτο ὀφείλεται:

1. Στή στάση πού πήρε ἀπέναντι τους στὸ συνέδριο ὁ συνετός Φαρισαῖος νομοδιάσκαλος Γαμαλιήλ, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἂν τό ἀποστολικό ἔργο εἶναι ἀπό τό Θεό, τότε δέν μπορεῖ νά ἀνατραπεῖ (Πράξ. 5, 38.39).

2. Στό φόβο τῶν ιουδαϊκῶν ἀρχῶν γιά λαϊκές ἐξεγέρσεις. Γιατί τό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων καὶ τά θαύματα πού τό συνόδευαν, είχαν μεγάλη ἐπίδραση στό λαό (Πράξ. 4, 21.5, 26).

΄Εκεῖνο πού ιδιαίτερα μᾶς συγκινεῖ εἶναι ἡ παρρησία τῶν Ἀποστόλων στή διακονία τοῦ κηρύγματος τῆς Ἑκκλησίας καὶ ἡ ἀποφασιστικότητά τους μπροστά στίς ιουδαϊκές ἀντιδράσεις καὶ ἀπειλές. Καὶ τοῦτο, γιατί ἔχουν τή βεβαιότητα ὅτι υπηρετοῦν τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ λαοῦ Του. Αύτό ὁμολογοῦν μπροστά στό συνέδριο:

«Ἐμεῖς δέν μποροῦμε νά μή μιλοῦμε γιά κεῖνα πού εἰδαμε καὶ ἀκούσαμε. Πρέπει νά πειθαρχοῦμε μᾶλλον στό Θεό παρά στούς ἀνθρώπους. Ό Θεός τῶν πατέρων μας ἀνέστησε τόν Ἰησοῦ, πού ἐσείς σκοτώσατε, ἀφοῦ τόν κρεμάσατε στό σταυρό. Αύτόν ὁ Θεός ἀνύψωσε μέ τή δύναμή Του σέ ἀρχηγό καὶ σωτήρα, γιά νά δώσει στόν Ἰσραήλ μετάνοια καὶ ἀφεση ἀμαρτιῶν. Ἐμεῖς εἴμαστε μάρτυρες αὐτῶν τῶν γεγονότων. Άλλά μαζί σας μαρτυρεῖ καὶ τό Πνεύμα τό Ἀγιο, πού ὁ Θεός ἔδωσε σέ κείνους πού πειθαρχοῦν σ' αὐτόν» (Πράξ. 4,20.5,29-32).

΄Ἔτοι οἱ Ἀπόστολοι ἀναχωροῦν ἀπό τό συνέδριο χαρούμενοι, γιατί:

«ἀξιώθηκαν νά ἀτιμαστοῦν γιά τό σηνομα τοῦ Ἰησοῦ. Καί κάθε μέρα, στό ναό καὶ στά σπίτια, δέ σταματοῦσαν νά διδάσκουν καὶ νά κηρύγτουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ Μεσσίας» (Πράξ. 5, 41-42).

΄Ιερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ Σαδδουκαῖοι

΄Η μεγαλύτερη ἀντίδραση στό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων προερχόταν ἀπό τούς θρησκευτικούς ἄρχοντες τῶν Ιουδαίων.

Οἱ ιερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἀντιδροῦν ἀπό φόβο μήπως ἡ νέα πραγμα-

τικότητα, πού δημιουργεῖται μέ τό ἀποστολικό ἔργο καί μέ τήν ταυτόχρονη αὔξηση τῆς Ἐκκλησίας, κλονίσει τή θέση τους. Μέ ἄλλα λόγια, στήν ἀντίδρασή τους πρέπει νά δοῦμε τή νοοτροπία μιᾶς τάξεως πού ύπερασπίζεται ἐκεῖνο, πού νομίζει ὅτι κατέχει κληρονομικά ἡ τῆς ἀνήκει δικαιωματικά.

Οι Σαδδούκαιοι, πού ἀποτελοῦσαν τήν ἰερατική ἀριστοκρατία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀντίδροῦν, γιατί τούς σκανδαλίζει τό κήρυγμα γιά τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, στήν ὅποια δέν πίστευαν. Δίδασκαν ὅτι ἡ ψυχὴ χάνεται μαζί μέ τό σῶμα. Γι' αὐτό τούς συναντοῦμε στά Εὐαγγέλια νά κάνουν ἐρωτήσεις στό Χριστό γιά τήν ἀνάσταση καί τώρα νά πρωτοστατοῦν στή σύλληψη τῶν Ἀποστόλων Του.

Βαθύτερες αἰτίες τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀντιδράσεων καί διωγμῶν

Ἡ ἀντίδραση τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ στό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων καί οἱ πρῶτοι διωγμοί τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν βαθύτερες αἰτίες:

1. Τήν ἄρνηση τῆς οἰκουμενικότητας πού εἶχε τό χριστιανικό Εὐαγγέλιο τῆς σωτηρίας. Οι Ἰουδαῖοι, δεμένοι μέ τόν ἐθνικισμό, ύπερασπίζονταν τήν ἐθνική τους θρησκεία καί τά προνόμια τους, γιατί πίστευαν ὅτι εἶναι ὁ μόνος ἐκλεκτός λαός τοῦ Θεοῦ.

2. Τήν ἄρνηση τοῦ Μεσσία πού πάσχει καί σταυρώνεται. Οι Ἰουδαῖοι προσδοκοῦσαν ἔνα Μεσσία, ἔνα Θεό ἔξουσίας καί δυνάμεως, πού θά ἀποκαθιστοῦσε κοσμικά τή βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ. Ἔτοι τό μεγάλο σκάνδαλο γι' αὐτούς εἶναι ὁ σταυρωμένος Χριστός, ὁ «πάσχων δοῦλος» τοῦ Θεοῦ. Δέν κατανόησαν ὅτι ὁ σταυρός εἶναι ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἡ παντοδυναμία τῆς ἀγάπης Του γιά τόν κόσμο.

3. Τήν ἄρνηση τῆς ἑλευθερίας ἀπό τή νομική θρησκεία. Οι Ἰουδαῖοι ἦταν αἰχμάλωτοι τῆς θρησκευτικῆς τυπικότητας καί πολυπραγμοσύνης, προσκολλημένοι στό γράμμα τοῦ νόμου καί στήν τήρηση τῶν νομικῶν διατάξεων. Πίστευαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος σώζεται ὅταν τηρεῖ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Τό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων ἐγκαινιάζει μιά καινούργια θέση: Ἡ σωτηρία εἶναι ἔργο τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ καί αὐτό πού ἀπαιτεῖται ἀπό τόν ἄνθρωπο εἶναι νά δεχτεῖ ἑλεύθερα τή χάρη τοῦ Θεοῦ, πιστεύοντας στό Χριστό καί ἐφαρμόζοντας τή διδασκαλία Του.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Γιατί ἀντιδροῦν ιδιαίτερα οἱ ἰερατικές τάξεις τῶν Ἰουδαίων στό ἀποστολικό κήρυγμα;

2. Τί σᾶς συγκινεῖ ἀπό τή στάση τῶν Ἀποστόλων στίς ιουδαϊκές ἀντιδράσεις;
3. Σέ συγκινεῖ ἡ εἰκόνα τοῦ σταυρωμένου Χριστοῦ καὶ γιατί;

4. Ὁ πρωτομάρτυρας Στέφανος

Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἑφτά διακόνων – Ὁ διάκονος Στέφανος

Ἡ διακονία τῶν κοινῶν τραπεζιῶν παρουσιάζει κάθε μέρα καὶ νέα προβλήματα. Οἱ Ἀπόστολοι πού ἐκτός ἀπό τήν προσευχή καὶ τό κήρυγμα, εἶχαν καὶ τήν εὐθύνη γιά τά τραπέζια αὐτά, δέν ἀρκοῦσαν γιά νά ἀντιμετωπίσουν τίς κοινωνικές ἀνάγκες τῆς αὔξανόμενης Ἐκκλησίας. Ἔτσι παρατηροῦνται παραλείψεις στό φιλανθρωπικό ἔργο καὶ διατυπώνονται διαμαρτυρίες ἀπό μέρους τῶν ἐλληνιστῶν Ἰουδαίων. Ἡ Ἐκκλησία γιά νά ἀντιμετωπίσει αὐτή τήν κατάσταση, ἐκλέγει μαζί μέ τούς Ἀποστόλους τούς ἑφτά διακόνους: Τό Στέφανο, Φίλιππο, Πρόχορο, Νικάνορα, Τίμωνα, Παρμενᾶ καὶ Νικόλαο.

Οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μιλοῦν ἰδιαίτερα γιά τό διάκονο Στέφανο. Τόν χαρακτηρίζουν «ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἀγίου καὶ δυνάμεως», πού «ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα (= θαύματα) μεγάλα ἐν τῷ λαῷ» (Πράξ. 6,5,8). Ὁ Στέφανος δέν εἶναι ἀπλῶς ἔνας ύπηρέτης τῶν κοινῶν τραπεζιῶν ἢ, ὅπως θά λέγαμε σήμερα, ἔνας κοινωνικός λειτουργός. Εἶναι ἔνας ἀπόστολος μέ βαθιά τήν αἰσθηση τῆς κλήσεως, μέ δυνατή τήν πίστη στό σταυρωμένο καὶ ἀναστημένο Κύριο, μέ ἀπόλυτη τή βεβαιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος μέσα του. Αύτός πρώτος θά βοηθήσει τήν Ἐκκλησία στή χριστιανική τής συνείδηση καὶ στήν οἰκουμενική τής ἀποστολή.

Ὁ Στέφανος μπροστά στό συνέδριο – Ἡ ἀπολογία του

Οἱ ρόλος τοῦ Στεφάνου ἦταν πραγματικά ἀποφασιστικός στό νά συνειδητοποιήσει ἡ χριστιανική Ἐκκλησία τή διαφοροποίησή της ἀπό τόν Ἰουδαϊσμό καὶ τήν παγκοσμιότητά της. Αύτό είχε σάν ἀποτέλεσμα νά δεχτεί ὁ Στέφανος τίς ἀντιδράσεις καὶ τά ἀντίποινα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων διασώζουν τή συζήτηση τοῦ Στεφάνου μέ μέλη τής συναγωγῆς. Μᾶς δίνουν ἐπίσης τό περιεχόμενο τῆς ἀπολογίας του στό συνέδριο τῶν Ἰουδαίων. Τά λόγια τοῦ Στεφάνου στή

συναγωγή, πού τά θεωροῦσαν προσβολή γιά τήν ιουδαϊκή θρησκεία, δίνουν ἀφορμή στό φανατισμένο ὄχλο και στούς πρεσβυτέρους και γραμματεῖς νά ἀρπάξουν κυριολεκτικά τό Στέφανο και νά τόν φέρουν στό συνέδριο γιά νά ἀπολογηθεῖ.

Στήν ἀπολογία του διαπιστώνουμε τή ριζική ἀντίθεση τοῦ Στεφάνου στίς σχολαστικές λεπτομέρειες τοῦ νόμου και τό θάρρος του νά χτυπήσει τό ιουδαϊκό σύστημα τῆς τυπικῆς ἐρμηνείας του. Ὁ νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης και ὁ ναός τοῦ Σολομώντα ἀποτελοῦν μιά πρόσκαιρη βαθμίδα στό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γιά τό Στέφανο ὅλα ὀδηγοῦν στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό ἀναφέρθηκε στούς προφήτες, γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ Μεσσίας ἔπρεπε νά πεθάνει. Ὁ σταυρωμένος Χριστός εἶναι αὐτός πού φανερώνει τή θεία ἀγάπη, μέσα στήν όποια τοποθετεῖται ἡ πορεία τῶν ἀνθρώπων. Μιά τέτοια στάση και ἐρμηνεία ἡταν βέβαια βλαστήμια γιά τούς Ιουδαίους.

Ο ἄγιος Στέφανος. Μιά ἀπό τίς σπάνιες παραστάσεις τοῦ πρωτομάρτυρα, ὅπου ὁ ἄγιος ἀντί γιά τά διακονικά του ἀμφια φορεῖ χιτώνα και ἴματο. (Τοιχογραφία στή μονή Προδρόμου Σερρών, 14ος αι.).

«Ισχυρογνώμονες, πού δέν ἔχετε περικόψει τή σκληρότητα καί ἀναισθησία τῆς καρδιᾶς καί δέν ἀπαλλαγήκατε ἀπό τήν πνευματική κουφαμάρα, ἐσεῖς πάντοτε ἀντιδράτε στό "Ἄγιο Πνεῦμα, ὅπως καί οἱ πρόγονοί σας. Ποιόν ἀπό τούς προφήτες δέν καταδίωξαν οἱ προγονοί σας; Σκότωσαν ἐκείνους πού προφήτευσαν τὸν ἑρχόμο τοῦ Δικαίου, καί τώρα γινήκατε καί σεῖς προδότες καί φονιάδες του· ἐσεῖς πήρατε τό νόμο σέ ἐντολές, πού δόθηκαν μέν ἀγγέλους καί ὅμως δέν τόν φυλάξατε» (Πράξ. 7, 51-53).

Τά λόγια αὐτά είναι συγκλονιστικά καί ἀποκαλυπτικά. Οἱ Ἰουδαῖοι, πού είναι ὁ περιούσιος λαός τοῦ Θεοῦ, δέν κατανόησαν τό σχέδιο Του γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου, γι' αὐτό φέρνουν συνεχῶς ἐμπόδια στό ἔργο τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Τό όραμα καί τό μαρτύριο – 'Ο Στέφανος καί ἡ Ἔκκλησία

Ἡ ἀπολογία τοῦ Στεφάνου καί ἡ κατηγορία του κατά τῶν Ἰουδαίων προκάλεσαν τήν ἀντίδραση καί τό μίσος τους. 'Ο Στέφανος βρίσκεται πιά στά πρώτα βήματα τοῦ δρόμου πρός τό μαρτύριο. Στέκεται ἀκίνητος, πλημμυρισμένος ἀπό τή χάρη τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. 'Οραματίζεται τό θρίαμβο τοῦ Χριστοῦ, θρίαμβο τῆς Ἔκκλησίας καί τῶν μαρτύρων της.

«Προσήλωσε τό βλέμμα του στόν οὐρανό καί εἰδε τή δόξα τοῦ Θεοῦ καί τόν Ἰησοῦ νά στέκεται στά δεξιά τοῦ Θεοῦ· καί εἶπε: βλέπω τούς οὐρανούς ἀνοιχτούς καί τόν ιιό τοῦ ἀνθρώπου νά στέκεται στά δεξιά τοῦ Θεοῦ» (Πράξ. 7, 55.56).

'Ιουδαῖοι ἀπό ὅλες τίς συναγωγές σέρνουν τό Στέφανο στόν τόπο τοῦ λιθοβολισμοῦ. 'Ο Σαῦλος ἦταν ἔνας ἀπό τούς ἐπόπτες στό μαρτύριο τοῦ Στεφάνου. "Ἐνας ἐπόπτης σπρώχνει τό Στέφανο καί τόν ξαπλώνει στή γῆ. "Ἐνας ἄλλος παίρνει μιά πέτρα καί τήν πετά μέ δύναμη πάνω του. Τώρα ἔρχεται ἡ σειρά τοῦ ὅχλου. Οἱ θρησκευτικά φανατισμένοι ἄντρες ἀφήνουν τά ίμάτιά τους στά πόδια τοῦ Σαύλου καί ρίχνουν βροχή τίς πέτρες στό Στέφανο. Νά ἡ ἀπάντησή του:

«Κύριε Ἰησοῦ, δέξου τό πνεῦμα μου. Κύριε, μή λογαριάσεις σ' αύτούς αύτή τήν ἀμαρτία» (Πράξ. 7,60).

Τό μαρτύριο ὀλοκληρώθηκε. 'Ο Στέφανος κοιμήθηκε. "Εδωσε ὅμως ἔνα δυνατό μάθημα στόν ιουδαϊκό ὅχλο καί στούς ἄρχοντές του. "Αφησε μιά μεγάλη κληρονομιά γιά τό χριστιανικό λαό καί τούς ποιμένες του.

‘Ο Στέφανος είναι ό πρωτος χριστιανός μάρτυρας. Τό μαρτύριό του άκολούθησε ένας σκληρός διωγμός των έλληνιστών χριστιανών της Έκκλησίας των Ιεροσολύμων. Οι διωγμένοι πήραν μαζί τους τό Στέφανο. Μιά άληθινή Έκκλησία διώκεται καί γεννά μάρτυρες. ’Ο Στέφανος είναι ό πρωτοπόρος της Έκκλησίας των μαρτύρων.

Ο μαρτυρικός θάνατος τοῦ Στεφάνου ήταν τό τίμημα, πού ἔπρεπε νά πληρώσει ἡ Έκκλησία στά πρώτα βῆματά της, γιά νά ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τόν ιουδαϊκό ἑθνικισμό καί νά γίνει ἡ οἰκουμενική Έκκλησία. Είναι ἐπίσης σημαντικό ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Στεφάνου ήταν γεγονός ἀποφασιστικό γιά τό Σαῦλο. ’Ο Παῦλος – είναι τό ἄλλο του ὄνομα – θά ὀλοκληρώσει ἀργότερα τό ἔργο τοῦ Στεφάνου, πού ἡ Έκκλησία μας ὄνόμασε πρωτομάρτυρα καί τόν τιμᾶ στίς 27 Δεκεμβρίου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι ἡ συμβολή τοῦ Στεφάνου στή θεμελίωση τῆς χριστιανικῆς Έκκλησίας;
2. Τί σοῦ κάνει ἐντύπωση ἀπό τήν ἀπολογία τοῦ Στεφάνου;
3. Γιατί ἡ Έκκλησία σχετίζεται μέ τούς διωγμούς καί τό μαρτύριο;
4. Μέ ποιό τρόπο θά μποροῦσες καί σύ νά ύπερασπίσεις τήν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, τιμώντας ἔτσι τό Στέφανο;

5. Τό ἔργο τῶν Ἀποστόλων γιά τή θεμελίωση τῆς Έκκλησίας

Οι δώδεκα Ἀπόστολοι

‘Η Καινή Διαθήκη μιλεῖ μέ ἵδιαίτερη ἔμφαση γιά τούς δώδεκα Μαθητές, τούς στενούς συνεργάτες τοῦ Ἰησοῦ. ”Οπως στήν Παλαιά Διαθήκη οἱ δώδεκα γιοί τοῦ Ἰακώβ είναι ἀρχηγοί τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, δηλαδή ὄλοκληρου τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἔτσι καί στήν Καινή Διαθήκη οἱ δώδεκα Μαθητές ἐκλέγονται γιά νά γίνουν οἱ ἀρχηγοί τοῦ νέου Ἰσραὴλ, τῆς Έκκλησίας. Οι Ἀπόστολοι είναι ἀρχηγοί μέ τήν ἔννοια τῶν διακόνων καί ύπηρετῶν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Οι Ἀπόστολοι ἀποστέλλονται στό κήρυγμα. Στή μέση ἐπιβλητική ἡ παράσταση τοῦ Χριστοῦ. Δεξιά καί ἀριστερά Του οἱ Ἀπόστολοι. Ἡ στάση τους δείχνει τήν ύποταγή στή θεϊκή ἐντολή καί τήν ἔξαρτηση ἀπό τή θεϊκή δύναμη Πλευραντοστό στό Μουσεῖο τοῦ Λούβρου, Παρίσι, Β' πενηνταετία 10ου αι.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ή έκλογή καί άποστολή τους, πού γίνεται άπό τό Χριστό καί βεβαιώνεται μέ τήν Πεντηκοστή, δέ γίνεται κατανοητή ἔξω ἀπό τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου καί χωρίς τήν Ἑκκλησία. Ή παρουσία τους στή ζωή τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἔχει μεγάλη σημασία γιά τό ἔργο τῆς σωτηρίας καί γιά τή συνέχισή του μέ τήν Ἑκκλησία. Οι Δώδεκα ἐκφράζουν τή νέα πραγματικότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Μ' αὐτούς ή Ἑκκλησία παίρνει τήν ἀρχική ιστορική της μορφή καί πάνω σ' αύτούς θεμελιώνεται.

Ή ὁμάδα τῶν Δώδεκα ἀποτελεῖται ἀπό τούς:

Πέτρο καί Ἀνδρέα, γιούς τοῦ Ἰωνᾶ

Ἰάκωβο καί Ἰωάννη, γιούς τοῦ Ζεβεδαίου

Φίλιππο καί Βαρθολομαῖο

Θωμᾶς καί Ματθαῖο

Ἰάκωβο (Ἀλφαίου) καί Θαδδαῖο (ἢ Λεββαῖο)

Σίμωνα (Κανανίτη) καί Ἰούδα Ἰσκαριώτη.

Τόν Ἰούδα, ἐξαιτίας τῆς ἀποστασίας του, ἀντικατέστησε ὁ Ματθίας, γιά νά συμπληρωθεῖ ἡ ὁμάδα τῶν Δώδεκα.

Στοιχεία γιά τή ζωή καί τή δράση τους

Ή Καινή Διαθήκη δέ μᾶς δίνει βέβαια λεπτομερή στοιχεία γιά τή ζωή καί τή δράση ὅλης τῆς ὁμάδας τῶν Δώδεκα. Οι συγγραφεῖς τῆς δέ σκόπευαν νά γράψουν ιστορία, τήν ἀτομική ιστορία κάθε Μαθητῆ καί Ἀποστόλου. Ἀναγκασμένοι ἀπό τίς περιστάσεις, παρέδωσαν στήν Ἑκκλησία τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ καί διέσωσαν τή σημασία του γιά τόν κόσμο. Οι Δώδεκα είναι μάρτυρες καί ύπηρέτες αύτοῦ τοῦ ἔργου. Γιά τό ιεραποστολικό ἔργο ὅλων σχεδόν τῶν Ἀποστόλων μᾶς πληροφορεῖ περισσότερο ἡ παράδοση.

Σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὁ Ἀνδρέας καταγόταν ἀπό τή Βηθσαϊδά, ἡταν ἀδερφός τοῦ Πέτρου καί ψαράς τό ἐπάγγελμα. Ὁ Φίλιππος καταγόταν ἀπό τή Ἰδια πόλη καί ἡταν στενός καί προσωπικός φίλος τοῦ Ἀνδρέα. Ὁ Θωμᾶς διακρινόταν γιά τό θάρρος καί τήν ιδιομορφία στήν πίστη του, ὁ Ματθαῖος ἡταν πρίν ἀπό τήν κλήση του τελώνης καί ἔγραψε τό ὄμώνυμο Εύαγγέλιο, καί ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, διαχειριστής στήν ὁμάδα τῶν Δώδεκα, είναι γνωστός ἀπό τήν προδοσία τοῦ Χριστοῦ. Γιά τό Βαρθολομαῖο, τόν Ἰάκωβο τοῦ Ἀλφαίου, τό Θαδδαῖο καί τό Σίμωνα τόν Κανανίτη, δέ γνωρίζουμε παρά τό ὄνομά τους.

Ο εὐαγγελιστής Ιωάννης καί ὁ Πρόχορος. Στό σπήλαιο τῆς Αποκαλύψεως, στήν Πάτμο, ὁ εὐαγγελιστής Ιωάννης υπαγορεύει στό μαθητή του τόν Πρόχορο. Τά λόγια πού θά γραφτούν είναι θεῖκά. Ο ἄγιος Ιωάννης ἀκούει προσεκτικά τήν οὐράνια φωνή (τό δείχνει ἡ κλίση τοῦ κεφαλοῦ του) καί ὁ ἄγιος Πρόχορος στοχάζεται τό βαθύ νόημα αὐτῶν πού θά γράψει (Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, 17ος-18ος αι.).

Ο ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος
(Εἰκόνα στή μονή τοῦ Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου, Πάτρος).

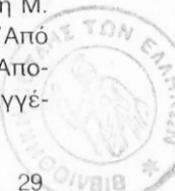
Πέτρος, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης

Περισσότερα στοιχεῖα ἔχουμε γιά τούς Μαθητές Πέτρο, Ἰάκωβο καὶ Ἰωάννη. Καί οἱ τρεῖς συνδέονταν ἐπαγγελματικά – ἡταν ψαράδες – καὶ εἶχαν κοινά πνευματικά – θρησκευτικά ἐνδιαφέροντα. Ἀποτελοῦσαν τὸ στενότερο κύκλο ἀνάμεσα στούς Δώδεκα. Ὁ Παῦλος τούς χαρακτηρίζει «στύλους τῆς Ἐκκλησίας».

Ο Πέτρος ἡταν ἔγγαμος καὶ δέν εἶχε φοιτήσει σὲ λόγιες ραββινικές σχολές. Ἀν χαρακτηρίζεται «πρῶτος» (ὅπως καὶ ὁ ἀδερφός του Ἀνδρέας), τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπό τῇ χρονικῇ σειρά τῆς κλήσεώς του. Ἀνῆκε, μαζί μὲ τὸν Ἀνδρέα, στὸ κίνημα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ καὶ στὴ θρησκευτικο-πολιτικὴ παράταξη τῶν Ζηλωτῶν (= παράταξη, πού συμφωνοῦσε μὲ τοὺς Φαρισαίους, ἀλλὰ διακρινόταν γιά τὴν ἀγάπη τῆς στήν ἐλευθερία). Ὁ Πέτρος συγκέντρωνε ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά: Ἡταν ζηλωτής καὶ ἀποφασιστικός, καμά φορά ἀμφίρροπος, ἀλλὰ βασικά ἀπόλυτος καὶ σταθερός. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ματθία, τὸ κήρυγμα μετά τὴν Πεντηκοστή, τὰ πρῶτα βῆματα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, συνδέοντα μὲ τὸ θάρρος καὶ τῇ δραστηριότητα τοῦ Πέτρου. Ὁ Πέτρος δέ σχετίζεται μόνο μὲ τὴν ἴδρυση τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ’ ἔχει καὶ τὴν εὐθύνη τῆς ἱεραποστολῆς ἀνάμεσα στούς Ἰουδαίους, μὲ κέντρο τὰ Ἱεροσόλυμα. Τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν φυλάκισαν τὸ 42 ἢ 44, μ.Χ., ἀλλ’ ἀπελευθερώθηκε μὲ θαυμαστό τρόπο. Στήν Ἀποστολικὴ Σύνοδο ἔπαιξε πρωτεύοντα ρόλο.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ὁ Πέτρος κήρυξε στούς Ἰουδαίους τῆς διασπορᾶς (Πόντο, Καππαδοκία, Ἀσία καὶ Βιθυνία) καὶ ὅτι πῆγε στὴ Ρώμη, ἄγνωστο πότε, ὅπου μαρτύρησε μαζί μὲ τὸν Παῦλο κατά τὸ διωγμό τοῦ Νέρωνα τὸ 67. Ὁ Πέτρος εἶναι συγγραφέας δυό καθολικῶν ἐπιστολῶν (= ἐπιστολές, πού ἀπευθύνονται σὲ εὐρύτερο κύκλο ἀναγνωστῶν καὶ πού ἔγιναν δεκτές ἀπό ὅλη τὴν Ἐκκλησία). Τὴ μνήμη του τιμοῦμε, μαζί μὲ τὴ μνήμη τοῦ Παύλου, στίς 29 Ἰουνίου.

Οἱ ἀδερφοί Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ἡταν παιδιά τοῦ Ζεβεδαίου, Γαλιλαῖοι ψαράδες. Ἡταν χαρακτῆρες δυναμικοί καὶ ἵσως βίαιοι, πραγματικά «սίοι βροντῆς», σὲ συνδυασμό μὲ τὴν τρυφερότητα καὶ ἐλκυστικότητα. Ὁ Ἰάκωβος βρήκε μαρτυρικό θάνατο «διά μαχαίρας» (Πράξ. 12, 1-2). Ὁ Ἰωάννης πῆρε μέρος στήν Ἀποστολικὴ Σύνοδο τῶν Ἱεροσολύμων. Σύμφωνα μὲ αξιόπιστη παράδοση, μετά τὴν ἄλωση τῶν Ἱεροσολύμων πού ἔγινε τὸ 70, βρέθηκε στήν Ἔφεσο. Κηρύττει στή Μ. Ἀσία καὶ ἔχει τὴν ἐποπτεία τῶν Ἐκκλησιῶν πού ἴδρυθηκαν ἐκεῖ. Ἀπό τὴν Ἔφεσο ἐξορίστηκε στήν Πάτμο, ὅπου ἔγραψε τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐπιστρέφει καὶ πάλι στήν Ἔφεσο, ὅπου γράφει τὸ Εὐαγγέ-

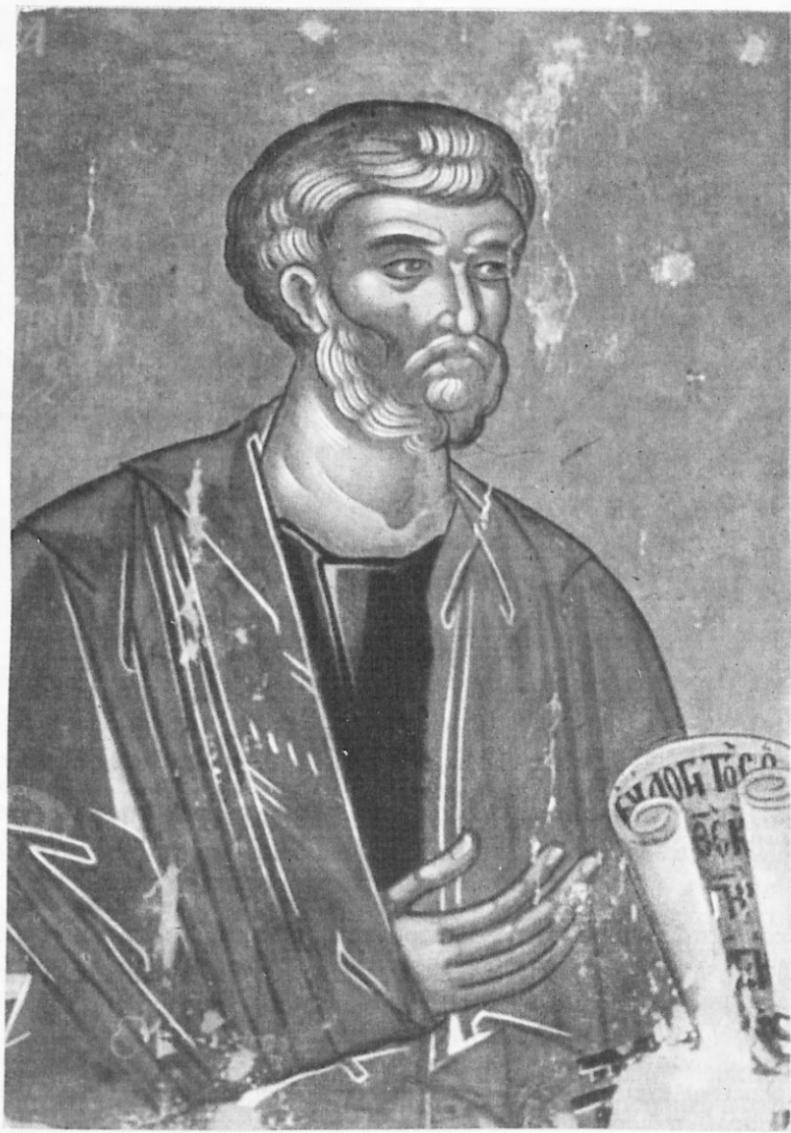
Οι ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος καὶ ὁ Θρόνος (Ραβέννα, 6ος αι.).

λιό του. Ἐδῶ ἀποβίωσε γύρω στό 100. Ὁ Ἰωάννης ἔγραψε καὶ τρεῖς καθολικές ἐπιστολές. Είναι ὁ πρώτος θεολόγος καὶ ὁ εὐαγγελιστής τῆς ἀγάπης. Ἡ μνήμη του γιορτάζεται στήν Ἔκκλησίᾳ μας στίς 8 Μαΐου.

‘Η σημασία τοῦ ἔργου τῶν Ἀποστόλων

‘Η ἐκλογὴ τῶν Δώδεκα σχετίζεται μέ τήν ιστορική ἐμφάνιση τῆς Ἔκκλησίας καὶ ἡ δράση τους συνδέεται μέ ὅλη τήν ιστορική της πορεία. Ἡ Ἔκκλησία είναι ἀποστολική. Οἱ Ἀπόστολοι κήρυξαν σ' ὅλο τὸν κόσμο τήν ιστορία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐρμήνευσαν τά γεγονότα τῆς ζωῆς Του. Ἔργο τους ἦταν ἡ μύηση στήν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, μέ τό βάπτισμα, ἢ διδασκαλία γιά τή θεμελίωση, τήν οἰκοδομή, τήν αὔξηση καὶ τή στήριξη τῆς Ἔκκλησίας. Τό ἔργο αὐτό σφράγισαν μέ τό μαρτυρίο τους.

‘Η ἀποστολή τῶν Δώδεκα ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἔξουσία τοῦ Χριστοῦ νά κηρύξει τό Εὐαγγέλιο τῆς σωτηρίας μεταβιβάζεται στούς Δώδεκα, πού ἀποστέλνονται γιά τόν ἴδιο

Ο ἀπόστολος Πέτρος. Ο τεχνίτης, πού ἀνήκει στήν «Κρητική Σχολή», κατόρθωσε νά αποτυπώσει στήν ἔκφραση τοῦ προσώπου τό δυναμισμό καί τήν αὐθορμησία τοῦ Πέτρου (Άγιο "Ορος, πινακοθήκη Πρωτάπου, 16ος αι.).

‘Η ἀνάσταση τῆς Ταβιθᾶ. Ο ἀπόστολος Πέτρος μέ μιά δυναμική κίνηση ἀνασταίνει τὴ φιλάνθρωπη μαθήτρια τοῦ Χριστοῦ. Τρεῖς χῆρες ἀπό κείνες πού εἶχε εὐεργετήσει ἡ Ταβιθά, παρακολουθοῦν μέ δέος τῇ σκηνῇ. Πίσω ἀπό τὸν Πέτρο ἔνας πιστός ἐκφράζει τὴν ἐκπληξὴν τοῦ ἀνοίγοντας τὴν παλάμην του (Μωσαϊκό στό Παλέρμο τῆς Σικελίας, 12ος αι.).

σκοπό στὸν κόσμο. Ἡ μεταβίβαση αὐτή χαρακτηρίζει τὴν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τὴ στιγμή τῆς ἐκλογῆς τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ὡς τούς σημερινούς χρόνους. Αὐτό είναι ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, πού ἔχει δυό βασικά στοιχεῖα:

1. Τὴν ἀποστολική διδασκαλία. Καθετί πού διδάσκει ἡ Ἐκκλησία πρέπει νά ἔχει τὴν ἀρχή του ἢ νά στηρίζεται ἅμεσα ἢ ἔμμεσα στὴν ἀποστολική διδασκαλία καὶ παράδοση.

2. Τὴν ἀποστολική διαδοχή. Ἡ ἐξουσία πού κατέχει ἡ Ἐκκλησία νά ποιαίνει, νά διδάσκει καὶ νά ιερουργεῖ, ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς στούς Ἀποστόλους. Ἡ ἐξουσία αὐτή μεταδίδεται συνεχῶς καὶ ἀκατάπαυστα ὡς

σήμερα στούς ἐπισκόπους καὶ μέ τούς ἐπισκόπους, πού είναι διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι ἡ σημασία τοῦ ἔργου τῶν Ἀποστόλων γιά τή χριστιανική Ἐκκλησία;
2. Τί είναι ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας;
3. Γιατί ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης ὄνομάζεται εὐαγγελιστής τῆς ἀγάπης; Διάβασε τήν περικοπὴ Α' Ἰωάν. 4, 7-21.
4. Σκέφτηκες ὅτι κάθε χριστιανός είναι καὶ ἕνας ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμο; Πῶς μπορεῖς νά ἐννοήσεις τή δική σου ἀποστολή;

6. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος

Σαούλ ὁ διώκτης

Ο Σαούλ ἢ Σαῦλος, ὅπως ὄνομαζόταν ἑβραϊκά ὁ Παῦλος, γεννήθηκε μεταξύ τοῦ 5 καὶ 15 μ.Χ. στήν Ταρσό τῆς Κιλικίας. Οἱ γονεῖς του ἦταν Ἰουδαῖοι ἀπό τή φυλή Βενιαμίν. Ό πατέρας του είχε τή ρωμαϊκή ὑπηκοότητα. Τοῦτο δηλώνει καὶ τήν ἐπίσημη κοινωνική καταγωγή του. 'Ως πρός τίς θρησκευτικές του πεποιθήσεις ἀνῆκε στούς Φαρισαίους.

Στήν Ταρσό, πόλη σπουδαία τήν ἐποχή ἐκείνη στά γράμματα, διδάχτηκε τήν ἑλληνική γλώσσα καὶ ἥρθε σ' ἐπαφή μέ τήν ἑλληνιστική σκέψη καὶ ιδιαίτερα μέ τή στωϊκή φιλοσοφία. Στή συναγωγή τῆς Ἰουδαικῆς συνοικίας τῆς πόλεως ἔμαθε τήν ιερή ιστορία τῶν πατέρων του. Σ' αὐτή γνώρισε τή φαρισαϊκή εύσέβεια καὶ τό ζῆλο γιά τήν τήρηση τοῦ νόμου. Σ' αὐτή συνάντησε τήν ἐλπίδα τοῦ Ἰσραήλ γιά τήν ἀπελευθέρωσή του ἀπό τούς Ρωμαίους καὶ τήν προσδοκία τοῦ Μεσσία γιά τήν ἐπάνοδό του στή μητέρα γῆ.

Στά Ἱεροσόλυμα ἔρχεται γιά νά σπουδάσει τό νόμο κοντά στό νομοδιδάσκαλο Γαμαλιήλ. Τοῦτο δείχνει τή συντηρητικότητα τοῦ θρησκευτικοῦ περιβάλλοντός του καὶ τό ζῆλο του γιά τίς πατρικές παραδόσεις. Στήν Παλαιστίνη πρέπει νά ἥρθε μετά τό 30 μ.Χ. Γνωρίζουμε ὅτι ἦταν παρών στό μαρτύριο τοῦ Στεφάνου, γεγονός πού είχε μεγάλη ἐπίδραση στή ζωή του.

Ο Σαούλ πρωτοστατοῦσε στούς διωγμούς τῶν χριστιανῶν. Στό ἄχαρο αὐτό ἔργο είχε τήν ἔξουσιοδότηση τοῦ συνεδρίου καὶ ὅλα τά μέσα στή διάθεσή του. Οἱ νυχτερινές συλλήψεις, οἱ ἔρευνες στά σπί-

τια, οἱ καταπιέσεις μὲν βασανιστήρια, γιά νά ὁμολογήσουν οἱ πιστοὶ τῆν ἐνοχῆ τους καὶ νά βλαστημήσουν τό Χριστό, ἡταν στήν ἡμερήσια διάταξη. Ὁ Σαῦλος:

«ρήμαζε τήν Ἐκκλησία· ἔμπαινε στά σπίτια καὶ ἀφοῦ ἔσερνε μέ τή βίᾳ ἄντρες καὶ γυναῖκες τούς ἔστελνε στή φυλακή... Ἐξακολουθοῦσε νά ἔχει αἰσθήματα ἀπειλῆς καὶ φόνου κατά τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου» (Πράξ. 8, 3.9.1).

Φαίνεται ὅμως ὅτι ὅλα αὐτά τόν βασάνιζαν ψυχικά. Γιατί ἡταν ἔνας βαθύς καὶ εύγενικός ἄνθρωπος, προικισμένος μέ εύφυΐα, σωστή καὶ ἀντικειμενική κρίση. «Ἐνας ἄνθρωπος πού ἀντιμετώπιζε τή θρησκεία, παρά τό ζῆλο καὶ τό φανατισμό του, μέ πολὺ σοβαρότητα καὶ ἀπόλυτη εἰλικρίνεια.

Ἡ κλήση τοῦ Παύλου στό ἀποστολικό ἀξίωμα

‘Ο Παῦλος κλήθηκε στό ἀποστολικό ἀξίωμα σέ μιά παράδοξη στιγμή τῆς ζωῆς του· ὅταν καταδίωκε τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ μέ ἔξουσιοδότηση τῶν ἀρχιερέων πήγαινε στή Δαμασκό μέ τό σκοπό ἄν βρεῖ ἄνθρωπους, πού ἀκολουθοῦσαν τό δρόμο αὐτό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, νά τούς φέρει δεμένους στήν Ἱερουσαλήμ (Πράξ. 9, 2). Τήν ὥρα πού τόν κυρίεψε ὁ Χριστός, ἐκείνος δέν πορευόταν τήν ὁδό Του, γι' αὐτό καὶ ἡ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ στό Σαῦλο ἡταν γιά ὄλους ἔνα γεγονός ἀναπάντεχο.

Ἡ κλήση τοῦ ἀπ. Παύλου είναι μιά ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, πού μπαίνει βίαια στή ζωή του. Ὁ Χριστός τόν συναντά δώκτη καὶ μέ τή χάρη Του τόν μεταμορφώνει σέ Ἀπόστολο. Τόν κάνει νέο ἄνθρωπο μέ νέες θρησκευτικές ἐκτιμήσεις καὶ προοπτικές. Ὁ Παῦλος δέν ἔγινε χριστιανός καὶ ἀπόστολος μέ τήν ἐπίδραση κάποιου ἄλλου ἀποστόλου ἡ κήρυκα τῆς νέας πίστεως ἡ μέ κάποια δική του προετοιμασία. Αὐτό πού ἔγινε τό ὄφείλει στό θέλημα καὶ στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Γιά τήν κλήση ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀπ. Παύλου μᾶς πληροφοροῦν οι Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (9, 3-18.22, 3-16. 26, 9-18). Ὁ ἀπ. Παῦλος θυμάται συχνά τό γεγονός αὐτό στίς ἐπιστολές του, γιατί πρόκειται γιά τό μυστήριο τῆς συναντήσεώς του μέ τόν ἀναστημένο Κύριο. Ἡ συνάντηση αὐτή ἐγκαινιάζει γι αὐτόν μιά καινούργια κατάσταση πραγμάτων. “Ολα τά συντρίμμια τῆς προηγούμενης ζωῆς του θά συντεθοῦν σέ μιά ἐνότητα μέ κέντρο τήν οίκουμένη. Ὁ Ἀνανίας θά βαφτίσει καὶ θά κατηχήσει τόν ἀπ. Παῦλο. Ὁ Θεός ἐτοίμασε μ' ἔνα θαυμαστό τρόπο τό μεγάλο Ἀπόστολό Του.

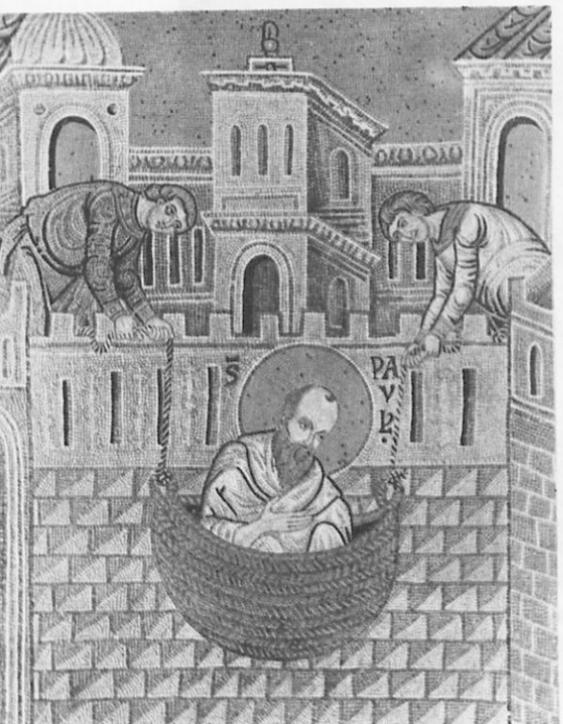
Ο ἀπόστολος Παύλος. Φαλακρός μέ μάτια χαρωπά, φρύδια πού γνέφουν πρός τά κάτω, δμορφο γένι, μότη κυρτή, ὅπως τὸν θέλει ἡ παράδοση. Ἡ εἰκόνα, κρηπικῆς τεχνοτροπίας, ἀποπνέει σεμνότητα καὶ γλυκύτητα, ὅπως ἡταν σεμνές εἰ κινήσεις καὶ γλυκά τὰ λόγια τοῦ μεγάλου ἀποστόλου ("Άγιο Ὄρος, πινακοθήκη Πρωτάπου, 16ος αἰ.).

Ἡ ἀνάληψη τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου

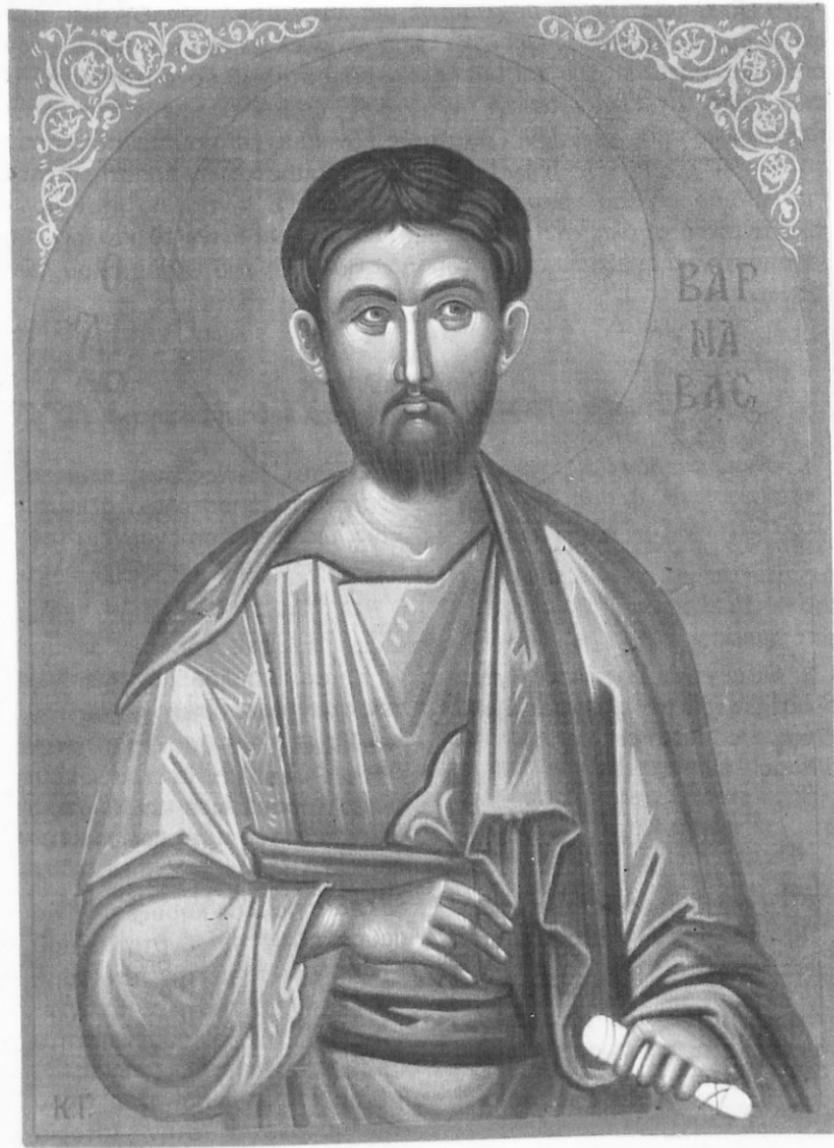
Οἱ ἄπ. Παῦλος, μετά τὰ γεγονότα τῆς κλήσεώς του, δέ γύρισε στά Ἱεροσόλυμα. Ἀπό τὴ Δαμασκό ἀναχωρεῖ στὴν Ἀραβία, στὸ βασίλειο τῶν Ναβαταίων, νότια τῆς Δαμασκοῦ. Ἐπιστρέφει καὶ πάλι στὴ Δαμασκό, ὅπου σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολή τοῦ Χριστοῦ, θά ἀσκήσει τὸ ἀποστολικό ἔργο τρία χρόνια. Στά πρώτα αὐτά χρόνια ἀναθεώρησε τὴ φαρισαϊκή ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ μελέτησε κάτω ἀπό ἐντελῶς νέο φῶς τὸ μυστήριο τῆς σωτηρίας, ὥστα τὸ ἀποκάλυψε ἡ σταυρική θυσία τοῦ Χριστοῦ.

Ὕστερα ἀπό τρία χρόνια παραμονῆς καὶ διακονίας στὴν περιοχή τῆς Δαμασκοῦ, ὁ ἄπ. Παῦλος ἔρχεται στά Ἱεροσόλυμα, γιά νά γνωρίσει τὸν ἄπ. Πέτρο. Ἐκεῖ συναντᾶ τὸν Ἰάκωβο τὸν Ἀδελφόθεον¹, πού ἔχει τὴν μέριμνα τῆς Ἑκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων. Οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ὁ Βαρνάβας βοηθᾶ τὸν ἄπ. Παῦλο νά γνωριστεῖ μὲ τοὺς χριστιανικούς κύκλους τῆς Ἱερουσαλήμ, γιατὶ ὑπῆρχαν ἐπιφυλάξεις γιά τό νέο Ἀπόστολο. Ἔτοι ἀναγκάζεται νά ἐπιστρέψει στὴν Ταρσό. Ἐκεῖ θά τόν ἀναζητήσει ὁ Βαρνάβας καὶ θά τόν φέρει στὴν Ἀντιόχεια, γιά νά ἐνισχύσει τό ἔργο τῆς τοπικῆς Ἑκκλησίας.

Ἡ φυγάδευση τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπό τὴ Δαμασκό (Μωσαϊκό στό Μονεράλε τῆς Σικελίας, 12ος αι.).

1. «Ἀδελφόθεοι»: Ἡ Καινὴ Διαθήκη μιλεῖ γιά «ἀδελφούς» τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάμεσα στούς ὅποιους πρώτος ἀναφέρεται ὁ Ἰάκωβος (Ματθ. 13, 55). Ἡ συγγένεια τοῦ Ἰακώβου καὶ τῶν ἀδερφῶν του μέ τόν Ἰησοῦ ἀποτελεῖ πρόβλημα. Ἡ ἐρμηνεία πού δέχεται ἡ Ἑκκλησία μας καὶ πού στηρίζεται σέ ἀρχαιότατες μαρτυρίες, εἶναι ὅτι ὁ Ἰάκωβος καὶ οἱ λοιποὶ ἀδερφοί ἡ ἀδερφές τοῦ Ἰησοῦ, ἡταν παιδιά πού γεννήθηκαν ἀπό ἄλλη μητέρα (ἐτεροθαλεῖς ἀδερφοί), πρίν ὁ Ἰωσήφ μνηστευτεῖ τὴ Μαρία καὶ πρίν γεννηθεῖ ὁ Ἰησοῦς. Στήν Κ.Δ. ἡ ἐννοια τοῦ ἀδερφοῦ ἔχει μιά εύρυτερη, πνευματική σημασία (Ματθ. 12, 50).

Ο ἀπόστολος Βαρνάβας (Κ. Γεωργακόπουλος).

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιόχειας σέ μιά λατρευτική σύναξη της, σύμφωνα μέ τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ, ἐκλέγει καὶ στέλνει τό Βαρνάβα καὶ τόν ἄπ. Παῦλο στό μεγάλο καὶ δύσκολο ἱεραποστολικό ἔργο στά ἔθνη. Ἡ ἐκκλησιαστική κοινότητα τῆς Ἀντιόχειας, πού τά μέλη της ἦταν στήν πλειοψηφία τους χριστιανοί ἀπό τούς ἑθνικούς καὶ πού πρῶτοι πήραν τό ὄνομα χριστιανοί, ἀνέλαβε μεγάλη ἱεραποστολική δραστηριότητα γιά τή διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στά ἔθνη. Ἡ Ἀντιόχεια ἦταν πολιτικά ἀνοιχτή σ' ὅλη τήν οἰκουμένη. Γι' αὐτό καὶ ἔγινε τό κέντρο τῆς ἱεραποστολικῆς ἔξορμήσεως τοῦ ἄπ. Παύλου, τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν.

Παραλληλισμός τοῦ ἄπ. Παύλου μέ τούς μεγάλους προφῆτες

1. Ὄλοι σχεδόν οἱ προφῆτες κλήθηκαν μέ σῆραμα στό ἔργο τοῦ Θεοῦ γιά τό λαό Του.
2. Οἱ μεγάλοι προφῆτες ὄραματίστηκαν τό μεγαλειώδες σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ λαοῦ Του.
3. Οἱ μεγάλοι προφῆτες ὄραματίστηκαν τήν ἐνότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.
1. Ὁ ἄπ. Παῦλος κλήθηκε μέ σῆραμα στό ἀποστολικό ἀξιώμα. Είναι μιά ιδιαίτερη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, πού μεταμορφώνει ὀλοκληρωτικά αὐτόν πού τή δέχεται.
2. Ὁ ἄπ. Παῦλος μόχθησε γιά τήν πραγματοποίηση αύτοῦ τοῦ σχεδίου, πού βασίζεται στήν ἄπειρη εὔσπλαχνία τοῦ Θεοῦ, ὅπως τή φανέρωσε «ἐν Χριστῷ». Στήν ύπόθεση αύτή ἔδωσε κυριολεκτικά τόν ἔαυτό του.
3. Ὁ ἄπ. Παῦλος κήρυξε μέ ἄγιο πάθος αύτή τήν ἐνότητα, πού τήν ἐξέφρασε μέ τήν παγκοσμιότητα τοῦ χριστιανικοῦ Εὐαγγελίου καὶ τήν οἰκουμενικότητα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ιστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ περιλαμβάνεται στήν ιστορία ὀλόκληρου τοῦ κόσμου, πού στό βάθος είναι ιστορία τῆς σωτηρίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Γιατί ό Παῦλος θυμάται συχνά τό γεγονός τής κλήσεώς του; Διάβασε τήν περικοπή τών Πράξεων τών Ἀποστόλων 9, 3-18.
- Ήταν ταπεινά τά έλατηρια τοῦ διωγμοῦ τῆς νέας πίστεως ἀπό τὸν ἄπ. Παῦλο; Ἐξήγησε.
- Πῶς μπορεῖ σήμερα νά γίνει κανείς «σκεύος ἐκλογῆς» τοῦ Θεοῦ;
- Γίνονται σήμερα καταπίεσις γιά νά ἀρνηθοῦν οἱ ἀνθρωποι τή θρησκευτική τους πίστη; Ἀνάφερε λίγα παραδείγματα.

7. 'Ο ἀπόστολος Παῦλος, ἀπόστολος τῶν ἔθνων

'Η πορεία πρός τά ἔθνη

Ἡ πορεία τοῦ ἄπ. Παύλου πρός τά ἔθνη μᾶς ξαφνιάζει καί μᾶς συγκλονίζει. Είναι αὐτή πού δείχνει τήν προσωπικότητά του καί χαρακτηρίζει όλόκληρο τό ἔργο του. Είναι μιά πορεία ἀπό τήν Ἀνατολή ὡς τό τέρμα τής Δύσεως. Πορεία, γιά τήν ἐποχή ἐκείνη, οἰκουμενική. Ὁ ἄπ. Παῦλος γίνεται ό θεμελιωτής καί τό πρότυπο τής ιεραποστολῆς τής χριστιανικής Ἑκκλησίας.

Ἐνα γεγονός συγκλονίζει βαθιά τήν ὑπαρξή του καί τόν κινεῖ ἀποφασιστικά στήν πορεία αὐτή. Είναι ἡ πεποίθηση ὅτι τή χάρη τῆς ἀποστολῆς στά ἔθνη ἔλαβε ἀπό τόν ἴδιο τό Χριστό. Εἶχε μάλιστα τή βεβαιότητα ὅτι γιά τό ἔργο αὐτό ό Θεός τόν ξεχώρισε ἀπό τήν κοιλιά τής μητέρας του. Ὁ ἄπ. Παῦλος ὑπακούει ἀπόλυτα στήν κλήση καί στό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ ιεραποστολική πορεία τοῦ ἄπ. Παύλου ἐκφράζει ἐπίσης τή βαθιά πίστη του στήν οἰκουμενικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμός δέν είναι γιά τόν ἄπ. Παῦλο μιά βελτιωμένη ιουδαική αἵρεση. Είναι ἡ δημιουργία μέ τό Χριστό τῆς νέας ἀνθρωπότητας, τοῦ νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃπου δέν ὑπάρχει διάκριση ἀνάμεσα στούς Ιουδαίους καί στούς ἔθνικούς. Ὁ ἄπ. Παῦλος πιστεύει ὅτι μέ τή στροφή του στά ἔθνη θά παρακινήσει τούς Ιουδαίους σέ ἐπιστροφή γιά τή σωτηρία τους.

Ο ἴδιος ό ἄπ. Παῦλος δίνει τή σκηνή τῆς δραματικῆς πορείας του πρός τά ἔθνη:

«'Υποβλήθηκα σέ κόπους περισσότερο ἀπ' ὅσο θά περίμενε κανείς, δέ-
χτηκα κτυπήματα καί πληγές σέ μεγάλο βαθμό, ρίχτηκα στίς φυλακές

Τό βουνό Ταύρος. Όδοιπορώντας ανάμεσα στίς χαράδρες του ό απόστολος Παῦλος, συνάντησε πολλούς κινδύνους. Τούς μαντεύουμε ἀπό ὅσα γράφει στίς ἐπιστολές του, θαυμάζοντας τήν ύπομονή καί τήν πίστη του.

περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο, ἀντιμετώπισα πολλές φορές τήν ἀπειλή τοῦ θανάτου. Ἀπό τούς Ἰουδαίους πέντε φορές μαστιγώθηκα μέ σαράντα παρά μιά μαστιγώσει, τρεῖς φορές ραβδίστηκα, μιά φορά μέ λιθοβόλησαν, τρεῖς φορές ναυάγησα, ἔμεινα ἕνα μερόνυχτο στό πέλαγος· ἔκαμα πάρα πολλές ὁδοιπορίες μέ κινδύνους μέσα σέ πλημμυρισμένα ποτάμια, μέ κινδύνους ἀπό ληστές, μέ κινδύνους ἀπό ὄμοεθνεῖς, μέ κινδύνους ἀπό τούς ἑθνικούς, μέ κινδύνους μέσα σέ πόλεις, μέ κινδύνους μέσα σ' ἔρημους τόπους, μέ κινδύνους μέσα σέ θάλασσες, μέ κινδύνους ἀπό ψευτοαδερφούς· μέ κόπο καί μόχθο, μέ πολλές ἀγρύπνιες, μέ πείνα καί δίψα, μέ νηστείες πολλές φορές, μέσα στό κρύο καί στή γύμνια» (Β' Κορ. 11, 23-27).

Οι ιεραποστολικές περιοδείες

Ἡ πορεία τοῦ ἀπ. Παύλου πρός τά ἔθνη περιλαμβάνει τέσσερις μεγάλες ιεραποστολικές ἐξορμήσεις ἡ περιοδείες:

Ἡ Πρώτη περιοδεία (47-49 μ.Χ.) ἐκτός ἀπό τόν ἀπ. Παῦλο ἔχει συναρχηγό τό Βαρνάβα καί συνεργάτη τόν Ἰωάννη-Μάρκο. Ἀφετηρία της είναι ἡ Ἀντιόχεια τῆς Συρίας καί στόχος της οἱ μεγάλες ιουδαϊκές κοινότητες τῆς Κύπρου. ባ ἀπόστολή ἐπισκέφτηκε ἐπίσης τήν Παμφυλία, Πισιδία καί Λυκαονία. Ἀποτέλεσμα τῆς περιοδείας ἡταύ ἡ ἰδρυση ἐκ-

κλησιαστικῶν κοινοτήτων, πού τίς ἀποτελοῦσαν κυρίως χριστιανοί ἀπό τούς ἐθνικούς.

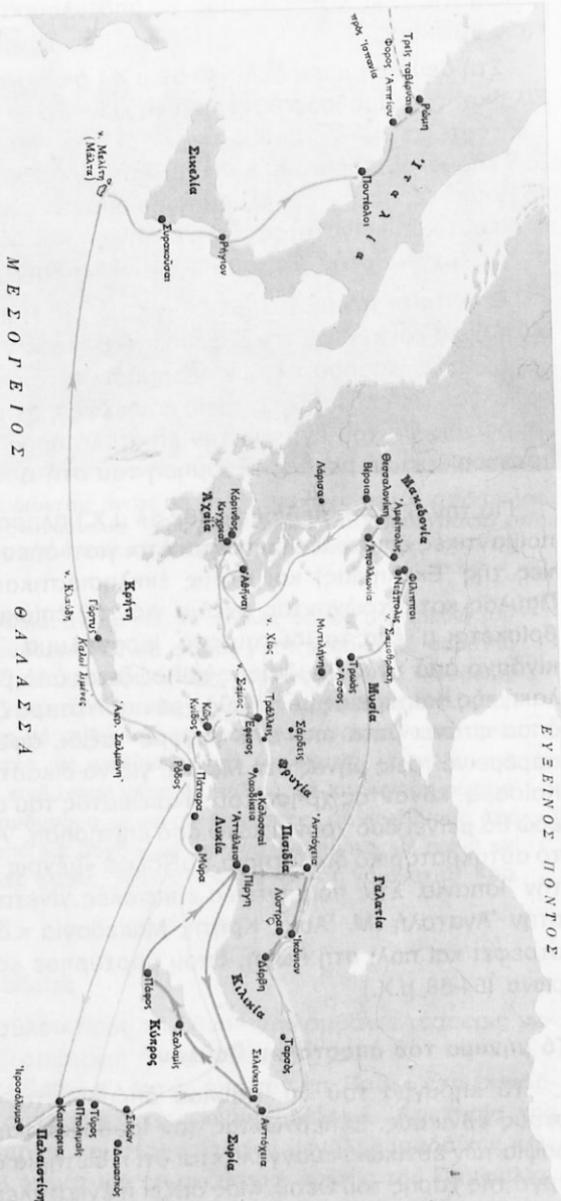
Στή δεύτερη περιοδεία (49-52 μ.Χ.) ὁ ἀπ. Παῦλος εἶχε συνοδούς τό Σίλα καὶ τὸν Τιμόθεο. Ἀφετηρία τῆς είναι πάλι ἡ Ἀντιόχεια καὶ στόχος της, ὑστερα ἀπό τὸ ὄραμα στὴν Τρωάδα, γιά τό ὅποιο θά μιλήσουμε στό ἐπόμενο μάθημα, ἡ Ἐλλάδα. Στήν Τρωάδα ἡ ἀποστολή συνάντησε τό Λουκᾶ. Σ' αὐτήν τήν ἔξορμηση ιδρύονται οἱ πρῶτες χριστιανικές ἐκκλησιαστικές κοινότητες στὸν Ἑλληνικό καὶ εὐρωπαϊκό χῶρο. Ἡ ἀποστολή ἔρχεται στήν Ἔφεσο καὶ ἀπό ἐκεῖ ἐπιστρέφει στήν Ἀντιόχεια.

Στήν τρίτη περιοδεία (52-56 μ.Χ.) ὁ ἀπ. Παῦλος ἔχει ἀφετηρία τήν Ἀντιόχεια καὶ κέντρο τήν Ἔφεσο. Ἡ Ἔφεσος γίνεται γιά μιά τριετία τό κέντρο τῶν ἰεραποστολικῶν ἔξορμήσεών του στή Μ. Ἀσία, στήν Ἐλλάδα κ.ἄ. Ἀπό ἐδῶ ἔκαμε τρεῖς ἐπισκέψεις στήν Κόρινθο. Στήν τελευταία ἐπίσκεψή του ἔγραψε τήν ἐπιστολή πρός τούς Ρωμαίους, γιά νά προετοιμάσει τή μεγάλη ἔξορμησή του στή Δύση.

Γιά τήν τέταρτη περιοδεία (62-64 μ.Χ.) πληροφορίες βρίσκουμε στίς ποιμαντικές ἐπιστολές (λέγονται ἔτσι γιατί ἀπευθύνονται σέ δυό ποιμένες τής Ἐκκλησίας) καὶ στούς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς. Ὁ ἀπ. Παῦλος καταστρώνοντας σχέδια γιά τήν ἐπίσκεψή του στήν Ἰοπανία, βρίσκεται μ' ἔνα ταξίδι του στά Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ διατρέχει μεγάλο κίνδυνο ἀπό τούς Ἰουδαίους καὶ σώζεται ἀπό βέβαιο θάνατο. Στή φυλακή τής Καισάρειας μένει δυό χρόνια. "Υστερα ζητᾶ νά ρθεῖ στή Ρώμη, ὅπου φτάνει μετά ἀπό ἔνα φοβερό ταξίδι, ἀφοῦ ναυάγησε καὶ ἀφοῦ παρέμεινε τρεῖς μῆνες στή Μάλτα, γιά νά δικαστεῖ τέλος μπροστά στόν Καίσαρα, κάνοντας χρήση τοῦ δικαιώματός του ὡς ρωμαίου πολίτη. Καὶ ἐδῶ θά μείνει δυό χρόνια κάτω ἀπό ἐπιτήρηση. Ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκε ἀπό τό αὐτοκρατορικό δικαστήριο, ταξίδεψε «μέχρις ἐσχάτων τής Δύσεως», τήν Ἰοπανία. Στίς ποιμαντικές ἐπιστολές γίνεται λόγος γιά ἔνα ταξίδι στήν Ἀνατολή (Μ. Ἀσία, Κρήτη, Μακεδονία κ.ἄ.). Ὁ ἀπ. Παῦλος ἐπιστρέφει καὶ πάλι στή Ρώμη, ὅπου μαρτύρησε κατά τό διωγμό τοῦ Νέρωνα (64-68 μ.Χ.)

Τό μήνυμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου

Τό κήρυγμα τοῦ ἀπ. Παύλου ἀπευθύνεται στούς Ἰουδαίους καὶ στούς ἐθνικούς. Ξεπεργώντας τόν ιουδαϊκό φαρισαϊσμό καὶ τήν ὑπεροψία τῶν ἐθνικῶν, εύαγγελίζεται ὅτι ἡ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου είναι ἔργο τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ. Μᾶς σώζει ἡ ἐγκατάλειψή μας στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὅπως πλούσια μᾶς δόθηκε μέ τό σταυρωμένο Χριστό.

M E S O R E I O S
Θ A T A S S A

ΠΕΡΙΟΔΙΕΣ
ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΗΛΙΟΥ

- ← Πορτητικός περιοδός
- ← Διάνοια περιοδός
- Ταχή περιοδός
- Τέλειος περιοδός
- Αρχαίοι θεοί και μυθολογία
- Πόλεις που αποτελούνται από την αρχαϊκή περίοδο
- Πόλεις που αποτελούνται από την ελληνιστική περίοδο

Τό κήρυγμα τοῦ ἀπ. Παύλου είναι ιδιαίτερα μήνυμα ἐλευθερίας ἀπό τὸ μωσαϊκό νόμο. Ὁ νόμος είναι ἀνίσχυρος μπροστά στὴν κατάσταση δουλείας καὶ αἰχμαλωσίας στὸ κακό, στὴν ἀμαρτία καὶ στὸ θάνατο, χωρίς βέβαια νά εὐθύνεται γι' αὐτά. Ὁ νόμος είναι «παιδαγωγός εἰς Χριστόν» καὶ ὥχι σωτήρας τοῦ ἀνθρώπου.

Τῇ θέσῃ τοῦ νόμου παίρνει ἡ χάρη τοῦ πνεύματος. Δέν εἴμαστε πιά κάτω ἀπό τὸ νόμο, ἀλλὰ ἀπό τὴν χάρη, πού ἐλευθερώνει ἀπό τὸ νόμο τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Δέ ζοῦμε σύμφωνα μὲ τίς σαρκικές ἀνθρώπινες ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ Πνεῦμα, πού ἐργάζεται καὶ τελειώνει τὴν χριστιανική ζωή. Τά ἔργα τῆς σάρκας:

«μοιχεία, πορνεία, κάθε ἀκατανόμαστη πράξη πού κάνει τὸν ἄνθρωπο ἀκάθαρτο, ἀκολασία, εἰδωλολατρία, ἐχθρότητες, φιλονικίες, ζηλοτυπίες, θυμοί, φατριασμοί, διχόνοιες, αἱρέσεις, φθόνοι, φόνοι, ἀσωτίες καὶ τά ὅμοια μέ αὐτά».

ἀντικαθιστοῦν οἱ καρποί τοῦ Ἅγιου Πνεύματος:

«ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, ἀνοχή καὶ πλατιά καρδιά, ἀγαθή διάθεση καὶ καλοσύνη, εὐέργετική ἐκδήλωση, ἀξιοπιστία, πραότητα, ἐγκράτεια σέ κάθε πονηρό» (Γαλ. 5, 19-22).

Αὕτη βέβαια τῇ ζωῇ τῶν χριστιανῶν τὴν κάταλαβαίνουμε ὡς μιά καθημερινή πρόοδο μέσα στὴ χάρη, μιά ἀδιάκοπη προστιάθεια μέσα στὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ.

‘Απολυτíκιο τοῦ ἀποστόλου Παύλου

Ἐθνῶν σε κήρυκα
καὶ φωστῆρα τρισμέγιστον,
Ἀθηναίων διδάσκαλον,
οἰκουμένης ἀγλάΐσμα,
εύφροσύνως γεραίρομεν.
Τοὺς ἀγῶνας τιμῶμεν
καὶ τὰς βασάνους διὰ Χριστόν,
τὸ εππόν σου μαρτύριον.
“Ἄγιε Παῦλε ἀπόστολε,
πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ
σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν”.

(Ποίημα ‘Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά είναι ἡ σημασία τῆς πορείας τοῦ ἀπ. Παύλου πρός τὰ ἔθνη;
- Ποιά ιεραποστολική περιοδεία σχετίζεται μὲ τὴν Ἔκκλησία τῆς Κύπρου; Διάβασε τὴν σχετική περικοπή τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων καὶ σημείωσε τὰ σπουδαιότερα γεγονότα.
- “Ἔχει καὶ γιά μᾶς, σήμερα, ὁ ἀπ. Παῦλος ἔνα μήνυμα; Ποιό είναι αὐτό;
- Ο ἀπ. Παῦλος παράλληλα μὲ τὴν ιεραποστολὴν ἀσκοῦσε καὶ τὴν τέχνη τοῦ σκηνοποιοῦ. Γιατὶ τὸ ἔκανε αὐτό; “Ἔχει κάποια σημασία γιά μᾶς;

8. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἡ Ἑλλάδα

Τό Ἀγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τὸν ἄπ. Παῦλο στήν Ἑλλάδα

‘Ο ἄπ. Παῦλος ἔρχεται στήν Ἑλλάδα κατά τή διάρκεια τῆς δεύτερης ἰεραποστολικῆς ἑξορμήσεώς του μέ τήν καθοδήγηση τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἐνῶ βρισκόταν στήν Τρωάδα, ἔνα ὄραμα τοῦ φανερώνει τή συνέχεια τῆς πορείας του:

“Κατά τή νύχτα παρουσιάστηκε ὄραμα στὸν Παῦλο· κάποιος ἄντρας Μακεδόνας ἔστεκε καὶ παρακαλοῦσε καὶ ἐλεγε σ' αὐτὸν· πέρασε στὴ Μακεδονία καὶ βοήθησέ μας. ‘Οταν εἶδε τὸ ὄραμα, ζητήσαμε ἀμέσως νὰ φύγουμε γιὰ τή Μακεδονία γιατὶ συμπεράναμε ὅτι ὁ Κύριος μᾶς προσκάλεσε νὰ φέρουμε τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα σ' αὐτούς» (Πράξ. 16,9.10).

Αύτή ἡ κλήση τοῦ ἄπ. Παύλου ἀπό τὸν Κύριο νά κηρύξει τό Εὐαγγέλιο τῆς σωτηρίας στήν Ἑλλάδα, σημαίνει μιά ιδιαίτερη ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν πορεία τῆς ιεραποστολῆς. Στό σχέδιο τοῦ Θεοῦ, πού ὁ ἄπ. Παῦλος ὑπηρετεῖ, περιλαμβάνεται καὶ ἡ σωτηρία τῶν ἑθνικῶν. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ ἑθνικός κόσμος, πού βρίσκεται σέ παρακμή καὶ ἀπελπισία, ἀπλώνει τά χέρια του καὶ ζητάει τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ. ‘Ετσι ἀρχίζει μιά καινούργια φάση στήν πορεία τῆς Ἑκκλησίας.

Τό ιεραποστολικό ἔργο τοῦ ἄπ. Παύλου στήν Ἑλλάδα εἶχε πολλές δυσκολίες καὶ συνάντησε πολλά ἐμπόδια. Ἄλλα ἡ μεγάλη σημασία του βρίσκεται στή θεμελίωση τῶν πρώτων ἑλληνικῶν χριστιανικῶν Ἑκκλησιῶν. Οἱ ἑλληνικές πόλεις ἀπό τίς ὅποιες πέρασε ὁ Ἀπόστολος καὶ ἴδρυσε χριστιανικές Ἑκκλησίες είναι:

Φίλιπποι, Ἀμφίπολις, Ἀπολλωνία, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Αθῆναι, Κόρινθος, Καλοί Λιμένες, Νικόπολις.

‘Ο ἄπ. Παῦλος στήν Αθήνα – Η ὄμιλία στόν Ἀρειο Πάγο

‘Η Αθήνα ἔγινε γιά τὸν ἄπ. Παῦλο ἡ γέφυρα πού ἔνωσε τό Χριστιανισμό μέ τόν εἰδωλολατρικό κόσμο. Ἐδῶ γιά πρώτη φορά ἡ χριστιανική πίστη συναντιέται μέ τήν ἑλληνική φιλοσοφία. Τό χριστιανικό Εὐαγγέλιο ἀπό τήν Ασία ἔρχεται στήν Εύρωπη, μπαίνει στήν οἰκουμενική του πορεία. Οἱ Αθηναῖοι φιλόσοφοι, Ἐπικούρειοι καὶ Στωϊκοί, ὀδήγησαν τόν ἄπ. Παῦλο στόν Ἀρειο Πάγο, γιά νά μάθουν περισσότερα ἀπό τήν καινούργια διδαχή του.

Τά κύρια σημεῖα τής ὄμιλίας τοῦ Ἀποστόλου στόν Ἀρειο Πάγο (Πράξ. 17, 22-33) είναι τά ἔξης:

1. Η εὐλαβεία καὶ ἡ θεοσέβεια τῶν Αθηναίων. Η πόλη είναι σπαρ-

Ο ἀπόστολος Παύλος στόν "Αρειο Πάγο (Φ. Κόντογλου).

μένη ἀπό ναούς καὶ ἀφιερώματα, ἀνάμεσα στά όποια είναι καὶ ὁ βωμός στόν «ἄγνωστο Θεό». Αὐτά σημαίνουν ἀναζήτηση τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

2. Ἡ μαρτυρία τοῦ ἀπ. Παύλου γιά τὸν ἀληθινό Θεό, πού οἱ Ἀθηναῖοι λατρεύουν χωρίς νά γνωρίζουν. Είναι ὁ δημιουργός καὶ ὁ ζωοδότης, πού δέν κατοικεῖ σέ χειροποίητους ναούς, οὔτε ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἀνθρώπινες προσφορές. Ἀντίθετα οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκη ἀπό τίς δωρεές Του.

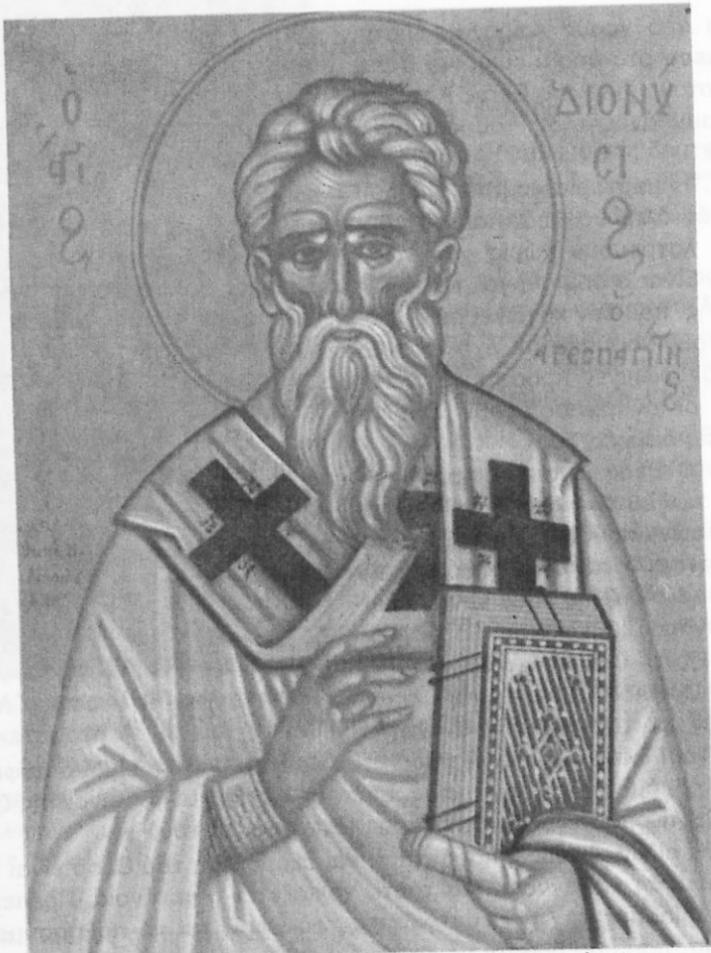
3. Ὁ Θεός είναι ὁ δημιουργός ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὁ Κύριος ὅλων τῶν λαῶν, πού ἀποτελοῦν τή μιά οἰκογένειά Του. Αὐτός καθόρισε τή διάρκεια τῆς ζωῆς κάθε ἔθνους καὶ τά σύνορα κάθε λαοῦ. Αὐτός κατευθύνει τή ζωή τῶν ἀνθρώπων.

4. Ὁ Θεός ἔβαλε βαθιά στήν ὑπαρξή μας τὸν πόθο τῆς ἀναζητήσεώς Του, ὥσπε ἡ ἀληθινή γνώση τοῦ ἔαυτοῦ μας νά είναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος τῆς θεογνωσίας. Εἴμαστε οἰκεῖοι καὶ κοινωνοί τῆς ζωῆς Του. Σχετιζόμαστε ὥπως ὁ πατέρας μέ τά παιδιά του.

5. Ἡ εἰδωλολατρική παράσταση καὶ ἐξομοίωση τοῦ Θεοῦ είναι ὀπισθοδρόμηση καὶ ἄγνοια. Γιά τοῦτο χρειάζεται ἡ μετάνοια. Πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε τήν πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ καὶ νά ποθήσουμε τή σωτηρία, πού μᾶς δίνεται μέ τό Χριστό.

6. Ὁ Χριστός μπαίνει στήν πορεία τῆς ζωῆς καὶ τῆς ιστορίας τῶν ἀνθρώπων. Είναι ὁ σωτήρας καὶ ὁ τελικός κριτής τοῦ κόσμου. Ὁ ιουδαϊκός λαός θανάτωσε τό Χριστό, ἀλλά ὁ Θεός τόν ἀνέστησε γιατί ἦταν ὁ ἀγαπητός Γιός Του.

7. Ὁ ἀναστημένος Χριστός καὶ ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν είναι τά σημεῖα τῆς ὄμιλίας, πού προκαλοῦν θύελλα ἀπό ἀντιδράσεις. Οἱ Ἑλληνες πίστευαν στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού θεμελιώνεται στήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, είναι καθαρά χριστιανική διδασκαλία.

Ο ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (Φ. Κόντογλου).

Ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἡ ὄμιλία τοῦ ἀπ. Παύλου τελείωσε μέσα σέ ἔνταση καὶ δέν εἶχε πολλούς καρπούς, ἃν δοῦμε βέβαια τὸ πράγμα ἀπό τήν ἀριθμητική του πλευρά. Πίστεψαν πάντως ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, ἡ Δάμαρις καὶ μερικοί ἄλλοι.

Ἡ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ ἀποστόλου Παύλου

Ὑστερα ἀπό τό Χριστό τήν πρώτη θέση στήν Ἐκκλησία κατέχει ὁ

άπ. Παῦλος. Είναι ό μεγαλύτερος σέ δράση 'Απόστολος τοῦ Χριστοῦ. Καμιά ἄλλη προσωπικότητα δέν ἀσκήσει καὶ δέν ἀσκεῖ τόση βαθιά ἐπίδραση στή ζωή τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ γενικά τοῦ κόσμου, ὅση ὁ ἄπ. Παῦλος. Γιατί αὐτός, ξεπερνώντας τά σύνορα τοῦ ιουδαϊκοῦ ἑθνικισμοῦ, μᾶς ἀποκάλυψε τή χριστιανική Ἔκκλησία ώς τή νέα καὶ μοναδική δυνατότητα ζωῆς ὅλου τοῦ κόσμου. "Ἐτοι συναντιέται μέ τήν Ἑλλάδα καὶ γνωρίζεται ώς ὁ Ἀπόστολος τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς οἰκουμένης.

'Ο ἄπ. Παῦλος χρησιμοποιεῖ γιά τό Εὐαγγέλιο του τήν ἑλληνική γλώσσα. Κάνει τόν Ἑλληνισμό γέφυρα γιά τήν πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ πρός τά ἔθνη, ὅργανο στά σχέδια τοῦ Θεοῦ γιά τό λαό Του. Μέ τό κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ἡ πρώτη χρονικά χριστιανική χώρα τῆς Εὐρώπης. Ἡ ομιλία του στήν Ἀθήνα, οἱ ιεραποστολικές του ἔξορμήσεις στόν ἑλλαδικό χῶρο, οἱ ἐπιστολές του στίς ἑλληνικές χριστιανικές Ἔκκλησίες, ἀποτέλεσαν ἀποφασιστικά γεγονότα γιά τήν Ἑλλάδα καὶ τόν Ἑλληνισμό.

'Η σημασία ὅμως τοῦ ἔργου τοῦ ἄπ. Παύλου είναι παγκόσμια. Γιατί αὐτός, κήρυκας τής οἰκουμενικότητας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πρωτεργάτης τής παγκοσμιότητας τής Ἔκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἀποκάλυψε ἑνα νέο ὅραμα γιά τόν κόσμο. Καί τό ἀποκάλυψε ἀκριβώς τή στιγμή τής ἀπογνώσεως τοῦ κόσμου, πού τώρα βρίσκει τήν ἐνότητα καὶ τό νόημά του στήν Ἔκκλησία. Ἡ Ἔκκλησία ώς ἔργο τοῦ Χριστοῦ είναι ἡ καινούργια πραγματικότητα ζωῆς τοῦ κόσμου, ἡ δυνατότητα ἐνός νέου ἀνθρωπισμοῦ, ἡ ἐλπίδα καὶ τό μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας.

Πίνακας Ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου

Τίτλος Ἐπιστολῆς	Τόπος-χρόνος συγγραφῆς	Τίτλος Ἐπιστολῆς	Τόπος-χρόνος συγγραφῆς
A' πρός Θεσσαλονικεῖς B' πρός Θεσσαλονικεῖς	Κόρινθος 50-51	Πρός Φιλήμονα Πρός Κολοσσαῖς Πρός Ἐφεσίους Πρός Φιλιππησίους	Ρώμη 59-61
Πρός Γαλάτας A' πρός Κορινθίους B' πρός Κορινθίους	Ἐφεσος 52-55	A' πρός Τιμόθεον Πρός Τίτον B' πρός Τιμόθεον	Μακεδονία 62-64
Πρός Ρωμαίους	Κόρινθος 56-57	Πρός Ἐβραίους	Ρώμη 64-67
			65-67

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μέ ποιό τρόπο ξφερε ό Θεός τόν ἀπ. Παῦλο στήν Ἑλλάδα; "Εχει αύτό ιδιαίτερη σημασία καί ποιά;
2. Μελέτησε τήν περικοπή τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων πού ἀναφέρεται στή δράση τοῦ ἀπ. Παύλου στήν Κόρινθο καί σημείωσε τά σχετικά γεγονότα.
3. Ποιά σημεία τῆς ὁμιλίας τοῦ ἀπ. Παύλου στήν Ἀθήνα σοῦ κάνουν ιδιαίτερη ἐντύπωση καί γιατί;
4. Σκέφτηκες ποτέ τή δική σου εύθυνη ἀπέναντι στή μεγάλη προσφορά τοῦ ἀπ. Παύλου στήν Ἑλλάδα;

9. Προβλήματα ἐνότητας τῆς Ἑκκλησίας

Τά μέλη τῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων

Τίς πρώτες ἐκκλησιαστικές κοινότητες ἀποτελοῦσαν χριστιανοί, πού προέρχονταν ἀπό τούς Ἰουδαίους καί ἀπό τούς ἑθνικούς. Γιατί ἡ κλήση τῆς σωτηρίας ἦταν καθολική. Μόνο πού ἡ ἀποδοχή αὐτῆς τῆς κλήσεως σήμαινε γιά ὅλους ἀποδέσμευση ἀπό τίς προηγούμενες θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Ἡ χριστιανική ἐλευθερία εἶναι ἐλευθερία ὅχι μόνο ἀπό τά εἰδωλα ἀλλά καί ἀπό τό νόμο. Ὁ ἄνθρωπος σώζεται καί γίνεται μέλος τῆς Ἑκκλησίας μόνο μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ καί τήν πίστη σ' Αὐτόν.

Ἐκεῖνο πού ἀπειλεῖ τήν ἐνότητα τῆς πρώτης Ἑκκλησίας εἶναι ἡ ἀπαίτηση τῶν χριστιανῶν πού προέρχονταν ἀπό τούς Ἰουδαίους νά τηρεῖται ἡ περιτομή καί ὁ μωσαϊκός νόμος ἀπό τούς χριστιανούς πού προέρχονταν ἀπό τούς ἑθνικούς. "Ἐτοι στά Ἱεροσόλυμα ὁ Χριστιανισμός θά ἔπαιρνε τή μορφή τοῦ παλιοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί στήν Ἀντιόχεια θά ξέσπαζε σοβαρή ἀντίθεση ἀνάμεσος στούς χριστιανούς ἀπό τούς Ἰουδαίους καί στούς χριστιανούς ἀπό τούς ἑθνικούς.

Ἡ Ἀποστολική Σύνοδος

Οἱ Ἀπόστολοι πού εἶχαν τή μέριμνα ὅλης τῆς Ἑκκλησίας, ἀντιλαμβάνονται τό μέγεθος τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ κινδύνου καί τόν ἀντιμετωπίζουν μέ σοβαρότητα. Ἰδιαίτερα ὁ ἀπ. Παῦλος κατάλαβε ἀμέσως ποιές καταστρεπτικές συνέπειες θά είχε γιά τό Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ

Αρχαία Κόρινθος. Τό Βῆμα. Από ἐδῶ ἀπολογήθηκε ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν τὸν κατηγόρησαν ὅτι πείθει τούς ἀνθρώπους νά λατρεύουν τό Θεό ἀντίθετα πρός τό μωσαϊκό νόμο.

καὶ γιά τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἡ παραπάνω ἀπαίτηση τῶν χριστιανῶν πού προέρχονταν ἀπό τούς Ἰουδαίους καὶ ἡ ἔξαιτιας της ἔριδα ἀνάμεσα στούς χριστιανούς. Μαζί μέ τό Βαρνάβα ἔρχεται ἀπό τὴν Ἀντιόχεια στά Ἱεροσόλυμα γιά νά συζητήσει τό θέμα μέ τούς ἄλλους Ἀποστόλους. Ἐκεῖ τό 49 μ.Χ συγκαλεῖται ἡ Ἀποστολική Σύνοδος, στήν ὅποια πήραν μέρος οἱ Ἀπόστολοι, οἱ πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τό πλῆθος τῶν πιστῶν.

Οἱ ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Βαρνάβας, γιά νά ύποστηρίξουν μέ πειστικότητα τίς ἀπόψεις τους πάνω στό ζήτημα τῆς εἰσόδου τῶν ἐθνικῶν στήν Ἐκκλησία, μιλοῦν γιά «σημεῖα καί τέρατα», πού ὁ Θεός ἐργάστηκε μ' αὐτούς στά ἔθνη. Ὁ ἀπ. Παῦλος, πού ἀναγνωρίστηκε ἐπίσημα ὡς ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, κατόρθωσε νά πείσει τούς χριστιανούς πού προέρχονταν ἀπό τούς Ἰουδαίους νά ἐγκαταλείψουν τή σκληρή θέση τους. "Ἐκαμε μάλιστα μιά βαθύτερη ἐξέταση τοῦ προβλήματος, θέτον-

Ο ἀπόστολος Παῦλος
(Μωσαϊκό στήν Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης, 9ος αι.).

Ο ένσαγκαλισμός τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου
(Εικόνα στή μονή Θεολόγου Πάτμου, 16ος αι.).

τας τό έρωτημα ἄν ό ανθρωπος σώζεται μέ τή χάρη ή μέ τό νόμο.

Σημαντική είναι ή συμβολή τοῦ ἀπ. Πέτρου καὶ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφόθεου. Ο πρῶτος ὑποστήριξε ὅτι ὁ Θεός κάλεσε καὶ τά ἔθνη στήν πίστη καὶ ὅτι ὅμειο τῆς κλήσεως αὐτῆς είναι ή δωρεά τοῦ Πνεύματός Του σ' αὐτά. Ἔτοι δέν μπορεῖ νά γίνεται διάκριση ἀνάμεσα στούς Ἰουδαίους καὶ στούς ἑθνικούς. Θά ἀποτελοῦσε προσβολή στά σχέδια τοῦ Θεοῦ τό νά ζητάμε νά ἐπιβάλουμε τό ζυγό τοῦ νόμου στούς ἑθνικούς, πού οὔτε οι πατέρες μας οὔτ' ἐμεῖς μπορέσαμε νά βαστάσουμε. Ο δεύτερος δέχτηκε ὅτι δέν πρέπει νά παρενοχλοῦμε τούς χριστιανούς ἀπό τά ἔθνη μέ τήν ἀπαίτηση^τ τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου. Ζήτησε σῆμας νά ισχύει καὶ γιά τούς ἑθνικούς ή ἀποχή ἀπό προηγούμενες εἰδωλολατρικές συνήθειες καὶ ἀκαθαρσίες. Η ἀπόφαση πού πήρε ή

Σύνοδος συνδυάζει τίς δυό θέσεις τοῦ Ἱακώβου: τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τὸ νόμο καὶ ἀπό τὰ εἰδωλα (Πράξ. 15, 28.29).

Τό κυριότερο εἶναι ἡ συμφωνία τῶν Ἀποστόλων στό νά μήν ύποχρεώνονται στό ἔξῆς οἱ ἑθνικοί στήν τήρηση τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου γιά τήν εἰσοδό τους στήν Ἐκκλησία. "Ετοι ούσιαστικά ἡ ἀπόφαση ἐκφράζει τίς ἀπόψεις τοῦ ἀπ. Παύλου. Ἡ ἀπόφαση τῆς Συνόδου καινοποιήθηκε μέ επιστολές στίς Ἐκκλησίες τῆς Ἀντιόχειας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, πού εἶχαν κυρίως χριστιανούς πού προέρχονταν ἀπό τούς ἑθνικούς.

Ἡ σημασία τῆς ἀποφάσεως

Ἡ Ἀποστολική Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων εἶναι ἡ σημαντικότερη στήν ίστορία τῶν Συνόδων. Κατά κάποιο τρόπο ἀποτέλεσε πρότυπο γιά τίς μεταγενέστερες Συνόδους τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συμμετοχή σ' αὐτήν ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ σημαντικό γεγονός γιά τή λειτουργία τῶν Συνόδων καὶ τό κύρος τῶν ἀποφάσεών τους.

Ἡ ἀπόφαση τῆς Συνόδου, ὅπως καὶ ὅλη ἡ συζήτηση σ' αὐτήν, μαρτυρεῖ τό αἰσθημα εὐθύνης τῶν Ἀποστόλων γιά τήν Ἐκκλησία καὶ συχρόνως ἀποτελεῖ σταθμό γιά τό ιεραποστολικό ἔργο της στά ἔθνη. Εἰδικότερα ἡ ἀπόφαση ἔχει μεγάλη σημασία γιά τήν Ἐκκλησία γιατί:

1. Ἐπιβεβαιώνει τό γεγονός ὅτι τό "Ἄγιο Πνεῦμα κατευθύνει καὶ στηρίζει τήν Ἐκκλησία στίς δύσκολες περιστάσεις ἡ στίς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες. Τήν ὀδηγεῖ στή διαφύλαξη καὶ διατύπωση τῆς ἀλήθειας.

2. Μαρτυρεῖ τήν ἀποστολικότητα καὶ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία στηρίζεται στήν ἀποστολική συμφωνία καὶ ἀγάπη· στήν ἐνότητα τῆς πίστεως. Εἶναι ἡ ἄρνηση τῶν διακρίσεων καὶ τῆς διαιρέσεως.

3. Ἀποτελεῖ θρίαμβο τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας μέ τήν ὄριστική ἀποδέσμευση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπό τόν Ἰουδαϊσμό καὶ τήν εἰδωλολατρία. Τοῦτο εἶναι ἀποφασιστικό γιά τό μέλλον τῆς Ἐκκλησίας.

4. Διασώζει τήν οἰκουμενικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἀνήκει στίς μεγάλες ὑπηρεσίες τοῦ ἀπ. Παύλου γιά τήν παγκοσμιότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμός δέν ἔμεινε μιά αἵρεση καὶ ἄνοιξε ὁ δρόμος του πρός τά ἔθνη.

Οι πρῶτες παρερμηνείες τοῦ Χριστιανισμοῦ

Τήν Ἐκκλησία ἀπείλησε ἀπό τά πρῶτα βήματά της ὁ ἐσωτερικός κίνδυνος τῶν αἵρεσεων, δηλαδή τής παρερμηνείας καὶ νοθεύσεως τῆς πίστεώς της. Τήν ἐμφάνισή τους κάνουν δυό όμάδες αἵρεσεων: ὅις ιουδαιζουσες καὶ οἱ γνωστικές.

Χριστιανοί ἀπό τούς Ἰουδαίους, πού ἀγνόησαν τὴν ἀπόφαση τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου, ἵδρυσαν διάφορες αἱρετικές ὁμάδες (Ναζαραῖοι, Ἐβιωνῖτες κ.ἄ.) μὲ βάση τὴν ἀποκαλυπτική γραμματεία¹ καὶ τὸν ἐθνικισμὸν τῶν Ἰουδαίων σὲ συνδυασμῷ μὲ τὸ Χριστιανισμό. Ή σημαντικότερη Ἰουδαιζουσα αἰρεση ἦταν ὁ Χιλιασμός.

Οἱ γνωστικές αἱρέσεις ἡ ὁ Γνωστικισμός εἶναι σύστημα συγκρητιστικό, δηλαδὴ ἀνάμικτο μὲ ἑλληνικά, Ἰουδαικά, ἀνατολικά καὶ χριστιανικά στοιχεῖα, πού ἀπειλεῖ τὴν Ἱδια τὴν ὑπόσταση τῆς Ἐκκλησίας. Προσπαθοῦσε μὲ τὴν «γνώση» νά μπει στὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου καὶ νά γεφυρώσει τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸ Θεό καὶ στὸν ἄνθρωπο. Τά κύρια γνωρίσματα τοῦ Γνωστικισμοῦ εἶναι:

1. Ὁ δυαλισμός: Δέχεται δυό ἀρχές ἡ δυό θεούς τὸν ἀγαθό θεό καὶ τὸν κακό θεό ἡ τὸ θεό τῆς ὑλης.

2. Ὁ δοκητισμός: Δέχεται φαινομενική καὶ ὥχι πραγματική ἐνανθρώπηση καὶ σταύρωση τοῦ Θεοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

3. Ὁ ἀντιουδαιϊσμός: Ἀπορρίπτει τὴν Π. Διαθήκη καὶ τὸ Θεό της, γιατί δημιούργησε τὸν ἀτελή κόσμο καὶ τὸν ἀμαρτωλό ἄνθρωπο.

4. Ὁ ἀσκητισμός: Διακρίνεται γιά τὴν αὐστηρή ἀσκηση, πού ἔφτανε κάποτε στὴν ἀκολασία, ἔξαιτίας τῆς ἐσφαλμένης ἀντιληψεως τῶν Ινωστικῶν γιά τὴν ὑλη καὶ τὸ σῶμα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ἡ συμμετοχή ὅλης τῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἀποστολική Σύνοδο ἀποτελεῖ σημαντικό γεγονός;
2. Γιατί εἶναι σημαντική ἡ ἀπόφαση τῆς;
3. Σκέφτηκες ὅτι τὴν Ἐκκλησία ἀπειλοῦν καθημερινά αἱρέσεις; Τί μπορεῖς νά πράξεις ἀπέναντι στὸ γεγονός αὐτό;
4. Διάβασε ἀπό τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφόθεου τὴν περικοπὴ γιά τὴν ἀληθινή σοφία (Κεφ. 3, 13-18).

1. Ἀποκαλυπτική γραμματεία: Εἶναι ψευδώνυμα Ἰουδαικά καὶ χριστιανικά κείμενα, ἀνάμεσα στὸ 2ο π.Χ. καὶ 2ο μ.Χ. αἰώνα, πού περιέχουν θεῖες ἀποκαλύψεις γιά τὰ ἔσχατα. Κύριο θέμα τῶν Ἰουδαικῶν αὐτῶν κειμένων δέν εἶναι ἀπλῶς ἔνας ὄραματισμός γιά τὸ μέλλον, ἀλλά τὸ πῶς μπορεῖ νά συμβιβάζονται τὰ παθήματα τοῦ Ἔθνους καὶ τῶν δικαίων μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Γ' αὐτό καὶ μιλοῦν γιά παγκόσμια κρίση, ἀνάσταση νεκρῶν, μακαριότητα τῶν δικαίων καὶ καταδίκη τῶν ἀσεβῶν καὶ γιά μέλλουσα κυριαρχία τοῦ Θεοῦ.

10. Η ὄργανωση τῆς Ἑκκλησίας

Τό ἀποστολικό κύρος

Οἱ Ἀπόστολοι εἰναι τά θεμέλια τῆς Ἑκκλησίας, μέ ακρογωνιαῖο λίθο τὸ Χριστό. Ἀποτελοῦσαν τήν αὐθεντία καὶ ἔξεφραζαν τήν ἀλήθειά της. Η ἔξουσία πού τούς ἔδωσε ὁ Κύριος ἡταν ἀναμφισβήτητη σέ ὅλη τήν Ἑκκλησία. Ἀσκοῦσαν τό ἔργο τῆς ἀνώτατης διακυβερνήσεως της. Γιά κάθε ἀπορία καὶ πρόβλημα ἡ Ἑκκλησία ἡ οἱ Ἑκκλησίες κατέφευγαν στούς Ἀποστόλους. Οἱ ἀποφάσεις τους ἀποτελοῦσαν κανόνες γιά ὅλη τήν Ἑκκλησία.

Οἱ Ἀπόστολοι δέν ἀνῆκαν σέ ὄρισμένη ἑκκλησιαστική κοινότητα. Δέν ἡταν δηλαδή ἡγέτες (ἐπίσκοποι) μιᾶς ὄρισμένης Ἑκκλησίας ἡ περιφέρειας, ἀλλά ὅλων τῶν Ἑκκλησιῶν πού ἐκεῖνοι ἰδρυσαν καὶ γιά τίς ὁποῖες μεριμνοῦσαν καθημερινά. Οἱ δυσχέρειες ὅμως πού ἀντιμετώπιζαν στή διακυβέρνηση ὅλων τῶν Ἑκκλησιῶν, τούς ὁδηγοῦν στή χειροτονία πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων, τούς ὁποίους τοποθετοῦν στίς ἔδρες τῶν τοπικῶν Ἑκκλησιῶν. Καὶ τότε βέβαια δέν ἔπαψαν νά παραμένουν ἡ ἀνώτατη ἑκκλησιαστική αὐθεντία. Είχαν βαθιά συναίσθηση τῆς εύθύνης γιά τήν ἔξουσία, πού ὁ Κύριος τούς ἔδωσε πρός οἰκοδομή τής Ἑκκλησίας.

Ἐπίσκοποι-πρεσβύτεροι-διάκονοι

Στά βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης ἔχουμε σαφεῖς πληροφορίες γιά τήν ἑκκλησιαστική ὄργανωση· γιά τούς μόνιμους λειτουργούς τῶν ἑκκλησιαστικῶν κοινοτήτων: τόν ἐπίσκοπο, τόν πρεσβύτερο, τό διάκονο.

Ἡ ἀρχή τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος πρέπει νά ἀναζητηθεῖ στήν ἀντιμετώπιση τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν προβλημάτων τῆς Ἑκκλησίας, πού συνεχῶς αὔξανονταν. "Οπου ἡταν ἀδύνατη ἡ προσωπική ἐπέμβαση τῶν Ἀποστόλων καὶ ἡ ἄμεση ἀπό αὐτούς ἀντιμετώπιση τῶν ζητημάτων τῶν ἑκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, ἐκεī ἔστελναν ἄντρες ἱκανούς, πού ἐνεργοῦσαν μέ ἔξουσιοδότηση τους. Αὐτοί γίνονταν οἱ προεστώτες ἡ ἐπόπτες τῶν κοινοτήτων αὐτῶν. Ἡταν δηλαδή οἱ ἐπίσκοποι.

Τό ἀξιώμα τους ἔπαιρναν μέ τήν ἐπίθεση τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων (χειροτονία) καὶ είχαν τήν εύθύνη τῆς διοικήσεως τῶν ἑκκλησιαστικῶν κοινοτήτων ὅπου τούς ἐγκαθιστοῦσαν. Εἰδικότερα φρόντιζαν γιά τήν ἐκλογή καὶ χειροτονία ἄξιων πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, τήν ἀμοιβή καὶ τήν πιθανή τιμωρία τους καὶ τήν τέλεση τῶν ιερῶν μυστηρίων καὶ μάλιστα τῆς Εὐχαριστίας καὶ τοῦ Χρίσματος. Είχαν δηλαδή

καθήκοντα ιερατικά και διοικητικά. "Ομως ή έξουσία τους ήταν διαφορετική από τήν έξουσία τῶν Ἀποστόλων και περιορισμένη.

Στίς ἀποστολικές κοινότητες, και μάλιστα στίς κοινότητες τοῦ ἄπ. Παύλου, δέν ύπάρχει σαφῆς διάκριση ἀνάμεσα στὸν ἐπίσκοπο και στὸν πρεσβύτερο. Οἱ πρεσβύτεροι καλοῦνται και ἐπίσκοποι. Οἱ Ἀπόστολοι ἔγκαθιστοῦνσαν στίς ἑκκλησιαστικές κοινότητες τούς πρεσβυτέρους μέχειροτονία και τούς ἀνέθεταν τῇ διακυβέρνησή τους. Εἶχαν και αὐτοὶ ιερατικά και διοικητικά καθήκοντα, ἀλλά διαφορετικά ἀπό τὰ καθήκοντα τῶν Ἀποστόλων και τῶν ἐπισκόπων και περιορισμένα. Ἡ σημασία τους ἐνισχύθηκε μετά τὸ διωγμό τοῦ Στεφάνου, ὅταν τούς ἀνατέθηκαν οἰκονομικά, διοικητικά και πειθαρχικά καθήκοντα. Μέ τήν ἔννοια τῆς εὐθύνης τους γιά τήν ἑκκλησιαστική κοινότητα πού διακονοῦν, παίρνουν μέρος στήν Ἀποστολική Σύνοδο τῶν Ἱεροσολύμων.

Τό ἀξίωμα τοῦ διακόνου ἐμφανίζεται στήν Ἐκκλησία μέ τήν ἐκλογή και χειροτονία τῶν ἔφτα διακόνων, γιά τή διακονία τῶν κοινῶν τραπεζιῶν. Τό ὅτι ὅμως οἱ διάκονοι δέν περιορίστηκαν στό κοινωνικό και οἰκονομικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, μαρτυρεῖται ἀπό τή δράση τοῦ Στεφάνου και τοῦ Φιλίππου. Εἶχαν δηλαδή και ἔργα ποιμαντικῆς διακονίας. Ὁ ἄπ. Παύλος στίς ἐπιστολές του τούς τοποθετεῖ μετά τούς ἐπισκόπους, πού δείχνει ὅτι οἱ διάκονοι εἶχαν παράλληλα και ιερατικά καθήκοντα (τέλεση θείας Εὐχαριστίας). Τά παραπάνω ἑκκλησιαστικά ἀξιώματα θά διαμορφωθοῦν ὄριστικά στή μεταποστολική ἐποχή. Τότε ἔχουμε τήν πλήρη ὄργάνωση τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐνότητα και ἡ ζωὴ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ ἑκκλησιαστική ὄργάνωση, ἡ διαμόρφωση δηλαδή τῆς ιεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἔγινε σέ βάρος τῆς ἐνότητας τῶν μελῶν τῆς. Στίς πρωτοχριστιανικές ἑκκλησιαστικές κοινότητες είναι ἀδιανότητη κάθε ἀντίθεση λαοῦ και ιεραρχίας. Κληρικοί και λαϊκοί είναι διαφορετικά μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀποτελοῦν ἀρμονικό σύνολο και ἀδιάσπαστη ἐνότητα. Ἀποτελοῦν τό λαό τοῦ Θεοῦ. Είναι μέλη τοῦ ἐνός σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέ διαφορετικές κλήσεις, χαρίσματα, λειτουργίες και διακονίες, γεγονός ὅμως πού δέν καταργεῖ τήν ισοτιμία και τήν ἐνότητά τους. Είναι βαθιά ή συνείδηση ὅτι δέν ύπάρχουν δυό Εὐαγγέλια· ἔνα γιά τὸν κλῆρο και ἔνα γιά τὸ λαό.

Ἡ συμμετοχή τῶν λαϊκῶν-πιστῶν στή ζωὴ και τό ἔργο τῶν πρώτων ἑκκλησιαστικῶν κοινοτήτων είναι οὐσιαστική. Γιατί είναι ἀπαραίτητη ἡ παρουσία και ἡ ἐνεργητική συμμετοχή τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας στή τέλεση τῶν μυστηρίων και ιδιαίτερα τῆς Εὐχαριστίας. Σ' αὐτήν

Η Δεύτερη Παρουσία (Λεπτομέρεια ἀπό τοιχογραφία στήν Παναγία τήν Κερά, Κρήτα Κρήτης).

προϊσταται ό ἐπίσκοπος, ἀλλά τό πλήρες νόημά της ἔχει στή συνειδητή συμμετοχή ὅλων τῶν πιστῶν. Ἀπαραίτητη εἶναι ἐπίσης ἡ συνεργασία τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας στήν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων της. Οἱ πιστοί συμμετέχουν στήν ἐκλογή τῶν ἑπτά διακόνων καὶ τοῦ Μαθία καὶ στήν Ἀποστολική Σύνοδο. Ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὑπόθεση ὅλων τῶν μελῶν της. Νά γιατί κάθε ἀκρότητα στήν Ἐκκλησία, εἴτε κληρικοκρατία εἴτε λαϊκοκρατία, εἶναι ἔνη πρός τήν παράδοσή της.

Μέσα σ' αὐτό τό κλίμα τῆς ἐνότητας οἱ χριστιανοί ζοῦσαν μ' ὅλη τήν ἀπλότητα καὶ ἀγνότητα. Τρέφονταν μέ τά iερά μυστήρια καὶ πραγματοποιούσαν μέ τή θυσία τους τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης. Ἐκεῖνο πού δίνει νόημα καὶ ἀληθινή προοπτική στή ζωή αὐτή εἶναι ἡ χριστοκεντρικότητά της. Ὁ Χριστός εἶναι τό «σῶμα» καὶ ἡ «κεφαλή τοῦ σώματος» τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωή τῶν πιστῶν στήν ἀποστολική Ἐκκλησία ἐνισχυ-

όταν όχι μόνο με τήν παρουσία τοῦ Χριστοῦ πού ἥρθε, ἀλλά καὶ μέ τήν προσδοκία τοῦ Κυρίου πού θά 'ρθεῖ.

"Ετοι ἔχουμε τό φαινόμενο πού λέγεται «ἐνθουσιαστικές τάσεις». Στήν Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης τό φαινόμενο αὐτό ἐκφράστηκε μέ ἀκρότητες. Οἱ πιστοί δέν ἐργάζονται. Παραμελοῦν τήν εὔθυνη γιά τόν ἐαυτό τους καὶ τούς ἄλλους· καὶ ἀναμένουν τή δεύτερη Παρουσία τοῦ Κυρίου. Ἡ Ἐκκλησία θά συστήσει ὅτι ἡ Παρουσία αὐτή δέν περιορίζεται χρονικά καὶ ὅτι θά γίνει σέ χρόνο ἄγνωστο στούς ἀνθρώπους. Ἡ ἑλπίδα βέβαια τῆς δεύτερης ἐπιφάνειας τοῦ Χριστοῦ δίνει νόημα καὶ δυναμισμό στή ζωή τῶν πιστῶν. Ἡ ἐνδοξὴ αὐτή Παρουσία θά τελειώσει τό ἔργο τῆς σωτηρίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιό είναι τό ἔργο τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας (ἐπισκόπων-πρεσβυτέρων-διακόνων);
2. Συμβάλλουν οἱ ιερεῖς στήν πρόοδο τῆς προσωπικῆς σου ζωῆς; "Αν ναί πῶς καὶ σέ τί;
3. Πῶς ἐχηγεῖς τό σεβασμό ἡ τήν περιφρόνηση μερικῶν στούς λειτουργούς τῆς Ἐκκλησίας;
4. Συμμετέχουν σήμερα οἱ λαϊκοί-πιστοί στή ζωή καὶ τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας;
Σκέψου μερικούς τρόπους δικῆς σου συμμετοχῆς.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἡ Πεντηκοστή – Επίκληση τοῦ Ἀγίου Πνεύματος:

«Ἄγιο Πνεῦμα,...σύ πού είσαι πνεῦμα ζωῆς καὶ συνέσεως, πνεῦμα ἀγιωσύνης καὶ τελειότητας: σύ πού είσαι τό πνεῦμα τό ἀγαθό· τό σοφό· τό φιλάνθρωπο· τό γλυκό· τό ἐνδοξό· πού τρέφει μαζί καὶ ποτίζει· πού ἐλεεῖ· πού φωτίζει· πού δυναμώνει. Σύ πού είσαι πνεῦμα θεῖο ὑπομονῆς· πνεῦμα, πού μεταδίδει χαρά, εὐφροσύνη, σωφροσύνη, σοφία, γνώση, πραότητα, ἀμνησικακία, ἀμεριμνία γιά τά κοσμικά πράγματα, ἐνατένιση τῶν οὐράνων. Σύ πού διώχνεις τήν τεμπελιά καὶ τήν ἀμέλεια, τήν περιέργεια καὶ τήν πονηριά. Σύ πού είσαι πνεῦμα δηλωτικό τῶν θείων μυστηρίων· ύπόσχεση τῆς οὐράνιας βασιλείας· βρύση προφητείας· κρατήρας διδασκαλίας· φθορά τῆς ἀμαρτίας· θύρα μετάνοιας. Σύ πού δείχνεις

σάν πορτάρης τήν εισοδο στούς άγωνιζόμενους. Σύ πού είσαι πνεῦμα ἀγάπης, εἰρήνης, πίστεως, ἐγκράτειας, πνεῦμα πόθου καὶ πού προξενεῖ τὸν πόθο. Σύ, ἔλα καὶ σκήνωσε σέ μᾶς καὶ μεῖνε μαζί μας ἀχώριστα καὶ ἀδιάίρετα καὶ ἀγίαζε καὶ ἀνακαίνιζε καὶ φώτιζε τίς καρδιές μας, σύ πού είσαι ὁμοούσιο καὶ ὄμοτύμο καὶ ὄμόθρονο μέ τὸν Υἱό καὶ τὸν Πατέρα, καὶ πού κάνεις θεούς κατά χάρη ἐκείνους πού σέ δέχονται καὶ ἀφανίζεις κάθε ἀμαρτία καὶ φέρνεις μαζί μέ τὸν ἐρχομό υου κάθε ἀρετή....».

(Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, Τά εύρισκόμενα (εκδ. Ζαγοραίου), σε. 324 – Μετάφραση Μ.Κ.)

2. Ἡ Ἑκκλησία είναι σάν πλοϊο στό πέλαγος:

«Ο κόσμος είναι «Θάλασσα», ὅπου ἡ Ἑκκλησία, σάν πλοϊο στό πέλαγος, ταλαιπωρεῖται ἀλλά δέ χάνεται. Γιατί ἔχει μαζί τῆς ὡς ἔμπειρο κυβερνήτη τὸ Χριστό. Στό κέντρο τῆς ὑψώνεται τὸ σημεῖο τῆς νίκης κατὰ τοῦ θανάτου, πού είναι ὁ σταυρός τοῦ Κυρίου. Ἡ πλώρη τῆς είναι ἡ ἀνατολή καὶ ἡ πρύμνη τῆς ἡ δύση...τὸ πηδάλιο τῆς οἱ δυό διαθῆκες καὶ τά τεντωμένα σκοινιά τῆς ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, πού ἀγκαλιάζει τήν Ἑκκλησία, καὶ ἡ ἀντλία τῆς τὸ βάπτισμα, μέ τό ὄποιο ἀνανεώνονται αὐτοὶ πού πιστεύουν. Σ' αὐτή σάν φωτεινό καραβόπανο βρίσκεται τό Ἀγιο Πνεῦμα, μέ τό ὄποιο σφραγίζονται ὅσοι πιστεύουν στὸ Θεό. Μαζί τῆς φέρνει καὶ σιδερένιες ἄγκυρες, τίς ἀγιες ἐντολές τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, πού είναι δυνατές σάν σίδερο. Δεξιά καὶ ἀριστερά τῆς ἔχει καὶ ναύτες, τούς ἄγιους ἄγγέλους, μέ τούς ὄποιους πάντοτε στηρίζεται καὶ φυλάγεται ἡ Ἑκκλησία. Σ' αὐτήν ὑπάρχει καὶ ψηλή σκάλα πού ὀδηγεῖ στή σέ σχῆμα σταυροῦ κορφή τοῦ πλοΐου, εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, πού τραβάει τούς πιστούς γιά νά ἀνεβοῦν στὸν οὐρανό. Στήν κορφή τῶν ἵστιών ὑπάρχουν οἱ φάροι πού ἐνώνονται καὶ ἀποτελοῦν τούς χορούς τῶν προφητῶν, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἀποστόλων, πού ἀναπаύονται στή βασιλεία τοῦ Χριστοῦ».

(Ιππολύτου, Περί Χριστοῦ καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου LIX, ΒΕΠ, τ. 6, σελ. 217, 35-40. 218, 1-12 – Μετάφραση Μ.Κ.).

3. Ἡ ζωή τῶν πρώτων χριστιανῶν:

«Οι χριστιανοί δέ διακρίνονται ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους οὕτε στήν ἐπίγεια πατρίδα, οὕτε στήν ὄμιλία, οὕτε στά ἔθιμα. Γιατί οὕτε κατοικοῦν σέ ἔχεωριστές πόλεις, οὕτε χρησιμοποιοῦν κάποια διαφορετική γλωσσική διάλεκτο. Κατοικώντας πόλεις ἐλληνικές καὶ βάρβαρες, ὅπως ἔτυχε στόν καθένα, καὶ ἀκολουθώντας τά κοινά ἔθιμα, σχετικά μέ τήν ἐνδυμασία, τήν τροφή καὶ τήν ὑπόλοιπη ζωή, παρουσιάζουν τήν κατάσταση τῆς ζωῆς τους θαυμαστή καὶ πραγματικά παράδοξη. Κατοικοῦν ἰδιαίτερες πατρίδες, ἀλλά σάν διαβατάρηδες. Συμμετέχουν σέ ὅλα ὡς πολίτες καὶ ὅμως ὅλα τά ὑπομένουν σάν ξένοι· κάθε χώρα είναι πατρίδα τους καὶ κάθε πατρίδα θεωρεῖται σάν ξένη χώρα. Γεννοῦν παιδιά, ἀλλά δέν τά πετοῦν. Παραθέτουν συνηθισμένο τραπέζι, ἀλλά δέν είναι ἀμαρτωλό. Βρίσκονται μέσα σάρκα, ἀλλά δέ ζοῦν σαρκική ζωή. Περνοῦν τή ζωή τους στή γῆ, ἀλλά πολιτεύονται στόν οὐρανό. Ὑπακούουν στούς ὑπάρχοντες νόμους, ἀλλά

μέ τή ζωή τους νικοῦν τούς νόμους. Ἀγαποῦν ὅλους καὶ ὅμως διώκονται ἀπό ὅλους. Ἀγνοοῦνται καὶ καταδίκαζονται· θανατώνονται καὶ ὅμως αὐξάνουν σε ζωή. Εἶναι φτωχοί καὶ ὅμως κάνουν πλούσιους πολλούς. Στεροῦνται ἀπό ὅλα καὶ ὅμως περισσεύουν σέ ὅλα. Περιφρονοῦνται καὶ στίς ἀτιμώσεις τους δοξάζονται, βλαστημοῦνται καὶ ὅμως δικαιώνονται. Ὑθρίζονται καὶ ὅμως τιμοῦν, τιμωροῦνται σάν κακοί, ἐνῶ κάνουν τό καλό· καὶ ὅταν τιμωροῦνται αὐτοί χαίρονται, γιατί παίρνουν δύναμη. Καταπολεμοῦνται ἀπό τους Ιουδαίους σάν ἀλλόφυλοι καὶ καταδιώκονται ἀπό τούς ἔθνικούς, ἀλλά ἐκεῖνοι πού τούς μισοῦν δέν μποροῦν νά πούν τήν αἰτία αὐτῆς τῆς ἔχθρότητας....

(Ἐπιστολή πρός Διόγνητον, ΒΕΠ, τ. 2, σελ. 253, 7-31 – Μετάφραση Μ.Κ.)

4. Οι «ἀγάπες»:

«Τό δεῖπνο μας, πού ἔσεις (οι εἰδωλολάτρες) κατακρίνετε γιά ἀπόλαυση καὶ μόνο μέ τό ὄνομά του χαρακτηρίζει τό σκοπό του· γιατί ὄνομάζεται ἀγάπη μέ τήν Ἑλληνική ὄνομασία του. Ὄσο καὶ ἂν στοιχίζει, τά ἔξοδά του είναι κέρδος πού καταγράφεται στό βιβλίο τῆς εὐσέβειας, γιατί μ' αὐτό ἐμεῖς ἀνακουφίζουμε τους φτωχούς. Τίποτα τό ποταπό δέ γίνεται σ' αὐτό καὶ τίποτα τό ἀπρεπές. Δέν ἀρχίζουμε τό δεῖπνο ἂν πρώτα δέν προσευχηθοῦμε στό Θεό. Τρώμε τόσο μόνο, ὅσο ταιριάζει σέ ἑγκρατεῖς ἀνθρώπους καὶ φιλοξενοῦμε μ' αὐτό τό δεῖπνο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε νά μήν ξεχνᾶμε ὅτι τή νύχτα πρόκειται νά λατρέψουμε τό Θεό. Καὶ ὅταν ουζητοῦμε, κάθε λόγος μας ὁμολογεῖται σάν νά είναι ὁ Θεός μπροστά μας παρών καὶ μᾶς ἀκούει. Ἀφοῦ στή συνέχεια πλύνουμε τά χέρια μας καὶ φέρουν μέσα τίς λαμπάδες, καθένας μας μέ προθυμία ψάλλει ὑμνο στό Θεό, εἴτε ἀπό τίς Γραφές εἴτε ἐκείνον, πού ὁ ἵδιος συνέθεσε, ἂν ἔχει ἰκανότητα σ' αὐτό. Ἐτοι φανερώνεται ἂν καθένας ἀπό τούς ψάλλοντες τήρησε κατά τήν πόση τούς κανόνες τῆς ἑγκράτειας. Τό δεῖπνο συμπληρώνει νέα καὶ πάλι προσευχή, ύστερα ἀπό τήν ὅποια ἀποχωροῦμε ὅχι γιά νά πολεμήσουμε ἡ νά ἐμπλακοῦμε σέ ἔριδες· ὅχι γιά νά περιφερόμαστε στούς δρόμους καὶ νά κακοποιοῦμε τούς διαβάτες· ὅχι γιά νά καταστρέψουμε τό χρόνο σέ ἀκολασίες. Ἄλλα γιά νά συνεχίσουμε τή σεμνή καὶ ἀγνή διαγωγή μας ως ἀνθρωποι πού τράφηκαν μέ δεῖπνο φιλοσοφίας καὶ πειθαρχίας καὶ ὅχι μέ δεῖπνο σαρκικό».

(Τερτυλλιανοῦ, Ἀπολογητικός, Ρ.Λ., 1, 538-541 – Μετάφραση Μ.Κ.)

5. Ἐγκώμιο στόν ἀπόστολο Παῦλο:

«Ο Παῦλος κυβερνοῦσε ὀλόκληρη τήν οἰκουμένη, ὅπως θά κυβερνοῦσε ἔνα σπίτι ἡ ἔνα πλοϊ· τραβοῦσε ἀπό τή θάλασσα (τῆς ἀμαρτίας) ἐκείνους πού βυθίζονταν σ' αὐτήν, στήριζε ἐκείνους πού ζαλίζονταν, ἔδινε, καθισμένος στό τιμόνι, τίς κατάλληλες ὀδηγίες στούς ναυτες, ἔξεταζε τήν πλώρη τοῦ πλοίου, τέντωνε τά σκοινιά, κωπηλατοῦσε, ἔσερνε τά ιστία, ἔβλεπε πρός τόν ούρανό γιά νά πληροφορηθεῖ γιά τόν καιρό. Αύτός ἦταν τά πάντα, καὶ ναύτης καὶ κυβερνήτης καὶ ιστίο καὶ πλοϊ καὶ ὅλα τά ύπεφερε γιά νά ἀφανίσει τίς συμφορές τῶν ἄλλων. Καὶ σάν νά ἦταν ἀθλητής, αὐτός πάλευε, ἔτρεχε, πυγμαχοῦσε· ἡ σάν νά

ήταν στρατιώτης αύτός μαχόταν στά τείχη, άγωνιζόταν κατά τοῦ πεζικοῦ, ναυμαχοῦσε στή θάλασσα· κάθε εἰδος πολέμου τό διεξήγαγε αύτός. Καὶ ἔβγαζε φλόγες μέ εῖνα σῶμα πού κυρίευε όλόκληρη τήν οίκουμένη, μέ μιά γλώσσα πού κατανικοῦσε τούς πάντες...

Ο Παῦλος ἀπέδειξε, περισσότερο ἀπό ὅλους τούς ἀνθρώπους, τί σημαίνει πραγματικά ἡ λέξη ἀνθρωπος, πόσο μεγάλη είναι ἡ εὐγένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ σέ ποιό ψῆφος ἀρετῆς μπορεῖ νά φτάσει αύτό ἐδῶ τό πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀνθρωπος. Καὶ ποτέ δέν ἐπαψε, ἀπό τότε πού γεννήθηκε, μέ λαμπρή φωνή νά ύπεραμύνεται τοῦ Θεοῦ ἐνάντια ὅλων ἐκείνων, πού κατηγοροῦν τήν ἀνθρώπινη φύση μας καὶ νά ἀποδείχνει ὅτι ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στούς ἀγγέλους καὶ στούς ἀνθρώπους δέν είναι μεγάλη, ἂν θέλουμε νά σεβόμαστε τόν ἑαυτό μας. Γιατί ὁ Παῦλος, ἂν καὶ δέν ἔτυχε νά ἔχει διαφορετική φύση ἀπό τή δική μας, οὔτε νά λάβει διαφορετική ψυχή ἀπό τή δική μας, οὔτε κατοίκησε σέ διαφορετικό κόσμο ἀπό τό δικό μας, δύμως ἔπερασε ὅλους τούς ἀνθρώπους, ὅσοι ἀποδείχτηκαν πραγματικά ἀνθρωποι, ἀπό τότε πού πλάστηκε τό ἀνθρώπινο γένος».

(Ι. Χρυσοστόμου, Περί ἀνδρείας καὶ ἰσχύος, P.G. 63, 815 A, καὶ Περί ἀρετῆς καὶ κακίας, P.G. 63, 760 B – Μετάφραση Μ.Κ.)

6. 'Η ἐνότητα τῆς Ἑκκλησίας:

«Ἐμαστε ὅλοι τοῦ Χριστοῦ καὶ φέρνουμε τό δνομά του. Ὁ Χριστός σταυρώθηκε γιά μᾶς καὶ θανατώθηκε καὶ τάφηκε καὶ ἀναστήθηκε, γιά νά ἐνοποιήσεις ἐκείνους πού βρίσκονταν μακριά καὶ τούς χώριζε μεγάλη ἀπόσταση διαιρέσεως, μέ τό νά ουστήσει, σύμφωνα μέ τήν εύδοκία τοῦ Θεοῦ, ἔνα βάπτισμα καὶ μιά πίστη καὶ μιά καθολική καὶ ἀποστολική Ἑκκλησία. Αύτό είναι τό κεφάλαιο τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Χριστοῦ στούς ἀνθρώπους. Αύτό είναι τό ἀποτέλεσμα ἐκείνης τῆς βαθιᾶς καὶ ἄφατης κενώσεως Του. Ἐκείνος πού ἐπιχειρεῖ νά διασπάσει καὶ νά κομματιάσει κάτι ἀπό αύτά, εἴτε ἀπό ἔρωτα πρός τή δυσεβέστατη αἵρεση, εἴτε ἀπό ἔωσφορική ἔμπνευση σχισματικῆς μανίας, αύτός ἐναντιώνεται στήν οικονομία τοῦ Χριστοῦ, πολεμεῖ τήν κοινή σωτηρία, ἀντικαθιστά τήν πράξη Ἐκείνου καὶ ἀφοῦ ἀποσχίζεται ἀπό τήν κοινωνία Του καὶ ἀποκόβεται ἀπό τό κυριακό σῶμα τής Ἑκκλησίας, συντάσσεται μέ τή μοίρα τοῦ ἀντικείμενου (σατανᾶ)».

(Φωτίου, Ὁμιλίαι 16, 162, ἔκδ. Β. Λαούρδα, Θεσσαλονίκη 1959 – Μετάφραση Μ.Κ.)

7. Κληρικοί καὶ λαϊκοί:

«Ο ἐπίσκοπος νά ἔχει τήν πρωτοκαθεδρία ἀνάμεσά σας γιατί ἔχει τιμηθεῖ μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ νά είναι κύριος τοῦ κλήρου καὶ ἄρχοντας ὅλου τοῦ λαοῦ...Γιά τούτο ὄφείλει νά προσπαθεῖ νά είναι ἀληθινός στά ἔργα του καὶ νά συναισθάνεται τή θέση καὶ τήν ἀξία του νιατί είναι ὁ τύπος (εἰκόνα) τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους...Ο διάκονος νά συμπαραστέκεται σ' αύτόν, ὅπως ὁ Χριστός στόν πατέρα Του, καὶ νά τόν βοηθᾶ σ' ὅλα μέ καθαρότητα, ὅπως ὁ Χριστός, πού δέν κάνει τίποτα δικό Του, ἀλλά πάντοτε ἐκείνα πού ἀρέσουν στόν πατέρα

Του...Οι πρεσβύτεροι νά θεωρούνται ότι είναι τύπος τῶν Ἀποστόλων, νά είναι δάσκαλοι θεογνωσίας. Κατέχουν τή θέση τῶν Ἀποστόλων ώς σύμβουλοι τοῦ ἐπισκόπου καί στεφάνι τῆς Ἐκκλησίας· είναι συνέδριο καί βουλή τῆς Ἐκκλησίας...

‘Ακούσετέ τα και ἐσεῖς οι λαϊκοί, ή ἐκλεκτή Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Ο λαός πρώτα ὀνομάζόταν «λαός Θεοῦ καὶ ἔθνος ἄγιο». ἐσεῖς τώρα είστε ἡ ἀγία καὶ ιερή Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, «πού οἱ πολίτες τῆς ἔχουν καταγραφεῖ στὸν οὐρανό, είστε ιερεῖς πού ἔχουν βασιλική καταγωγή – είστε συγχρόνως ιερεῖς καὶ βασιλεῖς – ἄγιο ἔθνος ἀφιερωμένο στό Θεό, λαός ξεχωρισμένος γιά νά ἀποτελεῖτε κτῆμα καὶ περιουσία τοῦ Θεοῦ, «νύμφη στολισμένη» γιά τὸν Κύριο καὶ Θεό. Είστε Ἐκκλησία μεγάλη, ἐκκλησία πιστή...ἄγια καὶ ἐκλεκτά μέλη τοῦ Χριστοῦ...».

(Διαταγαί 'Αποστόλων Β', ΒΕΠ τ. 2, σελ. 18, 19-21, 34, 33-40, 35, 21-26, 31-33.
36, 33-37, 57, 24-27 – Μετάφραση Μ.Κ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ

α) ἀντίδραση τοῦ κόσμου στό λαό τοῦ Θεοῦ

11. Ἡ Ἔκκλησία στό ρωμαϊκό κράτος

Ἡ θρησκεία τῆς Ρώμης

‘Ο Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔζησαν τὴν ἐποχή τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἔτσι τό θέλησε ὁ Θεός. Μέσα σέ μιά σκληρή καὶ εἰδωλολατρική ἔξουσία, τό ρωμαϊκό Imperium, νά ἀνθίσει, μέ λόγο καὶ μέ αἷμα ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης.

‘Αρχές τοῦ 1ου αἰώνα ὁ Καίσαρας Αὐγουστος προσπάθησε νά ἀναβιώσει τὴν ἀρχαία ρωμαϊκή θρησκεία, πού ἡταν πολυθεϊστική καὶ εἶχε παρακμάσει. Θέλησε νά ἐνοποιήσει τό ρωμαϊκό κόσμο μέ κέντρο τή λατρεία τοῦ αὐτοκράτορα. Ἀπό τότε ἀνακηρύχθηκε τό πρόσωπο τοῦ αὐτοκράτορα ιερό, χτίστηκαν ναοί γιά τιμή του, καὶ λατρεύτηκε τό πνεύμα πού κατοικοῦσε μέσα στόν αἱ τοκράτορα. Είδαν τότε τούς χριστιανούς, ὅπαδούς τοῦ μόνου, πνευματικοῦ Θεοῦ, σάν ἐχθρούς τῆς ἐνότητας καὶ τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ὁ Χριστιανισμός στή ρωμαϊκή αὐτοκρατορία

Τό πανανθρώπινο κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ ἄπλωσε σ' ὅλα τά ἔθνη μέ τή διδαχή τῶν Ἀποστόλων. Τό 2ο αἰώνα τό 1/4 τοῦ πληθυσμοῦ στήν

Ανατολή καί στή Δύση ήταν χριστιανοί. Στή Μ. Ασία ἡ Ἐφεσος καί ἡ Σμύρνη, στήν Ἐλλάδα ἡ Κόρινθος, ἡ Θεσσαλονίκη καί ἡ Ἀθήνα, στή Συρία ἡ Καισάρεια καί ἡ Ἀντιόχεια, στήν Ἀφρική ἡ Καρχηδόνα, ήταν κέντρα χριστιανικά. Στήν ἵδια τή Ρώμη ἡ χριστιανική κοινότητα ἀριθμοῦσε ἐκατό χιλιάδες μέλη, τόσο πού μποροῦσε νά προσφέρει οἰκονομική βοήθεια στίς ἄλλες χριστιανικές κοινότητες. Στή νέα πίστη προσέρχονταν οἱ φτωχοί καί οἱ δοῦλοι ἀλλά καί οἱ ἐπισημότεροι Ρωμαῖοι, ὑπατοί καί συγκλητικοί καί ἄλλοι ἀξωματοῦχοι.

Ο Τερτυλλιανός, Λατίνος ἀπολογητής τοῦ Χριστιανισμοῦ, γράφει πρίν ἀπό τό 200 μ.Χ.:

«Τό κράτος ἔχει πλημμυρίσει ἀπό μᾶς. Κάθε ἡλικία, κάθε κοινωνική τάξη καί βαθμός ἔρχονται κοντά μας. Εἴμαστε μόλις χθεσινοί καί ὅμως γεμίσαμε τή γῆ, τίς πόλεις, τά νησιά, τά φρούρια, ἀκόμα καί τά στρατόπεδα...τό ἀνάκτορο, τή σύγκλητο, τήν ἀγορά...».

Ἡ ρωμαϊκή ἔξουσία θέλησε νά ἐμποδίσει τή μεγαλύτερη ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θέλησε κατά καιρούς νά ἔξοντώσει τούς χριστιανούς. «Ἐτσι χαλκεύτηκαν κατηγορίες ἐναντίον τους καί κινήθηκαν οἱ διωγμοί.

A' Οι κατήγοροι τοῦ Χριστιανισμοῦ ήταν:

Οι πιστοί στά εἰδωλα ἀπλοί ἄνθρωποι.

Οι ἐπαγγελματίες τής εἰδωλολατρίας, ἀγαλματοποιοί, ζωοτρόφοι, οἰκοδόμοι ναῶν, στεφανοποιοί, θύτες κ.λ.π.

Οι ιερεῖς καί οἱ μάντεις.

Οι ἔθνικοί φιλόσοφοι.

Οι αὐτοκράτορες πού ἀξίωναν νά τούς τιμοῦν ὡς θεούς.

B' Κατηγοροῦσαν τούς χριστιανούς ὅτι ήταν:

Ἀθεοί, ἀσεβεῖς, ἀφοῦ δέ λάτρευαν τά εἰδωλα.

Συνωμότες, ἐπειδή ἔκαναν μιστικές συγκεντρώσεις.

Μισάνθρωποι, ἐπειδή δέν ἔπαιρναν μέρος στίς ἑορτές τῶν ἔθνικῶν καί στά ἄγρια θεάματά τους.

Ἀνήθικοι, γιατί ἔκαναν δῆθεν αἰμομιξίες καί ἔτρωγαν σάρκες ἀνθρώπων! Εἶχαν παρεξηγήσει τό μυστήριο τής θείας Εὐχαριστίας.

Ὑπεύθυνοι γιά θεομηνίες καί ἀτυχήματα.

Οἱ Διωγμοί

Ἀρχισαν τό 64 ἀπό τό Νέρωνα καί κράτησαν ὡς τήν ἐποχή πού ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ Μέγας Κωνσταντίνος, ὡς τό 311. Ὑπάρχουν

έποχές πού τά μέτρα έναντιον τῶν χριστιανῶν ἦταν φοβερότερα. "Ετσι μποροῦμε νά διακρίνουμε τούς σκληρότερους διωγμούς, πού χωρίζονται σέ τρεῖς έποχές:

Πρώτη έποχή. Οι διωγμοί ζγιναν χωρίς διάταγμα. Ήταν τοπικοί, στίς έπαρχιες από πρωτοβουλία τῶν έπιάρχων ή στή Ρώμη από τή μανία τῶν αὐτοκρατόρων. Τέτοιοι είναι: 'Ο διωγμός τοῦ Νέρωνα. Κινήθηκε μέ αφορμή τή μεγάλη πυρκαϊά τῆς Ρώμης πού ξέσπασε τό 64, κράτησε 9 μέρες καί κατέστρεψε τά 2/3 τῆς Ρώμης. 'Ο Νέρωνας τήν άπεδωσε στούς χριστιανούς, άλλα ή κατηγορία ήταν ἄδικη, γιατί ὁ πονηρός καί ἀνήθικος αὐτοκράτορας ηθελε νά γκρεμίσει μιάν ἄθλια περιοχή τῆς Ρώμης γιά νά οικοδομήσει νέο συνοικισμό, τή «Νερωνόπολη» καί ἀνάκτορα.

'Ο διωγμός τοῦ Δομιτιανοῦ. "Εγινε μέ αφορμή τό φόρο τοῦ διδράχμου, ποσό πού οι χριστιανοί ἀρνήθηκαν νά πληρώνουν ἀφοῦ θά ἐνίσχυαν ἔτσι τήν εἰδωλολατρία καί ἀφοῦ ήταν φόρος μόνο γιά τούς Έβραιούς.

Δεύτερη έποχή. Οί διωγμοί ζγιναν μέ αὐτοκρατορικά σημειώματα πού βασίζονταν σέ προηγούμενους νόμους γιά ἄθεια, ἔσχατη προδοσία, προσηλυτισμό κλπ. Τέτοιοι ήταν

'Ο Νέρωνας (Ρώμη, Μουσεῖο Delle-Terme).
'Ο Μάρκος Αύρήλιος (Ρώμη, Μουσεῖο Καπιτωλίου).

‘Ο διωγμός τοῦ Τραϊανοῦ. Ο αύτοκράτορας αύτός πήρε άφορμή από έρωτημα τοῦ ἐπάρχου τῆς Βιθυνίας, ποιά στάση νά τηρεῖ ἀπέναντι στούς χριστιανούς. Ο Τραϊανός ἀπάντησε ὅτι πρέπει νά ύπάρχει καταγγελία ἐναντίον τους, νά τούς ζητοῦν θυσία στά εἰδωλα καὶ ὅσοι ἄρνοῦνται, νά θανατώνονται. Ή ἀπάντηση αὐτή πήρε σημασία διατάγματος καὶ εἶχε γενική ἐφαρμογή.

‘Ο διωγμός τοῦ Μάρκου Αὔρηλου. Ο φιλόσοφος αύτός αύτοκράτορας ἄν καὶ εἶχε γράψει ‘Σκέψου πώς οἱ ἄνθρωποι εἰναι ἀδελφοί σους καὶ ἀγάπησέ τους», ὅταν ἔγιναν στήν Ιταλία σεισμοί, λιμοί καὶ πλημμύρες, θεώρησε ύπευθυνους τούς χριστιανούς γιατί προκαλοῦσαν τήν ὄργην τῶν θεῶν. “Ἐτοι κήρυξε ἄγριο διωγμό ἐναντίον τῶν ὄπαδῶν τοῦ Χριστοῦ.

‘Ο διωγμός τοῦ Σεπτημίου Σεβήρου. Στήν ἐποχή του καὶ τό βάπτισμα τῶν χριστιανῶν τό θεωροῦσαν ἔγκλημα. Οἱ ἐντολές τοῦ αύτοκράτορα στηρίχθηκαν σέ προηγούμενο νόμο πού ἀπαγόρευε τὸν προσηλυτισμό.

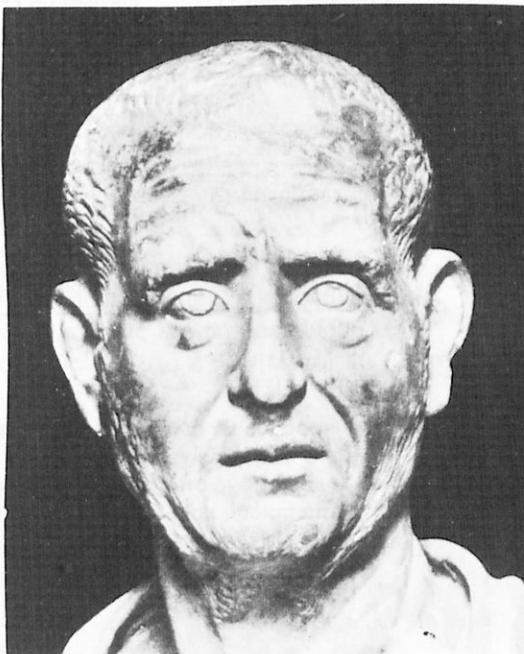
Τρίτη ἐποχή. Ἐκδόθηκαν εἰδικοί νόμοι, πού εἶχαν γενική ἐφαρμογή σ' ὅλο τό ρωμαϊκό κόσμο. Τέτοιοι ἦταν:

‘Ο διωγμός τοῦ Δεκίου, πού ἀπαίτησε νά ἀναζητοῦνται οἱ χριστιανοί, νά προσέρχονται σέ εἰδικές ἐπιτροπές, γιά νά ὁμολογοῦν πίστη στούς θεούς τῆς Ρώμης. “Οσοι δέ θυσίαζαν στά εἰδωλα ἔβρισκαν σκληρό θάνατο.

‘Ο διωγμός τοῦ Διοκλητιανοῦ. Σκληρός διωγμός, ἀπό τό 303, “ἐποχή μαρτύρων”, ὅπως ὄνομάστηκε. “Ἐκαιγαν τά βιβλία τῶν χριστιανῶν, γκρέμιζαν τούς ναούς τους, δήμευαν, φυλάκιζαν, σκότωναν. Ἀμέτρητα ἦταν τά θύματα τοῦ διωγμοῦ αὐτοῦ.

‘Ο διωγμός τοῦ Γαλερίου, ἀλη-

‘Ο Δέκιος (Ρώμη, Μουσεῖο Καπιτωλίου).

Θινή σφαγή ὡς τό 311, όπότε ύπεγραψε διάταγμα ἀνοχῆς. Τό τέλος τῶν διωγμῶν ἔφερε λίγο ἀργότερα ὁ Μέγας Κωνσταντίνος.

Οἱ βασανιζόμενοι χριστιανοὶ ἔπαιρναν θάρρος ἀπό τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ:

«Εἰ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσι» (Ἰωάν. 15, 20) καθὼς καὶ ἀπό τὸ μακαρισμό του: «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἐνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 5, 10).

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ θριάμβευσε μέσα ἀπό τὰ παθήματά της Σωστά εἰπώθηκε ὅτι «ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Χριστός συναντήθηκαν στό στίβο, καὶ νίκησε ὁ Χριστός» (W. Durant).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ		
Διώκτες	Άφορμή	Μάρτυρες
Νέρωνας (54-68) Δομιτιανός (81-96)	Πυρκαϊά τῆς Ρώμης Φόρος διδράχμου	ἀπ. Παῦλος, ἀπ. Πέτρος Διονύσιος Ἀεροπαγίτης, ἀπ. Ἰωάννης, Τιμόθεος Ἴγνατιος ὁ Θεοφόρος ἀγ. Παρασκευή ἄγιοι Ειρηναῖος, Λεωνίδης, Εὔτυχία, Περπέτουα
Τραϊανός (98-117) Μ. Αύρηλιος (161-180) Σ. Σεβῆρος (193-211)	Ἐρώτημα ἐπάρχου Ἄτυχήματα Προσηλυτισμός	Ἄγιοι Ειρηναῖος, Λεωνίδης, Εὔτυχία, Περπέτουα Φλαβιανός Ρώμης, Ἀλέξανδρος Ἱεροσ., Βαβύλας
Δέκιος (249-251) Διοκλητιανός (284-305) Γαλέριος (305-311)	Θρησκευτικός φανατισμός Θρησκευτικός φανατισμός Θρησκευτικός φανατισμός	ἄγιοι Γεώργιος, Δημήτριος Μαρκελλίνος Ρώμης

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Μποροῦσε νά ἀναβιώσει ἡ θρησκεία τῶν ειδώλων; Ἐξήγησε.
- Ποιά κίνητρα είχε κάθε τάξη ἀπό τούς κατήγορούς τοῦ Χριστιανισμοῦ;
- Σήμερα οἱ χριστιανοὶ ἀντιμετωπίζουν ἐμπόδια στήν πίστη καὶ στή ζωή τους.
Ἄπο ποιούς καὶ μέ ποιούς τρόπους;
- Γιατί οἱ διωγμοὶ δέν ἀνέκοψαν τήν ἐξάπλωση τῆς Ἐκκλησίας;

Ρώμη. (330 μ.Χ.) Στό μέσο διακρίνεται τό Κολοσσαῖο, πού στάθηκε μάρτυρας τῆς εὐφυχίας καὶ τῆς πίστεως τῶν μαρτύρων.

12. Ἡ στάση τῆς διωκόμενης Ἐκκλησίας

Ἡ στάση τῶν χριστιανῶν στό μαρτύριο

Οἱ διωγμοί πού κράτησαν τρεῖς αἰώνες, ἡταν μιά ἀδιάκοπη θανάσιμη ἀπειλὴ. Οἱ χριστιανοί βρέθηκαν στή δύσκολη θέσῃ, πού ὁ Κύριος προφήτεψε ὅτι θά βρεθοῦν:

- Σᾶς στέλνω σάν πρόβατα ἀνάμεσα σέ λύκους (Ματθ. 10, 16).
- Θά σᾶς παραδώσουν σέ συνέδρια καὶ θά σᾶς μαστιγώσουν στίς συναγαγές τους καὶ θά σᾶς τραβήξουν σέ ήγεμόνες καὶ σέ βασιλεῖς γιά χάρη μου, γιά νά μαρτυρήσετε σ' αύτούς καὶ στά ἔθνη (Ματθ. 10, 17-18).

Τούς ἐνίσχυσε ὅμως γιά νά ἀντέξουν τά μαρτύρια:

- Ὁποιος μέ ὄμολογήσει μπροστά στούς ἀνθρώπους, καὶ ἐγώ, ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου, θά τόν ὄμολογήσω μπροστά στούς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ (Λουκᾶ 12, 8).

Ἄλλα τί ζητοῦσαν ἀπό τούς χριστιανούς οἱ ἔθνικοί καὶ σέ ποιά μαρτύρια τούς ἀνάγκαζαν; Ζητοῦσαν ἀπό τούς πιστούς νά ἀρνηθοῦν τό Χριστό,

- νά προσφέρουν θυσίες στούς θεούς

- νά κάμουν ύπόκλιση μπροστά στά άγάλματα
  - νά όρκιστούν στό πνεῦμα τοῦ αὐτοκράτορα
  - ἢ νά φάνε εἰδωλόθυτα (κρέας ἀπό θυσίες).
- “Αν ὁ πιστός δέν τά δεχόταν αὐτά, τότε τόν περίμεναν μιά ἢ πολλές ποινές, ὅπως φυλάκιση, ἐξορία, βασανιστήρια, θάνατος.

Τό νόημα τοῦ μαρτυρίου

Μέ τά βασανιστήρια αὐτά οι διώκτες δέν ἐπιδίωκαν νά μάθουν τήν ἀλήθεια, γιατί οι χριστιανοί δέν ἔκρυβαν τήν πίστη τους. “Ηθελαν νά τούς ἔξαναγκάσουν νά ἀρνηθοῦν τό Χριστό. Καί ὅμως, ἄντρες, γυναικες καὶ παιδιά προτιμούσαν τό θάνατο. “Οπως γράφει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος,

—«Τόσο πολύ περιφρονοῦν τό θάνατο, ὥστε καὶ πρόθυμα νά ὄρμοῦν σ' αὐτόν καὶ μάρτυρες νά γίνονται τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρα. Γιατί ἀκόμα καὶ στήν ἡλικίᾳ τοῦ νηπίου βιάζονται νά πεθάνουν... ὅχι μόνο ἄντρες ἀλλά καὶ γυναικες... (Περὶ ἑνανθρωπήσεως 27, P.G., 25).

Οι χριστιανοί «μαρτυροῦσαν» ἔτσι, δηλαδή βεβαίωναν μέ λόγια καὶ μέ ἔργα τήν πίστη τους στόν Ἰησοῦν Χριστό.

‘Ομολογίες πίστεως

Σώζονται ὄμολογίες, δηλαδή θαρραλέες διακηρύξεις καὶ ἀπαντήσεις τῶν χριστιανῶν μπροστά σέ δικαστές καὶ σέ δημίους.

- Πολλοί μάρτυρες ὅταν τούς ρωτοῦσαν ποιοί εἶναι, τί πιστεύουν, ποιό τό ἐπάγγελμά τους, ποιά ἡ καταγωγή τους, ἀπαντοῦσαν μόνο: «Εἴμαι χριστιανός».
- Στίς Πράξεις Θωμᾶ διαβάζουμε τήν προσευχή τοῦ μάρτυρα: «Ἐξομολογοῦμαι σέ σένα, Ἰησοῦ, ὅτι δέ μ' ἔκανες μόνο ἄξιο στήν πίστη, ἀλλά καὶ στό νά ὑπομείνω πολλά γιά σένα. Σ' εὐχαριστῶ, Κύριε, γιατί μ' ἐφρόντισες καὶ μοῦ ἔδωσες τήν ὑπομονή...».
- «Γιατί τρέχεις στό θάνατο;» ρώτησαν τό μάρτυρα Πιόνιο. Ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Δέν τρέχω στό θάνατο, ἀλλά στή ζωή».
- «Ζοῦμε καὶ ὅταν μᾶς φονεύουν. Εἴμαστε οἱ νικητές τοῦ θανάτου», ὄμολογει ὁ μάρτυρας Φλαβιανός στήν Καρχηδόνα.
- «Θυσίασε γιά νά σώσεις τή ζωή σου» συμβουλεύουν τό Μάξιμο στήν «Ἐφεσο. Ἐκεῖνος ἀπαντᾷ: «Σώζω τή ζωή μου μέ τό νά ἀρνοῦμαι τή θυσία».

Μαρτυρίες διωκτῶν καὶ δημίων γιά τούς χριστιανούς

Οι ἔθνικοί, συνηθισμένοι νά παραδέχονται πολλούς θεούς, δέν

μπορούσαν νά καταλάβουν τήν αύτοθυσία τῶν χριστιανῶν. Ἐρμήνευαν σάν δεισιδαιμονία τήν ἐπιμονή τους στόν ἑνα Θεό. Ὅποτεύονταν ὅτι οἱ χριστιανοί ἥθελαν νά πετύχουν τήν ὑστεροφημία μέ τό θάνατο τους. Και ἄλλοι πάλι ἔλεγαν ὅτι ἡ στάση τους αὐτή ἦταν ἔνας τρόπος αὐτοκτονίας. «Ἄν θέλετε νά πεθάνετε, γκρεμούς καί βράχους ἔχετε» ἔλεγαν.

«Ομως καί οἱ ἑθνικοί πολλές φορές ἔδειχναν συμπάθεια στούς χριστιανούς. Τούς συμβούλευαν νά θυσιάσουν γιά νά γλυτώσουν. Φαίνονταν ἀπρόθυμοι νά τούς καταδικάσουν. Τούς ἔκρυβαν. Ἀλλες πάλι φορές, γεμάτοι θαυμασμό γιά τούς ἡρωικούς μάρτυρες, τούς ὑπεράσπιζαν ἢ δήλωναν ὅτι είναι καί αύτοί χριστιανοί. Συχνή ἦταν ἡ εἰσπήδηση ἀπό ἑθνικούς. Δημοι δηλαδή καί βασανιστές πού ἔβλεπαν τό θάρρος καί τήν καρτερία τῶν θυμάτων, μέ ἐνθουσιασμό ὁμολογοῦσαν καί αὐτοί πίστη στό Χριστό καί ἔβρισκαν τό θάνατο. Ὁπως ὅταν μαρτυροῦσαν οἱ ἄγιοι Σαράντα. Ἔνας ἀπό αὐτούς λιγοψύχησε καί τότε ἔνας δῆμιος πήρε τή θέση του κάνοντας τήν ὁμολογία: «Καί ἐγώ είμαι χριστιανός». Καί τήν προοσευχή:

«Κύριε ὁ Θεός, πιστεύω καί ἐγώ σ' ἐσένα. Δέξου με μαζί μ' αὐτούς καί ἀξιώσέ με νά βασανιστῶ καί ἐγώ καί νά ἀποδειχτῶ δόκιμος».

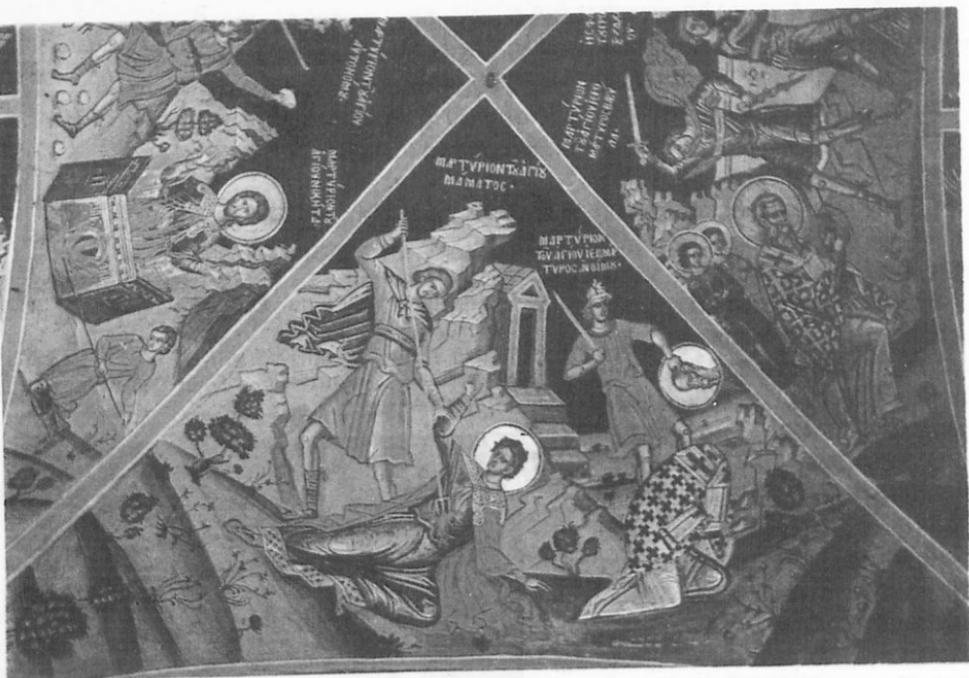
Οι «πεπτωκότες»

Ἡ ιστορία ἀναφέρει καί περιπτώσεις χριστιανῶν πού ἀπέφυγαν τό μαρτύριο ἢ μαρτύρων πού λύγισαν κάτω ἀπό τά βασανιστήρια. Είναι οἱ «πεπτωκότες», ὅσοι δηλαδή ἔπεσαν στήν ἄρνηση. Ἀνθρωποι Ἠταν, δέ βρήκαν τή δύναμη πού χρειαζόταν νά ἀντέξουν, δέν είναι

Προτομή τοῦ ἄγιου Σεβαστιανοῦ.

Μαρτύρησε μέ τόξεμα. Ἡ ἀξιοθαύμαστη εὐφυχία του είναι αποτυπωμένη στό πρόσωπό του (Ἐργο τοῦ γλύπτη Μπερνίνι).

Μαρτύρια ἄγιων. Ἡ Ἐκκλησία μας στήν ύμνολογία της καλεῖ τοὺς ἀγίους μάρτυρες, πού μέ τὴν καλή ἀθλησή τους κέρδισαν τὸ οτεφάνι τῆς δόξας, νά γίνουν πρεσβευτές μας κοντά στὸν Κύριο καὶ γιὰ τὴ δική μας σωτηρία (Τοιχογραφία στή μονή Μεταμορφώσεως Μετεώρων, 16ος αι.).

όλοι οἱ ἄνθρωποι ἥρωες. Ἀπό αὐτούς ἄλλοι δέχονταν νά θυμιάσουν στούς θεούς, ἄλλοι νά θυσιάσουν, ἄλλοι ἔδιναν χρήματα ἢ μέ κατάλληλα πρόσωπα ἔξασφάλιζαν βεβαίωση ὅτι μένουν πιστοί στή θρησκεία τῶν εἰδώλων. "Ολοι αὐτοί λέγονταν «λιβελλοφόροι» γιατί ἔφερναν μαζί τους τὸ «λίβελλο», τὴ βεβαίωση.

Μετά τούς διωγμούς προκλήθηκε ζήτημα στήν Ἐκκλησία γιά τούς «πεκτωκότες». "Αλλοι Πατέρες καὶ τοπικές Ἐκκλησίες δέν ἦθελαν νά τούς κάμουν δεκτούς στήν Ἐκκλησία ἄλλοι τούς δέχτηκαν μέ εύσπλαχνία ἀφοῦ εἶχαν μετανοήσει γιά τὴν ἀρνησή τους. Τελικά ἡ Ἐκκλησία τούς δέχτηκε. Δέ λησμόνησε ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός δέχτηκε τὴ μετάνοια τοῦ Πέτρου, δικαιώσει τὸ ληστή πάνω στό σταυρό καὶ κάλεσε ὅλους τούς ἀμαρτωλούς σέ μετάνοια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά σημασία έχει ή άπαντηση πού έδωσε ό μάρτυρας Μάξιμος;
2. Ποιά είναι ή δική σου γνώμη γιά τούς «πεπτωκότες»;
3. Ό Τερτυλιανός, έκκλ. συγγραφέας, γράφει ότι τό αίμα πού έχουσαν οι μάρτυρες είναι σπόρος. Τί σημαίνει αύτό; Γράψε λίγες σκέψεις στό τετράδιό σου.

13. Τό «νέφος» τῶν μαρτύρων

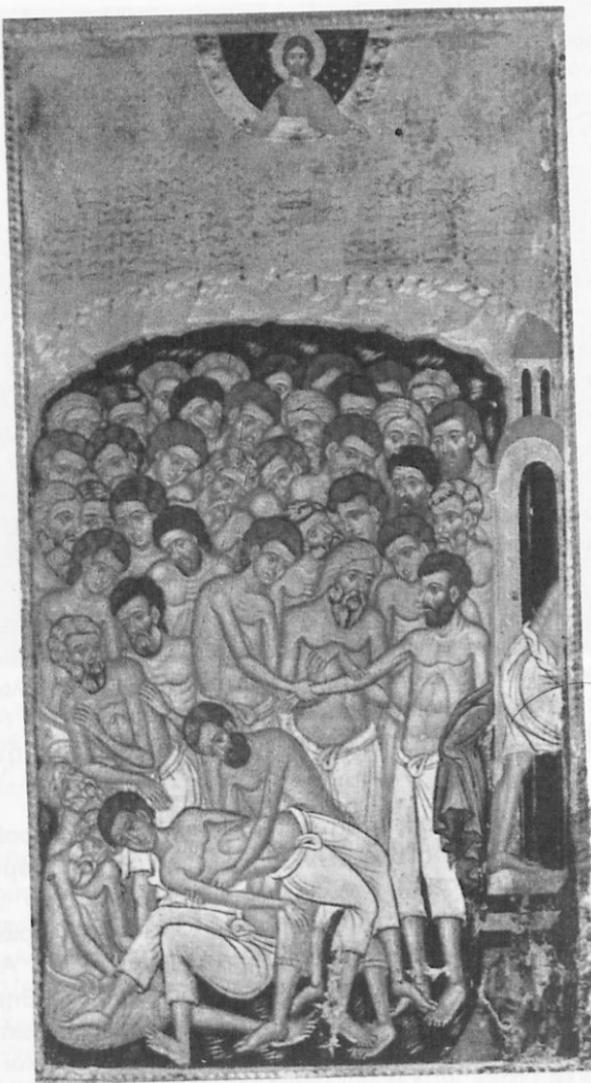
Πόσοι είναι οι μάρτυρες τοῦ Κυρίου; Πόσοι θυσιάστηκαν στό ὄνομα του, τούς τρεῖς πρώτους χριστιανικούς αἰώνες; Ἀγνωστο. Γιά 11 έκατομμύρια γνωστούς μιλοῦν κάποιοι ιστορικοί, ἀριθμός πού πρέπει νά είναι κοντά στήν ἀλήθεια. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει «νέφος», σύννεφο. «Ἐμεῖς πού έχουμε τέτοιο σύννεφο ἀπό μάρτυρες...» (Ἑβρ. 12, 1). Καὶ μιλοῦσε τότε γιά τούς μάρτυρες τῆς ἐποχῆς τῆς Π. Διαθήκης, γιατί ὁ ἔδιος μαρτύρησε ἀργότερα στόν πρώτο διωγμό. Πόσο πυκνότερο ἔγινε το «νέφος» τήν ἐποχή τῆς Κ. Διαθήκης!

Ἄπο ὅλους τούς μάρτυρες λίγοι είναι γνωστοί, αὐτοί πού τά ὄνόματά τους διασώθηκαν στά μαρτυρολόγια ἢ στήν ἄγραφη παράδοση τῶν πρώτων αἰώνων. Μά ὅλοι είναι γνωστοί στό Θεό. Σέ ὅλων τό αἷμα χρωστάμε τό ἀκλόνητο οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας.

Μιά κάποια κατάταξη τῶν μαρτύρων σέ κατηγορίες θά ἡταν ἡ ἀκόλουθη:

Παιδιά καὶ νέοι. Παραδείγματα: Ὁ δωδεκάχρονος Ταρσίζιος, πού μετέφερε τά τίμια Δῶρα στούς μελλοθάνατους καὶ στό δρόμο τόν ἔπιασαν, τόν κακοποίησαν καὶ τόν σκότωσαν. Ὁ τάφος του είναι στήν κατακόμβη τοῦ ἀγίου Καλλίστου στή Ρώμη. Ὁ μικρός Ἰλαριανός, γιός τοῦ ἱερέα Σατουρνίου, πού μαρτύρησε στήν Καρχηδόνα. Ἀλλά καὶ ὁ Διόσκουρος καὶ ὁ Μάμας, δεκαπεντάχρονοι νέοι, προσφέρθηκαν θυσία στό Χριστό, βεβαιώνοντας τόν ἔπαινο τοῦ εὐαγγελιστῆ Ιωάννη: «νεανίσκοι, είστε δυνατοί καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μένει σέ σᾶς καὶ νικήσατε τόν πονηρό» (Α' Ιωάν. 2, 14).

Σπουδαστές. Ὁ Πορφύριος, μαθητής τοῦ Παμφίλου καὶ ὁ Ἀπιφανός, φοιτήτες στήν Καισάρεια, είναι δύο ἀπό τούς πολλούς πού μέ φριχτά βασανιστήρια διέκοψαν τή σπουδή καὶ τή ζωή τους γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ.

Οι ἁγιοι Σαράντα μάρτυρες. Είναι ὁ ἀγιος χορός, τό iερό σύνταγμα, ἡ ἀδιάσπαστη ὁμάδα, οἱ πρεοβευτές μέ τὴν πολὺ μεγάλη δύναμη, τὰ ἀστέρια τῆς οἰκουμένης, τὰ ἄνθη τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπως τούς ὑμνεῖ ὁ Μ. Βασίλειος. Στή γιορτή τους στὶς 9 Μαρτίου ἡ Ἑκκλησία θυμάται τοὺς φριχτούς πόνους τους καὶ ζήτει ἀπό τὸν Κύριο νά θεραπεύσει καὶ τίς δικές μας ὁδύνες (Αθῆνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ7ος αι.).

Δοῦλοι. Στίς 22 Ιανουαρίου γιορτάζεται ό αγιος Ζήνων καί ό αγιος Ζηνᾶς πού ήταν κύριος καί δοῦλος καί μαρτύρησαν στήν Αραβία. Στίς 22 Φεβρουαρίου ή αγία Ανθούσα καί οι 12 ύπηρέτες της πού άποκεφαλίστηκαν.

Δεσμοφύλακες καί δήμιοι. «Είσπήδησαν», όπως έκεινος πού συμπλήρωσε τόν άριθμό τῶν ἀγίων Σαράντα. Τέτοιοι ήταν ό αγιος Λαοδίκειος ό δεσμοφύλακας (13 Μαΐου), οι ἄγιοι Θεότιμος καί Θεόδουλος οι πρώην δήμιοι (4 Σεπτεμβρίου), όπως καί οι ἄγιοι Ἐφτά Μάρτυρες πού ήταν ληστές, ἔγιναν χριστιανοί καί μετά μαρτύρησαν στήν Κέρκυρα (2 Απριλίου).

Γέροντες. Ἡρωικό παράδειγμα ό Πολύκαρπος Σμύρνης, 86 ἐτῶν, όπως καί οι πάνω ἀπό τά 90 Σιλβανός στή Φοινίκη καί Ποθεινός στή Λυών.

Ἐπίσκοποι, πού θυσίασαν «τήν ψυχήν αύτῶν ὑπέρ τῶν προβάτων», όπως ό Ἰγνάτιος Ἀντιόχειας, ό Κλήμης Ρώμης, ό Στέφανος Ρώμης, ό Βαβύλας Ἀντιόχειας, ό Πούπλιος Ἀθηνῶν, ό Κυπριανός Καρχηδόνας καί τόσοι ἄλλοι.

Ομάδες μικρές καί μεγάλες. Δύο ἀδέρφια, όπως ό Κοσμᾶς καί ό Δαμιανός, γιατροί, καί ό Παῦλος καί ή Ἰουλιανή. Σύζυγοι, όπως ό Τιμόθεος καί ή Μαύρα στή Θηβαΐδα, ό Ἀδριανός καί ή Νατταλία στή Νικομήδεια. Φίλες, όπως ή Ἰουλία καί οι ἄλλες 7 κόρες (18 Μαΐου). Οίκογένειες ὀλόκληρες: Ό Ἐσπερος καί ή Ζωή μέ τά παιδιά τους Κυριακή καί Θεόδουλο (2 Μαΐου), ό Τερέντιος καί ή Νεονίλλα μέ τά 7 παιδιά τους (28 Ὁκτωβρίου). Ή Σοφία καί οί τρεῖς θυγατέρες της, ή Πίστις, ή Ἐλπίς καί ή Ἀγάπη. Ή Φηλικιτάτη καί τά 7 παιδιά της πού μαρτύρησαν ἐπί Μ. Αύρηλίου. Ἀλλά καί μεγαλύτερα σύνολα: Οι 100 στήν Παλαιστίνη (17 Σεπτεμβρίου), οι 200 στή Νικομήδεια (10 Ὁκτωβρίου) οι 1000 στήν Ἀλεξάνδρεια, οι 2593 πού μαρτύρησαν μέ τό στρατηλάτη Ἀνδρέα ἐπί Μαξιμιανοῦ (19 Αύγουστου).

Τιμή στούς μάρτυρες

Η Ἐκκλησία σέβεται καί τιμᾶ τούς μάρτυρες μέ πολλούς τρόπους. Ἀπό τούς πρώτους χρόνους οι χριστιανοί φρόντιζαν νά ἐνταφιάζουν σέ τόπους κρυφούς ἥ φανερούς τούς μάρτυρες καί νά πηγαίνουν συχνά ἐκεῖ, γιά νά τελοῦν τή γιορτή τῆς μνήμης τους. Τήν 3η, 9η, 40ή μέρα ἀπό τό θάνατό τους, ιδιαίτερα τήν ἐπέτειο, πού τήν ὄνόμαζαν «γενέσιο» ἥ «γενέθλιο» (ἀναγέννηση στούς ούρανούς), ἔκαναν συ-

Η ἄγια Αἰκατερίνη. Καθιομένη ἀνάμεσα στά σύνεργα τῆς σοφίας καὶ τοῦ μαρτυρίου (βιβλία, τροχός), ἐντυπωσιάζει μὲ τὴ χάρη καὶ τὴν ἀρχοντιά τῆς. Ὁ ἀγιογράφος Βίκτωρας, πού τὴ ζωγράφῳ, δέν παρέλειψε νά τοποθετήσει διπλὰ τῆς τό Σταυρωμένο Κύριο, πρός τὸν ὅποιο στρέφονται οἱ διαλογισμοί τῆς ἀγίας (Αθῆνα, Βυζαντινό Μουσεῖο, 17ος αι.).

νάξεις καί ὄλονυκτίες, ἐκφωνοῦσαν λόγους ἐγκωμιαστικούς καί τελοῦσαν πάνω στὸν τάφο τους τὴ θεία Εὐχαριστία. Μετά τούς διωγμούς ἔχτισαν γύρω τους ἀπλά ἡ μεγαλόπρεπα κτίρια. Σέ ὅλους τούς χριστιανικούς αἰώνες χτίζονται παντοῦ ναοί, τιμημένοι στὸ ὄνομά τους.

Τά τίμια λείψανά τους εἶναι σεβαστά καί ἀνεκτίμητα.

Τά συναξάρια καί τά μαρτυρολόγια στήριξαν στήν πίστη καί βοήθησαν στήν ἀρετή κάθε ἄνθρωπο πού ἀγωνίστηκε πνευματικά.

Οἱ χριστιανοί προσεύχονται στούς ἀγίους μάρτυρες, γιατί πιστεύουν ὅτι ζοῦν, ὅτι ἔχουν ἀγάπη στούς ἄνθρωπους καί θάρρος στό Θεό γιά νά τοῦ ζητοῦν τή σωτηρία τῶν πιστῶν.

Γιορτές ἔχουν καθιερωθεὶ ὄλες τίς μέρες τοῦ χρόνου γιά τή μνήμη τους.

Οἱ καλλιτέχνες, λογοτέχνες, μουσικοί, προπάντων οἱ ζωγράφοι ἔχουν ἐμπνευσθεὶ ἀπό τούς μάρτυρες μεγάλα ἔργα.

Ὑμνωδοί καί μελωδοί ἔγραψαν ἀκολουθίες, τροπάρια, ὑμνους, ἐμπνευσμένα ἀπό τόν ἄγιο βίο τους καί τό ἡρωικό μαρτύριο τους.

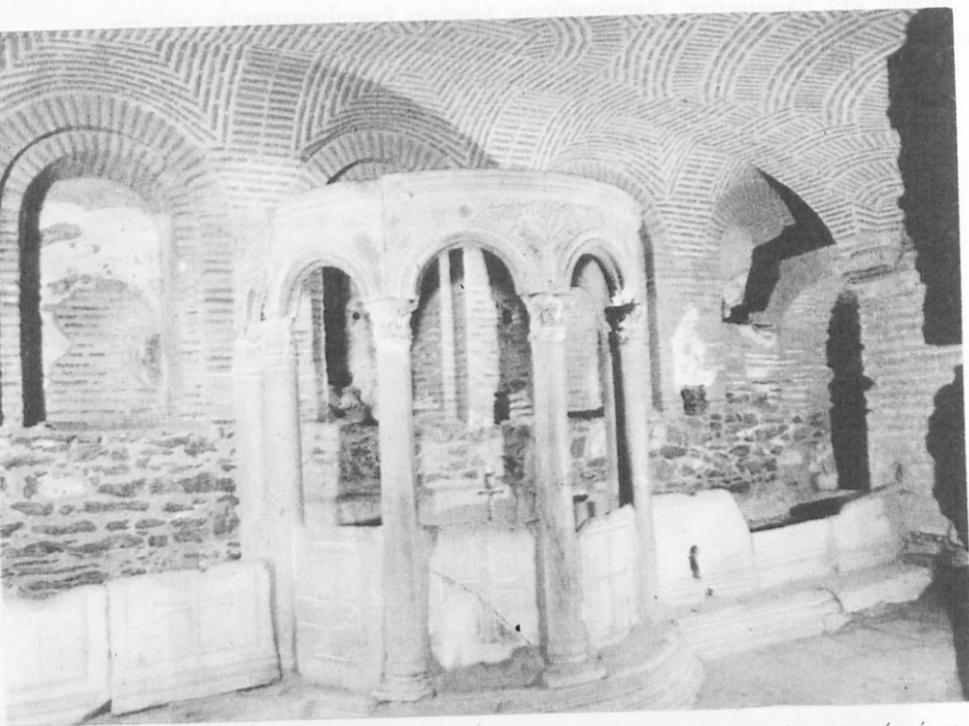
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μήπως τό ὄνομά σου εἶναι ὄνομα μάρτυρα; Τί ξέρεις γι' αὐτόν;
2. Γιατί ὁ Χριστός εἶναι τό πρότυπο ὄλων τῶν μαρτύρων;

14. Ἡ Ἐκκλησία τῶν κατακομβῶν

Οἱ κατακόμβες ἡταν ὑπόγειοι τόποι ταφῆς τῶν νεκρῶν, ἔξω ἀπό τήν πόλη. Ἁταν γνωστές ἀπό τά πρό Χριστοῦ χρόνια, σάν νεκροταφεῖα τῶν ἐθνικῶν. Ἡ ὄνομασία εἶναι ἀπό τό κατά καί κύμβη (= τάφος). Χρυσιμοποιήθηκαν τό 2ο καί 3ο αἰώνα ἀπό τοὺς χριστιανούς, ὥχι μόνο σέ ἐποχές διωγμῶν, ἀλλά καί σέ εἰρηνικούς χρόνους. Βέβαια στίς ἐποχές τῶν διωγμῶν χρησιμοποιήθηκαν πιό πολύ, γιατί οι νεκροί ἡταν περισσότεροι καί οἱ ἡσυχοί αὐτοί τόποι, ἔξω ἀπό τήν πόλη, προσφέρονταν γιά νά συγκεντρώνονται οἱ πιστοί. Ἐκεῖ τιμοῦσαν τή μνήμη τῶν νεκρῶν τους καί λάτρευαν τό Χριστό. Κοιμητήρια λοιπόν γιά τούς μάρτυρες καί γιά κάθε χριστιανό πού ἀναπαυόταν στούς κόλπους τοῦ Θεοῦ.

Κάποτε οἱ κατακόμβες γίνονταν καί καταφύγια, ὅταν οἱ ἐθνικοί ἀναζητοῦσαν τούς χριστιανούς γιά νά τούς ἀναγκάσουν νά ἀρνηθοῦν τήν πίστη τους, ὑποβάλλοντάς τούς σέ σκληρά βασανιστήρια. Γίνονταν

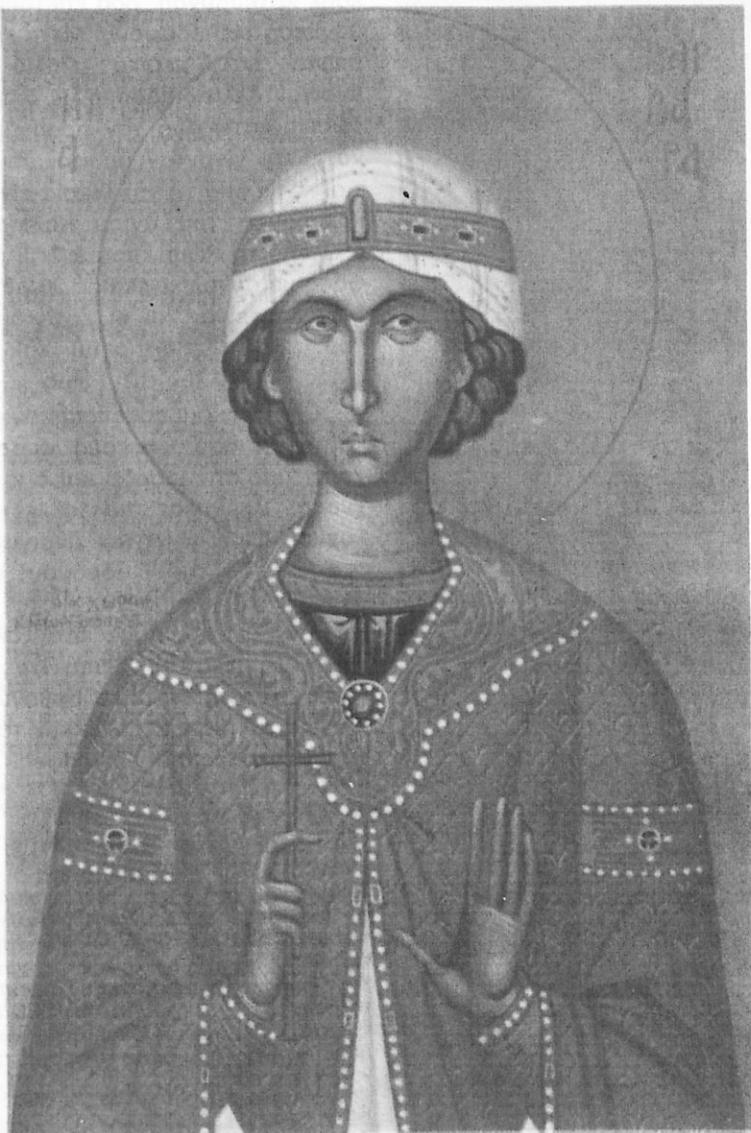

Η κρύπτη τοῦ ἀγίου Δημητρίου στή Θεσσαλονίκη. Ἱερό προσκύνημα πού φέρνει στό νοῦ τοῦ ἐπισκέπτη τὸ θαρραλέο στρατιώτη τοῦ Χριστοῦ.

άκομη καὶ τόποι λατρείας, γιατί ὁ τάφος ἐνός μάρτυρα ἡ ἐνός σεβάσμιου πιστοῦ ἦταν ὁ πιὸ κατάλληλος τόπος γιά νά θυμηθοῦν τὸν Ἰησοῦν Χριστό μὲ τὸν τρόπο πού τούς εἶχε παραγγείλει: "Ἐτρωγαν τὸν ἀγιασμένο ἄρτο καὶ ἔπιναν τὸν ἀγιασμένο οἶνο ἀπό τὸ κοινό ποτήριο, καὶ ἔπειτα ὑμνολογοῦσαν τὸ Θεό. Καὶ δέν ἦταν λίγες οἱ φορές πού οἱ φαντασμένοι ἐθνικοί τούς ἔβρισκαν ἐκεῖ συγκεντρωμένους. Οἱ κατακόμβες πλουτίζονταν τότε ἀπό νέους τάφους μαρτύρων.

Κατακόμβες ύπαρχουν στήν Ιταλία, ιδιαίτερα στή Ρώμη (60 κατακόμβες μὲ πολλές χιλιάδες τάφους), στή Β. Αφρική, στήν Αἴγυπτο, στήν Παλαιστίνη, στή Συρία καὶ στήν Ελλάδα. Στή Μῆλο ύπαρχουν κατακόμβες πού κατασκευάστηκαν ἀπό τὸ 20 ὥς τὸν 50 αἰώνα καὶ ἀποτελοῦνται ἀπό πολλές διακλαδώσεις μέχιλους τάφους.

Εἰδικοί τεχνίτες, οἱ «κοπιάτες», ἔσκαβαν πάνω στήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς κάθετα λίγα σκαλιά, προχωροῦσαν μετά ὄριζόντια μέσα στή γῆ, κάνοντας μιά στραγγα. "Ἐπειτα διακλάδωναν τὸ διάδρομο αὐτό πρός

Η ἀγία Βαρβάρα (Κ. Γεωργακόπουλος).

κάθε κατεύθυνση, όσο επέτρεπε ή σύνθεση τοῦ έδαφους. Μετά κατέβαιναν πάλι μερικά σκαλιά καὶ ἄνοιγαν ἄλλο διάδρομο μέδιακλαδώσεις κάτω ἀπό τὸν προηγούμενο. "Ετσι γίνονταν ὄροφοι ὥριζοντιοι κάτω ἀπό τὴ γῆ. Τέτοια είναι ἡ κατακόμβη τοῦ ἁγίου Καλλίστου ἔξω ἀπό τὴ Ρώμη, πού ἔχει 5 ὄροφους μὲν συνολικό βάθος 25 μέτρα. Μεγάλες είναι καὶ οἱ κατακόμβες τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ καὶ τῆς ἁγίας Πρίσκιλλας στὴ Ρώμη.

Οἱ κατακόμβες ἐπαιρναν φῶς καὶ ἀέρα ἀπό κρυφούς φωταγωγούς, ἀπό τὴν εἰσοδο καὶ ἀπό λύχνους. Βρέθηκαν πολλοὶ τέτοιοι λύχνοι. Οἱ τάφοι ἦταν ἀνοιγμένοι στὸ δάπεδο τοῦ διαδρόμου, στὶς ἄκριες, καὶ περισσότερο στὰ τοιχώματα, ὁ ἔνας πάνω στὸν ἄλλο. Ἁταν μέ ἀψιδωτό τὸ πάνω μέρος (ἀρκοσόλιο) ἢ σέ απλά ὁρθογώνια ἀνοιγμάτα (θῆκες). Μερικοὶ τάφοι ἔχουν πλάκες μὲν ἐπιγραφές. Καὶ

Πάνω:

Κατακόμβη στή Ρώμη. Τὴν ἀνακάλυψε τό 1854 ὁ μεγάλος ἑρευηνῆτης De Rossi. Σὲ τέτοιους ὑπόγειους χώρους θάφτηκαν τὰ σώματα πολλῶν ἁγίων. Οἱ ψυχές τους ὅμως φτερουγίζουν στὴν ἀκρόπολη τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ χριστιανοὶ περιδιαβάζοντας στούς διαδρόμους τῶν κατακομβῶν τονώνουν τὴν πίστη τους στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Κάτω:

Δωμάτιο στήν κατακόμβη τῆς ἁγίας Πρίσκιλλας στή Ρώμη, ὃπου γίνονταν τὰ νεκρικά δεῖπνα.

είναι αύτές οι έπιγραφές όλο πίστη στήν άθανασία και άφοσίωση στό Χριστό.

«Ἐν εἰρήνῃ». «Ἐν Κυρίῳ». «Εὕχου».

«Ἄγγενδε, ζήσαις ἐν Κυρίῳ καὶ ἐρώτα (= παρακάλει) ὑπέρ ἡμῶν»
«Ἀθηνόδωρε, τέκνον, τὸ πνεῦμα σου εἰς ἀνάπauσιν».

«Εἰρήνη μενέτω σοι ἐν Κυρίῳ».

Έκει πού διαστραυρώνονται οι διάδρομοι γίνονται νεκρικοί θάλαμοι και ἔκει συνήθως μαζεύονταν οι πιστοί γιά τή λατρεία τους. Έκει κάποτε ύπάρχουν πλάκες μέ έπιγραφές πού δείχνουν ότι καλύπτουν σώματα μαρτύρων. Μέ συντομογραφίες, MP ή MPT ή όλόκληρο, MARTYS, και μέ χαραγμένες δεήσεις, γιατί οι έπισκεπτες τῶν κατακομβῶν έπικαλούνταν τούς μάρτυρες γιά τή σωτηρία τους.

“Οπου ή έπιφάνεια προσφέρεται, ύπάρχουν πλήθος συμβολικές παραστάσεις. Οι χριστιανοί μέ διάφορα σχέδια η χαράγματα διακοσμούσαν τούς σεβαστούς ἔκεινους χώρους και διατύπωναν χριστιανικές ιδέες κάτω ἀπό ποικίλα σύμβολα. Συνήθως είναι νωπογραφίες, δηλαδή ζωγραφική μέ χρώματα πού πότιζαν τό σοβά όταν ἤταν ἀκόμα νωπός.

Τά θέματα είναι παραμένα:

α) Άπο τήν Παλαιά Διαθήκη και είναι σχετικά μέ τήν ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας, τῆς άθανασίας η διδάσκουν τήν ἀνάσταση. Ό Νῷο στήν κιβωτό, ή θυσία τοῦ Ἀβραάμ, οι τρεῖς παῖδες, ο Δανιήλ στό λάκκο τῶν λιονταριῶν, ο Ἰωνᾶς πού σώζεται τριήμερος ἀπό τήν κοιλιά τοῦ κήτους και ἄλλα.

β) Άπο τήν Καινή Διαθήκη ἔχουμε: τή Βάπτιση τοῦ Κυρίου, τό Γάμο στήν Κανά, τήν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου, τόν καλό Ποιμένα, τόν Ἀμνό και ἄλλα.

γ) Θέματα ἀπό τόν προχριστιανικό κόσμο πού είναι συμβολικά: τό δεσόμενο, θέμα ἀπό τούς Μινωϊκούς χρόνους, τόν Ὀρφέα, σύμβολο τοῦ Χριστοῦ πού σαγηνεύει μέ τό λόγο του και ἄλλα.

Παλαιοχριστιανικό ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα μέ Φάρια και ἄγκυρα (Μουσείο Βατικανού).

Ψάρι πού βαστάζει στή ράχη του καλάθι μέ ψωμί καί κρασί. Ὁραία συμβολική παράσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας (Κατακόμβη ἀγίου Καλλίστου, λίγο μετά τό 200 μ.Χ.).

δ) Άπο τό φυσικό κόσμο: ή ἄμπελος πού ύπενθυμίζει τό λόγο τοῦ Χριστοῦ «ἐγώ είμαι τό ἀμπέλι καί ἐσεῖς τά κλήματα» (Ιωάν. 15,1), τό περιστέρι σύμβολο εἰρήνης, τό παγώνι σύμβολο ἀθανασίας, τό ἀρνί («Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ», Ιωάν. 1, 29), τό ψάρι (ό Ι.Χ.Θ.Υ.Σ., γνωστή ἀκροστιχίδα πού σημαίνει Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱός Σωτήρ) κ.ἄ.

ε) Τό σημεῖο τοῦ Σταυροῦ σέ κάθε μορφή: Ἐλληνικός-ἰσοσκελής +, Λατινικός-ὅρθιος †, χιαστός ḥ τοῦ ἀγίου Ἀνδρέα X, τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου T, βυζαντινός ‡ καί σέ συνδυασμούς μέ τό μονόγραμμα I.X., ὅπως ✝ ✝ ✝ καί ἄλλοι.

στ) Διακοσμητικά θέματα: μαίανδροι, ἄνθη, ρόδακες κλπ.

Στίς κατακόμβες δέν ύπάρχουν νεκρικά καί ἀπαισιούδοξα θέματα, δέν ύπάρχει θάνατος. Ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως καί ἡ αἰσιοδοξία τῆς

Ανάγλυφο του Ὄρφεα. Στό πρόσωπο του Ὄρφέα οι πρώτοι χριστιανοί είδαν τό^ν Χριστό, πού μέ τή θεία μελωδία Του σαγηνεύει τά λογικά ζῶα, τούς ἀνθρώπους ('Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, 4ος αι.).

αίωνιότητας ἐπικρατοῦν. Ἐκεῖ τονίζονται ή ἀνάσταση καὶ ή ζωή, ή μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, τό Βάπτισμα, ή θεία Εὐχαριστία, ή μακαριότητα. Είναι πραγματικά «κοιμητήρια» γιατί ό θάνατος είναι κοιμηση, ὑπνος.

“Οσο γιά τήν τέχνη τῶν εἰκονογραφιῶν αὐτῶν, κυριαρχεῖ ή ἐλευθερία τοῦ σχεδίου καὶ ή ἀπλοποίηση. Ἡ ἀξία τους ἄλλωστε δέν είναι καλλιτεχνική ἀλλά καθαρά ιστορική καὶ θρησκευτική. Σέ κάθε εἰκόνα καὶ σέ κάθε σχέδιο κυριαρχεῖ ό ύπεραισθητός χαρακτήρας. Τά σώματα είναι χωρίς υλικό βάρος. Ἐχουν μιά διαφάνεια πού τούς χαρίζει πνευματικό περιεχόμενο.

Οι κατακόμβες γιά κάθε ἐποχή, καὶ γιά τή δική μας βέβαια, είναι σύμβολα θυσίας καὶ μνημεῖα ἡρωισμοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γνωρίζεις καὶ ἄλλα σύμβολα χριστιανικά; Ἀνάφερέ τα.
2. Γιατί οἱ τόποι ταφῆς τῶν χριστιανῶν ὄνομάζονται κοιμητήρια;
3. Γράφουμε καὶ ἐμεῖς μερικές λέξεις στήν ταφόπετρα. Σέ τί διαφέρουν ἀπό αὐτές τοῦ μαθήματός σου;

ΚΕΙΜΕΝΑ

Ο ΠΕΤΡΟΣ

«Ωστε... ἀλήθεια!»

Ἄχ, μήναργειτε λοιπόν τότε, μήναργειτε!...
Ομπρός, σταυρώστε με, μέ κάτου τό κεφάλι
γιά νά κοιτάω παντοῦ στή γῆ μήπως ἀκούσω
τό πάτημά *Tou*, γιά νά βλέπω πάντα χάμου
μήν *Ξαναϊδῶ* τοῦ *Κύριου* πῷχασα τά χνάρια!
Τί κοντοστέκεστε; Σταυρώστε με! Σταυρώστε
μέ τό κεφάλι μου ἀγκωνάρι πά στό χῶμα,
ἐκεῖ πού *Tou* είλα τά ποδάρια *Tou* μιά μέρα,
ἀπ' τά καρφά *Βαριά* καὶ ματωμένα...
Τί καρτερεῖτε; Ομπρός, σταυρώστε με... Δέν είναι
μάταια ἔτοῦτος ό σταυρός μπηγμένος...
Κι ἀκόμα, ἀνάποδα σταυρώστε με, νά βλέπω
τή γῆ μιά μέρα ἀν θά γιομίσει ἀκέρια στάχυα,

ώς χτές μοῦ τό κραξεν ὁ Κύριος, νά θερίσου
καί νά χορτάσου ὅλου τοῦ κόσμου οἱ πεινασμένοι!...»

(Αγγέλου Σικελιανού, «Ο Χριστός στή Ρώμη»)

ΕΚΚΛΗΣΙΑ – ΜΑΡΤΥΡΕΣ

1. «Τήν τόσο μεγάλη θλίψη καί τήν τόση όργη τῶν έθνικῶν καί ὅσα ύπομειναν οἱ μακάριοι μάρτυρες, οὔτε νά τά ποῦμε μποροῦμε οὔτε νά τά γράψουμε. Γιατὶ ὁ ἔχθρός χτύπησε μὲ δῆλη του τῇ δύναμη καί ὅλα τά μεταχειρίστηκε. Μέ τούς δικούς του ἀνθρώπους, πού τούς συνήθισε καί τούς προετοίμασε ἐναντίον τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, μᾶς ἐμπόδισε ἀπό τά σπίτια καί ἀπό τά λουτρά καί τὴν ἀγορά, δέν ἄφησε γιά τή λατρεία μας κανένα τόπο. Μά ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ἀντιτάχτηκε στά σχέδιά τους, ἐσωζε τούς ἀδύνατους καί στήριζε στύλους ἀκλόνητους πού μποροῦσαν μέ τήν υπομονή δῆλη τήν ὄρμή τοῦ πονηροῦ νά τήν ἀντέξουν. Αύτοί προχωροῦσαν ἄφοβα, ὑπομένοντας κάθε κατηγορία καί κάθε βασανιστήριο. Αύτοί ἔτρεχαν πρός τό Χριστό θεωρώντας καί τά πολλά σάν λίγα, καί ἔται ἀπόδειχναν στήν πράξη ὅτι «τά παθήματα τά τωρινά δέν εἶναι τίποτα μπροστά στή δόξη πού μέλλει νά μᾶς φανερωθεῖ» (Ρωμ. 8, 18)...

'Η Βλανδίνα βρήκε τόση δύναμη, πού αὐτοί πού τή βασάνιζαν μέ βάρδιες ἀπό τό πρώι ὡς τό βράδυ, ἀπόκαμαν καί ὄμολογούσαν ὅτι νικήθηκαν γιατί δέν εἶχαν τί ἄλλο νά τής κάμουν. Θαύμαζαν πῶς εἶχε ἀκόμα μέσα της πνοή, ἀφοῦ δῆλο τό σῶμα της εἶχε σκάσει καί εἶχε ἀνοίξει... 'Η μακάρια ὄμως, σάν γενναῖος ἀθλητής, ἐπαιρνε καινούργια δύναμη ὥπως ὄμολογούσε τό Χριστό, καί ἔβρισκε ἀνάπauση καί ἀνακούφιση σέ ὅσα ὑπέφερε, μέ τό νά λέει «Χριστιανή είλαι, καί ἐμεῖς δέν κάνουμε κανένα κακό...».

(Ἐπιστολή Ἐκκλησιῶν Λυώνος, Εύσεβίου, Ἐκκλ. Ἰστορία, Ε, α' παρ. 4-7 καί 18-19 – Μετάφραση Κ.Λ.)

2. «Ἐμεῖς δέν προσκυνοῦμε τούς μάρτυρες, ἀλλά τούς τιμοῦμε ὡς γνήσιους προσκυνητές τοῦ Θεοῦ. Δέ λατρεύουμε τούς ἀνθρώπους, ἀλλά θαυμάζουμε αὐτούς πού σέ δύσκολους καιρούς λάτρεψαν σωστά τό Θεό. Τά λείψανά τους τά φυλάσσουμε σέ θήκες καλλιτεχνικές καί χτίζουμε μνημεῖα μέ κατασκευές μεγαλόπρεπες, γιά νά ζηλέψουμε τήν τιμή ἐκείνων πού εἶχαν τόσο ὠραῖο τέλος... Καταφεύγουμε στούς ἀγαπημένους τοῦ Κυρίου μας, πού ἦταν ἀνθρωποι σάν καὶ μᾶς, γιά νά διορθώσουν τά σφάλματά μας μέ τά δικά τους κατορθώματα...».

(Ἀστερίου Ἀμασείας, Εἰς Μάρτυρας, Ρ.Γ. 40, 321 – Μετάφραση Κ.Λ.)

3. «Ο Κάρπος καί ὁ Πάπυλος ἦταν ἀπό ξακουστή πατριδα, ἀπό τήν πόλη Πέργαμο. Ἁταν παιδιά πατέρων πού πολύ ἀγαποῦσαν τήν ἀρετή, πῆραν καί τήν κατάλληλη ἀγωγή, ὥπως καλόχυμα κλαδιά μιᾶς καλόχυμης ρίζας, γιατί βέβαια ὁ καρπός δείχνει τό δέντρο καί τό ρυάκι δείχνει τήν ὄμορφιά τής πηγῆς. Ἐκείνοι ἔκαμαν τό σῶμα τους νά περιορίζεται μόνο στά ἀπαραίτητα, καθώς ἀρνήθηκαν τά πολλά καί περίεργα. Ἐτοι, μέ τά λίγα πού μεταχειρίστηκαν, λίγο ἀκόμα καί θά ἔφταναν τούς ἀσώματους ἀγγέλους, ἄν καί μέ τό σῶμα πού εἶχαν ὡς ἀνθρωποι,

‘Η Δεόμενη ψυχή κάποιου Πρόκλου στόν Παράδεισο ἀνάμεσα σέ δυό κηροπήγια
(Κατακόμβη ἁγίου Ιανουαρίου στή Νεάπολη τῆς Ἰταλίας, μετά τό 400 μ.Χ.).

ηταν πολύ κατώτεροί τους. Σέ τέτοιο ύψος ἀρετῆς ἀνεβασμένοι, κρίθηκαν ἄξιοι νά ἀναλάβουν καὶ τήν προστασία τοῦ λαοῦ. Ὁ Κάρπος ἀνέβηκε στό ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ ἐρμήνευε στούς πιστούς τά μυστήρια τῆς εὐσέβειας. Ὁ Πάπυλος πάλι, τιμημένος μέ τό βαθμό τοῦ διάκονου, ἔδειχνε ζῆλο ἀνάλογο στούς ἵδιους κόπους... Οἱ μάρτυρες ὅδηγήθηκαν στόν τόπο τοῦ θανάτου, χαρά γεμάτο... Σήκωσαν τά ὄσια χέρια τους στό Θεό, καὶ δέν προσεύχονταν μόνο γιά τόν ἑαυτό τους, ἀλλά καὶ γιά νά σωθοῦν οἱ δῆμοί τους... Καὶ ὅταν εὐχήθηκαν γιά ὅλων τό καλό, τούς ἔκοψαν τά κεφάλια στίς δεκατρεῖς τοῦ Ὁκτωβρίου. Καὶ τά τίμια λείψανά τους, στή γη ριγμένα τόσο ἀτιμωτικά καὶ ἀσπλαχνα, τά σήκωσαν χέρια χριστιανῶν, καὶ μέ λαμπάδες καὶ ὑμνους, σεβάσμια τά ἔθαψαν σέ τόπο τιμητικό, πλοῦτο αἰώνιο γιά τούς χριστιανούς, φοβερό ὅπλο ἐναντίον τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καὶ γιά κάθε ἄρρωστο δροσιά καὶ φάρμακο ἀλάθευτο, γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ».

(Μαρτύριον Κάρπου, Παπύλου κλπ., P.G. 115 – Μετάφραση Κ.Λ.)

4. «Οἱ ψυχές τῶν μαρτύρων παρευρίσκονται στό θυσιαστήριο τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑπηρετοῦν ὄσους προσεύχονται γιά τήν ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν τους...»

Οἱ ψυχές ἐκείνων πού διαμελίστηκαν γιά τή μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ, δέ στέκονται ἄδικα στό οὐράνιο θυσιαστήριο. Ὕπηρετοῦν αύτούς πού προσεύχονται καὶ ζητοῦν ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν τους....».

(Ωριγένεος, Εἰς Μαρτύριον προτρεπτικός, P.G., 11, 601)

5. «Κλειδί τοῦ παράδεισου είναι τό αἷμα ἀπό τό μαρτύριο».

(Τερτυλλιανός)

6. «Παιδί μου γλυκύτατο, ύπόμεινε άκόμα λίγο, γιά νά γίνεις τέλειος. Μή φοβηθεῖς, νά, ο Χριστός στέκει δίπλα σου και σέ βοηθᾶ»

(Η μητέρα ένός από τούς άγιους Σαράντα)

7. «Οπως οι στρατιώτες παρουσιάζουν τά τραύματά πού πήραν άπό τους έχθρους και μιλοῦν μέ θάρρος στό βασιλιά, έτσι και οι μάρτυρες. Κρατούν στά χέρια τους τά κεφάλια πού τούς έκοψαν, παρουσιάζονται χωρίς δισταγμό και έχουν τή δύναμη νά ζητήσουν δσα θέλουν άπό τό βασιλέα τῶν οὐρανῶν».

(Ι. Χρυσοστόμου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἄγιον μάρτυρα Ἰουλιανόν, P. G. 50, 667

– Μετάφραση Κ.Λ.)

Η ΠΕΡΠΕΤΟΥΑ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ

(μιλάει μέ ένα χριστιανό στήν κατακόμβη)

«– Θυμάμαι... Είδα τὸν ταῦρο... Πόσο άργει
τήν τρέμουλη πνοή νά μοῦ κουρσέψει!

– Περπέτουα, αύτό πού λές έχει τελέψει!

· Λυτρώθηκες! Δέν είσαι άπό τή γῆ!

– Ναι... Νοιώθω... Ός νά πετάω στή ροδαυγή,
κι έχω στή γλώσσα αιωνιότης γέψη.

– Τής λύτρωσης τό μέλι σ' έχει θρέψει.
Τής λευτεριᾶς σέ πότισε ή πηγή.

– Τῶν οὐρανῶν μέ περιμένει ό δεῖπνος.
Γλυκοφιλάει τά βλέφαρά μου ό υπνος
καί σβήνει ή ζήση ώς μακρυνό τραγούδι.

– Περπέτουα, είχε ό Χριστός έντός σου ζήσει.
Αύτός τή νίκη τούτη έχει νικήσει.
Τρέχα νά βρεις τό άχνό σου «άγγελούδι!...»

(Λευτέρη Ἀλεξίου, «Ἐργο ζωῆς»)

ΤΡΟΠΑΡΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΚΑ

(Τοῦ 5ου και δου αιώνα)

«Τῶν ἐν δὲ τῷ κόσμῳ μαρτύρων σου
ώς πορφύραν καὶ βύσσον τὰ αἷμα
ἢ Ἐκκλησία σου στολισαμένη,
δὶ’ αὐτῶν βοᾶ σοι, Χριστέ ὁ Θεός·
τῷ λαῷ σου τοὺς οἰκτιρμούς σου
κατάπεμψον
εἰρήνην τῇ πολιτείᾳ σου δώρησαι
καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τό μέγα ἔλεος»

‘Η Ἐκκλησία σου, σά νά φορᾶ πορφύρα
καὶ στολή βασιλική, στολισμένη μέ τά αἷματα τῶν μαρτύρων
σου άπό δὲ τὸν κόσμο, σοῦ φωνάζει μέ αὐτά, Χριστέ ὁ Θεός: Στείλε
τήν εὔσπλαχνία σου στό λαό σου,
χάρισε τήν εἰρήνη στήν πολιτεία σου
καὶ στίς ψυχές μας τό μεγάλο
ἔλεος.

«΄Γυμᾶς πανεύφημοι μάρτυρες
οὐ θλίψις, οὐ στενοχωρία, οὐ λιμός
οὐ διωγμός, οὐδέ κίνδυνος
οὐ θυμός θηριῶν, οὐ ξίφος
οὐδέ πῦρ ἀπειλοῦν
χωρίσαι Θεοῦ δεδύνηται·
πόθω δέ μᾶλλον τῷ πρός αὐτόν
ώς ἐν ἀλλοτρίοις ἀγωνισάμενοι σώμασι
τὴν φύσιν ἐλάθετε·
θανάτου καταφρονήσαντες ὅθεν καὶ ἐπαξίως
τῶν πόνων ύμῶν μισθὸν ἐκομίσασθε
οὐρανῶν βασιλείας κληρονόμοι γεγόνατε·
πρεσβεύσατε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν»

Δηλαδή:

Ἐσāς, πολυσέβαστοι μάρτυρες,
οὔτε θλίψη, οὔτε στενοχώρια, οὔτε στέρηση
οὔτε διωγμός, οὔτε κίνδυνος
οὔτε θυμός θηριῶν, οὔτε ξίφος
οὔτε φωτιά πού ἀπειλεῖ
μπόρεσαν νά σᾶς χωρίσουν ἀπό τό Χριστό·
καθώς μάλιστα ἀγωνιστήκατε μέ πόθο γι' αὐτόν,
σά νά μήν εἴχατε δικό σας σῶμα,
περιφρονήσατε τό θάνατο καὶ ξεφύγατε τή φύση σας,
γι' αὐτό καὶ πήρατε μισθό ἀντάξιο τῶν κόπων σας.
γίνατε κληρονόμοι τῆς βασιλείας
τῶν οὐρανῶν.

Παρακαλέστε γιά τίς ψυχές μας.

(Μετάφραση Κ.Λ.)

β) Οι ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς στήν περίοδο τῶν μαρτύρων

15. Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες

Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες καὶ ἡ σημασία τους

Τούς τρεῖς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ πλουτίστηκε ὅχι μόνο μέριμνας ἀλλά καὶ μέριμνας πού ἔχουν μέριμνας ἄξια καὶ σημασία. Είναι τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων πού ὑποστήριξαν τούς χριστιανούς στήν μεγάλῃ δοκιμασίᾳ τῶν διωγμῶν. Ἀπό τούς συγγραφεῖς αὐτούς ξεχωρίζουν ὅσοι ἦταν μαθητές τῶν ἀποστόλων ἢ θεωρήθηκαν μαθητές ἢ ἀκουστές τους, καὶ ἔγραψαν ὡς τά μέσα τοῦ ζωῆς αἰώνα. Τούς λέμε Ἀποστολικούς Πατέρες καὶ είναι ἐφτά. Τά κείμενά τους ἔρχονται ἀμέσως μετά τά βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ἀποτελοῦν πολύτιμη πηγὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ιστορίας, ἀφοῦ γράφτηκαν ἀπό ἀνθρώπους πού ἔζησαν στήν ἀποστολική ἐποχή. Γραμμένα τήν ἐποχή τῶν διωγμῶν, διατηροῦν τήν φλόγα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ γιά τή θυσία τους.

Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες είναι:

Κλήμης, ἐπίσκοπος Ρώμης. Ήταν τρίτος ἐπίσκοπος Ρώμης, ἀπό τό 92 ὥς τό 101. Δέν ἔρουμε πολλά γιά τή ζωή του. Ἀναφέρεται ὅτι μαρτύρησε. Ἐπί Δομητιανοῦ ἔξορίστηκε στή Χερσώνα καὶ ἐκεὶ μέ ἄγκυρα στό λαιμό τὸν ἔριξαν στό βυθό τῆς θάλασσας. Ὁ ιστορικός Εύσέβιος ὅμως γράφει ὅτι είχε φυσικό θάνατο. Ἡ μνήμη του γιορτάζεται στίς 24 Νοεμβρίου.

Ἐγραψε μιάν Ἔπιστολή στούς χριστιανούς τῆς Κορίνθου. Τήν ἐπιστολὴν αὐτήν ἔγραψε ὁ Κλήμης μέ ἀφορμή ταραχές καὶ διχόνοιες πού σημειώθηκαν ἀνάμεσα στούς χριστιανούς τῆς Κορίνθου. Τούς διδάσκει τήν ὄμονοια, τή μετάνοια, τήν ταπείνωση. Πρός τό τέλος τῆς Ἔπιστολῆς ἀπευθύνει θερμή προσευχή στό Θεό. «...Θερμά σέ παρακαλοῦμε, Κύριε, γίνε βοηθός καὶ προστάτης μας. Σῶσε ὅσους ἀπό μᾶς βρίσκονται σέ θλίψη, τούς ταπεινούς ἐλέησε, ὅσους ἐπεσαν στήν ἀμαρτία σήκωσέ τους, παρουσιάσου σ' αὐτούς πού σέ ἀναζητοῦν, γιάτρεψε τούς ἀσθενεῖς, γύρισε στό δρόμο σου κάθε πλανημένο τοῦ λαοῦ σου, χόρτασε ὅσους πεινοῦν, λύτρωσε τούς αἰχμάλωτούς μας, στήριξε ὅρθιους τούς ἀδύναμους, παρηγόρησε τούς ὀλιγόψυχους. Ἄς σέ γνωρίσουν ὅλα τά ἔθνη, γιατί ἐσύ είσαι ὁ μόνος Θεός, καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός τό παιδί σου, καὶ ἐμεῖς λαός σου καὶ πρόβατα τῆς ποίμνης σου».

(κεφ. 39)

΄Ιγνάτιος ὁ ἐπίσκοπος Αντιόχειας. Ήταν μαθητής τοῦ ἀποστόλου Ιωάννη καὶ ἔγινε δεύτερος ἐπίσκοπος στήν Αντιόχεια τῆς Συρίας (70-107). Λέγεται καὶ «Θεοφόρος» καὶ εἶναι ὡραῖες καὶ οἱ δυό ἐρμηνείες πού δίνονται στό ὄνομα αὐτό. Εἶχε στήν καρδιά του ἀποτυπωμένο τό Χριστό, λέει ἡ μιά («ώς τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν στέρνοις»). Αὐτός ἦταν, λέει ἡ ἄλλη, τὸ μικρὸ παιδί πού τὸ σῆκωσε ὁ Χριστός καὶ δείχνοντάς το στούς ἀκροατές του, εἶπε νά γίνουν καὶ αὐτοὶ παιδιά γιά νά μπουν στή Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν (Ματθ. 18,2).

Ο Ίγνατιος εἶχε τόσο ἔντονη δράση ύπερ τοῦ Χριστοῦ, πού ὁ Τραϊ-
ανός γιά νά τὸν ταλαιπωρήσει καὶ νά παραδειγματίσει πολλούς, διέταξε
νά τὸν μεταφέρουν στὴ Ρώμη γιά νά μαρτυρήσει. Ο γέροντας ἐπίσκο-
πος μέ πλοϊο καὶ μέ πεζοπορείες ἔκαμε ὅλη τήν ἀπόσταση ἀπό τήν
Αντιόχεια ὡς τὴ Ρώμη. Σὲ κάθε βῆμα του γινόταν ἀφορμή νά δοξάζε-
ται ὁ Θεός. Μέ τή συνοδεία δέκα στρατιωτῶν, πού ἀνήκαν στό τάγμα
τῶν λεοπαρδάλεων καὶ ἦταν σκληροί σάν «λεόπαρδοι» (= λεοπαρδά-
λεις), ὅπως γράφει, υστερ ἀπό μῆνες ἔφτασε στὴ Ρώμη. Έκεὶ τὸν ἔρι-
ξαν στά θηρία, τό 107, στίς 20 Δεκεμβρίου. Τή μέρα αὐτή ἡ Εκκλησία
μας τιμᾶ τή μνήμη του.

Τοῦ ἀγίου Ίγνατίου σώζονται ἐφτά ἐπιστολές. Τίς ἔγραψε ἀπό τή
Σμύρνη καὶ ἀπό τήν Τρωάδα ὅταν περνοῦσε ἀπό κεῖ γιά τό μαρτύριο
του. Εἶναι γεμάτες νουθεσίες καὶ φανερώνουν σφοδρό πάθος γιά τό
Σωτήρα. Ἐπίσης οἱ ἐπιστολές ἀσχολοῦνται μέ τό θέμα τῆς ἐνότητας
τῆς Εκκλησίας καὶ τίς αἱρέσεις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Σὲ μιά, στήν πρός
Ρωμαίους, ἔχει μάθει ὅτι φροντίζουν γιά νά τὸν διασώσουν καὶ τούς
παρακαλεῖ νά πάψουν τίς ἐνέργειές τους αὐτές. Θεωρεῖ ὅτι ὁ μαρτυρι-
κός θάνατός του θά συντελέσει στή δόξα τοῦ Χριστοῦ:

«Ἀφῆστε με νά γίνω τῶν θηρίων τροφή, μέ αὐτά θά συναντήσω τό
Θεό... Έκείνον ζητῶ, πού πέθανε γιά μᾶς. Έκείνον θέλω, πού ἀναστή-
θηκε γιά μᾶς... Τώρα ἀρχίζω νά εἰμαι μαθητής του... Μή μ' ἐμποδίσετε
νά φτάσω στή ζωή. Ο Ίησοῦς εἶναι ἡ ζωή τῶν πιστῶν. Μή θελήσετε νά
πεθάνω. Θάνατος εἶναι ἡ ζωή χωρίς Χριστό...».

Πολύκαρπος ὁ ἐπίσκοπος Σμύρνης. Μαθητής καὶ αὐτός τοῦ ἀπο-
στόλου Ιωάννη, ἔγινε ἐπίσκοπος Σμύρνης, εἰρηνικός καὶ δραστήριος
ποιμενάρχης. Αξιώθηκε νά προσφέρει ὅλη τή ζωή του καὶ τό θάνατό
του στό Χριστό. Μαρτύρησε τό 156 στή Σμύρνη, στίς 23 Φεβρουαρίου,
πού ἔγινε μαρτυρία της ιεραρχίας της Εκκλησίας της Σμύρνης. Οταν
μέρα πού ἡ Εκκλησία τιμᾶ τή μνήμη του. «Οταν ὁ ἀνθύπατος τόν προ-
καλοῦσε νά ἀρνηθεῖ τό Χριστό, ἀπάντησε: «86 χρόνια τόν ύπηρετῶ καὶ
σέ τίποτα δέ με ἀδίκησε. Πῶς μπορῶ νά κακολογήσω τό Σωτήρα μου?».

Οι ἅγιοι Διονύσιος ὁ Ἀεροπαγίτης καὶ Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος. Ρωμαλέες μορφές βγαλμένες ἀπό τό χρωστήρα τοῦ ζωγράφου Πανολέηνου. Τά δισπρα μαλλιά καὶ γένεια, οἱ κυρτωμένοι ὥμοι, τά σοβαρά πρόσωπα, ἡ πνευματική παλικαριά τῆς ἐκφράσεως δίνουν μιά βαρύτητα στὶς μορφές, δπως ταιριάζει στό ἐπισκοπικό ἀξιώμα (Πρωτάτῳ, Καρυές Ἀγίου Ὄρους, 14ος αἰ.).

‘Υπάρχει μία ἐπιστολή τοῦ Πολύκαρπου πρὸς Φιλιππησίους, ἀξιόλογη γιά τίς συμβουλές πού περιέχει καὶ γιά τό ιστορικό ύλικό πού προσφέρει. ‘Υπάρχει καὶ τό Μαρτύριο Πολυκάρπου, τό ἀρχαιότερο ἀπό

τά μαρτύρια πού διασώθηκαν. Φυσικά αύτό δέν τό ἔγραψε ὁ Ἰδιος ὁ Πολύκαρπος, ἀλλά κάποιος Μαρκίωνας. Μέσα σ' αύτό τό σεβαστό κείμενο λάμπει ἡ γενναιότητα τοῦ Πολυκάρπου ἀλλά καὶ ὅλων τῶν μαρτύρων τό ἡρωικό πνεῦμα. Παραθέτουμε ἀπό τό Μαρτύριο αὐτό σ' ἐλεύθερη ἀπόδοση τό διάλογο τοῦ Πολυκάρπου μέ τόν Ἀνθύπατο πού τόν ἀνάκρινε.

Ἀνθύπατος: Ὁρκίου στήν τύχη τοῦ Καίσαρα.

Πολύκαρπος: Μέ θάρρος σοῦ μιλῶ, εἶμαι χριστιανός. Καὶ ἂν θέλεις νά μάθεις τί είναι ὁ Χριστιανισμός, δῶσε καιρό νά ἀκούσεις.

Ἀνθύπατος: Νά ἐξηγήσεις στό πλήθος.

Πολύκαρπος: Ἐσένα σοῦ ἀπολογήθηκα γιατί ἔχεις ἐξουσία.

Ἀνθύπατος: Θηρία ἔχω, θά σέ πετάξω σ' αὐτά ἂν δέ μετανοήσεις.

Πολύκαρπος: Ἄδικα μέ συμβουλεύεις. Ἐμεῖς δέν ἀφήνουμε τό καλό νά πάμε στό κακό.

Ἀνθύπατος: Θά σέ ἀφανίσω στή φωτιά, ἀφοῦ δέ φοβᾶσαι τά θηρία, ἂν δέ μετανοήσεις.

Πολύκαρπος: Ἀπειλεῖς μέ τή φωτιά πού τώρα καίει καὶ ὑστερά σβήνει. Δέν δέρεις τή φωτιά πού περιμένει τούς ἀσεβεῖς στή μέλλουσα κρίση καὶ τήν αἰώνια τιμωρία. Μά γιατί ἀργεῖς; Κάνε αὐτό πού θέλεις».

Ο Πολύκαρπος πρίν ἀπό τή θυσία του προσευχήθηκε καὶ εὐχαρίστησε τό Θεό: «Σέ εύλογῶ πού μέ ἀξίωσες νά ζήσω αὐτή τή μέρα καὶ τήν ὥρα, γιά νά λάβω μέρος στόν ἀριθμό τῶν μαρτύρων...». "Ἐπειτα προσφέρθηκε στή φωτιά, μά, κατά τό μαρτύριο, αὐτή τόν σεβάστηκε. Τότε τόν ἀποκεφάλισαν. "Ἐται τελείωσε τήν ἄγια ζωή του.

Ἀποστολικοί Πατέρες λέγονται καί:

Ο Ἐρμᾶς, πού ἔγραψε τό ἔργο «Ποιμήν». Είναι μεγάλο σέ ἔκταση κείμενο, πού περιέχει ἀποκαλύψεις ἀπό μιά σεβάσμια γυναίκα, πού ἦταν ἡ Ἑκκλησία καὶ ἀπό ἔνα «ποιμένα», πού ἦταν ἄγγελος. Ο Ἐρμᾶς μᾶς παρουσιάζει ὄλους τούς τύπους τῶν χριστιανῶν, τούς καλούς καὶ τούς πονηρούς. Παρηγορεῖ τούς πρώτους καὶ ἐλέγχει τούς δεύτερους.

Ο Παπίας, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τής Φρυγίας γύρω στό 130, πού ἔχει γράψει τό «Λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεις» καὶ πού ἐλάχιστες περικοπές του σώζονται.

Ο ἄγνωστος συγγραφέας τοῦ ἔργου «Διδαχή τῶν δώδεκα ἀποστόλων», ἀπό τό ὅποιο μαθαίνουμε πολλά γιά τή λατρεία, τή διοίκηση, τό βίο τής ἀρχαίας Ἑκκλησίας. Είναι γραμμένο πρίν τό 125.

Ο συγγραφέας τής ἐπιστολῆς Βαρνάβα, πού είναι γραμμένη τό

115-130, ἔχει σπουδαῖο περιεχόμενο. Ὁ Βαρνάβας αὐτός δέν είναι ὁ συνεργάτης τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἀλλά ἄλλος χριστιανός διδάσκαλος, εἰδωλολατρικῆς καταγωγῆς.

Αύτοί είναι οἱ Ἀποστολικοί Πατέρες. Πρόσωπα σημαντικά στήν ιστορία τῆς Ἑκκλησίας μας, πού ἔγραψαν κείμενα πολύτιμα γιά κάθε μελετητή καὶ γιά κάθε πιστό.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά θέματα φαίνεται νά ἀπασχόλησαν τούς Ἀποστολικούς Πατέρες στά κείμενά τους;
2. Ἡταν σωστές οἱ ἐνέργειες τῶν χριστιανῶν τῆς Ρώμης νά διασώσουν τὸν ἐπίσκοπο Ἰγνάτιο; Ἀνάφερε τούς λόγους.

16. Οἱ Ἔλληνες ἀπολογητές τοῦ Β' αἰώνα

Τό ἔργο τῶν ἀπολογητῶν γενικά

Τό 2ο χριστιανικό αἰώνα, μέσα στή θανατερή ἀτμόσφαιρα τῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν διωγμῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, φώτισε ὁ Θεός ὁρισμένους Πατέρες νά ὑπερασπίσουν δημόσια καὶ μέ κείμενά τους τήν πίστη καὶ τή ζωή τῶν ὄπαδῶν τοῦ Χριστοῦ. Συνέχισαν τή θαρραλέα στάση καὶ τόν ἐμπνευσμένο λόγο τοῦ διάκονου Στεφάνου καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, πού οἱ ἀπολογίες τους βρίσκονται στήν Καινῆ Διαθήκη. Καὶ ἔγιναν οἱ πρόδρομοι τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ πού ἀναδείχτηκαν στούς ἐπόμενους αἰώνες, γιατί ποτέ δέν ἔλειψαν οἱ κατήγοροι καὶ οἱ διώκτες τῆς θρησκείας πού ἰδρυσε ὁ Θεάνθρωπος.

Οἱ ἀπολογητές τοῦ 2ου αἰώνα σκοπό τους ἔχουν:

1) Νά ἀποκρούσουν τίς κατηγορίες τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων ἐναντίον τῶν χριστιανῶν. Οἱ ἀπολογητές, μέ τό Θάρρος τῆς ἐλευθερίας πού δίνει ὁ Χριστός, ὑποστήριξαν τήν ἀλήθεια πού ἔχει ἡ χριστιανική πίστη, τό βίο τῶν πιστῶν, πού ἡταν πρώτα ἀπό ὅλα πειθαρχία στό Θεό, καὶ τήν καθαρότητα τῆς λατρείας τους, πού ἡταν λατρεία τοῦ πνευματικοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης.

2) Νά ἀποδείξουν τήν ἀλήθεια τῆς νέας θρησκείας καὶ τή ψευτιά τῆς εἰδωλολατρίας καὶ κατέκριναν:

- α) Τό βίο καὶ τή σκέψη τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου.
- β) Τούς μύθους γιά τούς θεούς καὶ τίς ἀταξίες τους.
- γ) Τήν ὄργιαστική λατρεία τῶν εἰδώλων.

δ) Τίς τέχνες, ὅταν ύπηρετοῦσαν τήν ἀνηθικότητα.
ε) Τά συστήματα τῶν φιλοσόφων, πού συγκρούονταν μεταξύ τους, καὶ τά διδάγματά τους πού δέν ἦταν σταθερά.

Συνάγτηση ἀπολογητῶν καὶ Ἑλληνισμοῦ

Μερικοί άπολογητές δένν εβλεπαν τίποτα τό κοινό άνάμεσα στόν έθνισμό και στόν Χριστιανισμό. Είδαν τήν έλληνική φιλοσοφία και θρησκεία ως πλάνη, πού ό Χριστός ήρθε νά τήν ἀρνηθει τελείως. Ήταν αύστηρη αύτή η θέση, δικαιολογημένη ιως από τήν ἀνάγκη νά ξεκόψουν οι πιστοί τοῦ Χριστοῦ ἀπό κάθε προηγούμενη δοξασία. "Ομως ἄλλοι είδαν τά κοινά στοιχεῖα και σκέφθηκαν ότι πάντοτε οι ἄνθρωποι φωτίζονταν ἀπό τόν ίδιο Θεό. Ή φανέρωση ὅμως τοῦ Θεοῦ ἔγινε θαμπή και μερική στόν προχριστιανικό κόσμο, ἀλλά ζωηρή και ολόκληρη ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό. Χωρίς νά ἀρνηθούν ὅσα διδάγματα ἀληθινά πρόσφεραν οι ἔθνικοι φιλόσοφοι, στηρίχτηκαν στήν ιουδαική παράδοση και στήν Παλαιά Διαθήκη. Τό ἔργο τους ἔτσι ἤταν πιό θετικό γιατί ἔκαμαν νά συναντηθει ό Ἑλληνισμός μέ τό Χριστιανισμό. Πάνω σ' αύτή τή συνάντηση θά ριζώσει ή Ἔκκλησία ἀφοῦ θά γαληνέψει ἀπό τούς διωγμούς, και θά ἀνθίσει ἀργότερα ή διδασκαλία τῶν μεγάλων Πατέρων τοῦ 4ου-5ου αἰώνα.

Οι ἀπολογητές καὶ τά ἔργα τους

Οι άπολογητές ήταν πολλοί. Γνωρίζουμε πολλά όνόματα μά δέν
έχουμε όλων τά συγγράμματά γιατί χάθηκαν τά περισσότερα. "Έχουμε
πληροφορίες γιά κείνους καί τά ἔργα τους ἀπό ἄλλους συγγραφεῖς.
Διασώθηκαν ὅλοκληρα ἡ ἀποσπάσματα ἀπό ἔργα τῶν ἀπολογητῶν: Κο-
δράτου, Ἀριστείδη, Ἀθηναγόρα, Τατιανοῦ, Θεόφιλου Ἀντιόχειας, Με-
λίτωνα Σάρδεων, Ἰουστίνου καί ἐνός ἀγνώστου, πού ἔγραψε τήν «πρός
Διόγηντον ἐπιστολήν».

Ο Αριστείδης καὶ ὁ Ἀθηναγόρας ἦταν Ἀθηναῖοι φιλόσοφοι. Τις ἀπολογίες τους τίς ἔδωσαν στούς αὐτοκράτορες Ἀδριανό, Ἀντωνίνο καὶ Μ. Αύρηλιο μέ σκοπό νά τούς πείσουν νά πάψουν τούς διωγμούς. Χρησιμοποιοῦν πολλά κείμενα ἑθνικῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν γιά νά συγκρίνουν τίς ἑθνικές θρησκείες μέ τή χριστιανική καί νά ἀποδείξουν τήν ἀνωτερότητά της. Ο Ἀθηναγόρας, πού ἔχει γράψει καὶ ἔνα ἄλλο ἔργο, «Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν», δέ φέρνει οὕτε ἔνα στίχο ἀπό τήν Ἀγία Γραφή, μόνο φιλοσοφικές σκέψεις καὶ ἀποδείξεις.

Φιλόσοφος ἐπίσης ήταν καὶ ὁ Ἰουστίνος, γιά τὸν ὥποιο γίνεται ιδιαίτερος λόγος στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

Ο Τατιανός ήταν Σύρος, πού περιηγήθηκε πολλούς τόπους και έξετασε διάφορες θρησκείες. Στή Ρώμη έγινε χριστιανός. Στό έργο του «Πρός Ἑλληνας» είναι δριμύς κατήγορος τῆς ειδωλολατρίας.

Ο Θεόφιλος, έπισκοπος Ἀντιόχειας, στό έργο του «Πρός Αὔτολυκον» κάνει ἀπολογητική ύπέρ τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ πλούσια ἐπιχειρήματα καὶ κομψό ūφος.

Τοῦ Μελίτωνα, πού ήταν ἐπίσκοπος στίς Σάρδεις, σώθηκε ἔνα θαυμάσιο έργο μέ τίτλο «Εἰς τὸ πάθος». Ἀνακαλύφθηκε τό 1940 καὶ ἀναφέρεται στή λατρεία τῶν χριστιανῶν στό 2ο αἰώνα. Τό έργο μοιάζει μέ τήν ἀκολουθία τῆς Μ. Παρασκευῆς πού ἔχουμε σήμερα στήν Ἐκκλησίᾳ μας. Ἀπό τά έργα τοῦ Τατιανοῦ δέ σώθηκαν παρά μικρά ἀποσπάσματα.

Ολόκληρη σώζεται μιά ἀπολογία μέ τίτλο «Ἐπιστολή πρός Διόγνητον» πού δέ γνωρίζουμε τόν συγγραφέα της. Είναι μικρή σέ ἔκταση μά θεωρεῖται σάν τό διαμάντι τῆς ἀπολογητικῆς φιλολογίας.

Οι ἀπολογητές μέ τά δυνατά καὶ ὥραια ἔργα τους:

- α) Συνέβαλαν κάπως στό νά καταπάψουν οἱ διωγμοί.
- β) Ἀνοιξαν τούς ὄριζοντες τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τόν ἔφεραν στούς κύκλους τῶν καλλιεργημένων ἀνθρώπων.

γ) Ἐθεσαν τίς βάσεις γιά τό συνδυασμό τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ τόν Ἐλληνισμό.

δ) Θεμελίωσαν τήν ἐπιστήμη τῆς Ἀπολογητικῆς, πού είναι κλάδος τῆς Θεολογίας. Ἡ νεώτερη Ἀπολογητική ἀντιμετώπισε μέ ἐπιτυχία τόν ύλισμό, τόν ὄρθολογισμό καὶ ὅλα τά φιλοσοφικά καὶ πολιτικά συστήματα πού μάχονται τό Χριστιανισμό.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά ὡφέλεια ἔφερε στήν Ἐκκλησίᾳ ὁ ἀγώνας τῶν ἀπολογητῶν;
2. Πῶς οἱ ἀπολογητές ἔγιναν καὶ κατήγοροι τοῦ ἐθνισμοῦ;
3. Γιατί τά ἀπολογητικά ἔργα ἔπρεπε νά ἔχουν πειστικά ἐπιχειρήματα ἀλλά καὶ κομψό, περίτεχνο ūφος;

17. Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυρας

Ο βίος τοῦ Ἰουστίνου

Ο ἀγιος Ἰουστίνος καταγόταν ἀπό τή Φλαβία Νεάπολη (τήν ἀρχαία Συχέμ) τῆς Παλαιστίνης. Γεννήθηκε στίς ἀρχές τοῦ 2ου αἰώνα ἀπό γονεῖς ἐθνικούς. Προικισμένος μέ πολλή πνευματική ἀνησυχία καὶ μέ φι-

λομάθεια, ἀπό μικρός μαθήτεψε σέ όπαδούς διάφορων φιλοσοφικῶν συστημάτων. Θέλησε νά μάθει γιά τό Θεό, γιά τόν κόσμο, γιά τήν ἀξία τῆς ζωῆς, γιά τό καλό καὶ τό κακό. Ἡ ἀνθρώπινη σοφία δέν τόν ἔδιψούσε. Γνωρίστηκε ὅμως μέ κάποιο γέροντα χριστιανό, ἀπό τόν ὄποιο διδάχτηκε τήν ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀπό τότε ὁ Ἰουστίνος ἔζησε μέσα στό φῶς τοῦ Χριστοῦ.

Δέν ἔπαιψε νά φιλοσοφεῖ. Φοροῦσε μάλιστα πάντοτε τό φιλοσοφικό τρίβωνα, φθαρμένο χιτώνα πού φοροῦσαν οἱ φιλόσοφοι, θέλοντας να δειξει ἔτσι ὅτι οἱ χριστιανοί εἰναι καὶ αὐτοί φιλόσοφοι, ἀφοῦ ἀκολουθοῦν τή μόνη ἀληθινή φιλοσοφία, τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ.

Ο Ἰουστίνος συνδύαζε τήν ὅποια ἀλήθεια τῶν ἑθνικῶν μέ τό λόγο τοῦ Κυρίου. Ἀπόδειχνε ὅτι ὁ Χριστιανισμός εἰναι

„ἡ μόνη φιλοσοφία, ἀσφαλής τε καὶ σύμφορος“,

ὅτι δηλαδή τά διδάγματα τοῦ Χριστοῦ:

α) Εἶναι ἡ μόνη ἀλήθεια γιά νά βρει κανείς ἀπάντηση στά ἐρωτήματά του.

β) Εἶναι σταθερά θεμέλια γιά νά στηρίξει ὁ ἄνθρωπος τή ζωή του.

γ) Συντελοῦν στό ἀληθινό συμφέρον τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, ὅταν ἐφαρμοστοῦν.

Τά συγγράμματά του

Ο Ἰουστίνος ἔγραψε πολλά συγγράμματα πού ὅμως δέ σώθηκαν ὅλα. Αύτά πού σώθηκαν εἰναι:

Ἡ Α' Ἀπολογία. Τήν ἔγραψε γιά τόν αὐτοκράτορα Ἀντωνίνο, τά παιδιά του καὶ τή ρωμαϊκή σύγκλητο. Κινήθηκε ἀπό αἰσθημα δικαιοσύνης, γράφει, γιά τόν ἀδικο διωγμό τῶν χριστιανῶν. Μέ τό σύγγραμμά του αὐτό ὁ Ἰουστίνος θέλει:

- Νά κάμει γνωστό τί πιστεύουν οἱ χριστιανοί καὶ τί θεωροῦν καλό.
- Νά ἀνασκευάσει τίς κατηγορίες ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, γιά ἐχθρότητα καὶ ἀνηθικότητα.
- Νά περιγράψει πῶς γίνεται ἡ χριστιανική λατρεία.
- Νά πεισει τόν αὐτοκράτορα καὶ τούς λοιπούς ἀποδέκτες τῆς ἀπολογίας νά σταματήσουν τούς διωγμούς. «Δέ θά ξεφύγετε τήν κρίση τοῦ Θεοῦ, ἃν ἐπιμένετε στήν ἀδικία», γράφει.

Σπουδαῖα στήν ἀπολογία αὐτή εἰναι καὶ τά κεφάλαια 61-67, ὅπου μᾶς δίνονται πληροφορίες γιά τήν τέλεση τῶν μυστηρίων τότε. Ἀποδείχνεται μέ αὐτά ἡ ἀδιάκοπη παράδοση στήν Ἐκκλησία μας, ἀφοῦ ἀπό τότε ὡς τώρα τελοῦνται μέ τόν ἴδιο βασικό τρόπο.

΄Η Β΄ Ἀπολογία. Πρός τή ρωμαϊκή σύγκλητο ἀπευθύνει τήν ἀπολογία του αὐτή ὁ Ἰουστίνος. Ἀφορμή γιά νά τή συντάξει δόθηκε ὅταν καταδικάστηκαν σέ θάνατο τρεῖς χριστιανοί. Ὁ ιερός συγγραφέας θέλει νά κάμει φανερό ὅτι οι χριστιανοί καταδιώκονται ὥχι γιατί κάνουν κάτι ἀξιόποινο, ἀλλά ἐπειδή πιστεύουν στήν ἀλήθεια καί ζοῦν ἐνάρετη ζωή. Τέτοιοι ἄνθρωποι, λέει, ἀποφασισμένοι καί νά θανατωθοῦν ἀκόμη γιά τήν πίστη τους, δέν μπορεῖ νά είναι κακοί.

΄Ο Διάλογος πρός Τρύφωνα. Είναι τό μεγαλύτερο σέ ἔκταση ἔργο τοῦ Ἰουστίνου. Ἀποδίδει μιά συνομιλία του μέ ἐναν Ἰουδαϊο, τόν Τρύφωνα. Τό ἔργο αὐτό είναι πλούσια βασισμένο τόσο στήν ἑθνική φιλοσοφία ὥστε καί στήν Π. Διαθήκη. Τό ύλικό καί ἀπό τίς δυο πηγές συνδυάζεται ἀριστοτεχνικά.

Τό Μαρτύριο του

΄Ο Ἰουστίνος ἔδειξε πολύ θάρρος στό νά ύποστηρίξει τήν ἀλήθεια. **΄Η συμβολή** του στήν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦταν σημαντική. Γι' αὐτό προκάλεσε τό μίσος τῶν ἄλλων ἑθνικῶν φιλοσόφων καί τῶν Ἰουδαίων. Τόν συνέλαβαν ἐπί Μάρκου Αύρηλίου, καί τόν ἀποκεφάλισαν στή Ρώμη τό 165, μαζί μέ ἄλλους πιστούς. Τή μνήμη του γιορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας τήν 1η Ἰουνίου.

΄Η προσφορά του

΄Η σπουδαιότητα τοῦ Ἰουστίνου φαίνεται ἀπό τά ἔξης:

α) **΄Υπεράσπισε** τό Χριστανισμό ἀπέναντι στήν ἐχθρότητα τῶν ἑθνικῶν φιλοσόφων. Ἐτσι τόν δικαίωσε σάν τή μόνη ἀλήθεια καί τήν ὕψιστη φιλοσοφία.

β) **΄Διέσωσε** πολλές πληροφορίες γιά τή λατρεία στήν Ἐκκλησία κατά τούς πρώτους αἰώνες.

γ) **΄Προσφέρθηκε** ὁ ἴδιος παράδειγμα ἡρωισμοῦ, συνέπειας καί αὐτοθυσίας.

δ) **΄Εκείνο** πού χαρακτηρίζει **΄ιδιαίτερα** τόν Ἰουστίνο είναι ἡ διδασκαλία του «περί σπερματικοῦ λόγου». **΄Υποστηρίζει** ὅτι οι ἑθνικοί φιλόσοφοι δίδαξαν «σπέρματα ἀληθείας», ἀφοῦ ὁ Θεός τούς φώτισε γιά νά προετοιμάσουν τόν κόσμο στήν πλήρη ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ. Δέχεται σάν χριστιανικό ὅ, τι καλό είπαν οι φωτισμένοι αύτοί ἄνθρωποι, καί τούς ἴδιους τούς θεωρεῖ χριστιανούς καί ἃς ἔζησαν πρό Χριστοῦ. **΄Αλλωστε**, «΄Ο, τι καλό είπαν ὅλοι, ἐμᾶς τῶν χριστιανῶν είναι» (Β΄ Ἀπολ. 13).

ε) Μέ τά συγγράμματα τοῦ Ἰουστίνου τό ἑλληνικό πνεῦμα πέρασε στό Χριστιανισμό καὶ συνδυάστηκε μέ τή χριστιανική διδασκαλία.

‘Αξίζει νά παρατηρηθεῖ ὅτι ὁ Ἰουστίνος μαρτύρησε ύποστηρίζοντας τή χριστιανική ἀλήθεια μπροστά σ’ ἐκείνον πού ἀναζητοῦσε τήν ἀλήθεια, τό φιλόσοφο αὐτοκράτορα Μάρκο Αύρηλο. Ὁ αὐτοκράτορας δέν μπόρεσε νά ὠφεληθεῖ ἀπό τή σκέψη καὶ τό παράδειγμα τοῦ θαρραλέου ἀπολογητῆ. ‘Η συνάντησή τους παρέμεινε ἄγονη γι’ αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ὁ Ἰουστίνος παρομοιάζει τούς χριστιανούς μέ τό ἀμπέλι· ὅσο τό κλαδεύουμε, τόσο αὐτό πετά καινούργιες βέργες. Τί σημαίνει ἡ παρομοίωση αὐτή;
2. Σέ μερικές ἐκκλησίες μαζί μέ τούς ἀγίους βλέπουμε ζωγραφισμένους στόν τοῖχο καὶ “Ἐλληνες φιλόσοφους (Σωκράτης, Πλάτωνας, Ἀριστοτέλης κ.ἄ.). Γιατί; Ἐξήγησε.
3. Τί ἔχει νά πει σέ ἐμāς τούς τωρινούς χριστιανούς ὁ Ἰουστίνος; Ποιό είναι τό μήνυμά του;

18. Ἀνάπτυξη τῆς ζωῆς τῆς Ἑκκλησίας

‘Ο ἐπίσκοπος, κέντρο ἐνότητας τῆς Ἑκκλησίας

Οἱ «χαρισματοῦχοι», δηλαδή οἱ Ἀπόστολοι, οἱ εὐαγγελιστές, οἱ προφήτες, είχαν τελειώσει τόν ἐπίγειο βίο τους, τέλη τοῦ 1ου αἰώνα. ‘Η Ἑκκλησία ἀπό τότε στελεχώθηκε ἀπό κληρικούς: ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, διακόνους.

Οἱ ἐπίσκοποι ἦταν πολλοί, σέ κάθε πόλη ἔνας. “Ολες οἱ χριστιανικές κοινότητες φρόντιζαν νά ἀποκτήσουν ἐπίσκοπο, γιατί ἦταν τό κέντρο τής ἐνότητας στήν Ἑκκλησία. “Ολα ἐπρεπε νά γίνονται κατά τή γνώμη τοῦ ἐπισκόπου. Πολλοί Πατέρες ταύτιζαν τήν Ἑκκλησία μέ τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα καὶ ἦταν φυσικό γιατί ὁ ἐπίσκοπος ἦταν ὁ ἐμψυχωτής στούς διωγμούς κι ὁ ἀρχηγός στόν ἀγώνα κατά τῶν αἰρέσεων. ‘Ο ἐπίσκοπος είχε καὶ τά τρία δικαιώματα πού πηγάζουν ἀπό τά ἀξιώματα τοῦ Χριστοῦ. Διοικοῦσε τήν Ἑκκλησία (Βασιλικό ἀξίωμα), iερουργοῦσαν (Ἀρχιερατικό) καὶ δίδασκε (Προφητικό). Οἱ πρεσβύτεροι iερουργοῦσαν καὶ δίδασκαν. Βοηθοῦσαν ὅμως ἡ ἀντιπροσώπευαν τόν ἐπίσκοπο καὶ στή διοίκηση. Βοηθούσαν τους είχαν τούς διακόνους, τόσο στήν iεροπραξία, ὅσο καὶ στό κήρυγμα καὶ στό φιλανθρωπικό ἔγγο.

‘Υπήρχαν καὶ ἄλλοι πιστοί στήν Ἑκκλησία, ἀντρες καὶ γυναίκες, πού

άσκοῦσαν διάφορα έκκλησιαστικά διακονήματα: αύτοί ἡταν ύποδιάκονοι, ἀκόλουθοι, θυρωροί, ἀναγνῶστες, κατηχητές κ.ἄ. "Ολοι βοηθοῦσαν στή λατρεία καί στό κοινωνικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Τοπικές Σύνοδοι

Στούς ἀπόστολικούς χρόνους ἔγινε ἡ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων γιά νά λύσει τό θέμα τῶν χριστιανῶν πού προέρχονταν ἀπό τούς εἰδωλολάτρες. Ἀπό τότε, ὅταν ὑπῆρχε σπουδαῖο ζήτημα, συνερχόταν Σύνοδος καί τό ἀντιμετώπιζε. Ἔτσι τό 20 καί 30 αἰώνα συνήλθαν τοπικές Σύνοδοι ἡ «ἐπαρχιακές» ὥπως λέγονταν. Τέτοιες ἔγιναν γιά νά συγκροτηθεὶ ὁ ἐπίσημος κατάλογος τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης, ὁ Κανών τῆς Κ. Διαθήκης, γιά τό ζήτημα τῶν «πεπτωκότων» καί γιά ἄλλα.

Ο ἐπίσκοπος τῆς πόλεως πού γινόταν ἡ Σύνοδος, πήρε ἰδιαίτερη θέση, σάν πρώτος μεταξύ ἵσων, καί ὀνομάστηκε Μητροπολίτης. Ο τίτλος αὐτός διατηρεῖται μέχρι σήμερα. "Οσο γιά τίς τοπικές Συνόδους, ἔγιναν τά πρότυπα γιά τίς μεγάλες 7 Οἰκουμενικές.

Συστηματοποίηση τῆς Λατρείας

Κέντρο τῆς θείας Λατρείας ἡταν πάντα ἡ θ. Εὐχαριστία. Σ' αὐτήν γινόταν ἡ εὐχαριστηριακή ἀνάμνηση τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. "Ομως τό μυστήριο αὐτό, πού στά ἀπόστολικά χρόνια γινόταν τό βράδυ μέ κοινά τραπέζια, τίς ἀγάπες, χωρίστηκε καί μετατέθηκε τό πρωί, γιατί οι χριστιανοί πλήθυναν πολύ καί δέν μποροῦσε νά γίνεται πραγματικό τραπέζι γιά ὅλους. Τώρα οι πιστοί κοινωνοῦσαν τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἀπό τό κοινό ποτήριο καί μόνο οι φτωχοί ἀδερφοί ἔτρωγαν σέ κοινά τραπέζια. Ἀπό τόν 30 αἰώνα ἐπικράτησε τό ἀντίδωρο καί ἀπό τόν 70 ἡ ἀρτοκλασία, πού είναι κατάλοιπα τῶν κοινῶν συσσιτίων. Οι «κατηχούμενοί», ὅσοι δηλαδή περνοῦσαν τήν περίοδο πού μάθαιναν τί είναι ὁ Χριστιανισμός, ἔφευγαν μετά τά ἀναγνώσματα καί τό κήρυγμα.

Τό Βάπτισμα γινόταν συνήθως ἀπό τό Μ. Σάββατο ὡς τήν Πεντηκοστή, καθώς καί στά Ἐπιφάνεια. Βαπτίζονταν ἐνήλικες, μετά τήν κατήχησή τους. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 3ου αἰώνα ὥμως γινόταν καί ὁ νηπιοβαπτισμός, πού ἀργότερα ἐπικράτησε. Μετά τό Βάπτισμα ἀκολουθοῦσε τό Χρίσμα μέ ἀγιασμένο ἔλαιο.

Τό μυστήριο τῆς Μετάνοιας καί Ἐξομολογήσεως γινόταν δημόσια. Αύτοί πού μετανοοῦσαν ἔλεγαν τίς ἀμαρτίες τους μπροστά σέ ὅλο τό ἐκκλησίασμα καί ζητοῦσαν συχώρεση ἀπό τό Θεό. Πολλές φορές στέκονταν στήν αὐλή τῆς ἐκκλησίας καί παρακαλοῦσαν τούς πιστούς νά προσευχηθοῦν γι' αύτούς (προσκλαίοντες). Ἀπό τή θεία Εὐχαριστία

‘Η θεία Μετάληψη (Τοιχογραφία στή μονή Μεταμορφώσεως Μετεώρων, 16ος αι.).

έφευγαν μετά τό κήρυγμα (ἀκροάμενοι) ἡ παρέμεναν ὡς τό τέλος, ἀλλά δέν κοινωνοῦσαν (συνεστῶτες), ὥσπου περνοῦσε ὁ καιρός τῶν πινευματικῶν ποινῶν (ἐπιτίμια) καὶ ἐπαιρναν συχώρεσθ. Τά ἄλλα μυστήρια, ἡ Ἱερωσύνη, ὁ Γάμος καὶ τό Εύχελαιο, τελοῦνταν ἀπό πρεσβυτερους καὶ ἐπισκόπους ὅπως τελοῦνται καὶ στήν ἐποχῇ μας. Βέβαια στό μεταξύ προστέθηκαν σ' αὐτά εὐχές καὶ ἐθιμικές πράξεις πού τά ἔκαμαν πλουσιότερα σέ τελετουργική μορφή.

Καθιέρωση γιορτῶν

‘Η γιορτή τοῦ Πάσχα ἦταν πάντα σεβαστή καὶ ἀγαπητή στούς πιστούς. Ἀπό τόν 100 αἰώνα χαραχτηρίστηκαν γιορτινές καὶ οἱ 50 μέρες μετά τό Πάσχα, μέ iδιατερη ἀπό αὐτές τήν τελευταία, τήν Πεντηκοστή. Καὶ ἡ γιορτή τῶν Ἐπιφανείων καθιερώθηκε γύρω στό 300, μέστη. Καὶ αὐτό καὶ ὀνομάστηκε ἑορτή τῶν Φώτων.

Πρίν ἀπό τό Πάσχα οἱ πιστοί κρατοῦσαν νηστεία ἀρχικά μιά-δυσό μέρες καὶ ἀργότερα ἐφτά. Ἀπό τό διωγμό τοῦ Γαλερίος-Λικινίου ἔγι-

Η Θεία Μετάσοση (Τοιχογραφία στή μονή Μεταμορφώσεως Μετεώρων, 16ος αι.).

ναν 40 οι μέρες τῆς νηστείας, γιατί καὶ ὁ Χριστός νήστεψε τόσο (Ματθ. 4,2) καὶ ὁ Μωυσῆς (Ἑξοδ. 34, 28) καὶ ὁ Ἡλίας (Γ' Βασ. 19,8). Μέρες νηστείας ἐπίσης ἦταν ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευή. Ἀγρυπνίες (παννυχίδες) ἔκαναν οἱ πιστοί πρίν ἀπό τὸ Πάσχα, πρίν ἀπό τὰ Ἐπιφάνεια καὶ πρίν ἀπό τὴν μνήμη μάρτυρα.

Οἱ πιστοί συγκεντρώνονταν στούς τάφους τῶν μαρτύρων, ὅπου σ' ἐποχές γαλήνης χτίζονται «μαρτύρια», κυκλικά συνήθως κτίσματα, γιά τὴν προστασία τοῦ τάφου καὶ τῶν πιστῶν. Ἀπό αὐτά θά προκύψουν μετά οἱ ναοί, πού θά πάρουν τό ὄνομα τῶν ἀγίων καὶ θά ἔχουν στήν ἀγία τράπεζα ιερά λείψανα.

Αξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι στίς στολές τῶν κληρικῶν, στήν τέλεση τῶν μυστηρίων καὶ τῶν τελετῶν, στίς συνάξεις τῶν πιστῶν καὶ στούς, χώρους τῆς λατρείας, παντοῦ ἐπικρατεῖ ὁ Σταυρός. Ως σύμβολο πάνω στούς τοίχους, στά σκεύη, στά ἐνδύματα, σάν χειρονομία πάνω στό μέτωπο, στό στήθος, στούς ὅμους τῶν πιστῶν, γιατί ὁ Σταυρός, είναι βιβλίο ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης, ὅπλο πνευματικοῦ ἀγώνα, σύμβολο θυσίας καὶ σωτηρίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Πῶς χαρακτηρίζονταν οι διάφορες ὁμάδες τῶν πιστῶν καὶ γιατί;
- Γνωρίζεις γιατί νηστεύουμε Ἱετάρτη, Παρασκευή καὶ παραμονές μεγάλων γιορτῶν;
- Γιατί τὸ σύμβολο τοῦ Σταυροῦ κυριαρχεῖ στήν Ἐκκλησίᾳ μας;

19. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντίνος

Βιογραφικά στοιχεία

Ο Φλάβιος Βαλέριος Κωνσταντίνος, ἄγιος τῆς Ἐκκλησίας μας, πρόσφερε πολὺ μεγάλες ύπηρεσίες στὸ Χριστιανισμό.

Γεννήθηκε τέλη τοῦ 3ου αἰώνα στὴ Ναϊσσό τῆς Δακίας καὶ πέθανε στὴ Νικομήδεια τό 337. Ἀναγορεύτηκε Αὔγουστος στὴ Δύση τό 306. Ἦταν προικισμένος μὲ πολλὰ στρατηγικά καὶ διοικητικά προσόντα. Ἦταν γενναῖος, φιλάνθρωπος, δραστήριος. Τό 312 νίκησε τὸ Μαξέντιο ἔχοντας σύμβολό του τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Τούτῳ νίκα». Τό 313 ύπεγραψε μὲ τὸ συνάρχοντά του Λικίνιο τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου: Ὁ Χριστιανισμός ἔγινε νόμιμη θρησκεία. Τό Κράτος ἀνέχεται ὅλες τίς θρησκείες. Οἱ διωγμοί ἔπρεπε νά πάψουν.

Οταν σέ λίγα χρόνια ὁ Λικίνιος κινήθηκε κατά τῶν χριστιανῶν, ἥρθαν σέ σύγκρουση οἱ δύο Αὔγουστοι. Ὁ Κωνσταντίνος νίκησε τὸ Λικίνιο (323) καὶ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτορας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἡ στάση τοῦ Κωνσταντίνου ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία

Ἄπο τότε ἡ προσφορά του στὸ Χριστιανισμό είναι δίχως ἐμπόδια. Λέγεται ὅτι ὁ Κωνσταντίνος ὑποστήριξε τὸ Χριστιανισμό ἀπό πολιτική σκοπιμότητα. "Αν καὶ αὐτό δέ θά ἦταν κατηγορία του, γιατί ἔπρεπε νά ἀποβλέπει καὶ στὸ συμφέρον τοῦ Κράτους, ὅμως τά κίνητρα τοῦ Κωνσταντίνου φαίνεται νά ἦταν:

1. Ἡ προσωπική του πίστη. Ἦταν μονοθεϊστής. Πίστευε ἀρχικά στὸ Θεό «ἀνίκητο ἥλιο» καὶ ἦταν φυσικό αὐτή ἡ πίστη νά τόν ὀδήγησε στὸν "Ἐνα Θεό, τό δημιουργό καὶ τοῦ ἥλιου.

2. Ἡ μητέρα του, ἡ Ἐλένη, ἦταν χριστιανή καὶ τόν εἶχε προδιαθέσει.

3. Εἶχε δεῖ τόν ἡρωισμό τῶν χριστιανῶν ἀπέναντι στούς διωγμούς. Εἶχε ἐκτιμήσει τό ἥθος καὶ τήν ἀγάπη πού ἔδειχναν.

Οι ἁγιοι Κωνσταντίνος και Ἐλένη (Μωσαϊκό στὸν ὅσιο Λουκᾶ Φωκίδας, 11ος αι.).

4. Εἶχε δεῖ τὴν ἀποτυχία τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους στούς διωγμούς.
5. Οἱ χριστιανοὶ ἤταν μειοψηφία ἀκόμα, ἀλλά γενναῖοι· καὶ ἔντιμοι. Οἱ ἐθνικοὶ ἤταν περισσότεροι, ἀλλά ἡ πίστη σὲ πολλούς θεούς καὶ ἡ ἡθική διαφθορά τούς εἶχε φέρει σὲ παρακμή.

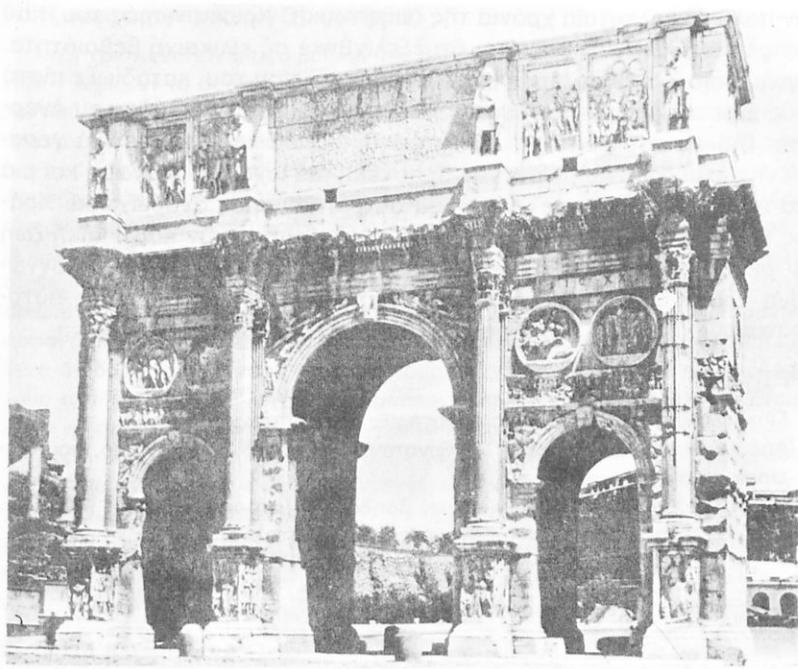
Γιά τούς λόγους αύτούς ό κωνσταντίνος, πού είδε στό Χριστιανισμό τήν ἀληθινή καί δυνατή θρησκεία, πού θά συντελοῦσε νά διατηρηθεί ἡ ἐνότητα στήν αὐτοκρατορία, ἔθεσε τή νέα θρησκεία κάτω ἀπό τήν προστασία του. Οι πολιτικοί λόγοι σέ τούτο μόνο ύπολογίστηκαν: Γιά νά μήν προκαλέσει ἀντίδραση δέν κατάργησε τίς ἄλλες θρησκείες, καί ὁ ἴδιος διατήρησε τίτλους ἐθνικούς. Παίρνοντας ὅμως προστατευτικά μέτρα γιά τό Χριστιανισμό, ἄφησε τίς ἄλλες θρησκείες νά παρακμάζουν.

Τά ύπερ τοῦ Χριστιανισμοῦ μέτρα

- Τά μέτρα πού πήρε, ἐκτός ἀπό τήν κατάργηση τῶν διωγμῶν, ἦταν:
- Ἐπανέφερε σέ ύψηλά ἄξιώματα χριστιανούς πού είχαν ἐκπέσει ἀπό αὐτά.
  - Ἐδωσε πίσω στούς χριστιανούς τίς περιουσίες πού τούς είχαν δημεύσει κατά τούς διωγμούς.
  - Χορήγησε δικαστική ἔξουσία στούς ἐπισκόπους.
  - Ἀπάλλαξε τήν ἐκκλησιαστική περιουσία ἀπό τή φορολογία καί τῆς ἔδωσε τό δικαίωμα νά δέχεται κληροδοτήματα.
  - "Ἐχτισε ἐκκλησίες. Μέ τή φροντίδα τῆς μητέρας του ἔχτισε ναούς ἀραίους στούς Ἅγιους τόπους (Ναοί Βηθλεέμ, Ἀναστάσεως, Ἀνάληψεως κ.ἄ.) καί στή Βασιλεύουσα (Ναός Ἅγιων Ἀποστόλων, Ναός Ἅγιας Σοφίας σέ πρώτη μορφή).
  - Καθιέρωσε τήν Κυριακή ἀργία.
  - Μετέφερε τήν πρωτεύουσα τοῦ κράτους στό Βυζάντιο, γιά νά στηριχτεῖ στό Χριστιανισμό καί στόν Ἑλληνισμό.
  - Χρηματοδότησε φιλανθρωπικά ἐκκλησιαστικά ἔργα καί ἐκοψε νομίσματα μέ σύμβολα χριστιανικά.
  - Καταπολέμησε τίς αἰρέσεις. Ἰδιαίτερα τόν Ἀρειανισμό, συγκαλώντας τήν Ἀ' Οἰκουμενική Σύνοδο.

‘Ο Μέγας Κωνσταντίνος ως χριστιανός

Αύτά ἀποφάσισε καί ἐπραξε ὁ Μέγας Κωνσταντίνος σέ ὄφελος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀλήθεια είναι ὅτι ως ἄνθρωπος καί ως αὐτοκράτορας ἐπεσε καί σέ παραπτώματα, μεγάλα μάλιστα. Σ' αύτά αἰτία είναι ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία, οι κακοί σύμβουλοι, τά ἀνεξέλεγκτα δικαιώματα πού είχαν τότε οι αὐτοκράτορες, καί οι ἀντίξοες περιστάσεις. Γιά τά μελανά αύτά σημεῖα τής ζωῆς του μετανόησε ἀργότερα καί ζητησε συχώρεση. Καί δέν ἐπαψε ὅσο ζοῦσε νά ἔχει τύψεις. Τό 337 βαφτίστηκε. Ἐβγαλε τά πορφυρά βασιλικά ἐνδύματα καί φόρεσε τό λευκό χιτώνα

Η Θριαμβευτική άψιδα τοῦ M. Κωνσταντίνου κοντά στο Κολοσσαῖο. Τὴν ἔσπησε ὡς ρωμαϊκή Σύγκλητος σέ αὐάναμνηση τῆς νίκης τοῦ M. Κωνσταντίνου κατά τὸν Μαξεντίου. Διακρίνεται ἡ περιφῆμη ἐπιγραφή: «Στὸν αὐτοκράτορα Καίσαρα Φλάβιο Κωνσταντίνῳ τὸ Μέγα, εὐσεβῇ, εύτυχισμένῳ, Αὔγουστο, ἐπειδὴ ἐμπνευσμένος ἀπό τῆ Θεοτητὰ καὶ ἀπό τὴ μεγαλοσύνη τοῦ πνεύματός του, μὲ τὸ στρατό του, μέ νόμιμα ὅπλα καὶ μέ μιά ἔφροδο πιμώρησε γιά λογαριασμό τῆς Πολιτείας τὸν ἔχθρο καὶ ὄλοκληρο τὸ στράτευμά του, ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ ρωμαϊκός λαός ἀφιερώνουν τὴν ἀψίδα αὐτὴ ὡς σημάδι τοῦ θριάμβου του».

τοῦ νεοφύτου χριστιανοῦ. Λίγο μετά πέθανε. Υπῆρξε ὡς πρῶτος χριστιανός αὐτοκράτορας.

Η Ἐκκλησία, γιά τίς πολλές ύπηρεσίες πού πρόσφερε στὸ Χριστιανισμό καὶ γιά τὴ μετάνοιά του, τὸν ἀναγνώρισε καὶ τὸν σεβάστηκε ὡς ἄγιο. Σάν ἵσο μέ τούς ἀποστόλους. Η μνήμη του ἐορτάζεται, μαζί μὲ τῆς ἀγίας Ἐλένης, τῆς μητέρας του, στίς 21 Μαΐου.

Σύγχρονος συγγραφέας, ὁ Durant, γράφει γιά τὸν M. Κωνσταντίνο: «Βαρυμένος μὲ τὰ προβλήματα τῆς κυβερνήσεως εἰναι δυνατόν νά ἔδωσε τὸ δικαίωμα στὸ φόβο καὶ τὴ ζηλοτυπία νά ἐκθρονίσουν τὴ λογική του γιά ἔνα διάστημα, καὶ ύπαρχουν ἐνδείξεις ὅτι οἱ τύψεις βάρυ-

ναν πολύ τά τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του. Ὁ Χριστιανισμός του, πού ἄρχισε σάν πολιτική, φαίνεται ὅτι ἐξελίχθηκε σε εἰλικρινή βεβαιότητα. "Εγινε ὁ πιό ἐπίμονος ἱεροκήρυκας τοῦ βασιλείου του, καταδίωξε πιστά τούς αἱρετικούς καὶ ζητοῦσε τῇ βοήθεια τοῦ Θεοῦ σέ κάθε του ἐνέργεια. Πιὸ συνετός ἀπό τὸ Διοκλητιανό, ἔδωσε νέα ζωὴ σέ μιὰ γερασμένη αὐτοκρατορία μὲ μιὰ νέα θρησκεία, μιὰ ισχυρή ὄργανωσι καὶ μιὰ νέα ἡθική. Μέ την ὑποστήριξή του ὁ Χριστιανισμός ἀναδείχτηκε Κράτος καὶ Ἑκκλησία, καὶ ἐπὶ 14 αἰώνες τὸ πρότυπο στήν εύρωπαική ζωὴ καὶ σκέψη. "Αν ἴσως ἔξαιρέσουμε τὸν Αὔγουστο, εἶχε δίκιο ἡ εὐγνώμονη Ἑκκλησία νά τὸν ὄνομάσει σάν τὸν μεγαλύτερο ἀπό τοὺς αὐτοκράτορες" (Ιστορία Παγκόσμιος, Τόμος Γ', βιβλίο Ε', 30).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ὁ Μέγας Κωνσταντίνος ὑποστήριξε τὸ Χριστιανισμό;
2. Ἀπό τὰ μέτρα πού ἔλαβε ὁ Μ. Κωνσταντίνος γιά τὸ Χριστιανισμό, ποιά θεωρεῖς σπουδαιότερα καὶ γιατί;
3. Ἡ φράση-σύνθημα «Τούτῳ νίκα» σέ βοηθᾶ στή ζωὴ σου, καὶ πῶς;
4. Γιατί ὁ Μέγας Κωνσταντίνος ὄνομάζεται ισαπόστολος;

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἀπό τὸ ἐγκώμιο τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου στὸν ἄγιο Ἰγνάτιο:

«Τοῦ ἔκαμαν μακρότερη τὴν ταλαιπωρία τοῦ δρόμου καὶ ἔλπιζαν ὅτι μέ τὸ μάκρος τῆς πορείας καὶ μέ τὸ πλῆθος τῶν ἡμερῶν θά τὸν ἔξαντλούσαν, γιατὶ δέν ἥξεραν ὅτι ἐκεῖνος γινόταν ὅλο καὶ πιὸ δυνατός ἀφοῦ εἶχε τὸν Ἰησοῦ συνοδοπόρο καὶ σύντροφο στὴ μεγάλη ὁδοιπορίᾳ του, καὶ ἀπόδειχνε μέ περίσσιο τρόπο τὴ δύναμη πού εἶχε, καὶ στήριζε καλύτερα τίς ἐκκλησίες. Γιατὶ οἱ πιστοὶ ἔτρεχαν ἀπό τίς πολιτείες πού περνοῦσε καὶ ἔδιναν θάρρος στὸν ἀθλητὴ καὶ τὸν κατευόδωναν μέ ἐφόδια πολλά, βοηθώντας τὸν ἔτοι μέ εὐχές καὶ προσευχές. Καὶ ἐκεῖνοι πάλι ἔπαιρναν ἐνίσχυση μεγάλη, βλέποντας τὸ μάρτυρα νά τρέχει πρὸς τὸ θάνατο μέ τόση προθυμία μέ σηση ἡταν φυσικό νά τρέχει ἔνας πού τὸν καλοῦν γιά τὰ οὐράνια Βασίλεια. Καὶ μάθαιναν ἀπό τὰ ἵδια τὰ πράγματα, ἀπό τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν ἀγαλλίαση ἐκείνου τοῦ γενναίου ὅτι δέν ἡταν θάνατος αὐτὸς πρὸς τὸν ὅποιο ἔτρεχε, ἀλλὰ ἀποδημία καὶ ταξίδι καὶ ἀνάβαση στὸν οὐρανό. Καὶ προχωροῦσε διδάσκοντας ἔτοι κάθε πόλη μέ τὰ λόγια καὶ μέ τὸ ἵδιο τὸ παράδειγμά του... Καὶ ὅπως θησαυρός ἀδαπάνητος πού ξοδεύεται κάθε μέρα χωρὶς νά τελειώνει, κάνει πλουσιότερους σῶσους παίρνουν ἀπό αὐτόν, ἔτοι ἀκριβῶς ὁ μακάριος Ἰγνάτιος. Γεμίζει μὲ εὐλογίες, μέ θάρρος, μέ γενναῖο φρόνημα, μέ ἀνδρεία μεγάλη σῶσους ἔρχονται σ' αὐτόν...».

— (P. G. 50, 586)

2. Ή συμπεριφορά τῶν χριστιανῶν:

«Οἱ χριστιανοὶ εἰναι πού βρῆκαν τὴν ἀλήθεια πάνω ἀπό ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, γιατί γνωρίζουν τὸ Θεό πού ἔχτισε τὰ πάντα καὶ τὰ δημιούργησε μέ το μονογενῆ Υἱό καὶ τὸ Ἀγιό Πνεῦμα. Ἄλλο Θεό ἐκτός ἀπό αὐτὸν δέ σέβονται. Ἐχουν τίς ἐντολές τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ χαραγμένες στίς καρδιές τους καὶ τίς φυλάγουν μέ τὴν προσδοκία τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς αἰώνιας ζωῆς. Δέν ἀτιμάζουν, δέν ἀκολασταίνουν, δέν ψευδομαρτυροῦν, δέν ἐπιθυμοῦν τὰ ξένα, τιμοῦν πατέρα καὶ μητέρα, ἀγαποῦν τὸν πλησίον τους, δίκαια κρίνουν, ὅσα δέ θελουν νά τούς γίνονται αὐτοί δέν τὰ κάνουν στούς ἄλλους, φέρνονται εὐγενικά σ' ὅσους τούς ἀδικοῦν, φροντίζουν νά εὐεργετοῦν τούς ἔχθρούς τους, φεύγουν μακριά ἀπό κάθε παρανομία καὶ ἀπό κάθε ἀκαθαρσία, χήρα δέν περιφρονοῦν, ὁρφανό δέν ἀδικοῦν. Αὐτός πού ἔχει προσφέρει ἀφθονα σ' αὐτόν πού δέν ἔχει, ἔνοι ἂν δοῦν τὸν φέρνουν στὸ σπίτι τους καὶ χαίρονται γι' αὐτόν σάν ἀδερφό τους ἀληθινό, γιατί δέ λέγονται σωματικοί ἀδερφοί ἀλλά πνευματικοί. Ἔτοιμοι είναι νά προσφέρουν τὴν ζωὴν τους γιά τὸ Χριστό γιατί φυλάνε μέ ἀκρίβεια τίς ἐντολές του, ζοῦν ὅσια καὶ δίκαια, ὅπως τούς πρόσταξε ὁ Κύριος ὁ Θεός, εὐχαριστώντας τὸν τὴν κάθε ὥρα γιά καθετί πού τρώνε καὶ πίνουν καὶ γιά ὅλα τὰ ἀγαθά. Πραγματικά λοιπόν αὐτός είναι ὁ δρόμος τῆς ἀλήθειας, αὐτός ὅσους τὸν βαδίζουν τούς ὁδηγεῖ στὴν αἰώνια Βασιλεία, πού τὴν ὑποσχέθηκε ὁ Χριστός στὴν μέλλουσα ζωῆ.

(Άριστείδου, Ἀπολογία 15 – Μετάφραση Κ.Λ.)

3. Ποιοί βλέπουν τὸ Θεό:

«Τὸ Θεό τὸν βλέπουν αὐτοί πού μποροῦν νά τὸν δοῦν, ὅταν ἔχουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τους ἀνοιχτά... "Οταν ὑπάρχει ἀμαρτία στὸν ἄνθρωπο, δέν ἔχει τὴν δύναμην ὁ ἄνθρωπος αὐτός νά βλέπει τὸ Θεό..."».

(Θεοφίλου Ἀντιοχείας, Πρός Αὐτόλυκον, Ρ. G. 6, 1026)

4. Οι χριστιανοί διαφέρουν ἀπό τούς ἔθνικούς καὶ τούς Ἰουδαίους:

«Οἱ χριστιανοὶ κατοικοῦν σέ δικές τους πατρίδες, ἀλλά σάν πάροικοι. Παίρνουν μέρος σέ ὅλα σάν πολίτες καὶ ὅλα τὰ ὑπομένουν σάν ξένοι. Κάθε ξένη χώρα είναι πατρίδα τους καὶ κάθε πατρίδα τους ξένη. Κάνουν οἰκογένεια ὥπως ὄλοι, μά δέν ἀφήνουν στὸ ἔλεος τὰ παιδιά τους. Κάθονται σέ κοινά τραπέζια, μά ὅχι πέ συνηθισμένα. Βρίσκονται μέ σάρκα μά δέ ζοῦν σαρκικά. Στὴ γῆ παραμένουν, μά στὸν οὐρανὸν είναι γραμμένοι. "Υπακούουν στούς ψηφισμένους νόμους, μά μέ τὴν ζωὴν τους νικοῦν τοὺς νόμους. "Ολοὺς τούς ἀγαποῦν, καὶ δλοι τούς κατατρέχουν. Χωρίς νά τούς ξέρουν τούς κατακρίνουν. Θανατώνονται καὶ ζωοποιοῦνται, φτωχαίνουν καὶ πλουτίζουν πολλούς. "Ολα τὰ ὑστεροῦνται καὶ σέ ὅλα περισσεύουν. Τοὺς προσβάλλουν, καὶ μέ τίς προσβολές δοξάζονται, τοὺς βλαστημοῦν καὶ ἐπαινοῦνται, τούς κατηγοροῦν καὶ αὐτοί εὐλογοῦν, τούς ύβριζουν καὶ αὐτοὶ τιμοῦν, κάνουν τό καλό καὶ σάν κακοί καταδικάζονται, στὴν κατάδικη χαίρονται σά νά πάρουν ζωή. Οἱ Ἰουδαῖοι τούς πολεμοῦν σάν ἄλλοφύ-

λους καὶ οἱ ἔθνικοὶ τούς κατατρέχουν, καὶ αὐτοὶ πού τούς μισοῦν δὲν ἔχουν νά ποῦν γιατί τούς ἔχθρεύονται.

(Πρός Διόγηντον Ἐπιστολή, Ρ. Γ. 2, 1172 – Μετάφραση Κ.Λ.)

5. Ἡ θ. Εὐχαριστία τήν ἐποχή τοῦ Ἰουστίνου:

«... Εὐλογοῦμε τὸν ποιητὴ τῶν ὄλων διά τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διά τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Καὶ τῇ μέρᾳ πού τῇ λέμε τοῦ ἥλιου, γίνεται συγκέντρωση ὄλων πού μένουν στὶς πόλεις ἢ στούς ἀγρούς, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν διαβάζονται μέχρι νά πάρει ἡ ὥρα. Καὶ ὅταν ὁ ἀναγνώστης πάψει, ὁ προεστός κάνει λόγο γιά νά συμβουλέψει καὶ νά παρακινήσει νά τὰ ἐφαρμόσουν αὐτά. «Ἐπειτα σηκωνόμαστε ὅρθιοι ὄλοι καὶ προσευχόμαστε καὶ ὅπως εἴπαμε πρίν, ὅταν πάψουμε τήν προσευχή, προσφέρεται ψωμί καὶ κρασί καὶ νερό, καὶ ὁ προεστός πάλι εὐχές καὶ εὐχαριστίες ὅσο μπορεῖ στέλνει στὸ Θεό, καὶ ὁ λαός ἐνώνει τὴν φωνή του λέγοντας τὸ Ἀμήν, καὶ ἡ διάδοση καὶ ἡ μετάληψη ἀπό τὰ εὐλογημένα γίνεται στὸν καθένα, καὶ σ' αὐτούς πού δὲν είναι παρόντες τὰ στέλνουν μέ τούς διακόνους».

(Ιουστίνου, Α΄ Ἀπολογία, κεφ. 67 – Μετάφραση Κ.Λ.)

6. Ἡ διδασκαλία γιά τό σπερματικό λόγο:

«Οσοι ἔζησαν σύμφωνα μέ τό λόγο τοῦ Θεοῦ, είναι χριστιανοί καὶ ἂς θε-
ωρήθηκαν ἄθεοι. «Οπως στούς Ἑλληνες ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Ἡράκλειτος καὶ οἱ
ὅμοιοι τους, στούς ἄλλους λαούς ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Ἄνανιας καὶ ὁ Ἄζαρίας καὶ ὁ
Μισαήλ καὶ ἄλλοι πολλοί, ὅσοι ἔζησαν καὶ ὅσοι ζοῦν σύμφωνα μέ τό λόγο τοῦ
Θεοῦ, είναι χριστιανοί».

(Ιουστίνου, Α΄ Ἀπολογία, κεφ. 46 – Μετάφραση Κ.Λ.)

7. Ὁ Θεός τίμησ τὸν Κωνσταντίνο:

«Καὶ ὁ Θεός ὁ ἴδιος, πού ὁ Κωνσταντίνος τὸν δόξασε, στήν ἀρχῇ, στά μέσα
καὶ στό τέλος τῆς βασιλείας του τοῦ παραστάθηκε καὶ μέ φανερά σημεῖα βεβαί-
ωσε ὅτι ὁ ἄντρας αὐτός, ἄν καὶ θνητός, παρουσιάστηκε ύπόδειγμα θεοσέβαστης
διδασκαλίας. Γιατί μόνο αὐτός ἀπό ὅσους αὐτοκράτορες ἀκούστηκαν ποτέ, στά-
θηκε μπροστά στὸν κόσμο σάν μέγιστος φωστήρας καὶ μεγαλοφωνότατος κήρυ-
κας τῆς πάντα ἀλάθευτης θεοσέβειας...».

(Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου βασιλέως, Α΄ 5 – Μετάφραση Κ.Λ.)

8. Τό ὄραμα τοῦ σταυροῦ στὸν οὐρανό:

«Οταν ἡ μέρα ἔγερνε πιά, εἴπε ὅτι εἰδε μέ τά μάτια του, πάνω ἀπό τό ἥλιο,
ἔνα σταυρὸ σάν τρόπαιο ἀπό φῶς, μαζί μέ μιάν ἐπιγραφή πού ἔλεγε: «τούτῳ
νίκα». Μέ τό θέαμα αὐτό τὸν κυρίεψε θάμπωμα αὐτόν καὶ ὅλο τό στράτευμα, πού
κρατήθηκε στήν πορεία του, στάθηκε κι ἔβλεπε τό θαῦμα».

— (ἡπ. παρ., 28)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ

20. Οι πρώτες θεολογικές σχολές

‘Ο διάλογος μέ τήν ἑλληνική φιλοσοφία

Οι πρώτοι χριστιανοί θεολόγοι, οι άπολογητές, στάθηκαν μέ διαφορετικό πνεῦμα ἀπέναντι στήν ἑλληνική φιλοσοφία. Μερικοί τήν ἀντιμετώπισαν ἐχθρικά (Τατιανός, Ἐρμείδης), ἐνῶ ἄλλοι ἀναγνώρισαν τίς ὑπηρεσίες πού πρόσφερε πρός τήν ἀνθρωπότητα (Ἀριστείδης, Ἰουστίνος). “Οσο μάλιστα περνοῦσαν τά χρόνια, καὶ περισσότεροι μορφωμένοι γίνονταν χριστιανοί, τόσο γινόταν χρήση τῆς φιλοσοφίας στήν ὑπηρεσία τῆς Ἑκκλησίας καὶ τῆς θεολογίας. Ἰδίως γιά νά ἀποκρυσθοῦν οἱ εἰδωλολάτρες φιλόσοφοι πού κατηγοροῦσαν τό Χριστιανισμό (Λουκιανός ἀπό τά Σαμόσατα, Κέλσος).

Οι πρώτες θεολογικές σχολές. Συμβολή στό κατηχητικό ἔργο τῆς Ἑκκλησίας

Σιγά-σιγά σχηματίστηκαν καί θεολογικές σχολές γιά νά διδάξουν λίγο συστηματικότερα τίς χριστιανικές ἀλήθειες. Οι σχολές αύτές σχηματίστηκαν ἀπό μορφωμένους χριστιανούς γιά τήν καταπολέμηση τών αἵρεσεων καί γιά τίς κατηχητικές ἀνάγκες τῆς Ἑκκλησίας. Η Ἑκκλησία δηλαδή, προτοῦ νά βαφτίσει τά νέα της μέλη, ἐπρεπε νά τά διδάξει τίς σημαντικότερες ἀλήθειές της. Στήν ἀρχή αύτό γινόταν στοιχειωδῶς.

Σέ μιά μεγάλη πόλη ὅμως, τήν Ἀλεξάνδρεια, πού ἦταν καί πολλοί οἱ κατηχούμενοι, τό ἔργο αὐτό εἶχε ἀνατεθεῖ σέ μιά σχολή. "Ετοι σχηματίστηκε ἡ κατηχητική σχολή τῆς Ἀλεξάνδρειας.

1) Ἡ θεολογική σχολή τῆς Ἀλεξάνδρειας

Τήν κατηχητική σχολή στά τέλη τοῦ 2ου αἰώνα ἀνύψωσε σέ θεολογική ὁ Πάνταινος, πού καταγόταν ἀπό τή Σικελία. "Υστερα ἀπό αὐτὸν στή σχολή αὐτή δίδαξαν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς (γύρω στό 215), πού ἔγραψε πολλά συγγράμματα, ἀπό τά όποια 4 θεωροῦνται σπουδαιότερα (Προτρεπτικός, Παιδαγωγός, Στρωματεῖς, Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος) καί ὁ Ὁριγένης (γύρω στό 254), πού ἀνέβασε τό γόνητρο τῆς σχολῆς. Αύτός λεγόταν «χαλκέντερος», γιατί ἦταν τόσα πολλά καί σπουδαῖα αὐτά πού ἔγραψε, ὥστε δικαιολογημένα ἔλεγε ὁ Ἱερώνυμος: «Ποιός μπόρεσε ποτέ νά διαβάσει ὅσα ἐκεῖνος ἔγραψε?». Ἐπίσης λεγόταν καί «ἀδαμάντινος» ἔξαιτίας τῆς ἀρετῆς του.

Ἄπο τά ἀναρίθμητα συγγράμματά του ἀξιομνημόνευτα είναι 1) τά «Ἐξαπλᾶ», δηλ. μιά κριτική ἐπεξεργασία γιά τήν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τῆς Π. Διαθήκης μέ διαφορετικά κείμενα καί μεταφράσεις σέ ἔξι κάθετες στήλες, 2) τά ἔρμηνευτικά, 3) τό σπουδαῖο ἀπολογητικό ἔργο «Κατά Κέλσου», 4) τό «Περὶ ἀρχῶν», ὅπου ἀναπτύσσει συστηματικά τή χριστιανική διδασκαλία καί 5) τό «Περὶ εὐχῆς», δηλ. γιά τήν προσευχή.

Ἡ θεολογική σχολή τῆς Ἀλεξάνδρειας εἶχε τίς ἔξης ἀρχές:

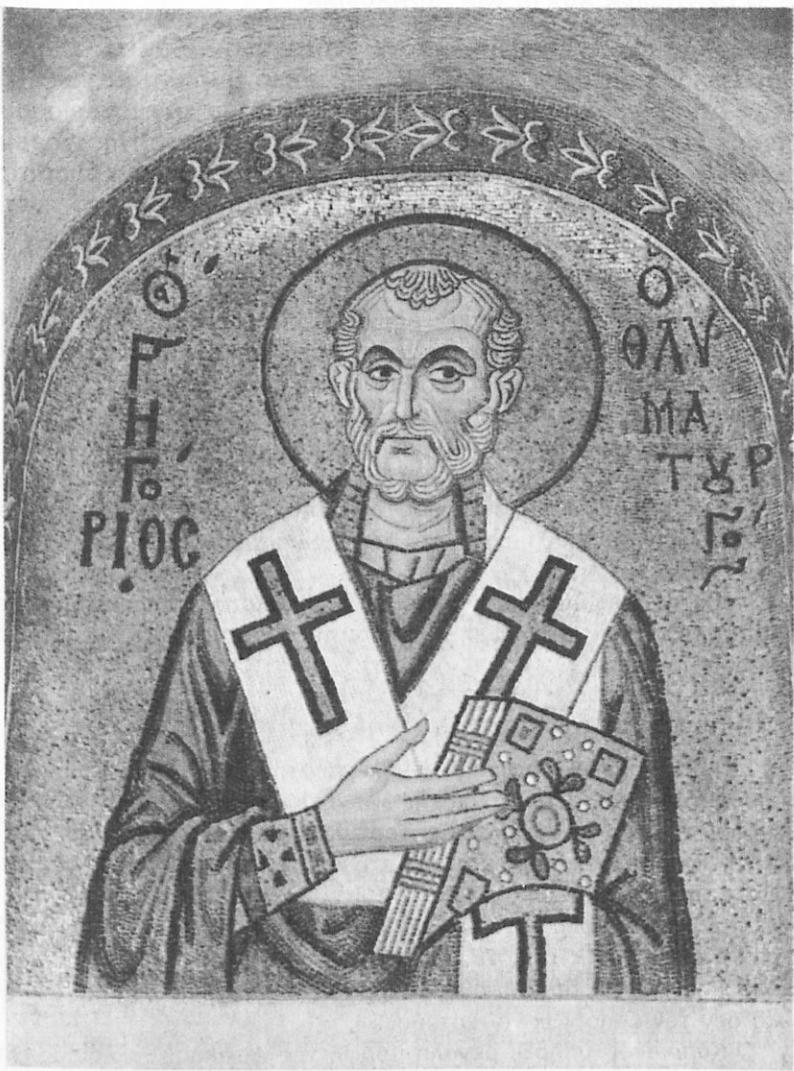
α) Τήν ἐλευθερία τῆς ἔρευνας.

β) Τήν ἀλληγορική ἔρμηνεία. Προσπαθοῦσαν νά βροῦν κάτω ἀπό τά λόγια τῆς Ἅγιας Γραφῆς μιά βαθύτερη, πιό πνευματική, ἔξήγηση. "Ἐλεγαν δηλ. ὅτι ἄλλα λέει τό ιερό κείμενο καί ἄλλα ἐννοεῖ (= ἀλληγορία).

γ) Τήν προσπάθεια νά μεταβάλουν τήν πίστη σέ γνώση καί ἐπίγνωση. Κυρίως Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς.

2) Ἡ θεολογική σχολή τῆς Καισάρειας

"Οταν ὁ Ὁριγένης ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια τό 231, κατέφυγε στήν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης καί ἐτοι ίδρυθηκε ἐκεῖ μιά νέα θεολογική σχολή, ὅπου φοίτησαν πολλοί ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοί ἄντρες, ὅπως Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός, Εύσέβιος ὁ ἐπίσκοπος Καισάρειας καί ἄλλοι.

Ο ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός (Μωσαϊκό Δαφνίου, 11ος αἰ.). Ὁ Γρηγόριος ἦταν ἀπό τις ἐκλεκτότερες πατερικές μορφές τοῦ Γ' αἰ. (211-265). Μετά τις ἔξαιρετες οποιαδές του κοντά στὸν Ὡριγένη ἐγίνεται ἐπίσκοπος στὴν πατριόδα του Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου, ὅπου ἐργάστηκε ἱεραποστολικά 30 χρόνια καὶ κέρδισε γιὰ τὸ Χριστό ὄλους σχεδόν τοὺς κατοίκους τοῦ Πόντου. Ἐγράψει ἀξιόλογα συγγράμματα καὶ ἔκαμε πολλά θαύματα. Ἡ μνήμη του γιορτάζεται στὶς 17 Νοεμβρίου.

3) Ἡ θεολογική σχολή τῆς Ἀντιόχειας

Ἄλλες ἀρχές εἶχε ἡ Ἀντιοχειανή σχολή. Ἰδρυτής της θεωρεῖται ὁ Λουκιανός ὁ μάρτυς. Τό κύριο χαρακτηριστικό της ἦταν ὅτι ἐρμήνευε τὴν Ἅγια Γραφή μέ βάση τὴν ἴστορία πού δίνουν κατά γράμμα τὰ ιερά κείμενα. Στή σχολή αὐτή ἀνήκουν μεγάλοι καὶ σπουδαῖοι θεολόγοι, ὥπως ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὁ Θεοδώρητος ἐπίσκοπος Κύρου καὶ ἄλλοι.

4) Ἡ θεολογική «σχολή» τῆς Μ. Ἀσίας (Ἐφέσου)

Καί οἱ θεολόγοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, χωρὶς νά προέρχονται ἀπό μιά συγκεκριμένη σχολή, ἐπειδή ἔχουν τίς ἴδιες θεολογικές κατευθύνσεις, μποροῦν νά καταταχθοῦν σέ μιά θεολογική τάση ἡ σχολή.

Πιό ὄνομαστοί είναι ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὁ Ἰππόλυτος.

Ο Εἰρηναῖος πήγε στή Δύση καὶ ἔγινε ἐπίσκοπος Λουγδούνου, δηλ. τῆς σημερινῆς Λυών. Ἐγραψε τό ἔργο «Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπή τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», πού μᾶς δίνει πολύτιμες πληροφορίες γιά τούς ἀγῶνες τῆς ἐκκλησίας κατά τῶν πρώτων αἰρέσεων καὶ μάλιστα τῶν γνωστικῶν.

Μαθητής τοῦ Εἰρηναίου ὑπῆρξεν ὁ Ἰππόλυτος, πρεσβύτερος καὶ ὑστερα ἐπίσκοπος στή Ρώμη. Σπουδαίοτερο σύγγραμμά του είναι τά «Φιλοσοφούμενα».

5) Ἡ θεολογική σχολή τῆς Καρχηδόνας

Στή βορειοδυτική Ἀφρική καὶ μάλιστα στήν Καρχηδόνα, πού ἦταν ἡ σπουδαιότερη πόλη τῆς περιοχῆς, φάνηκαν τόν 3ο αιώνα οἱ πρῶτοι μεγάλοι χριστιανοί συγγραφεῖς Τερτυλλιανός καὶ Κυπριανός. Αύτοί διαμόρφωσαν τήν ἐκκλησιαστική λατινική γλώσσα καὶ ἔγιναν οἱ θεμελιώτεροι τῆς λατινικῆς θεολογίας πού ἔχει πρακτικό χαρακτήρα.

Στόν Τερτυλλιανό, πού ὑπῆρξε καὶ σπουδαῖος ἀπολογητής, ἀποδίδεται ἡ ἔκφραση: «Τό πιστεύω, γιατί είναι παράλογο». «Ηθελε δηλ. νά τονίσει ὅτι ἡ ὄποια δήποτε σύγκρουση ἀνάμεσα στήν πίστη καὶ στό λογικό δέν τόν ἐμποδίζει νά πιστεύσει.

Ο Κυπριανός ὑπῆρξε μεγάλη μορφή τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Στό διωγμό πού ἔγινε ἀπό τό Δέκιο σώθηκε φεύγοντας στήν ἔρημο. Στό διωγμό ὅμως τοῦ Βαλεριανοῦ μαρτύρησε γιά τήν πίστη του († 258). Ἐγραψε πολλά ἔργα ἀνάμεσα στά ὅποια είναι καὶ τό περίφημο «Γιά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας». Μέ αὐτό δίνει μεγάλη σημασία ὅτο ἐπισκοπικό ἀξίωμα, πού τό θεωρεῖ ὡς βάση γιά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Μέ τίς σχολές αύτές, σέ στενή και πλατιά ἔννοια, ἡ Ἐκκλησία ἔδωσε στόν κόσμο μορφωμένα στελέχη, θεολόγους, πού με βοήθησαν στήν ὄρθη διατύπωση τοῦ δόγματος και ποιμένες, πού μέ τήν κηρυκτική τους ἀρτιότητα ἐπέδρασαν και ἐξακολουθοῦν νά ἐπιδροῦν στίς χριστιανικές μάζες γιά μιά πιό συνειδητή βίωση τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γράψε στό τετράδιό σου τίς ἀρχές τῶν σχολῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιόχειας και τῆς Καρχηδόνας.
2. Ποιοί είναι οἱ σπουδαιότεροι θεολόγοι τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς;
3. «Δέν μπορεῖ νά ἔχει τό Θεό Πατέρα του ἐκεῖνος πού δέν ἔχει τήν Ἐκκλησία μητέρα του». Τί σημαίνει ἡ φράση αύτή τοῦ ἀγίου Κυπριανοῦ;

‘Από τίς διδασκαλίες τοῦ Ειρηναίου.

«Καλύτερο και συμφερότερο είναι νά εີμαστε ἀπλοϊκοί και μέ λίγη μάθηση και μέ τήν ἀγάπη νά βρεθοῦμε κοντά στό Θεό, παρά νά νομίζουμε τούς ἑαυτούς μας πολυμαθεῖς και μέ μεγάλη πείρα και ἔτσι νά γινόμαστε βλάστημοι ἀπέναντι στόν Κύριό μας».

(“Ἐλεγχος” Β’, 26, 1-Μετάφραση Ι.Κ.).

21. Νέες θεολογικές πλάνες - Μεγάλες αἵρεσεις

Ἡ αἵρεση ὡς ἔκπτωση ἀπό τήν καθολική ἀλήθεια

Μέσα στήν Ἐκκλησία ύπηρχαν πάντοτε ἄνθρωποι πού δέ συμφωνοῦσαν σέ όλα, ὅσα αύτή δίδασκε. Εἴδαμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι αύτοί, πού εἶχαν διαφορετική γνώμη ἡ θέση ἀπό τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, χαρακτηρίζονται ὡς αἵρετικοί. “Ἔτσι «αἵρεση» καταντά νά σημαίνει «μερική» γνώμη πού ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τήν «καθολική» πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Τό ἀντίθετο λοιπόν πρός τήν αἵρεση είναι ἡ «καθολική Ἐκκλησία». Γι’ αύτό τήν ἐποχή αύτή, ὅταν λέμε καθολική Ἐκκλησία, ἐννοοῦμε τήν ὄρθοδοξη Ἐκκλησία, πού ἔχει τήν ὄρθη πίστη. Ἀντίθετα ἡ αἵρεση ξεφεύγει ἀπό τό σωστό και ἐκφράζει τό σφαλερό, τό λαθεμένο ὡς πρός τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐμφάνιση τῶν μεγάλων αἰρέσεων

1) Οἱ αἰρέσεις τοῦ ζου αἰώνα.

Ἄπο τὸν 3ο αἰώνα αἰρέσεις προσπαθοῦν νά ἐξηγήσουν τά δυό μεγάλα δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Πρῶτα τό τριαδικό, δηλ. πῶς ὁ ἔνας Θεός εἶναι καὶ τριαδικός, καί κατόπιν τό χριστολογικό, δηλ. πῶς συνυπάρχουν στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ οἱ δυό φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινη.

Ἡ προσπάθεια τῆς ἐξηγήσεως τοῦ τριαδικοῦ δόγματος δημιούργησε τίς ἀντιτριαδικές αἰρέσεις. Οἱ ἀντιτριαδικοί λέγονταν καί μοναρχιανοί, γιατί στήν οὐσίᾳ δέχονταν μιά ἀρχή στή θεότητα, εἴτε ύποτιμώντας τά ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδας σέ κατώτερη θέση («δυναμικοί μοναρχιανοί»: Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς) εἴτε θεωρώντας τά τρία πρόσωπα ώς προσωπεία. Ἔλεγαν δηλαδή ὅτι ὁ Θεός ἐμφανίσθηκε στήν Π. Διαθήκη ώς Πατέρας, στήν Καινή Διαθήκη ώς Χριστός καί στήν Ἐκκλησία ώς Ἡγιο Πνεύμα («τροπικοί μοναρχιανοί»: Σαβέλλιος).

2) Οἱ μεγάλες αἰρέσεις τοῦ 4ου αἰώνα.

Ἄπο τούς πρώτους ἀντιτριαδικούς, τούς «δυναμικούς μοναρχιανούς», προέρχεται ὁ Ἀρειος. Πρεσβύτερος στήν Ἀλεξάνδρεια δίδαξε γύρω στό 318, ὅτι ὁ Χριστός δέν εἶναι Θεός, ἀλλά τό πρώτο κτίσμα τοῦ Θεοῦ, πού ἔγινε πρίν ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου. Ἡ διδασκαλία αὐτή, πού ὄνομάστηκε ἀρειανισμός, ἔφερε μεγάλη ἀναστάτωση στήν Ἐκκλησία, γιατί ἀμφισβήτησε τό κυριότερο δόγμα της, τή θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Καταδικάστηκε ἀρχικά στήν Ἀλεξάνδρεια ἀπό τοπική Σύνοδο (320/1) καί κατόπιν στή Νίκαια τῆς Βιθυνίας τό 325 ἀπό τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο.

“Ο, τι είπε ὁ Ἀρειος γιά τό β΄ πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδας, ύποστήριξε ὁ Μακεδόνιος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, γιά τό γ΄ πρόσωπο, τό “Αγιο Πνεύμα. Είπε δηλαδή ὅτι είναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Γ΄ αὐτό οἱ ὄπαδοί του ὄνομάστηκαν πνευματομάχοι. Ἡ αἵρεση αὐτή καταδικάστηκε στή Β΄ Οἰκουμενική Σύνοδο, πού συγκλήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 381.

3) Αἱρέσεις τοῦ 5ου αἰώνα.

Ἡ προσπάθεια τῆς ἐξηγήσεως τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος γέννησε πρῶτα τό νεστοριανισμό καί uesterα τό μονοφυσιτισμό.

‘Ο Νεστόριος, ἀρχιεπίσκοπος καί αὐτός τῆς Βασιλεύουσας, ξεχώριζε πολύ τίς δυό φύσεις τοῦ Χριστοῦ. Ἔλεγε ὅτι ἡ Παναγία γέννησε τόν ἄνθρωπο Χριστό μέ τόν ὄποιον ἀργότερα ἐνώθηκε ὁ Θεός Λόγος. Γι’ αὐτό πρέπει νά ὄνομάζεται Χριστοτόκος. Ἡ διδασκαλία αὐτή κατα-

δικάστηκε στήν Γ' Οίκουμενική Σύνοδο, πού έγινε στήν "Εφεσο τό 431.

Καταπολεμώντας τό Νεστόριο, ό αρχιμανδρίτης Εύτυχης κατέληξε στό άλλο άκρο. "Ελεγε ότι οι δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ ἐνώθικαν τόσο πολύ, ὥστε ἡ θεία ἀπορρόφησε τήν ἀνθρώπινη. Στήν ούσια λοιπόν ό Χριστὸς εἶχε μιὰ φύση, τῇ θείᾳ. Γι' αὐτὸ ή διδασκαλία αὐτὴ ὄνομάστηκε μονοφύσιτισμός. Καταδικάστηκε στήν Δ' Οίκουμενική Σύνοδο, πού συγκλήθηκε στή Χαλκηδόνα τό 451.

Άνθρωπολογικές καί σωτηριολογικές συνέπειες τῶν αἱρέσεων

Οι αἱρέσεις πού άναφέραμε, δέν ήταν μόνο θεωρητικές συζητήσεις πάνω στά μεγάλα αύτά θεολογικά ζητήματα. Είχαν ἐπιπτώσεις καί στά ἀνθρωπολογικά ζητήματα. Δηλ. πάνω στό θέμα πόσα είναι τά συστατικά τοῦ ἀνθρώπου. 'Ο Ἀπολινάριος π.χ. ἔλεγε ότι τρία ήταν τά συστατικά τοῦ ἀνθρώπου: σῶμα, ψυχή, πνεῦμα. Τῇ θέση τοῦ πνεύματος στό Χριστό πήρε τό "Άγιο Πνεῦμα. 'Η Ἐκκλησία δέχεται δυό μόνο συστατικά: τό σῶμα καί τήν ψυχή.

Στό ζήτημα τής σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου δέ φαινόταν μέ τό μονοφύσιτισμό ή ἀλλοίωση, ή θέωση τής ἀνθρώπινης φύσεως, ἀφοῦ στήν ούσια ό Χριστός εἶχε μόνο τή θεία φύση. Ἐπομένως δέν ἀνύψωσε καί δέ θέωσε τήν ἀνθρώπινη φύση.

Οι αἱρέσεις αύτες ἀντιμετωπίστηκαν ἀπό τήν Ἐκκλησία μέ τίς Οίκουμενικές Συνόδους. Μέ τίς ἀποφάσεις τους ἀντέταξε τήν ὄρθη διδασκαλία καί καθόρισε τά δόγματά της, εἴτε συνοπτικά (Σύμβολο πίστεως) εἴτε διεξοδικά (συγγράμματα Πατέρων τής Ἐκκλησίας).

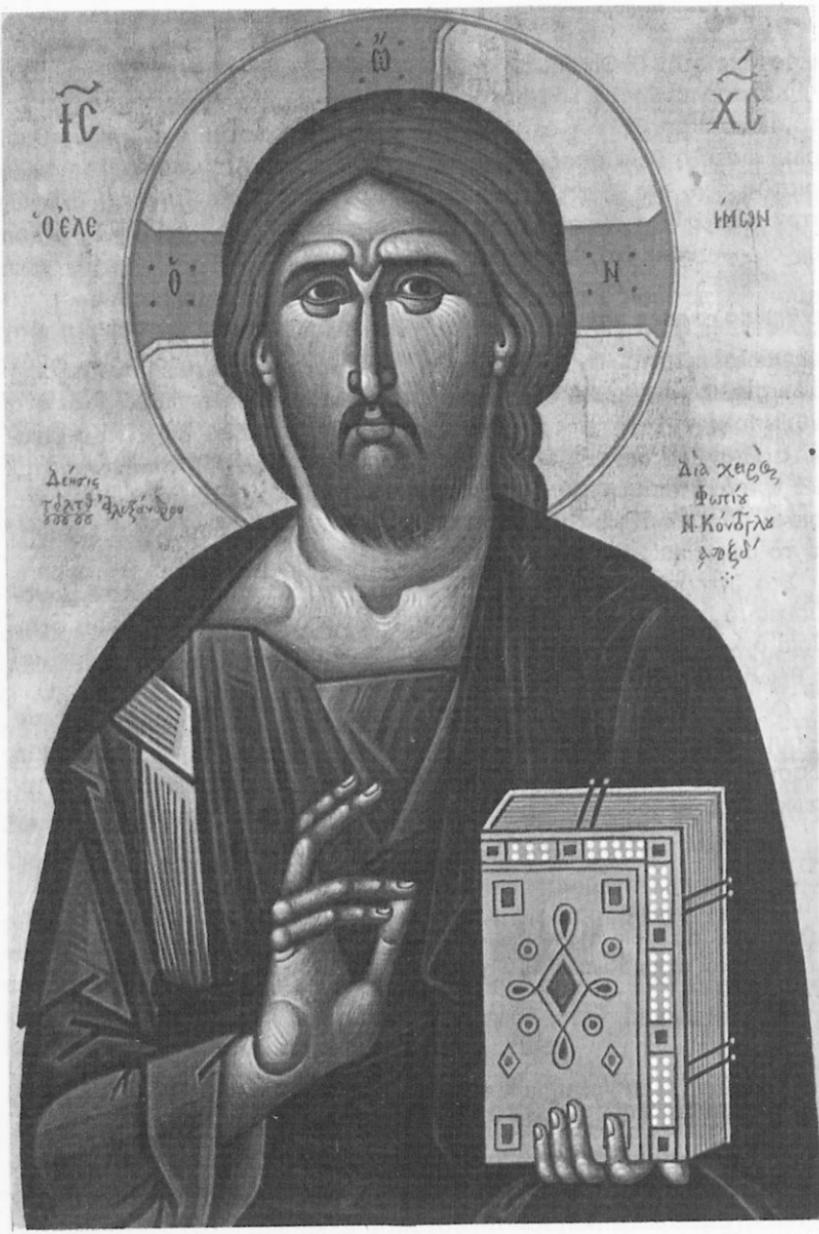
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τί σημαίνει αἵρεση;
2. Ποιά είναι ή ἔννοια τής Καθολικῆς Ἐκκλησίας;
3. Ποιές είναι οι ἐπιπτώσεις τῶν αἱρέσεων στό ἀνθρωπολογικό ζήτημα;

22. Οίκουμενικές Σύνοδοι Α'

Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων μέ τίς Οίκουμενικές Συνόδους

Γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων ή Ἐκκλησία πολύ νωρίς, ἀκόμα καί στό 2ο αἰώνα, συγκάλεσε τοπικές Συνόδους. "Οταν κατά τόν 4ο αἰώνα μερικές αἱρέσεις, ὅπως ό Ἀρειανισμός, ἔλαβαν μεγάλη ἔκταση, ή

Χριστός ὁ Ἐλεήμονας. Ἡ θεία καὶ ἀνθρώπινη φύση ἐνωμένες στό Πρόσωπό Του. Σπιβαρός λαιμός, μακριά δάχτυλα μέ τονισμένες τίς ἄρθρώσεις, μεγάλη καὶ ἀσυνήθιστη μότη, ὅλα καμωμένα ἐπίτηδες ἀπό τὸν ἀγιογράφο, για νά τονιστεῖ ἡ θεικὴ φύση. Ἡ αὐστηρή ματιά Του, καθώς βγαίνει ἀπό τὰ μεγάλα μάτια Του, προξενεῖ δέος. Ἡ εύλογια ὄμως τοῦ χεριοῦ Του φέρνει τό θεατή κοντά στόν Ἐλεήμονα καὶ Ζωοδότη Χριστό (Εἰκόνα Φ. Κόντογλου στή μονή Μεταμορφωσεως Βοστάνης).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Παναγία ἡ Ὁδηγήτρια. Ἡ Παναγία, μεγαλύτερη ἀπό ὅλους τούς ἄγιους, είναι μοναδικό πλάσμα πού πέρασε ἀπό τὴ γῆ. Ὁ ἁγιογράφος φαντάζεται τὴ μορφὴ τῆς δίνοντάς της ψυχική ὄμορφιά (Εἰκόνα τοῦ Φ. Κόντογλου στὴ μονὴ Μεταμορφώσεως Βοστάνης).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ

Αριθμός	Πόλη που συγκλήθηκε	Έτος	Άυτοκράτορας	Καταδίκασ	Πρόεδρος της	Αριθμός Πατέρων	Μαρφάς που διακρίθηκαν
1η Α'	Νίκαια	325	Μ. Κωνσταντίνος	"Αρειο	ό αύτοκράτορας	318	διγοι 'Αβανδαίος Σπυρίδων, Νικόλαος Γρηγορίου Νύσσης
2η Β'	Κιόλη	381	Μ. Θεοδόσιος	Μακεδόνιο Απολινάριο	1. Μελέτιος 'Αντιόχειας 2. Γρηγόριος Θεολόγος 3. Νεκτάριος ΚΠόλεως	150	
3η Γ'	"Εφεσος	431	Θεοδόσιος Β'	Νεστόριο	Κύριλλος 'Αλεξάνδρειας	200	Ιωάννης 'Αντιόχειας
4η Δ'	Χαλκηδόνα	451	Μαρκιανός	Εύτυχη (μονοψωατισμό)	άντηπρόσωποι πάπα κ.ά.	630	Θεοδώρης Κύρου
5η Ε'	Κιόλη	553	Ιουστινιανός Α'	μονοψωατισμό Τρία Κεφάλαια 'Οργιένη	1. Μηνάς και 2. Ευτυχίας πατρίδας άρχειο ΚΠόλεως	165	Απολινάριος 'Αλεξάνδρειας Δομίνος 'Αντιόχειας
6η ΣΤ'	Κιόλη (Α' στόν Τρούλο)	680/1	Κωνσταντίνος Δ'	μονοθελητισμό	άντηπρόσωποι πάπα	150	Μάξιμος ό 'Ομολογητής
Πενθέκη	Κιόλη	691/2	Ιουστινιανός Β'	εξέδωσε μόνο κανόνες	Παύλος ΚΠόλεως	211	Πέτρος 'Αλεξάνδρειας
7η Ζ'	(Β' στόν Τρούλο) Νίκαια	787	Ειρήνη ή 'Αθηναία	εικονομάχους	Ταράσιος ΚΠόλεως	350	Θεοφάνης μοναχός

Έκκλησία άναγκαστηκε μέ τή βοήθεια τοῦ κράτους νά συγκαλέσει μεγάλες Συνόδους. Αύτές όνομάστηκαν *Oikoumenikές*, γιατί ἐπαιρναν μέρος όλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης. Ή ἀρχή ἔγινε τό 325 στή Νίκαια, ὅπου ὁ αὐτοκράτορας Μ. Κωνσταντίνος συγκάλεσε τήν Α' Οἰκουμενική Σύνοδο.

Στίς Οἰκουμενικές Συνόδους οἱ ἐπίσκοποι συζητοῦσαν πρώτα γιά τά δογματικά ζητήματα, δηλ. τά ζητήματα πίστεως. Οἱ ἀποφάσεις πάνω σ' αὐτά λέγονται δόγματα καὶ εἰναι διατυπωμένες σέ κείμενα πού χαρακτηρίζονται «*σύμβολα*», «*ὅροι*» καὶ «*τόμοι*».

Κατόπιν ὅμως γινόταν συζήτηση καὶ πάνω στά πρακτικά ζητήματα, τῆς λατρείας, τοῦ ἡθικοῦ βίου, τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, καὶ παίρνονταν οἱ σχετικές ἀποφάσεις. Αύτές λέγονται «*κανόνες*».

Τίς ἀποφάσεις αὐτές ἐπικύρωναν οἱ αὐτοκράτορες μέ διατάγματα. Μέ αὐτό τό τρόπο εἶχαν ισχύ γιά ὅλους.

Πατριαρχικές μορφές τῶν Συνόδων

Ἄπο τίς πολλές καὶ μεγάλες μορφές πού διακρίθηκαν στίς Οἰκουμενικές Συνόδους ξεχωρίζουμε δυό: Τό Μ. Ἀθανάσιο, πού ἦταν ἡ ψυχή τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ τόν Κύριλλο ἐπίσκοπο Ἀλεξάνδρειας, πού διακρίθηκε στήν Γ' Οἰκουμενική Σύνοδο.

1) Μ. Ἀθανάσιος (295-373).

Γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια. Ὅταν ἦταν ἀκόμη παιδί, παίζοντας στίς ὅχθες τοῦ Νείλου, βάφτισε συνομήλικό του σύμφωνα μέ τό τυπικό τῆς Ἐκκλησίας. Τό βάπτισμα ἀναγνώρισε ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξάνδρειας Ἀλέξανδρος, πού τόν πῆρε κοντά του καὶ τόν μόρφωσε. Ὡς διάκονος συνόδευσε τόν Ἀλέξανδρο στή Α' Οἰκουμενική Σύνοδο, ὅπου ἀγωνίστηκε νά καθιερωθεῖ ὁ ὄρος «*όμοούσιος*».

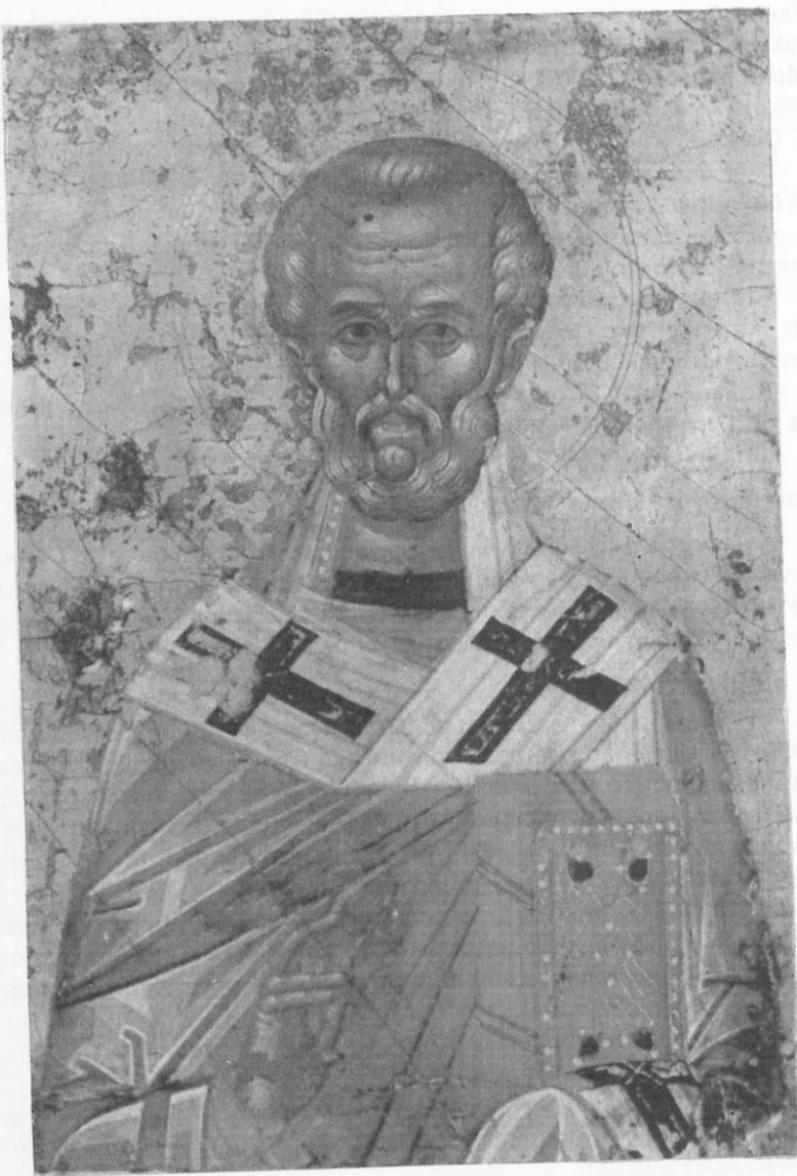
Τό 328 διαδέχεται στόν ἐπισκοπικό θρόνο τόν Ἀλέξανδρο πού εἶχε πεθάνει. Ὅτερα ἄρχισε ὁ μαρτυρικός του ἀνήφορος. Ἀπό τά 46 χρόνια πού ἦταν ἐπίσκοπος, τά 16 πέρασε στήν ἔξορία, γιατί ἦταν ἀνυποχώρητος στήν πίστη του.

Ἡ ἐπισκοπική του δράση περιλαμβάνει τρεῖς τομεῖς:

α) Ἀγῶνες κατά τῶν αἱρετικῶν καὶ μάλιστα τῶν Ἀρειανῶν.

β) Ἐνδιαφέρον γιά τήν ιεραποστολή. Χειροτονεῖ τό Φρουμέντιο ἐπίσκοπο Ἀξώμης. Αύτός καὶ ὁ ἀδερφός του Αἰδέσιος κήρυξαν τό Εὐαγγέλιο στήν Αἴθιοπία.

γ) Χρησιμοποίηση τής πνευματικῆς δυνάμεως τῶν μοναχῶν. Ἐχει σχέσεις καὶ συνεργασία μέ τόν Μ. Ἀντώνιο, τόν Παχώμιο, καὶ τόν Ἰού-

Ο αγιος Νικόλαος (Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 16ος αι.).

Οι ἄγιοι Ἀθανάσιος, Χρυσόστομος, Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (*Τοιχογραφία στὸν ἄγιο Νικόλαο τὸν Ὄρφανό τῆς Θεοσαλονίκης, 14ος αἰ.*).

δωρο Πηλουσιώτη. Τοῦ πρώτου ἔγραψε καὶ τῇ βιογραφίᾳ.

Ἐγραψε ἀπολογητικά, ἀντιαιρετικά, ἐξηγητικά καὶ ἀσκητικά συγγράμματα καθώς καὶ ἐπιστολές. Ἀξιοσημείωτες οἱ γιορταστικές, πού καθόριζαν τὴν ἡμερομηνία τοῦ Πάσχα. Στήν 39ῃ ἐπιστολή του ἔχει τὸν κανόνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀπό ποιά δῆλ. βιβλία αὐτή ἀποτελεῖται.

Ὑπῆρξε μεγάλη προσωπικότητα τῆς Ἐκκλησίας ὅχι τόσο γιά τή συγγραφική του δράση, ὥστε γιά τὸν ἀδαμάντινο χαρακτήρα του καὶ τὴν ἀγάπη του πρός τὴν Ἐκκλησία. Ὑπῆρξε: «ὁ ἡρωϊκώτερος τῶν ἀγίων καὶ

ό αγιώτερος τῶν ἡρώων». Γιά τούτο καί ο Γρηγόριος ο Θεολόγος σέ εγκώμιο του ἔγραψε:

«Ἐπαινώντας τὸν Ἀθανάσιο ἐπαινῶ τὴν ἴδια τὴν ἀρετήν». Γιορτάζεται στίς 18 Ιανουαρίου καί στίς 2 Μαΐου.

2) Κύριλλος, ἐπίσκοπος Ἀλεξάνδρειας (370-444).

Γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια καί ἦταν ἀνιψιός τοῦ ἀρχιεπίσκοπου Ἀλεξάνδρειας Θεοφίλου πού διαδέχτηκε στό θρόνο. Ἁταν μεγάλος θεολόγος, ἀλλά ὄρμητικός στό χαρακτήρα. Πολέμησε τό νεστοριανισμό καί βοήθησε ἀποτελεσματικά στήν καταδίκη του ὡς πρόεδρος τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, πού ἔγινε στήν Ἔφεσο τό 431.

Ἔγραψε πολλά συγγράμματα: α) ἑγηγητικά, β) δογματικοπολεμικά, γ) ἀπολογητικά, δ) ὅμιλιες καί ε) ἐπιστολές.

Περίφημη είναι ἡ 39η ἐπιστολή του. Ἐκεῖ διδάσκεται ὅτι ὁ Χριστός ἔχει δυό φύσεις πού ἐνώνονται χωρίς σύγχυση, ὃνομάζεται δέ ἡ Παναγία «Θεοτόκος».

Ο Κύριλλος διακρίθηκε καί ὡς ρήτορας. Ἀπό τίς ὅμιλιες του ἀξιόλογη είναι ἡ «Πρός τὴν ἀγία Μαρία», πού ύπενθυμίζει λίγο τούς Χαιρετισμούς τῆς Θεοτόκου:

«Νά χαίρεις, Μαρία Θεοτόκε,
τό σεμνό κειμήλιο ὅλης τῆς οἰκουμένης,
ἡ λαμπάδα ἡ ἀσβεστη,
τό στεφάνη τῆς παρθενίας,
τό σκῆπτρο τῆς ὄρθοδοξίας,
ὁ ναός ὁ ἀκατάλυτος
τὸ χωρίο τοῦ ἀχώρητου (Θεοῦ),
ἡ μητέρα καί παρθένος».

Γιορτάζεται στίς 9 Ιουνίου καί στίς 18 Ιανουαρίου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ἔγιναν οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι;
2. Πῶς ὀνομάζουμε τίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων;
3. Ποιές Σύνοδοι ἀσχολήθηκαν μέ τό τριαδικό καί ποιές μέ τό χριστολογικό δόγμα;

23. Οίκουμενικές Σύνοδοι Β'

‘Η «ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι» διατύπωση καί διαφύλαξη τῆς ἀλήθειας τῆς Ἐκκλησίας

Σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τοῦ Κυρίου, τό “Ἄγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τήν Ἐκκλησία σ’ ὅλη τήν ἀλήθεια. » “Οταν δέ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τό πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ύμᾶς εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν» (Ιωάν. 16,13). Η Ἐκκλησία ως σύνολο είναι ἀλάθητη. Τήν ἀλάθητη διατύπωση καί διακήρυξη τῶν δογμάτων πραγματοποιεῖ ἡ Ἐκκλησία μέ τίς Οίκουμενικές Συνόδους.

Οἱ ἐπίσκοποι πού ἔπαιρναν μέρος σ’ αὐτές, εἶχαν διπλό ἔργο: α) τή διατύπωση τῆς ἀλήθειας τῆς Ἐκκλησίας καί β) τή διαφύλαξη της ἀπό τίς διαστρεβλώσεις τῶν αἱρετικῶν.

Στὸ ἔργο τους αὐτό τά μέλη τῶν Οίκουμενικῶν Συνόδων εἶχαν ὄδηγό καί ἐμπινευστή τό “Ἄγιο Πνεῦμα. Ἄκούγονταν βέβαια στίς συνεδριάσεις τῶν Συνόδων προσωπικές γνῶμες, πού δέν ἔβρισκαν ὄλους σύμφωνους. Στό τέλος ὅμως τῶν ἔργασιῶν αὐτά πού ἀποφάσιζαν ἡταν ἡ ἀλήθεια πού φανέρωνε τό “Ἄγιο Πνεῦμα. Η ἀλήθεια αὐτή γινόταν ἀνεπιφύλακτα δεκτή ἀπό ὅλα τά συνοδικά μέλη. ’

Οἱ συνοδικές ἀποφάσεις καί ἡ ἀποδοχή τους ἀπό τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας

Οἱ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων, γιά νά ἐκφράζουν τήν ὄρθη πίστη τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νά στηρίζονται στήν Ἀγία Γραφή καί στήν Ἱερή Παράδοση. Οἱ Οίκουμενικές δηλ. Σύνοδοι ἐκφράζουν τήν καθολική πίστη τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. ἐκεῖνο τό ὄποιο κατά τό Βικέντιο ἀπό τό Λειρινο «πανταχοῦ, πάντοτε, ὑπό πάντων ἐπιστεύθη». Οἱ ἀποφάσεις, πού δέν ἡταν σύμφωνες μέ τήν γενική αὐτή πίστη τῆς Ἐκκλησίας, δέ γίνονταν δεκτές ἀπό τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐχουμε παραδείγματα Συνόδων, πού συγκλήθηκαν ώς Οίκουμενικές, ἀλλά δέν ἀναγνωρίστηκαν ώς τέτοιες καί οἱ ἀποφάσεις τους δέν ἔφαρμόστηκαν. Ἀκριβῶς γιατί δέν ἔξεφραζαν τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Π.χ. ἡ λεγόμενη «Ληστρική» Σύνοδος στήν “Ἐφεσο τό 449, ἡ Σύνοδος τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας τό 1438-1439 κ.ἄ.

Η σημασία τῶν Συνόδων γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ὄργανωση τῆς Ἐκκλησίας

Σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἡ Ἐκκλησία

είναι σῶμα, τῆς ὁποίας κεφαλή είναι ὁ Χριστός καὶ μέλη ὅλοι οἱ πιστοί. Ὡς ὄρατή κοινωνία ἀνθρώπων ἡ στρατευμένη Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ διοικεῖται μὲν τίς Συνόδους τῶν ιεραρχῶν τῆς. Ὁ θεσμός αὐτός τῶν Συνόδων ἔχει τὴν ἀρχήν του στούς Ἀποστόλους, ποὺ τὸ 49 μ.Χ. προκειμένου νά λύσουν τό ζήτημα τῆς εἰσοδοχῆς τῶν ἑθνικῶν στὴν Ἐκκλησία μαζεύτηκαν ὅλοι μαζί στά Ιεροσόλυμα καὶ μαζί μὲν ὅλους τούς χριστιανούς ἔλυσαν τό ζήτημα (βλέπε κεφ. 9).

Οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι είναι τό ἀνώτατο διοικητικό, διδακτικό, νομοθετικό καὶ δικαστικό ὄργανο τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀποφάσεις τους πάνω στὰ ζητήματα πίστεως είναι ύποχρεωτικές γιά τό λαό τοῦ Θεοῦ, ἐφόσον ἐκφράζουν τὴν καθολική πίστη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ βοηθοῦν τούς χριστιανούς νά ἐπιτύχουν τή σωτηρία τους. Γ' αὐτό ἔχουν ἀπόλυτο κύρος καὶ ἐκφράζουν τό ἀλάθητο τῆς Ἐκκλησίας.

Μία Οἰκουμενική Σύνοδος ἀσχολεῖται ἀκόμη καὶ μέν ζητήματα διοικήσεως, λατρείας, χριστιανικοῦ βίου. Ἀκόμη μπορεῖ νά χρησιμεύσει καὶ ὡς ἀνώτατο ἐκκλησιαστικό δικαστήριο. Ἔτσι ἡ σημασία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων γιά τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὄργάνωσή της είναι πολύ βασική.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ἡ Ἐκκλησία είναι ἀλάθητη;
2. Τί σημαίνουν τά λόγια Μαξίμου τοῦ Ὄμολογητῆ: «Τίς Συνόδους πού ἔγιναν ἐπικυρώνει ἡ εύσεβής πίστη καὶ ἡ ὄρθοτητα τῶν δογμάτων είναι ἐκείνη πού κρίνει τάς συνόδους»;
3. Τί εἶδους ἔχουσιες ἔχει μιά Οἰκουμενική Σύνοδος;
4. Ποιό είναι τό ἔργο τοῦ Ἀγίου Πνεύματος στίς Οἰκουμενικές Συνόδους;

24. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ ἔννοια «Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας»

Πατέρες ἀρχικά ὄνομάστηκαν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας, ὡς οἱ πνευματικοί ὁδηγοί τῶν πιστῶν. Ἀργότερα καὶ ὄνομαστοί δάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας πήραν αὐτό τό ὄνομα. Τελικά Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λέγονται ὅσοι ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς ἔχουν τά γνωρίσματα α) τῆς ὄρθοδοξης διδασκαλίας, β) τῆς ἀγιότητας τοῦ βίου καὶ γ) τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναγνωρίσεως. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας,

εἴτε μέ τή διδάσκαλία τους εἴτε μέ τά συγγράμματά τους, ἔγιναν οἱ φωτεινοί ὄδηγοί ὅλων τῶν χριστιανῶν στά ζητήματα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἡθικῆς.

Οἱ ὑπερασπιστές τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀλήθειας

Ἡ Ἑκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὅπως ἔχει τούς φίλους της ἔχει καὶ τούς ἔχθρούς της. Τούς πρώτους μάλιστα αἰώνες οἱ ἐπιθέσεις κατά τῆς Ἑκκλησίας προέρχονταν ἀπό πολλές πλευρές: Ἰουδαίους, ἐθνικούς, αἱρετικούς κ.ἄ. Τίς ἐπιθέσεις αὐτές ἀντίκρουσαν οἱ Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας. Ἔγιναν ἔτσι οἱ ὑπερασπιστές τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Οἱ Πατέρες ὅταν ἔγραφαν καὶ μιλοῦσαν στίς Συνόδους, εἶχαν ὄδηγό τους τὴν Ἀγία Γραφή καὶ τὴν Παράδοση τῆς Ἑκκλησίας. Γι' αὐτούς ἀληθινό ἦταν αὐτό πού πίστευε ἡ Ἑκκλησία καὶ πού είχε πάρει Χωρίς διακοπή ἀπό τούς Ἀποστόλους. "Ἔτσι ἀπό τά γραφτά τους ἀκούγεται ἡ φωνή τῆς ἀλήθειας, πού ὑπεράσπισαν μέ σταθερότητα καὶ συνέπεια. Δικαιολογημένα λοιπόν οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι στά πρακτικά τους ταυτίζουν τὴν πίστη τῶν Ἀποστόλων μέ τὴν πίστη τῶν Πατέρων. «Αὕτη είναι ἡ πίστη τῶν Πατέρων, αὕτη είναι ἡ πίστη τῶν Ὁρθοδόξων, αὕτη είναι ἡ πίστη πού στήριξε τὴν οἰκουμένη» (Συνοδικό τῆς Ὁρθοδοξίας).

Οἱ Πατέρες καὶ ἡ Ἑλληνική παιδεία

Πολλοί ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας ἀναγνώρισαν τίς πολλές ὑπηρεσίες πού πρόσφερε ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία. "Ἄλλωστε οἱ περισσότεροι ἦταν Ἐλληνες καὶ ἐργάστηκαν καὶ ἔδρασαν μέ τά ὅπλα, πού τούς είχε δώσει ἡ Ἑλληνική τους μόρφωση καὶ ἀγωγή. Συνέχισαν λοιπόν μέ τή συγγραφική τους δράση τὴν προσφορά στά γράμματα καὶ στὸν πολιτισμό τῶν μεγάλων ἀρχαίων Ἐλλήνων συγγραφέων. Ἀπό τὴν πλευρά αὐτή κοντά στὸν Πλούταρχο στέκεται ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ ἀδερφός του Γρηγόριος Νύσσης συγκρίνεται μέ τὸν Πλωτίνο καὶ τὸν Ἰάμβλιχο καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος συναγωνίζεται ἐπάξια καὶ αὐτόν τὸ Δημοσθένη.

Ἡ προσφορά τῶν Πατέρων στὸν ἀνθρωπο καὶ τὸν κόσμο

Ἡ ἀξία ὅμως τῶν Πατέρων τῆς Ἑκκλησίας δέν ἔγκειται κυρίως στὴ μορφή τοῦ συγγραφικοῦ τους ἔργου. Δέν τούς θαυμάζουμε ὡς λογοτέχνες καὶ φιλόσοφους. Κυρίως είναι θρησκευτικοί διδάσκαλοι καὶ ὄδηγοί. Αὐτοί κατανόησαν τὴν Ἀγία Γραφή καὶ τὴν ἐρμηνεύουν ὡρθό-

δοξα. "Ετσι διδάσκουν τήν ὄρθη διδασκαλία καὶ καθοδηγοῦν τόν ἄνθρωπον στά μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς. Στή θέση πού παίρνει ἀπέναντι στό Θεό, στόν κόσμο, στήν ψυχή, στό θάνατο, στήν αἰώνιότητα. Βοηθοῦν δηλ. τούς χριστιανούς νά ζήσουν καὶ νά ἐφαρμόσουν τίς χριστιανικές ἀλήθειες. Αύτές ἄλλωστε τίς ἀλήθειες πρώτοι αύτοί τίς ἔζησαν καὶ τίς ἐφάρμοσαν καὶ μέ τίς συγγραφές τους καλοῦν καὶ ὅλους μας, ἀκόμη καὶ σήμερα, νά τους ἀκολουθήσουμε. "Ετσι ὁδηγοῦν τόν ἄνθρωπον στό δρόμο πού τόν φέρνει στό Θεό. Τόν ὁδηγοῦν πρός τήν ἀρετή, τήν ἀγιότητα, τήν θέωση. Αύτή είναι ἡ πνευματικότητα τῶν Πατέρων καὶ σ' αὐτό κυρίως ἔγκειται ἡ ἀξία τους, χωρίς νά ξεχνοῦμε ὅτι μέσα στίς σελίδες τους ὑπάρχουν καὶ κομμάτια πού μποροῦν ἄνετα νά σταθοῦν πλάι στά μεγάλα ἀριστουργήματα τοῦ λόγου καὶ τῆς διανοήσεως ὅλων τῶν λαῶν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι τά γνωρίσματα τῶν Πατέρων τῆς Ἑκκλησίας; Ἔξηγησέ τα μέ δυο λόγια.
2. Γιατί ἡ πίστη τῶν Ἀποστόλων καὶ ἡ πίστη τῶν Πατέρων ταυτίζονται;
3. Γιατί ἡ μελέτη τῶν Πατέρων είναι σήμερα ἀπαραίτητη; Ἔξήγησε.
4. Μποροῦμε σήμερα νά ἔχουμε τούς Πατέρες ως ιδανικά πρότυπα; Γιατί;

25. Πατερικές μορφές Α'

ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ

Μεγάλες μορφές τῆς Ἑκκλησίας είναι οι γνωστοί Τρεῖς Ἱεράρχες, δηλαδή ὁ Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης Χρυσόστομος, γιατί ἡταν ἄγιοι στό βίο καὶ σπουδαῖοι ὄρθοδοξοι θεολόγοι. Ἡ Ἑκκλησία μας τούς τιμᾷ καὶ τούς τρεῖς μαζί στίς 30 Ιανουαρίου καὶ τούς θεωρεῖ προστάτες τῆς παιδείας καὶ τῶν γραμμάτων.

1) Ὁ Μέγας Βασίλειος

Γεννήθηκε στή Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου περίπου τό 330 καὶ μεγάλωσε στήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, πού θεωρεῖται καὶ πατρίδα του. Ἡ οἰκογένειά του ἡταν πολύ θεοφιβούμενη. Ὁ πατέρας του Βασίλειος, ρήτορας (= δικηγόρος) καὶ δάσκαλος, τόν δίδαξε τά πρώτα γράμ-

ματα. Ή μητέρα του Ἐμμέλεια, θυγατέρα μάρτυρα, και ἡ γιαγιά του Μακρίνα, ἐπέδρασαν εὐεργετικά πάνω του.

Φοίτησε στίς σχολές τῆς Καισάρειας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τέλος στήν ὄνομαστή φιλοσοφική σχολή τῆς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε συμμαθητές τόν ἀδερφικό του φίλο Γρηγόριο Ναζιανζηνό καὶ τόν κατόπιν αὐτοκράτορα Ἰουλιανό τόν Παραβάτη. Στενή φιλία ἔνωντε τό Βασίλειο μέ τό Γρηγόριο. Ἡταν μιά ψυχή σέ δυό σώματα. Καὶ οἱ δυό ἀγωνίζονταν νά πάρουν ὅσο πιό ἄρτια μόρφωση μποροῦσαν. Δυό δρόμους μόνο ἤξεραν. Ὁ ἑνας ὁδηγούσε «πρός τούς ἱερούς ἡμῶν οἴκους καὶ τούς ἐκεῖσε διδασκάλους», ὁ δέ «πρός τούς ἔξωθεν παιδευτάς». «Ἐτσι καταρτίστηκε ὁ Βασίλειος στή ρητορική, στή φιλοσοφία, στή γραμματική, στή γεωμετρία, στήν ἀστρονομία, ἀκόμη καὶ στήν ιατρική.

“Οταν ἐπέστρεψε στήν πατρίδα του, βαφτίστηκε καὶ σέ λίγο ἔγινε μοναχός. Προηγουμένως μοίρασε τή μεγάλη του περιουσία στούς φτωχούς. Ἀποσύρθηκε σέ μιά ἐρημιά τοῦ Πόντου καὶ ἐκεῖ ἀσκήθηκε μελετώντας τό λόγο τοῦ Θεοῦ, ἔχοντας συντροφιά τό φίλο του Γρηγόριο.

Τό 362 ἐπιστρέφει στήν Καισάρεια καὶ χειροτονεῖται διάκονος καὶ πρεσβύτερος ἀπό τόν ἐπίσκοπο Εύσεβιο. Αὐτόν διαδέχτηκε στό θρόνο τό 370. Ἐννιά μόλις χρόνια είναι ἡ ἐπισκοπική του δράση. Τά χρόνια ὅμως αὐτά είναι γεμάτα ἀγώνες, δραστηριότητα, δημιουργία.

Τρεῖς είναι οἱ τομεῖς στούς ὁποίους περιστράφηκε ἡ δράση τοῦ Βασιλείου ώς κληρικοῦ:

α) Ὁ ἀγώνας γιά τήν ὥρθόδοξη πίστη κατά τῶν αἵρετικῶν καὶ μάλιστα τῶν ἀρειανῶν. “Οταν κάποτε τόν ἀπείλησε ὡ ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορα Οὐάλεντα Μόδεστος, τοῦ ἀπάντησε: «Φωτιά, μαχαίρι, θηρία καὶ νύχια (σιδερένια) πού σκίζουν τίς σάρκες, μοῦ προκαλοῦν μᾶλλον εύχαριστηση παρά φόβο».

β) Ἡ κοινωνική του δραστηριότητα. “Οταν τό 368 ξέσπασε μεγάλη πείνα στήν Καισάρεια ὥχι μόνο κινητοποίήσε τούς πλούσιους νά βοηθήσουν ἐκείνους πού εἶχαν ἀνάγκη, ἀλλά ἰδρυσε καὶ ὀλόκληρο συγκρότημα ἀπό φιλανθρωπικά ἴδρυματα, πού εἶχε φτωχοκομεῖο, νοσοκομεῖο, ὄρφανοντροφεῖο καὶ ἄλλα φιλανθρωπικά καταστήματα, μιά πραγματική νέα πόλη κοντά στήν Καισάρεια, πού πρός τιμή του ὄνομά στηκε «Βασιλειάδα».

γ) Η συγγραφική του δράση. Τά πολλά καὶ ἐκλεκτά ἔργα του διαιροῦνται σέ δογματικά, πρακτικά, ὄμιλίες καὶ ἐπιστολές.

‘Από τά πρακτικά ἀναφέρουμε μιά πραγματεία του «Πρός τούς νέους ὅπως ἄν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». Τήν ἔγραψε γιά νά δείξει

ὅτι τά άρχαία έλληνικά γράμματα ῥέουν προπαρασκευαστική ἀξία γιά τήν κατανόηση τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τονίζει ὅτι ὅταν τά διαβάζουμε πρέπει νά διαλέγουμε μόνο ἐκεῖνα πού βοηθοῦν στήν ἀρετή. "Ετοι ὁ χριστιανός μιμεῖται τόν κηπουρό πού κόβει τά τριαντάφυλλα, ἀποφεύγοντας τά ἀγκάθια, τίς μέλισσες πού ρουφοῦν τό νέκταρ ἀπό τά λουλούδια καί τόν Ὀδυσσέα πού ἔκλεισε τά αύτιά του, γιά νά μή σαγηνευτεῖ ἀπό τό τραγούδι τῶν Σειρήνων. Ἀπό τίς Ὁμιλίες του περίφημες εἶναι ἐννιά «Ἐις τήν Ἐξαήμερον» (Δημιουργία), οἱ ἡθικές «Περὶ νηστείας», «Περὶ φθόνου», «Περὶ ταπεινοφροσύνης» καί ἡ δογματική «Ὅτι οὐκ ἔστι αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός».

Ἡ ζωή του ἔσβησε τήν 1η Ἰανουαρίου τοῦ 379. Εἶχε ἡλικία μόλις 49 ἑτῶν. Γιά τή σοφία του καί γιά τήν ἀρετή του ὄνομάστηκε «Μέγας». Ἡ Ἔκκλησία τόν ὄνόμασε καί «Οὐρανοφάντορα», γιατί διαφώτισε τό δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδας. Ἡ μνήμη του γιορτάζεται τήν ήμέρα πού πέθανε καί στίς 30 Ἰανουαρίου μαζί μέ τούς δυό ἄλλους, μεγάλους Ἱεράρχες, τό Γρηγόριο τό Θεολόγο καί τόν Ἰωάννη τό Χρυσόστομο.

2) Γρηγόριος ὁ Θεολόγος

Γεννήθηκε γύρω στό 329 στήν Ἀριανζό, προάστιο τῆς Ναζιανζοῦ καί γι' αὐτό λέγεται καί Ναζιανζηνός. Γονεῖς του ἦταν ὁ Γρηγόριος πού ἔγινε ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ καί ἡ εύσεβής Νόννα, πού τόν ἀνέθρεψε χριστιανικά.

Σπούδασε στήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, στή Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης καί στήν Ἀθήνα 6 ὄλόκληρα χρόνια. Κυρίως ἀσχολήθηκε μέ τή ρητορική καί τή φιλολογία.

"Οταν γύρισε στήν πατρίδα του, βαφτίστηκε καί ἀποσύρθηκε ἀπό τά ἐγκόσμια πηγαίνοντας στόν Πόντο, κοντά στόν ἐπιστήθιο φίλο καί συμμαθητή του Βασίλειο. Πρεσβύτερος χειροτονήθηκε ἀπό τό γέροντα πατέρα του καί ἐπίσκοπος ἔγινε ἀπό τό φίλο του τό Μ. Βασίλειο σ' ἔνα μικρό χωριό, τά Σάσιμα, μά ποτέ δέν πήγε ἐκεῖ. Δέ νόμιζε ὅτι τό μέρος αὐτό ἦταν κατάλληλο γιά τήν ψυχοσύνθεσή του ἐπειδή ἦταν γεμάτο θόρυβο.

'Αργότερα τόν κάλεσαν στήν Κωνσταντινούπολη οἱ ὄρθοδοξοι πού ὑπέφεραν πολύ ἀπό τούς ἀρειανούς. Σ' ἔνα μικρό ναό, τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ἐκφώνησε τούς περίφημους πέντε θεολογικούς του λόγους, γιά νά δείξει τή θεότητα τοῦ Λόγου, δηλ. τοῦ Χριστοῦ. Ἀπό αὐτούς ὄνομάστηκε Θεολόγος.

Σέ λίγο ἀναδείχτηκε ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καί ὅταν πέθανε ὁ πρόεδρος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, πού ὄμοιώθηκε τό

Οι ἁγιοι Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Αυστηροί στὸν ἔαυτό τους καὶ κυρτωμένοι ἀπό τὶς εὐθύνες τοῦ ἀξιώματός τους, μᾶς δείχνουν μὲ τὸ φηλό τους ἀνάστημα τὸ ἀφθαστὸ φυχικό τους μεγαλεῖο (Τοιχογραφία στή μονῆ Μεταμορφώσεως Μετεώρων, 16ος αἰ.).

381, όριστηκε πρόεδρος της. Μά όταν άμφισβητήθηκε ή έκλογή του, γιά τυπικούς λόγους, δέ δίστασε νά παραιτηθεί και νά άποσυρθεί στήν ιδιαίτερή του πατρίδα, όπου καί πέθανε. Τήν περιουσία του ἄφησε μέ διαθήκη «εἰς τήν τῶν πτωχῶν διακονίαν».

Ο Γρηγόριος είναι από τούς μεγαλύτερους ἐκκλησιαστικούς ρήτορες. Τά προοίμια τῶν λόγων του γιά τό ρυθμό, τήν ώραιότητα καί τό βάθος τῶν νοημάτων ἀποτέλεσαν κατόπιν ἐκκλησιαστικούς ὕμνους π.χ. «Χριστός γεννᾶται, δοξάσατε», «Ἀναστάσεως ἡμέρα», «Πάσχα Κυρίου Πάσχα», «Πεντηκοστήν ἔορτάζομεν».

Από τούς σαράντα πέντε λόγους του ὀνομαστοί είναι ό ἀποχαιρετιστήριος πού είπε ὅταν ἐγκατέλειπε τή Βασιλεύουσα («Συντακτήριος») καί ό «ἐπιπτάφιος» στό Μ. Βασίλειο.

Διακρίθηκε καί ως ποιητής. "Ἐγραψε 408 «Ἐπη» θεολογικά (δογματικά καί ηθικά) καί ιστορικά («Πειρί ἑαυτοῦ», καί «περὶ ἑτέρων», περίπου 18.000 στίχους. "Ἐγραψε ὅμιως σέ ἀρχαία γλώσσα, χρησιμοποιώντας τά μέτρα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων («προσωδία»).

Τέλος, σπουδαῖες είναι καί οι ἐπιστολές του. Σώθηκαν περίπου 240. Τονίζει ὅτι τρία πρέπει νά είναι τά προσόντα τῆς καλής ἐπιστολῆς: ἡ συντομία, ἡ χάρη καί ἡ σαφήνεια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ό Μ. Βασίλειος θά δεχόταν μέ εύχαριστηση τό μαρτυρικό θάνατο;
2. Αύτά πού λέει ό Μ. Βασίλειος γιά τά ἀρχαία ἑλληνικά γράμματα, ισχύουν γιά ἄλλα ἀναγνώσματα; Ἐξήγησε.
3. «Εἰρήνη ἀγαπημένη, είσαι τό ἀγαθό πού ὅλοι ἐπαινοῦν, λίγοι ὅμως τό φυλάνε». Τί σημαίνουν τά λόγια αὐτά τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου;
4. Σέ τί ἐμπνέει ἔνα νέο ἡ μιά νέα τῆς ἡλικίας σου ἡ ζωή καί ἡ δράση τῶν δυο αὐτῶν ἀγίων;

26. Πατερικές μορφές Β'

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ἡ ζωὴ του καὶ ἡ δράση του στήν Ἀντιόχεια

Γεννήθηκε μεταξύ τῶν ἑτῶν 344 καί 354 στήν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας. Ἡ μητέρα του Ἀνθούσα ἔμεινε χήρα σέ ἡλικία 20 μόλις χρονῶν καί ἀφιέρωσε τή ζωή της στήν ἀνατροφή τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ τῆς.

Τόση ήταν ή άρετή της, ώστε ό διδάσκαλος τοῦ Χρυσοστόμου, έθνικός ρήτορας Λιβάνιος, νά ἀναφωνήσει: «βαβαί (= πώ, πώ!), οἵα παρά Χριστιανοῖς γυναικές εἰσιν!». Ὁ ἕδιος εἶπε γιά τὸν Ἰωάννη ὅτι αὐτὸν θά ἄφηνε διάδοχό του στὸ διδασκαλικό ἀξίωμα, ἐάν δέν ήταν χριστιανός.

Γιά λίγο διάστημα ό Ἰωάννης ἄσκησε τό ἔργο τοῦ ρήτορα, δηλ. τοῦ δικηγόρου, στήν Ἀντιόχεια. Κατόπιν φοίτησε στή θεολογική σχολή τῆς πόλεως πού εἶχε διευθυντές τὸ Διόδωρο, τὸν κατόπιν ἐπίσκοπο Ταρσοῦ, καὶ τὸν Καρτέριο. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιόχειας Μελέτιος τοῦ ζήτησε νά χειροτονηθεῖ ἰερέας, ἀλλά ό Ἰωάννης δέν ἔνιαθε τὸν ἑαυτό του κατάλληλο γιά τὸ μεγάλο ἀξίωμα. Γιά νά δικαιολογηθεῖ ἔγραψε τό περίφημο ἔργο «Περὶ ἱερωσύνης».

Μέ τό θάνατο τῆς μητέρας του ἀποσύρθηκε στήν ἄσκηση γιά ὄχτω χρόνια. "Υστερα δέχτηκε καὶ ἔγινε κληρικός. Γιά 12 χρόνια ἀνέπτυξε στήν Ἀντιόχεια ἀπαράμιλλη δράση τόσο στὸν κηρυκτικό ὄσο καὶ στὸν κοινωνικό τομέα. Ἡ φήμη του ώς ύπεροχου ἱεροκήρυκα ἔφθασε ὡς τὴ Βασιλεύουσα.. Ἡ Ἐκκλησία Ἀντιόχειας τὴν ἐποχή αὐτή, χάρη στή δική του φροντίδα, ἔτρεφε 3.000 χῆρες καὶ ὄρφανά καὶ φρόντιζε πολλούς ξένους, ἀσθενεῖς καὶ φυλακισμένους.

"Οταν πέθανε ό ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νεκτάριος, φώναξαν παραπλανητικά τὸν Ἰωάννη στή Βασιλεύουσα καὶ ἐκεī τὸν χειροτόνησαν, παρά τίς ἀντιρρήσεις του, ἀρχιεπίσκοπο.

Ἄρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως

Ό Ἰωάννης ὄργανωσε τότε ἱεραποστολές στή Γοτθία, στή Σκυθία, στήν Κελτική, στήν Περσία καὶ στή Φοινίκη. Ἀνέπτυξε μεγάλη θρησκευτική δράση ώς κήρυκας τοῦ θείου λόγου ἀλλά καὶ φιλανθρωπική. Ζοῦσε ό ἕδιος πολύ λιτά καὶ βοηθούσε στήν ἴδρυση νοσοκομείων, γηροκομείων, φτωχοκομείων. Τώρα 7.000 χῆρες καὶ ὄρφανά περιθάλπονται μέ τή φροντίδα του.

Ἡ αὔστηρότητα ὅμως, μέ τήν ὁποία καυτηρίαζε τό κακό όπου τό συναντοῦσε, δημιούργησε ἀρκετούς ἐχθρούς. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς καὶ ἡ αὐτοκράτειρα Εύδοξία καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξάνδρειας Θεόφιλος. "Ολοι αὐτοί συνασπίστηκαν, συγκρότησαν μιά Σύνοδο (403) καὶ τέν ἐξόρισαν. Ἐνῶ ὅμως βρισκόταν στή Βιθυνία καὶ περίμενε διαταγή γιά νά μετακινηθεῖ σέ μακρύτερο τόπο, ἡ αυτοκράτειρα, πού εἶχε πάθει ἐνα μικροατύχημα, ἀνακάλεσε τή διαταγή τῆς ἔξορίας του.

Μικρό ὅμως ήταν τό διάλειμμα τῆς γαλήνης. Σέ λίγο οἱ ἐχθροί του, ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ αὐτοκράτειρα, συνεννοοῦνται. Συνέρχεται μιά νέα Σύνοδος, καὶ τὸν ἔξοριζουν ὄριστικά (404). Στήν ἀρχή ὑστερα ἀπό 70

μέρες όδοιπορίας φθάνει στήν Κουκουσό τῆς Ἀρμενίας. Ἐκεῖ ζεῖ μιά τριετία. Ἀναπτύσσει ιεραποστολική καὶ φιλανθρωπική δράση καὶ ἀλληλογραφεῖ μὲ φίλους του καὶ συνεργάτες του. "Υστερα ὅμως ὄρίζεται ὡς νέος τόπος ἡ Πιτυούντα τοῦ Πόντου. Μά δέν πρόλαβε νά φθάσει ἐκεῖ. Μετά τρίμηνη ἔξαντλητική πορεία πέθανε στά Κόμανα τοῦ Πόντου, στίς 14 Σεπτεμβρίου 407. Τά τελευταῖα του λόγια ήταν: «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν, ἀμήν».

Ἀπό τήν Ἑκκλησία τιμᾶται στίς 13 Νοεμβρίου καὶ στίς 27 Ἰανουαρίου, πού ἔγινε ἡ ἀνακομιδὴ καὶ μεταφορά τοῦ λειψάνου του στήν Κωνσταντινούπολη καὶ στίς 30 Ἰανουαρίου.

'Ως ρήτορας ἐκκλησιαστικός είναι ἀπαράμιλλος. Γι' αὐτό ἄλλωστε ὀνομάστηκε Χρυσόστομος. "Ἔχει ἐρμηνεύσει πολλά βιβλία τῆς Π. Διαθήκης καὶ ὀλόκληρη σχεδόν τήν Καινή Διαθήκη. Περίφημα είναι καὶ τά ἐπίκαιρα κτηρύγματα του ὅπως οἱ 21 ὄμιλες «Στούς ἀδριάντες», πού ἐκφώνησε στήν Ἀντιόχεια ὅταν ήταν πρεσβύτερος, γιά νά παρηγορήσει τούς συμπατριώτες του, πού περίμεναν τήν ὄργη τοῦ αὐτοκράτορα γιά τό σπάσιμο πού είχαν κάνει στίς προτομές του.

Όνομαστός είναι καὶ ὁ λόγος του «Εἰς Εὐτρόπιον», τόν παντοδύναμο πρωθυπουργό πού ἔχασε τήν εϋνοία τοῦ αὐτοκράτορα καὶ κατέφυγε ίκέτης στό ναό, ζητώντας τήν προστασία τῆς Ἑκκλησίας. Σ' αὐτόν δείχνει τή ματαιότητα τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων.

"Ἐγραψε ἐπίσης καὶ πραγματεῖες ποιμαντορικές (λόγοι «Περὶ ιερωσύνης»), παιδαγωγικές, ἡθικές, ἀπολογητικές καὶ πολλές ἀξιόλογες ἐπιστολές. Ἀπό αὐτές ξεχωρίζουν αὐτές πού ἀπευθύνονται πρός τή διακόνισσα Ὁλυμπιάδα καὶ στόν πάπα Ἰννοκέντιο.

Τό ὄνομα τοῦ Χρυσοστόμου φέρνει καὶ ἡ λειτουργία πού γίνεται κάθε Κυριακή καὶ γιορτή στήν Ὁρθόδοξη Ἑκκλησία.

Οι Τρεῖς Ἱεράρχες προστάτες τῆς παιδείας

Ἡ κοινή γιορτή τῶν Τριῶν μεγάλων αὐτῶν Πατέρων πού ὄριστηκε τό 120 αιώνα, γιά νά σταματήσει μιά φιλονικία γιά τό ποιός ἀπό τούς τρεῖς είναι ὁ μεγαλύτερος, ἀπό τά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἔγινε γιορτή τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας. Γι' αὐτό τήν ήμέρα αὐτή διδάσκαλοι καὶ μαθητές πού τούς θεωροῦν προστάτες καὶ ὁδηγούς τούς γιορτάζουν καὶ τιμοῦν τή μνήμη τους.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Όνομα	Πατρίδα	Έπος γενήσ.	Πατέρας	Μητέρα	Σπουδασε στην	Δάσκαλοι	Άξιωμα στην Έκκλησια	Έτος θανάτου	τόπος θανάτου
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ	Νεοκαταρεία Πόντου (Καππαδοκίας)	γύρω στό 330	Βασιλείος ρήπτορας δάσκαλος	Έμμελεια Θυγατέρα μάρτυρα	Καισάρεια Κιπόλη Αθηνά	Βασιλείος Λιβάνιος	ἀρχιεπισκόπος Καισάρειας 370-379	1 Ιαν. 379	Καισάρεια
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ	Αριανός (Ναζιανζός) Καππαδοκίας	γύρω στό 329	Γρηγόριος ἐπίσκοπος	Νόννα	Καισάρεια Κ. Καισάρεια Π. Αλεξανδρεία Αθηνά	Καρτέριος Αμφιλόχιος Διδυμος ο Τυφλός	ἐπίσκοπος Σαοίμων 372 ἀρχιεπισκόπος Κηφαλεων 381	γύρω στό 390	Αριανζός
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	Αντιόχεια Συρίας	μεταξύ 344-354	Σεκούνδος ἀνώτερος ἀξιωματούχος στή Συρία	Ανθούσα	- Αντιόχεια	Ανδραγάθιος Λιβάνιος Διόδωρος Καρτέριος	ἀρχιεπισκόπος Κπόλεως 397-404	14 Σεπτ. 407	Κόμανα Πόντου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

‘Απολυτίκιο τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν

Τούς τρεῖς μεγίστους φωστήρας τῆς τρισηλίου θεότητος,
τούς τὴν οἰκουμένην ἀκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας,
τούς μελιρρύτους ποταμούς τῆς σοφίας,
τούς τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας,
Βασίλειον τὸν μέγαν καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον,
Σύν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ, τῷ τὴν γλώτταν χρυσορρήμονι,
πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἐρασταί
συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν·
αὐτοὶ γάρ τῇ Τριάδι ὑπέρ ήμῶν ἀεί πρεσβεύουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά ἦταν τὰ ἔφόδια πού βοήθησαν τὸν Ἱερό Χρυσόστομο στὸ πολύπλευρο ἔργο του;
2. Τί θέλουν νά ποῦν τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου; Μᾶς βοηθοῦν καὶ σέ τί;
3. «Ἡ ἀρετὴ ὅταν δέχεται ἐπιθέσεις γίνεται πιό δυνατή καὶ ὅταν τῇ συκοφαντοῦν ἀσφαλίζεται περισσότερο». Τί σημαίνουν τὰ λόγια αὐτά τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου;
4. Γιατί θεσπίστηκε ἡ κοινή γιορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν;

27. Πατερικές μορφές Γ'

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

Μεγάλοι θεολόγοι καὶ ἔξαιρετικοί Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας μας είναι ἐπίσης ὁ Γρηγόριος ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης καὶ ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής. Ὁ πρῶτος ἐζήσει καὶ ἔδρασε τὸν 4ο αἰώνα, ὁ δεύτερος είναι ὁ πιό μεγάλος θεολόγος τοῦ 7ου αἰώνα. Ἀπό τὴν Ἑκκλησία μας γιορτάζονται τὸν Ἰανουάριο, στίς 10 ὁ Γρηγόριος, στίς 21 ὁ Μάξιμος.

Γρηγόριος Νύσσης

a) Ὁ Γρηγόριος ἦταν ἀδερφός τοῦ Μ. Βασιλείου. Γεννήθηκε γύρω στὸ 335 στὴ Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου. Μετά τὰ πρῶτα γράμματα πού ἔμιαθε ἀπό τὸν ἀδερφό του, τὸ Μ. Βασίλειο, φοίτησε φιλοσοφικές

σχολές τῆς ἐποχῆς. Στήν ἀρχή ἄσκησε τό ἔργο τοῦ ρήτορα καὶ νυμφεύθηκε τὴν ἐνάρετη Θεοσεβία. Μετά τό θάνατό της ἀφιερώθηκε στήν ἄσκηση, τὴν ὥποιαν ὀνομάζει «ἐμφιλόσοφο βίο». Χωρίς νά τό ἐπιδιώκει χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος στή Νύσσα, πού ἦταν μικρή κωμόπολη στό δρόμο μεταξύ Καισάρειας καὶ Ἀγκυρας. Ἀγωνίστηκε πολύ ἐναντίον τῶν ἀρειανῶν καὶ ἐλαβε μέρος σέ πολλές Συνόδους, καθώς καὶ στήν Β' Οἰκουμενική, πού ἔγινε τό 381 στήν Κωνσταντινούπολη. Κυρίως ὅμως διακρίθηκε γιά τίς σοφές συγγραφές του, στίς ὥποιες τό φιλοσοφικό βάθος ξεπερνᾶ τούς συγχρόνους του μεγάλους Πατέρες, ἀκόμη καὶ τό Μ. Βασίλειο καὶ τό Γρηγόριο τό Ναζιανζηνό.

β) Τά ἔργα του είναι ἐρμηνευτικά, δογματικά, πρακτικά, λόγοι καὶ ἐπιστολές.

‘Από τά ἐρμηνευτικά ἀναφέρουμε τό «Εἰς τὸν βίον τοῦ Μωϋσέως», ἀπό τά δογματικά τούς ἀντιρρητικούς «Πρός Εὐνόμιον», «Κατά Ἀπολιναρίου», «Κατά Μακεδονιανῶν» καὶ τό «Μέγα Κατηχητικό λόγο». ‘Ονομαστά πρακτικά είναι τά «Περὶ παρθενίας» καὶ «Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης». Τοῦτο ἀποτελεῖ ἐποικοδομητική βιογραφία τῆς μεγαλύτερής του ἀδερφῆς, πού ἔζησε ὡς μοναχή καὶ είναι μιά ἀπό τίς ἄγιες τῆς Ἐκκλησίας μας (19 Ιουλίου). Οἱ λόγοι του είναι ποικίλου περιεχομένου. Ξεχωρίζουν οἱ γιορταστικοί, οἱ ἐγκωμιαστικοί καὶ οἱ ἐπιτάφιοι. Διασώθηκαν καὶ 30 ἀπό τίς ἐπιστολές του.

γ) Ἡ συμβολή του στή θεολογία καὶ στή φιλοσοφία. Ο Γρηγόριος ἔχει ἔντονη φιλοσοφική διάθεση καὶ σκέψη διαπνεόμενη ἀπό μυστικισμό. Κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ Ιουδαίου Φίλωνα καὶ τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πλωτίνου δέχεται ὅτι τό ἀνθρώπινο πνεῦμα μέ τήν ἄσκηση μπο-

‘Ο ἄγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης (Τοιχογραφία τοῦ Φ. Κόντογλου στόν ἄγιο Νικόλαο Ἀχαρνῶν, Ἀθῆνα).

ρεῖ νά ἀνυψωθεῖ ἔως τή μακαριότητα τοῦ οὐρανοῦ. "Ετοί ό ἄνθρωπος πλησιάζει ὅλο καὶ περισσότερο τό Θεό, θεώνεται. Ή διδασκαλία του αὐτή συναντιέται ἀργότερα πιο ἀναπτυγμένη στά ἔργα πού φέρνουν τό ὄνομα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη. Εἶχε μεγάλη ἐπίδραση καὶ στή θεολογία τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὀμολογητῆ.

Μάξιμος ὁ Ὀμολογητής (580-662)

α) Οι ἀγῶνες του. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη περίπου τό 580 καὶ μορφώθηκε ἄρτια. Στήν ἀρχή ἦταν γραμματέας τοῦ αὐτοκράτορα Ἡρακλείου, ύστερα ἔγινε μοναχός στή Χρυσούπολη, πού ἦταν ἀπέναντι ἀπό τή Βασιλεύουσα. Ἀναμίχθηκε ζωηρά στίς συζητήσεις σχετικά μέ τήν αἵρεση τοῦ μονοθελητισμοῦ, ύποστηρίζοντας τήν ὄρθοδοξή ἀποψη. Γιά τά φρονήματά του τόν συνέλαβαν στήν Ρώμη, ὅπου είχε πάρει μέρος στή σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ (646), ὁδηγήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη καὶ ἔξορίστηκε στή Βιζύη τῆς Θράκης καὶ ἀπό κεῖ στό Ρήγιο καὶ τά Πέρβερα. Τό 662 τόν μετέφεραν καὶ πάλι στήν Κωνσταντινούπολη καὶ τόν δίκασε σύνοδος μονοθελητῶν. Τότε τόν βασάνισαν σκληρά μαζί μέ δυό συντρόφους του, πού είχαν καὶ οί δυό τό ὄνομα Ἀναστάσιος. Τούς διαπόμπευσαν μέσα στούς δρόμους τῆς πρωτεύουσας καὶ ύστερα τούς ἔξορισαν στήν Ἀλανία, πού ἦταν κοντά στήν Κασπία θάλασσα. Ἐκεῖ πέθανε ὁ Μάξιμος τό 662.

Ἡ Ἑκκλησία τόν ἀνακήρυξε ἄγιο καὶ τόν ὄνόμασε Ὀμολογητή γιά τούς μεγάλους ἀγῶνες του καὶ τά πολλά βασανιστήρια πού δοκίμασε ἔξορισίας τῆς ὄρθοδοξης πίστεώς του.

β) Ο ἄγιος Μάξιμος ἔγραψε πάρα πολλά συγγράμματα. Σπουδαῖα είναι τά σχόλιά του στούς λόγους τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ προπάντων στά ἔργα πού φέρνουν τό ὄνομα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη. Στά ἐξηγητικά του ἔργα ἐρμηνεύει δύσκολα γραφικά χωρία, χρησιμοποιώντας τήν ἀλληγορική ἐρμηνεία. Ἐγραψε ἐπίσης δογματικά καὶ λειτουργικά ἔργα, ὅπως είναι ἡ «Μυσταγωγία», στήν όποια ἐξηγεῖ τή θεία Λειτουργία, καθώς καὶ ἐπιστολές.

γ) Ἡ θεολογία τοῦ ἀγίου Μαξίμου είχε ἀρκετή ἐπίδραση στούς μεταγενέστερους θεολόγους καὶ ιδαίτερα στούς μυστικούς. Σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τοῦ Μαξίμου, σκοπός τοῦ ἄνθρωπου είναι νά γίνει «ύπερ ἄνθρωπον ἄνθρωπος», δηλ. νά τελειοποιηθεῖ, φθάνοντας ἔως τή θέωση. Τούτο ὅμως είναι δυνατό νά κατορθωθεῖ μόνο «κατά χάριν».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σέ τί διαφέρει Γρηγόριος ό Νύσσης από τόν άδερφό του Μ.Βασίλειο;
2. Ποιά ή συμβολή τοῦ Γρηγορίου στή θεολογία και στή φιλοσοφία;
3. Πῶς καταλαβαίνεις τά λόγια τοῦ ἀγίου Μαξίμου:
“Ο κτησάμενος τὴν ἀγάπην
αὐτὸν τὸν Θεόν ἐκτήσατο»;

28. Πατερικές μορφές στή Δύση

Γνωρίσματα τῆς θεολογίας τῶν πατέρων τῆς Δύσεως

Από τόν 4ον αἰώνα ἀκμάζει ἡ θεολογία στή Δύση. Εμφανίζονται μεγάλοι συγγραφεῖς και σπουδαῖες ἐκκλησιαστικές μορφές.

Τρία ἦταν τά χαρακτηριστικά τῆς θεολογίας τῆς Δύσεως:

- a) Ή χρησιμοποίηση τῆς λατινικῆς γλώσσας.
- β) Οι πρακτικές τάσεις.

γ) Τό νομικό πνεῦμα, πού ἦταν και πνεῦμα τῆς Ρώμης.

Τέσσερις είναι οι μεγάλες θεολογικές και ἐκκλησιαστικές μορφές τῆς Δύσεως: Αμβρόσιος, Ιερώνυμος, Αύγουστίνος και ό πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος.

α) **Αμβρόσιος** (335-397)

Ο Αμβρόσιος ἦταν ἐπίσκοπος στά Μεδιόλανα (Μιλάνο). Έγινε ἐπίσκοπος ἀπό λαϊκός κατά γενική ἀπαίτηση, γιατί ξεχώριζε στό ἥθος, στό θάρρος, στή μόρφωση και στά φιλανθρωπικά αισθήματα. Τήν περιουσία του τή μοίρασε στούς φτωχούς. Γιά νά ἐλευθερώσει τούς αἰχμαλώτους πούλησε τά χρυσά ἀφιερώματα τῶν ναῶν. Δέ δίστασε νά ύποχρεώσει και αὐτόν τόν αὐτοκράτορα Μ. Θεοδόσιο νά μετανοήσει δημόσια, γιατί είχε διατάξει ἀσυλλόγιστα τή σφαγή πολλῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης. Τήν ἀγάπη τῆς Έκκλησίας ἀπλωνε ἀκόμη και στούς ειδωλολάτρες.

Ἐγραψε πολλά ἔργα. Από αὐτά σπουδαιότερα είναι τά ἡθικά και τό «Περὶ Ἀγίου Πνεύματος». Πολλοί ὕμνοι του ψάλλονται ἀκόμη στή λατρεία τῆς Δυτικῆς Έκκλησίας.

Η γιορτή του είναι στίς 7 Δεκεμβρίου.

β) Ιερώνυμος (345-420)

Ο Ιερώνυμος, πολύ μορφωμένος μοναχός καί πρεσβύτερος, μετέφρασε τήν Ἀγία Γραφή στά λατινικά ἀπό τίς πρωτότυπες γλώσσες, τήν Π. Διαθήκη ἀπό τά ἐβραϊκά καί τήν Κ. Διαθήκη ἀπό τά ἑλληνικά. Ἡ μετάφραση αὐτή, πού λέγεται *Bouulgáta*, δηλ. κοινή, τοῦ λαοῦ, ἀντικατέστησε τήν παλαιότερη λατινική μετάφραση, τήν Ἰταλα, καί ἀποτελεῖ ἔως σήμερα τό ἐπίσημο κείμενο τῆς Ἀγίας Γραφῆς στή Δυτική Ἐκκλησία.

Ἐκτός ἀπό τίς μεταφράσεις πού ἔκαμε, ἔγραψε καί πολλά ἄλλα σπουδαία ἔργα στά ὅποια φαίνεται ἡ πολυμάθειά του. Ἡ μνήμη του γιορτάζεται στίς 15 Ιουνίου.

γ) Αύγουστίνος (345-430)

Είναι ἡ μεγαλύτερη θεολογική μορφή τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Γεννήθηκε στή Νουμιδία τῆς Β. Ἀφρικῆς καί μορφώθηκε στήν Καρχηδόνα. Πολλά ὄφείλει στή μεγάλη πίστη τῆς μητέρας του Μόνικας. Ἡ ζωή του, στά νεανικά του χρόνια, ἦταν βουτηγμένη στήν ἀμαρτία καί τήν ἀμφιβολία. Τελικά τόν κέρδισε ἡ Ἐκκλησία χάρη στά δάκρυα καί τίς προσπάθειες τῆς μητέρας του καί τοῦ ἀγίου Ἀμβροσίου.

Μιά μέρα πού περπατοῦσε στόν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ του στά Μεδιόλανα (Μιλάνο), ἄκουσε μιά παιδική φωνή νά τοῦ λέει: «Πάρε καί διάβασε». Τό μάτι του ἐπεσε σ' ἔνα κομμάτι τῆς πρός Ρωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Οχι τραπέζια καί μεθύσια, ὥχι ἀκολασίες καί ἀσέλγειες, ὥχι καυγάδες καί ζήλειες· ἀλλά νά ἐνδυθείτε τόν Κύριο Ιησοῦ Χριστό καί νά μή φροντίζετε γιά τή σάρκα, ίκανοποιώντας τίς ἐπιθυμίες της» (Ρωμ. 13, 13-14). Ἀμέσως «όλο τό σκοτάδι τῆς ἀμφιβολίας τοῦ ἔφυγε». («Ἐξομολογήσεις», βιβλ. η'). Ψυχικά είχε μεταστραφεῖ.

Ἀφοῦ βαφτίστηκε, ἀφιερώθηκε στήν προσευχή, στή μελέτη καί στήν ἄσκηση. Ἔτσι μόλις χήρεψε ὁ θρόνος τῆς Ἰππώνας, ὅλοι ζήτησαν καί χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος τῆς πόλεως. Ὡς ποιμενάρχης διακρίθηκε γιά τή φιλανθρωπία του, τήν ἀγάπη του πρός τούς κληρικούς, γιά τούς ἀγῶνες του κατά τῶν αἱρετικῶν καί γιά τήν κηρυκτική καί συγγραφική του δράση.

Ἀπό τά ἔργα του περίφημες είναι οι Ἐξομολογήσεις, πού ἔξιστοροῦν τή ζωή του. Σπουδαίο ἔργο του είναι τό «Περί πολιτείας τοῦ Θεοῦ», ὅπου τονίζεται ἡ θεία πρόνοια. Ἔγραψε ἐπίσης ἀντιαιρετικά ἔργα καί πολλές ἐπιστολές.

Ο Αύγουστίνος άντιθετα πρός τόν Πελάγιο, πού ύποστήριζε ότι όλη η σωτηρία είναι δῶρο τῆς θείας χάρης. Διατύπωσε δηλ. τη θεωρία τοῦ «ἀπόλυτου προορισμοῦ» πού πήραν ἀργότερα καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι. Ή αποψη του αὐτή δέν ἔγινε δεκτή ἀπό τήν ὄρθοδοξη Ἐκκλησία.

Γιορτάζεται μαζί με τόν Ἱερώνυμο στίς 15 Ιουνίου.

δ) Γρηγόριος ὁ Διάλογος

Ο Γρηγόριος ἔζησε ἀπό τό 540-604. Ήταν πάπας Ρώμης (590-604) καὶ ἐργάστηκε δραστήρια γιά τόν ἐκχριστιανισμό τῶν Ἀγγλοσαξώνων καὶ τήν ἀνόρθωση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως.

Ἐγραψε τόν «Ποιμαντικό Κανόνα», βιβλίο πού δείχνει τά καθήκοντα τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τούς «Διαλόγους» γιά τό βίο καὶ τά θαύματα τῶν Ἰταλῶν ἀσκητῶν. Ἀπό αὐτό τό βιβλίο πήρε καὶ τό ἐπώνυμο «Διάλογος».

Ἄλλοι σπουδαῖοι συγγραφεῖς τῆς περιόδου αὐτῆς είναι Ἰλάριος ὁ Πικταβίου (Πουατιέ), ὁ Ρουφίνος, ὁ πάπας Ρώμης Λέοντας Α' (440-461) καὶ ὁ μοναχός Διονύσιος ὁ Μικρός, πού καθόρισε τή χρονολογία πού ἔχουμε μέ κέντρο τή Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Μόνο πού ὅρισε ότι τό γεγονός αὐτό ἔγινε τό 753 ἀπό τήν κτίση τῆς Ρώμης ἀντί γιά τό ὄρθο 749.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Θυμᾶσαι ἀπό τήν Ἐκκλ. Ἰστορία παρόμοια διαγωγή μέ τή στάση τοῦ Ἀμβροσίου ἀπέναντι στούς ἰσχυρούς;
2. Τί είναι ἡ Βουλγάτα;
3. «Ἀνήσυχη είναι ἡ καρδιά μας, Θεέ μου, ὡς τή στιγμή πού θά ἀναπαυθεῖ σέ Σένα». Τί θέλει νά πεῖ ἡ φράση αὐτή τοῦ Αύγουστίνου;

29. Μοναχισμός

Τό ἀσκητικό πνεῦμα στήν Ἐκκλησίᾳ

Στήν ἀρχαία Ἐκκλησία μερικοί χριστιανοί θέλησαν νά ζήσουν μιά ζωή ὀλοκληρωτικά ἀφιερωμένη στό Θεό. "Εκαναν συχνότερες προσευχές, νήστευαν, δέ δημιουργούσαν οἰκογένεια.

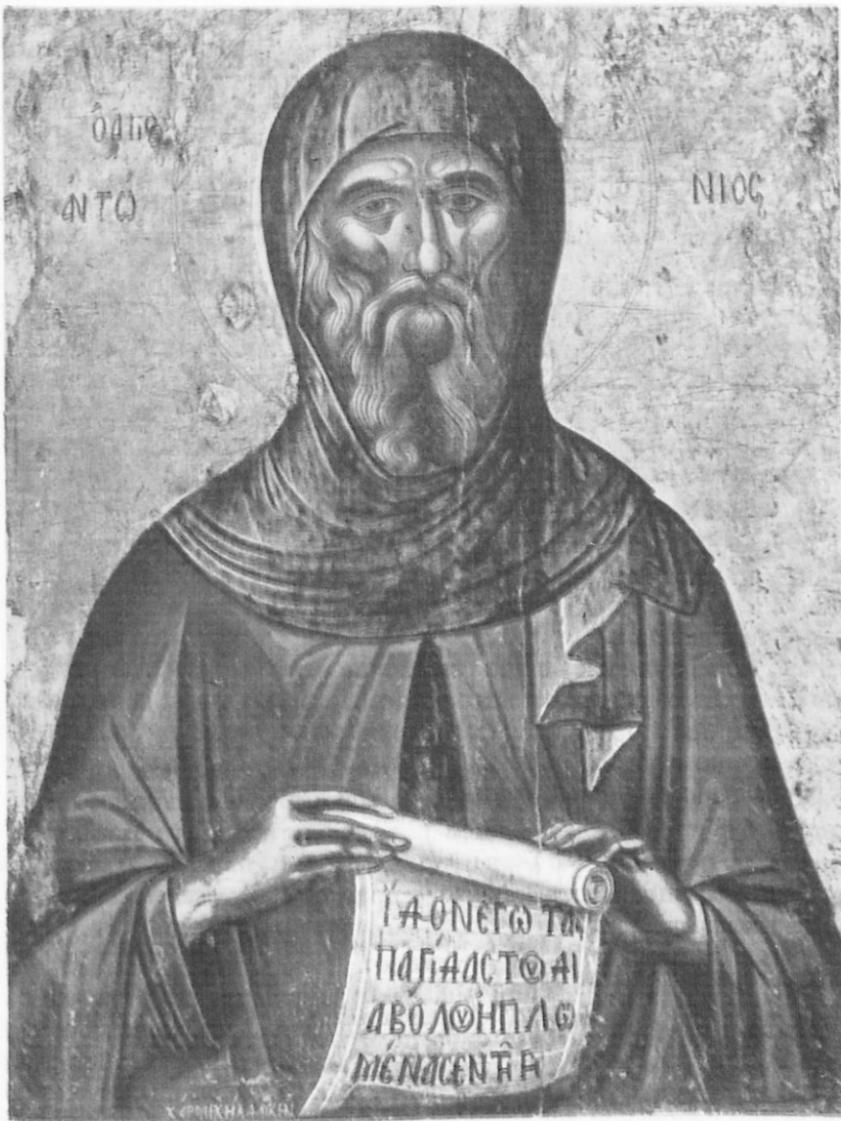
‘Ο οσιος Σισώης, Σκυρμένος πάνω στόν τάφο του Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀναλογίζεται τῇ ματαιότητα τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ τῇ φευγαλέᾳ κοσμική δόξα (Τοιχογραφία στή μονή Βαρλαάμ Μετεώρων, 16ος αι.).

‘Από τόν Ζον αἰώνα ζήτησαν νά ἐπιτύχουν αὐτή τήν ἀφιέρωση μέ τή μόνωση μακριά ἀπό τόν κόσμο. Γι’ αὐτό ἔφυγαν στίς ἐρημίες καὶ ὄνομάστηκαν ἀναχωρητές καὶ ἐρημίτες. Ζοῦσαν μοναχοί σε σπηλιές, σε καλύβες, σε μοναχικά κελιά. Μέ αὐτό τόν τρόπο μποροῦσαν νά ἀφοσιώθουν στήν προσευχή, νά ἀσκηθοῦν στήν ἀρετή, νά πετύχουν καλύτερα τήν ἐπικοινωνία τους μέ τό Θεό.

‘Η ἐμφάνιση καὶ ἐξάπλωση τοῦ μοναχισμοῦ

Πολλές φορές κοντά σε ἔναν ὀνομαστό ἀσκητή – μοναχό πήγαιναν καὶ ἔμεναν μερικοί θαυμαστές του. “Ἐτσι σχηματίζονταν μοναχικοί συνοικισμοί γύρω ἀπό τήν καλύβα ἐνός γέροντα ἢ ἀββά (= πατέρα). Αύτοί οι μοναχικοί συνοικισμοί λέγονταν λαῦρες.

Πατέρας τῆς μοναχικῆς ζωῆς θεωρεῖται ὁ Μέγας Ἀντώνιος, πού

Ο ἄγιος Ἀντώνιος. Κουβαλά πάνω του ὅλη τὴν τραχιά ζωή τοῦ ἀσκητῆ: τὴν ἀγρύπνια, τὴν ἀσκηση, τὴν νηστεία. Τὰ μάτια του, βυθισμένα στὶς κόγχες τους, ἀκτινοβολοῦν τὴν ἀναστάσιμη χαρά που πλημμυρίζει τὴν ψυχή του (Αθήνα, Βυζαντινό Μουσεῖο, 16ος αι.).

ήταν ύπόδειγμα άσκητή. Ὁργανωτής της ὁ ἄγιος Παχώμιος καί νομοθέτης της ὁ Μέγας Βασίλειος. Αύτός καθόρισε τίς διατάξεις, σύμφωνα μέ τίς ὅποιες πρέπει νά ζοῦν οἱ μοναχοί, γιά νά ἀνταποκρίνονται καλύτερα στό ἔργο τους.

Μερικές ἀπό τίς σπουδαῖες αὐτές μοναχικές μορφές θά δοῦμε ἀπό πιό κοντά.

Μέγας Ἀντώνιος (251-355)

Γεννήθηκε στό χωριό Κομά τῆς Αἰγύπτου. Δέν εύτυχησε νά μάθει γράμματα. Αύτό ὅμως δέν τόν ἐμπόδισε νά γνωρίσει τέλεια τήν Ἀγία Γραφή καί τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. "Οταν μιά Κυριακή ἄκουσε τό Εὐαγγέλιο πού ἔλεγε «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καί δὸς πτωχοῖς... καί δεῦρο ἀκολούθει μοι» (Ματθ. 19, 21), μοίρασε τήν περιουσία του στούς φτωχούς καί ἔγινε ἀσκητής.

"Εζήσε ἀσκητικά πάνω ἀπό ὄγδόντα χρόνια. Ἐτρωγε πολύ λιτά καί ὀλόκληρες νύχτες περνοῦσε μέ τήν προσευχή. Ἡ φήμη του ὡς ἀγίου καί θαυματουργοῦ διαδόθηκε πολύ καί δέν ήταν λίγοι ἐκεῖνοι πού ἔρχονταν νά ζήσουν κοντά του ὡς μοναχοί. Γ' αὐτό ὁ βιογράφος του Μ. Ἀθανάσιος γράφει ὅτι «ἡ ἔρημος ἔγινε πολιτεία μοναχῶν» (Βίος Μ. Ἀντωνίου, κεφ. 14).

Δυό φορές ἤρθε ὁ ἄγιος ἀπό τήν ἔρημο στήν Ἀλεξάνδρεια. Τή μιά στό διωγμό τοῦ Μαξιμίνου τό 311 καί τή δεύτερη τό 335, γιά νά δυναμώσει τούς ὄρθιοδόξους στόν ἀγώνα τους ἐναντίον τῶν ἀρειανῶν.

"Οταν κάποτε τοῦ ἔγραψε ὁ Μ. Κωνσταντίνος, ἔλεγε: «μή θαυμάζετε, ἐάν ὁ βασιλιάς γράφει σέ μᾶς, γιατί καί αὐτός εἶναι ἄνθρωπος· πιό θαυμαστό εἶναι ὅτι ὁ Θεός ἔγραψε τό νόμο Του καί μέ τόν ἴδιο τό Γιό Του μᾶς μίλησε» (Βίος Μ. Ἀντωνίου, κεφ. 81).

Πέθανε σέ πολύ προχωρημένα γεράματα, 105 ἐτῶν, ὕστερα ἀπό μιά ζωή ἀφιερωμένη στήν προσευχή καί στήν ἄσκηση.

Παχώμιος (280-346)

Ὁ Παχώμιος ήταν μαθητής τοῦ ἀναχωρητῆ Παλαίμωνα καί ἵδρυσε τό πρώτο κοινόβιο μοναστήρι σέ ἓνα χωριό τῆς ἀνατολικῆς ὥχθης τοῦ Νείλου, τό Ταβεννίσι. Οἱ μοναχοί ζούσαν ὄλοι μαζί κάτω ἀπό τήν διεύθυνση τοῦ ἡγουμένου καί είχαν ὁμοιόμορφη ἐνδυμασία. Τό σύστημα αὐτό είχε καταπληκτική διάδοση. Ἰδρύθηκαν ἀκόμα δέκα μοναστήρια, ἀπό τά ὅποια δυό γυναικεῖα, πού διευθύνονταν ἀπό τήν ἀδερφή τοῦ Παχωμίου τή Μαρία. Ἐτοι 7000 μοναχοί ἔζησαν κάτω ἀπό τίς ὁδηγίες τοῦ Παχωμίου. Οἱ κατευθύνσεις τής πνευματικῆς ζωῆς πρός τούς μο-

Τό όφαμα τοῦ ἀγίου Παχωμίου. Ο ἀρχάγγελος Γαβριὴλ μὲ μοναχικὸ ἔνδυμα ἐκθεῖ-
άζει τὸ μοναχικὸ βίο δειχνοντας στὸν ἄγιο τὸ κουκούλι ποὺ φορεῖ στὸ κεφάλι του
(Τοιχογραφία στη μονή Προδρόμου Σερρών, 14ος αι.).

ναχούς περιλαμβάνονται στὸν «Κανόνα», πού ὁ ἕδιος ἔγραψε στήν κο-
πτική, δηλ. τήν αἰγυπτιακή γλώσσα.

Μερικές ἀπό τίς διδασκαλίες του: «Νά ἀγαπᾶτε ὅλους τούς ἀν-
θρώπους καὶ νά τούς κάνετε τό δοῦλο». «Νά φροντίζεις γιά τούς ἀρ-
ρώστους σάν τὸν ἑαυτό σου».

Ίσιδωρος ὁ Πηλουσιώτης (350-437)

“Ἐνα λαμπρό στολίδι τοῦ μοναχικοῦ κόσμου, πού βοήθησε στήν κα-
λυτέρευση τοῦ μοναχικοῦ βίου, είναι ὁ Ίσιδωρος. Όνομάζεται Πηλου-
σιώτης, γιατί γεννήθηκε, ἔδρασε καὶ μόνασε στὸ ἀρχαῖο Πηλούσιο τῆς
Κάτω Αἰγύπτου. Ύπῆρξε θαυμαστής καὶ φίλος τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσό-
στομου. Μολονότι ἀγωνίστηκε κατά τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου,
συγκράτησε ὅμως τὸν ἀντίπαλό του Κύριλλο Ἀλεξανδρειας ἀπό ἀκρό-
τητες καὶ προσπάθησε νά συμβιβάσει τή διάστασή του μέ τὸν Ἰωάννη,
πατριάρχη τῆς Ἀντιόχειας.

Ασκητές στήν έρημο. Λεπτομέρεια από τήν κοίμηση τοῦ Ἐφραίμ τοῦ Σύρου (Τοιχογραφία στή μονή ἀγίου Νικολάου Ἀναπαυσά Μετεώρων, 16ος αι.).

Σώθηκαν 2000 έπιστολές πού ёστειλε σέ διάφορα πρόσωπα: κληρικούς, αύτοκράτορες, ἄρχοντες, μοναχούς, γιατρούς κ.ἄ. Οι έπιστολές του, πού διακρίνονται γιά τό ύφος τους, τή σαφήνεια καί τή συντομία τους, ἀξίζει καί σήμερα νά διαβάζονται. Φανερώνουν τή μεγάλη γνώση τοῦ Ἰσιδώρου ἐπάνω στήν Ἀγία Γραφή καί τούς Πατέρες, μᾶς δίνουν μιά ζωηρή εἰκόνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί μᾶς διδάσκουν τό γνήσιο χριστιανικό ταπεινό φρόνημα.

‘Ο !σίδωρος είναι ἄγιος τῆς Ἐκκλησίας μας καί γιορτάζεται στίς 4 Φεβρουαρίου.

‘Ο μοναχισμός στή σημερινή Ἐκκλησία καί στό σύγχρονο κόσμο

Οι μοναχοί ἀπό τότε ἔως σήμερα πρόσφεραν καί προσφέρουν ἀνεκτίμητες ύπηρεσίες στήν Ἐκκλησία. ‘Υπῆρξαν πάντοτε οἱ καλύτεροι στρατιῶτες τῆς Ἐκκλησίας. Βέβαια ἡ κύρια ἀπασχόλησή τους, ἥταν καί είναι ἡ προσευχή. Προσεύχονται γιά τήν ἐξάπλωση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, προσεύχονται γιά τούς συνανθρώπους τους, προσεύχονται γι’

αύτούς τούς ιδίους. Παράλληλα ὅμως ἄλλοι ἀπό αὐτούς ἔγιναν ιεραπόστολοι καὶ κήρυξαν τὸ Χριστιανισμό σέ λαούς βάρβαρους (Κύριλλος καὶ Μεθόδιος), ἄλλοι ἀγωνίστηκαν γιά τὴν πίστη κατά τῶν αἱρέσεων καὶ τῶν ἀλλοδόξων (Ιωάννης Δαμασκηνός, Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, Νίκωνας ὁ Μετανοεῖτε), ἄλλοι ἴδρυσαν περίφημα μοναστήρια, φρούρια ἀληθινά τῆς πίστεως καὶ ὄχυρά τῆς Ὁρθοδοξίας (Αθανάσιος ὁ Αθωνίτης, Αθανάσιος ὁ Μετεωρίτης, Χριστόδουλος τῆς Πάτμου). Πολλά μοναστήρια ἔγιναν κέντρα ἀντιγραφῆς χειρογράφων καὶ ἔτσι μᾶς διέσωσαν ἀρχαῖα βιβλία πού θά χάνονταν. "Ἄλλα καλλιέργησαν τίς ἐκκλησιαστικές τέχνες, ὅπως τὴν ἀγιογραφία καὶ τὴν μικροτεχνία. "Ἄλλοι πάλι ὑπῆρξαν θρησκευτικοί διδάσκαλοι καὶ ὁδηγοί τοῦ λαοῦ καὶ ὅδηγησαν αὐτὸν σέ δύσκολα χρόνια γιά νά μήν ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τίς ζωηφόρες πηγές τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερῆς Παραδόσεως, ὅπως ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, πού ἴδρυσε σχολεῖα καὶ σταμάτησε τὸν ἀφελληνισμό πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς πατρίδας μας καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, πού μέ τὰ θρησκευτικά του βιβλία φώτισε τὸ σκότος τῆς δουλείας καὶ καλλιέργησε πνευματικά τὸν ὄρθοδοξο λαό.

Καὶ σήμερα ἀπό τοὺς μοναχούς ἡ Ἐκκλησία παίρνει τά πιό σπουδαῖα στελέχη της. Μέ αὐτούς ἐπανδρώνει τίς πιό ύπευθυνες καὶ ἐπιτελικές θέσεις της. Ἀπό αὐτούς μπορεῖ νά βρεῖ ἄντρες πού θά ἀναλαβουν ἀπερίσπαστοι θυσίες γιά τίς δύσκολες ἀποστολές της, στὸ κήρυγμα, στὴν ιεραποστολή, στὴν κοινωνική πρόνοια, στούς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν, στὴν ἐποικοδομή καὶ στὸ πνευματικό ἀνέβασμα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, δηλ. τῆς Ἐκκλησίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιές είναι οἱ μορφές τοῦ μοναχικοῦ βίου;

Ο ὅσιος Χριστόδουλος (Εἰκόνα στή μονή Θεολόγου Πάτμου, 16ος αἰ.).

2. Ποιά είναι ή προσφορά τῶν μοναχῶν στήν κοινωνία καὶ στήν Ἐκκλησίᾳ;
3. «Ἡ μόρφωση είναι στολίδι στὰ χρόνια τῆς εύτυχίας καὶ λιμάνι στὰ χρόνια τῆς δυστυχίας» (Γ', 374). Πῶς καταλαβαίνεις τά λόγια αύτά τοῦ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη;

30. Ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν κόσμο

Κλῆρος καὶ λαός

Εἴδαμε σέ προηγούμενο μάθημα (ἀριθμ. 10) ὅτι ὁ λαός τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖται ἀπό δυό σώματα: τούς κληρικούς δηλ. αὐτούς πού ἔχουν ιερατικά καθήκοντα καὶ δικαιώματα, ὥπως ἡταν οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, καὶ τούς λαϊκούς. Οἱ πρῶτοι ὄνομάζονται κληρικοί ἢ ιερός κλῆρος, γιατί ὡς ἀποκλειστικό τους προορισμό, ὡς κλῆρο τους, ἔχουν τὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναλαμβάνουν τό ἀξιώμα τους μὲ χειροτονία ἐπισκοπική.

Μονὴ ὁσίου Παταπίου στό Λουτράκι.

Η συνοδικότητα

Η Εκκλησία ἔλυνε πάντοτε τά προβλήματα πού τήν ἀπασχολοῦσαν μέ τίς Συνόδους. Εἰδαμε ὅτι καὶ οἱ Ἀπόστολοι μέ τήν Ἀποστολική Σύνοδο ἔλυσαν τό ζήτημα τῆς προσελεύσεως τῶν ἑθνικῶν στό Χριστιανισμό.

Κατά τό 2ο αιώνα οι πλησιόχωροι ἐπίσκοποι ἔλυναν τά προβλήματα πού τούς ἀπασχολοῦσαν σέ κοινές συνάξεις,. Αύτες ἦταν οι τοπικές Σύνοδοι.

Ἀπό τόν 3ο αιώνα συγκροτοῦνται οι ἐπαρχιακές Σύνοδοι. Οι ἐπίσκοποι δηλ. μιᾶς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, πού ἦταν μεγάλη διοικητική περιφέρεια, συνέρχονται σέ κοινή συνέλευση δυό φορές τό χρόνο μέ τήν προεδρία τοῦ μητροπολίτη καί ἀποφασίζουν γιά τά ζητήματα πού τούς ἀπασχολοῦν.

Ἀπό τόν 4ο αιώνα συγκαλοῦνται μέ τή βοήθεια τοῦ κράτους οι Οικουμενικές Σύνοδοι, πού είναι ὥπως εἰδαμε, συνελεύσεις τῶν ἐπισκόπων ὅλης τῆς τότε χριστιανικῆς οἰκουμένης καί ἀποτελοῦν τό ἀνώτατο ὅργανο διοικήσεως τῆς Ἑκκλησίας.

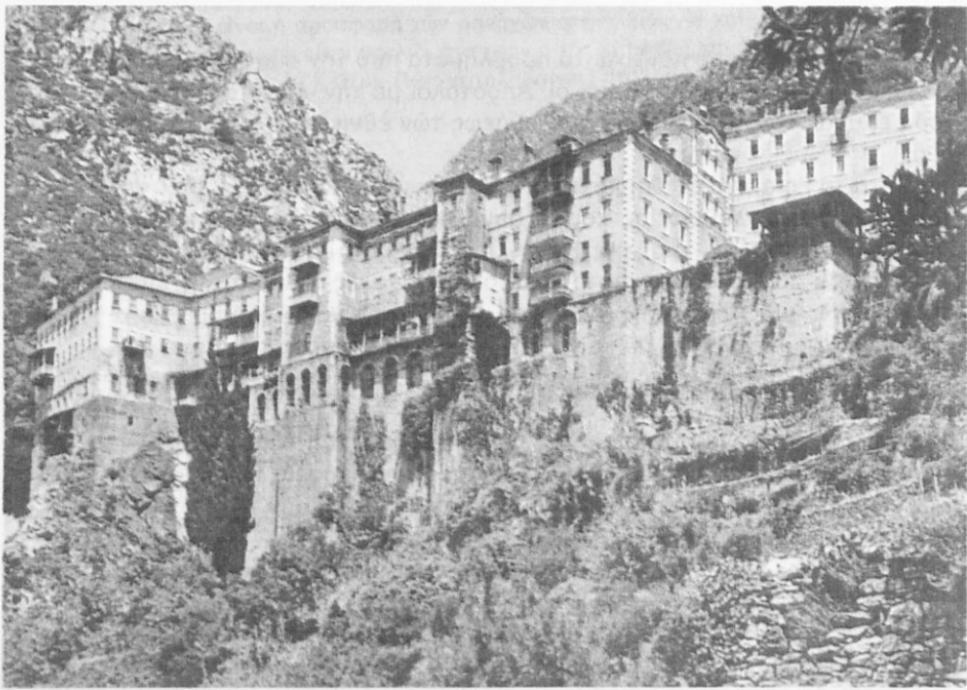
Μονή ἀγίου Ἰωάννη-Καρέα (11ος αἰ.).

Διαμόρφωση τῆς διοικήσεως

Σάν πρόεδρος τῶν ἐπαρχιακῶν Συνόδων, ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας (μητροπόλεως), πού ὄνομάστηκε μητροπολίτης ἐπίσκοπος καί ἐπειτα μόνο μητροπολίτης, πῆρε μεγαλύτερη ἀξία καί τιμή ἀπό τούς ἄλλους ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας. Ἐπέβλεπε ἐπίσης νά τηρηθοῦν οἱ ἀποφάσεις τῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου της. "Ἐτσι ἐνώ ἦταν ἵσος πρός τούς ἄλλους σιγάσιγά ἔγινε «πρῶτος μεταξὺ ἴσων».

Ἄλλα καί μεταξύ τῶν μητροπολιτῶν ἔγινε κάποια διάκριση. Οἱ μητροπολίτες τῶν μεγάλων πόλεων, ὥπως ἦταν ἡ Ρώμη, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Καρχηδόνα, ἡ Ἔφεσος, ἡ Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης, πού ἦταν κέντρα μεγάλων διαμερι-

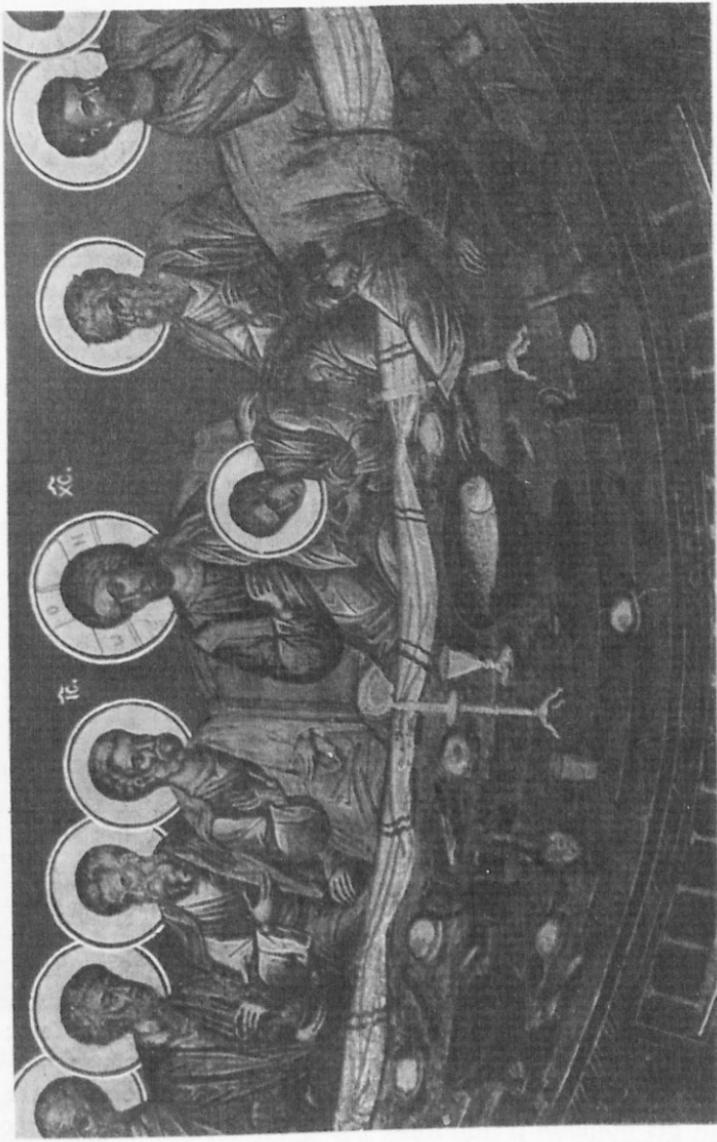
Μονή ἀγίου Παύλου (Ἄγιο Όρος).

σμάτων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἀργότερα ἡ Κωνσταντινούπολη ξεχώρισαν ἀπό τούς ἄλλους καὶ ὀνομάστηκαν στὴν ἀρχὴ «έξαρχοι» ἢ «ἀρχιεπίσκοποι».

Tá Πατριαρχεῖα

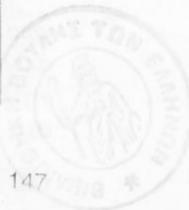
΄Από τὸν 5ο αἰώνα οἱ σπουδαιότεροι ἀπό αὐτούς ὄνομάστηκαν πατριάρχες. Έτοι διαμορφώθηκαν τά πέντε Πατριαρχεῖα ώς οἱ ἀνώτατες ἐκκλησιαστικές διοικητικές ἀρχές.

΄Η διαμόρφωσή τους ἀκολούθησε τὴν πολιτικὴ σημασίᾳ τῶν μεγάλων πόλεων. Έτοι πρῶτο στή σειρά θεωροῦσαν τό Πατριαρχεῖο τῆς Ρώμης, τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, πού καὶ ἀπό τὸ 3ο αἰώνα ξεχωρίζει πάνω ἀπό τίς ἄλλες ἐπισκοπές. Ο ἀρχιερέας τῆς Ρώμης ὄνομαζόταν πάπας. Δεύτερο ἦταν τό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολεως, τῆς νέας πρωτεύουσας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, στὸ ὅποιο ἡ Β' καὶ κατόπιν ἡ Δ' Οἰκουμενική Σύνοδος ἔδωσε τὴν ἴδια

Ο Μυστικός Δεῖπνος (Τολχογραφία στη μονή Μεγίστης Λαύρας, "Άγιο Όρος").

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέ τήν Ρώμη ἐκκλησιαστική τιμή. Τρίτο Πατριαρχεῖο ἦταν τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τέταρτο τῆς Ἀντιόχειας. Τελευταῖο χρονικά ἔρχεται τό Πατριαρχεῖο τῶν Ἱεροσολύμων, πού μόλις ἀπό τήν Δ' Οἰκουμενική Σύνοδο (451) ἀναγνωρίστηκε ὡς Πατριαρχεῖο.

Διαμόρφωση τοῦ ἑβδομαδιαίου ἡμερήσιου γιορταστικοῦ κύκλου καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους

Τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας ὑπῆρξε τό κέντρο τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο χωρίστηκε ἀπό τίς ἀγάπες καὶ γινόταν τό πρωί τῆς Κυριακῆς καὶ τίς γιορτές. "Ετσι ἡ σπουδαιότερη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας ἔγινε ἡ Κυριακή. Σέ μερικές πόλεις τῆς Ἀνατολῆς ὅμως γιορτάζοταν καὶ τό Σάββατο. Ἐπίσης ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευή ξεχωρίστηκαν ὡς ἡμέρες νηστείας καὶ ἀναμνήσεως τοῦ σταυρικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Ἀργότερα καὶ οἱ ὑπόλοιπες ἡμέρες τῆς ἑβδομάδας ἀφιερώθηκαν σέ διάφορους ἀγίους. "Ετσι ἡ Δευτέρα ἀφιερώθηκε στούς ἀγγέλους, ἡ Τρίτη στόν Πρόδρομο, ἡ Πέμπτη στούς Ἀποστόλους καὶ τό Σάββατο στούς μάρτυρες καὶ στούς νεκρούς. Αὐτός είναι ὁ ἑβδομαδιαῖος γιορταστικός κύκλος τῆς Ἐκκλησίας.

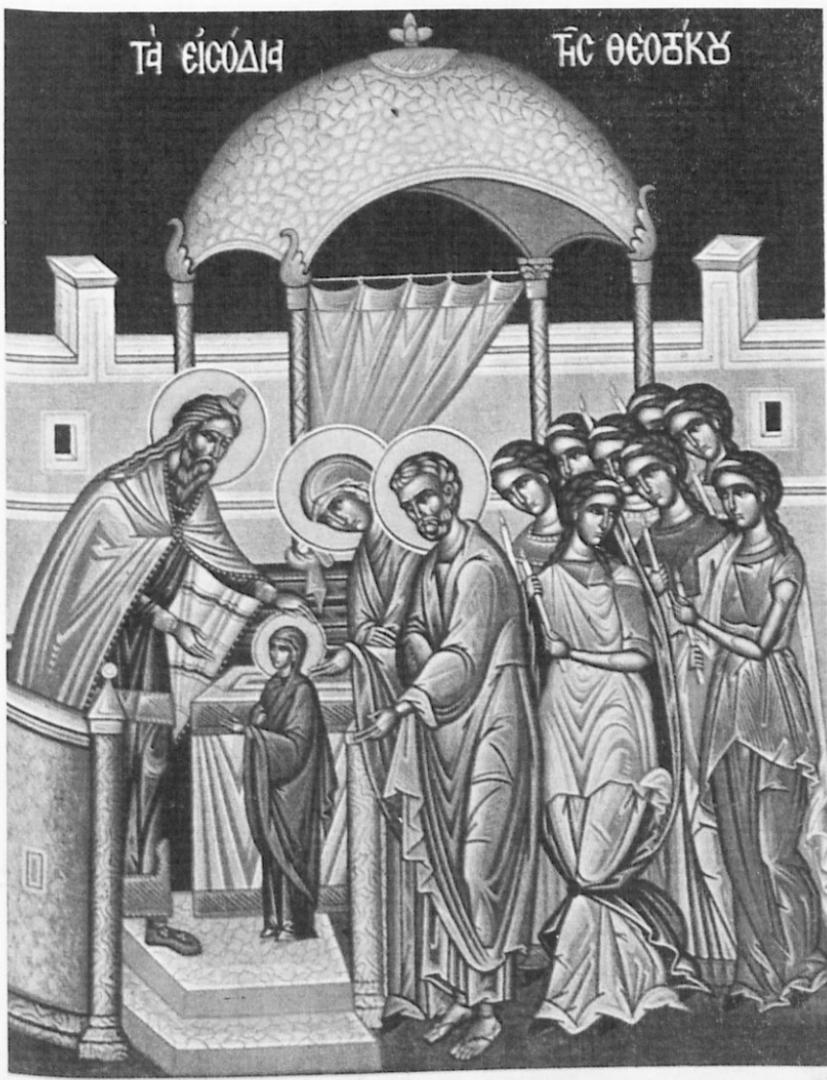
'Από ἐπίδραση τῆς ιουδαϊκῆς λατρείας οἱ χριστιανοί προσεύχονταν τό πρωί καὶ τό βράδυ. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀκόμη τίς κύριες ὥρες τῆς ἡμέρας τίς εἶχαν διακρίνει ὡς ὥρες προσευχῆς. "Ετσι ίδιας στά μοναστήρια δημιουργήθηκε ἔνας ἡμερήσιος κύκλος προσευχῆς, πού περιλάμβανε τόν ἐσπερινό, πού γίνεται κατά τή δύση τοῦ ἡλίου, τό ἀπόδειπνο, πού ἀκολουθεῖ μετά τό βραδινό φαγητό, τό μεσονυκτικό πού γίνεται πολύ πρωί, τόν ὅρθρο, τήν α' ὥρα πού ἀντιστοιχοῦσε μέ τίς 7 τό πρωί, τήν γ' ὥρα δηλ. 9 τό πρωί, τήν σ' ὥρα πού ἦταν τό μεσημέρι καὶ τήν θ' ὥρα δηλ. στίς 3 τό ἀπόγευμα. Ἔάν σ' αύτά προσθέταμε τή θεία Λειτουργία πού γίνεται τίς γιορτάσιμες ἡμέρες καὶ τίς προσευχές τοῦ τραπεζιοῦ, μεσημέρι καὶ βράδυ, ἔχουμε τόν ἡμερήσιο κύκλο τῶν προσευχῶν τῆς Ἐκκλησίας.

'Υπάρχει καὶ ἔνας τρίτος γιορταστικός κύκλος. Αὐτός είναι ἐτήσιος καὶ ἀποτελεῖ τό ἐκκλησιαστικό ἔτος. Καθιερώθηκαν, δηλ. γιορτές, στίς ὁποῖες θυμόμαστε καὶ γιορτάζουμε τά μεγάλα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν ἀγίων.

Οἱ γιορτές πού ἀναφέρονται στό Χριστό λέγονται δεσποτικές καὶ χωρίζονται σέ δυό κατηγορίες: α) τίς ἀκίνητες καὶ β) τίς κινητές. Οἱ ἀκίνητες ἔχουν ὡς κορυφαία τά Χριστούγεννα (25 Δεκεμβρίου). Οἱ κινητές, πού δέν ἔχουν σταθερή ἡμερομηνία κάθε χρόνο, ἔχουν τό Πάσχα ὡς ἀφετηρία.

Τὰ Εἰσόδια

Τῆς Θεοτόκου

Τά Εισόδια τῆς Θεοτόκου

(Εἰκόνα τοῦ Β. Λέπουρα στή μονή Μεταμορφώσεως Βοστώνης, 1968).

Οι γιορτές πρός τιμή τῆς Παναγίας λέγονται θεομητορικές. Οι κυριότερες είναι: ὁ Εὐαγγελισμός (25 Μαρτίου), ἡ Κοίμηση (15 Αύγουστου), τά Γενέθλια (8 Σεπτεμβρίου) καί τά Εισόδια τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου).

Ο Εύαγγελισμός της Θεοτόκου
(*"Άγιο Όρος, μονή Μεγίστης Λαύρας, 16ος αι.*).

Πρός τιμή τῶν ἀγίων ύπαρχουν πολλές γιορτές. "Άλλες ἀπό αύτές γιορτάζονται ἐπισημότερα μέ εκκλησιαστική ἀκολουθία καὶ ἀργία, ὅπως οἱ δεσποτικές καὶ θεομητορικές γιορτές, καὶ ἄλλες πιό ἀπλά.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μέ ποιά βάση διοικεῖται ἡ Ἐκκλησία; Ποιό ἀπό τά πολιτεύματα ύπενθυμίζει ἡ ἀρχή αὐτή;
2. Τί διαφέρει ἔνας μητροπολίτης ἀπό ἔναν ἐπίσκοπο;
3. Γιατί τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων δέν εἶναι πρώτο στήν τάξη μεταξύ τῶν ὁρθόδοξων Πατριαρχείων, ἀφοῦ στήν πόλη αὐτή ἔδρασε καὶ σταυρώθηκε ὁ ἰδρυτής τῆς Ἐκκλησίας;
4. Ο κοινός χριστιανός, πού δέν εἶναι ιερέας η μοναχός, ἔχει ήμερήσιο κύκλο προσευχῶν; Ἐξήγησε.

31. Ἡ ιεραποστολή

Ἡ σημασία τῆς ιεραποστολῆς, ὅπως τήν εἶδε ἡ Ἐκκλησία

«Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη» καὶ «κηρύξατε τό εὐαγγέλιο πάσῃ τῇ κτίσει» ἦταν ἡ ἐντολή τοῦ Κυρίου πρός τούς Ἀποστόλους (Ματθ. 28, 19, Μάρκ. 16, 15). Τήν ἐντολή αὐτή ἀκολούθησε πάντοτε ἡ Ἐκκλησία. Τόσο οἱ ἡγέτες τῆς ὅσο καὶ τά ἀπλά μέλη της φρόντιζαν ὥστε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ νά διαδίδεται ὅσο τό δυνατό περισσότερο.

Ἱεραποστολική δράση στήν Εύρωπη, στήν Ἀσία καὶ στήν Ἀφρική

Στή μετά τόν 4ο αἰώνα ἐποχή διαδίδεται τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ὥχι μόνο στούς πληθυσμούς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους πού δέν είχαν ἀκόμη γίνει χριστιανοί, ἀλλά καὶ στούς διάφορους λαούς τῆς Εὐρώπης (Γότθους, Μοραβούς, Βοημούς, Βουλγάρους, Χαζάρους, Σέρβους, Ούγγρους καὶ Ρώσους), τῆς Ἀσίας (Λαζούς, Τζάνους, Πέρσας, Ἰνδούς, Κινέζους) καὶ τῆς Ἀφρικῆς (Αιθίοπες).

Ἱεραποστολικές μορφές

Στήν ὄργανωμένη αὐτή προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας νά φέρνει τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου σέ κάθε κατεύθυνση τοῦ κόσμου ξεχωρίζουν μερικές μορφές:

Γρηγόριος ὁ Φωτιστής († 325). Ήταν Ἀρμένιος εἰδωλολάτρης. Μικρός έφευγε τήν ὄργη τοῦ βασιλιά τῆς Ἀρμενίας Τιριδάτη, κατέφυγε στήν Καισάρεια ὅπου βαφτίστηκε καί πήρε χριστιανική ἀνατροφή. Γύρισε στήν πατρίδα του γεμάτος φλόγα καί iεραποστολικό ζῆλο. Κατόρθωσε νά γυρίσει στή νέα πίστη τόν ἀπάνθρωπο βασιλιά καί πολλούς ἀπό τούς ὑπηκόους του. Χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος στήν Καισάρεια καί ὕστερα κήρυξε τό Εὐαγγέλιο σέ ὅλη τήν Ἀρμενία κάνοντας χριστιανούς τούς περισσότερους κατοίκους της. Γ' αὐτό θεωρεῖται ἀπόστολος τῶν Ἀρμενίων καί ὀνομάστηκε φωτιστής.

Τό ἔργο του συνέχισαν οἱ ἀπόγονοι του Νερσῆς, Ἰσαάκ ὁ Μέγας καί πρό πάντων ὁ Μεσρώπ πού ἐφεῦρε τό ἀρμένικο ἀλφάβητο καί μετέφρασε τήν Ἅγια Γραφή στά ἀρμένικα.

Φρουμέντιος. Στήν Ἀβησσονία κηρύχτηκε τό Εὐαγγέλιο ἀπό τόν εύγενή Φρουμέντιο καί τόν ἀδερφό του Αἰδέσιο. Αύτοί είχαν πιαστεῖ αἰχμάλωτοι καί κατόρθωσαν νά διδάξουν τή χριστιανική πίστη στό λαό

'Η κοίμηση τοῦ ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου (Τοιχογραφία στό παρεκκλήσι τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς μονῆς Βαρδαάμ Μετεώρων, Ιερος αι.).

πού ήταν εἰδωλολατρικός. Ὁ Φρουμέντιος ἔγινε παιδαγωγός τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου Αἰζανᾶ. Ἀργότερα χειροτονήθηκε ἀπό τὸ Μ. Ἀθανάσιο ἐπίσκοπος Ἀξώμης.

Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὅπηρξε δραστήριος ὄργανωτής ιεραποστολῶν. Ὄταν πληροφορήθηκε ὅτι ἡ Φοινίκη βρισκόταν ἀκόμη στὸ εἰδωλολατρικό σκοτάδι, ὥργανωσε ιεραποστολική ὁμάδα πού τὴν ἀποτελοῦσαν μοναχοί καὶ τὴν ἐφοδίασε μέχρημα πού μάζεψαν πλούσιες γυναικες. Γιά τὴν ἐνίσχυση τῆς ιεραποστολῆς αὐτῆς φρόντιζε ἀκόμη καὶ ὅταν ήταν ἐξόριστος στὴν Κουκουσό.

Φαίνεται ὅτι καὶ σέ ἄλλες χῶρες ἀπλωσε τὸ ιεραποστολικό του ἐνδιαφέρον ὁ ιερός Χρυσόστομος. Ἀπέστειλε ιεραπόστολους στὴν Ἀραβία, στὴ Γοτθία καὶ στὴν Περσία, ὅπου ὁ χριστιανισμός δέν εἶχε στρεές βάσεις.

Μοναχός Αύγουστίνος. Μιά μεγάλη ιεραποστολική προσπάθεια ὄργανωθηκε καὶ ἀπό τὴν Ἐκκλησία τῆς Δύσεως. Ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Μέγας ἀπέστειλε τὸ 597 μιά ιεραποστολή μὲν 40 μοναχούς στὴν Ἀγγλία. Ἐπικεφαλῆς ήταν ὁ μοναχός Αύγουστίνος, πού ἔγινε καὶ πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος Καντέρμπουρου.

Αύτοί ἔφεραν τό μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου στή χώρα τῶν Ἀγγλοσάξωνων.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μπορεῖ νά ύπαρχει ἡ Ἐκκλησία χωρίς νά διαδίδει το λόγο τοῦ Θεοῦ; Ἐξήγησε.
2. Οἱ ιεραπόστολοι πού ἀναφέρονται στὸ μάθημα συνέχισαν τό ἔργο τῶν Ἀποστόλων. Σήμερα ποιοί τό συνεχίζουν;
3. Τί διδάσκει τό παράδειγμα τοῦ Χρυσοστόμου; Ἡ ιεραποστολή ἔξαρτᾶται ἀπό τά ύλικά μέσα;
4. Σέ ποιές περιπτώσεις μπορεῖ ἡ ιεραποστολή νά δημιουργήσει κακές ἐντυπώσεις;

Ο περίκεντρος ναός τοῦ ἀγίου Γεωργίου στή Θεσσαλονίκη. Χτίστηκε ώς μαυώλειο ἀπό τό Γαλέριο τὸν 3ο αἰ. Ἀργότερα ἐπὶ Θεοδοσίου Α' (379-395) μετατράπηκε σε ἔκκλησια, πού ἀφιερώθηκε μὲ τῆ σειρά στή θεία Δύναμη, στούς ἀγίους Ἀσωμάτους, στόν ἄγιο Γεώργιο. Στόν τροῦλο καὶ στίς καμάρες τῶν κογχῶν σώζονται μερικά ἀπό τά ψηφιδωτά πού τόν στόλιζαν.

32. Ἡ τέχνη, ἡ ποίηση καὶ ἡ μουσική στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας

Ἀπό τίς κατακόμβες στήν Ἅγια Σοφία

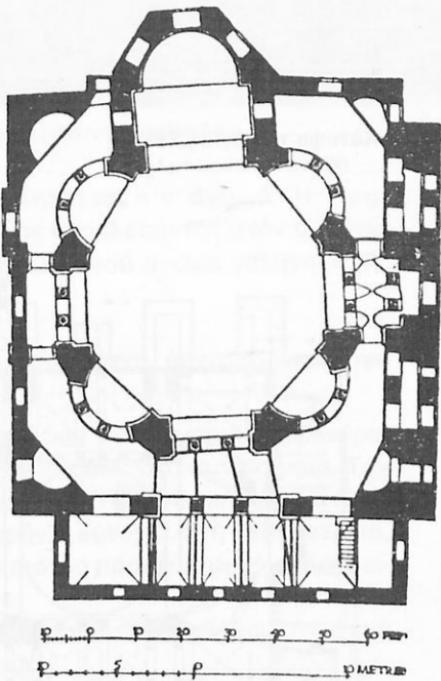
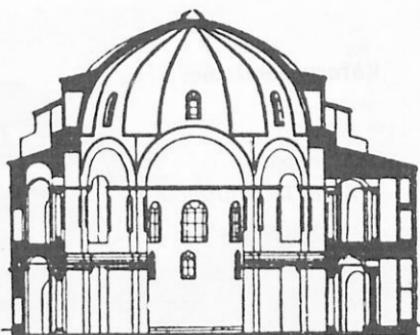
Στά δύσκολα χρόνια τῶν διωγμῶν οἱ κατακόμβες μέ τά παρεκκλήσια καὶ τίς κρύπτες τους χάριζαν στούς χριστιανούς, ὅπως εἰδαμε, κατανυκτικούς τόπους λατρείας. Ἀπό τόν 3ο αιώνα οἱ πιστοί ἔχτισαν αὐτοτελεῖς ναούς. "Ως τό 10ο αιώνα οἱ ναοί πού ύψωθηκαν, είχαν διάφορους ρυθμούς. Οἱ βασικοί ἦταν τρεῖς: ὁ ρυθμός τῆς βασιλικῆς, οἱ περίκεντροι ναοί καὶ ἡ βασιλική μέ τροῦλο.

Οι ναοί ρυθμού βασιλικής ήταν όρθογώνια ξυλόστεγα οικοδομήματα πού χωρίζονταν κατά μῆκος σέ τρία ή περισσότερα κλίτη (μέρη) μέ σειρές από κολόνες. Ξεχώριζαν τό "Άγιο Βῆμα, τό κύριο μέρος του ναοῦ καὶ ὁ νάρθηκας. Στό νάρθηκα καὶ στήν πρίν ἀπό αὐτὸν αὐλή – τό αἴθριο – ἔμεναν οἱ κατηχούμενοι καὶ οἱ μετανοοῦντες.

Οι περίκεντροι ναοί ήταν κυκλικά κτίσματα (ροτόντες), πού καλύπτονταν μέ ἓναν ἡμισφαιρικό θόλο.

Ἡ βασιλική μέ τροῦλο συνδυάζει τή βασιλική καὶ τόν περίκεντρο ναό. Στό μέσο τοῦ ναοῦ τύπου βασιλικῆς ύψωνεται ἔνας τροῦλος πού στηρίζεται σέ τέσσερις πεσσούς (τετράγωνες κολόνες). Ἡ Ἀγία Σοφία τῆς Κωνσταντινούπολεως, ἀφιερωμένη στή Σοφία τοῦ Θεοῦ δηλ. τό Χριστό, είναι αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ.

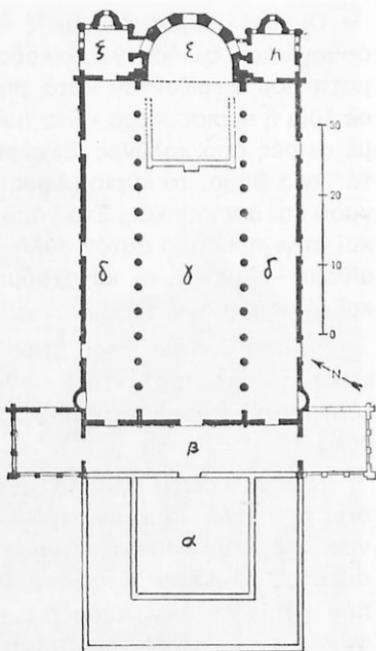
Ο ναός αύτός ἐντυπωσιάζει, προξενεῖ δέος, κινεῖ τό θαυμασμό. Ὁ τροῦλος αἰωρεῖται σέ ύψος 55 μ., ἔχει 40 παράθυρα, πού μέ τ' ἄλλα 60 τοῦ κτιρίου ἀφήνουν τό φῶς νά παιχνιδίζει πάνω στά ψηφιδωτά καὶ στίς πολύχρωμες μαρμάρινες ἐπιφάνειες, πού στολίζουν τό ἔσωτερικό τοῦ ναοῦ. Ὡραία παρατηρήθηκε γιά τήν Ἀγία Σοφία: «Ἡ δύναμη, πού τήν κατέχει, είναι γαλήνια, τεράστια ἀλλά ἥρεμη, καὶ ἀνασηκώνει τήν ὑλη στά φτερά της γιά νά τήν ἐξαυλώσει, χωρίς γι' αύτό ἡ ἀρμονία τοῦ γύρω κόσμου

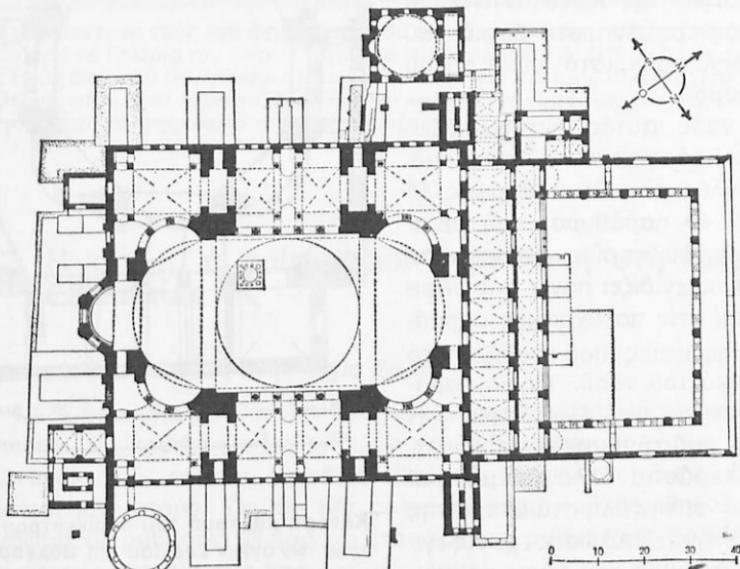
Κάτοψη καὶ τομή τοῦ περίκεντρου ναοῦ τῶν ἀγίων Σεργίου καὶ Βάκχου (Κωνσταντινούπολη).

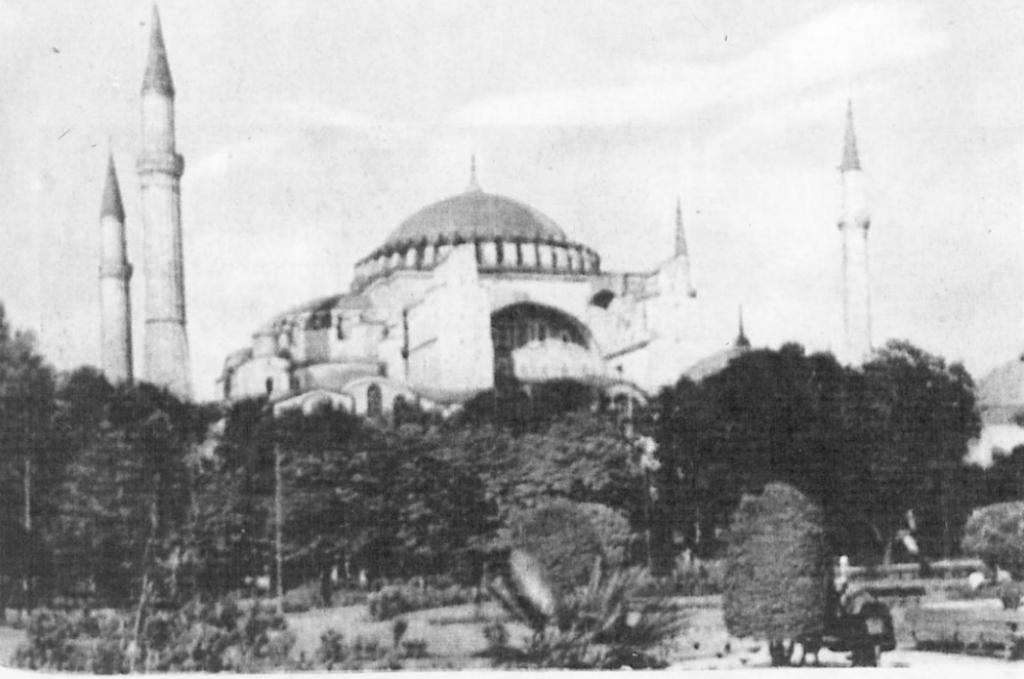
Κάτοψη βασιλικής:

- α. Αἴθριο
- β. Νάρθηκας
- γ. καί δ. Τά διαμερίσματα
κατά μῆκος (κλίτη).
- ε. ζ. η. "Άγιο Βῆμα.

**Κάτοψη τῆς ἀγίας Σοφίας
(Κωνσταντινούπολη).**

‘Ο ναός τῆς ἀγίας Σοφίας στήν Κωνσταντινούπολη.

νά ταράζεται, μηδέ ἡ ψυχή μας νά ἐκπλήσσεται ἢ ν' ἀγῶνιā. Ἡ Ἀγια-
Σοφιά γεννάει τό συναίσθημα πού ἔχουμε ἀναβλέποντας στὸν οὐράνιο
θόλο, ἢ προσβλέποντας τό ἀχανές τοῦ ὥκεανοῦ σ' ὥρα γαλήνης» (Π.
Μιχελῆς).

‘Η ἔκφραση τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν τέχνη, ἀρχιτεκτονική, ἀγι-
ογραφία

‘Η χριστιανική πίστη ἔχει πνευματικό καί ὑπερφυσικό χαρακτήρα.
Πλουτίζει τόν ἄνθρωπο ἐσωτερικά: στήν καρδιά, στό συναίσθημα. Τόν
θέλει εἰρηνικό, πράο καί ταπεινό, ὅπως ἦταν ὁ Θεάνθρωπος. Τοῦ ἀνοί-
γει τόν οὐρανό, γιά νά ποθήσει τήν οὐράνια εύτυχία. Στή θεία λατρεία,
ὅπου ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ ἐνώνονται, ὁ πιστός προγεύεται τόν παράδει-
σο.

‘Η Ἐκκλησία χρησιμοποίησε τήν τέχνη γιά νά βοηθήσει τήν ψυχή
μας νά φτερουγίσει στόν οὐράνιο κόσμο.

Στήν ἀρχιτεκτονική ἔχουμε τό χριστιανικό ναό πού ἔχει τό δικό του
σχέδιο, ὄρισμένη διάταξη, ξεχωριστή ὁμορφιά. ‘Ο τρούλος του συμβο-
λίζει τόν οὐρανό, τό δάπεδο τή γῆ καί ἡ ἀψίδα τοῦ Ἅγιου Βήματος τό
σύνδεσμο οὐρανοῦ καί γῆς. “Ετοι ὁ ναός γίνεται ἐπίγειος οὐρανός, τό-

Τό έσωτερικό τοῦ ναοῦ τῆς Γεννήσεως στή Βηθλεέμ.

πος ιερός, κατοικία τοῦ Θεοῦ.

Στό έσωτερικό τοῦ ναοῦ άπλώνονται οἱ βυζαντινές άγιογραφίες. Ἡ θέση τους δέν είναι τυχαία. Αἰσθητοποιοῦν τά γεγονότα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐκφράζουν τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρουσιάζουν μέ παραστατικό τρόπο τό δόγμα τῆς σωτηρίας. "Ετσι στόν τρούλο ζωγραφίζεται ὁ Παντοκράτορας καὶ στήν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ ἡ Παναγία, ἡ Πλατυτέρα (ἡ κλίμακα, ἀπό ὅπου κατέβηκε ὁ Χριστός στή γῆ).

Στίς ἄλλες ἐπιφάνειες ἔχουμε τίς ἔξαϋλωμένες μορφές τῶν ἀγγέλων, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἀγίων. Ὁ τρόπος πού σχεδιάζονται, ἡ στάση, ἡ ἐκφραση, οἱ χειρονομίες, τά ἐνδύματα, καθώς καὶ τό περιβάλλον, ὅπου ἐκτυλίγονται οἱ σκηνές, δέν είναι αὐθαίρετες ἐπινοήσεις τῶν ἀγιογράφων. Στηρίζονται στήν Ἀγία Γραφή, στά λειτουργικά βιβλία καὶ στή παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

'Ο πιστός μέ τή βοήθεια τῶν εἰκόνων ἐνισχύεται στήν προσευχή του καὶ ἔξακοντίζει τό νοητό βλέμμα τῆς καρδιᾶς του στά μυστήρια τῆς πίστεως, μετέχοντας στή μακαριότητα τῶν ἀγίων μορφῶν.

Έκκλησιαστικοί ύμνοι

Οι πρώτοι χριστιανοί, κατά τό παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, εἶχαν σέ μεγάλη χρήση τούς φαλμούς καὶ τούς ύμνους. Ἡ φαλμωδία ἦταν τό καλύτερο μέσο νά ἐκφράσουν τήν ἀγάπη τους πρός τό Θεό καὶ νά διακηρύξουν τήν πίστη τους. "Ἐτσι διαμορφώθηκε ἡ ἱερή ύμνογραφία.

Οι ύμνοι εἶναι ἐκκλησιαστικά ποιήματα. Ἀντίθετα μέ τά θρησκευτικά ποιήματα, πού ἐκφράζουν θρησκευτικά συναισθήματα ἐκείνου πού τά γράφει, οι ύμνοι ἐκφράζουν τήν πίστη τῶν χριστιανῶν.

Οι ύμνοι συνοψίζουν τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως καὶ τίς παρουσιάζουν μέ ιδιαίτερο τρόπο. Μέ τούς ύμνους δίδασκόμαστε τήν πίστη μας, γιατί οἱ ἱεροί ύμνογράφοι παίρνουν τά θέματά τους ἀπό τήν Ἁγία Γραφή καὶ τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας. Οι κυριότεροι σταθμοί τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου (Γέννηση, Πάθος, Ἀνάσταση), ἡ συμβολή τῆς Θεοτόκου στή σωτηρία μας, ἡ ἀθληση τῶν ἀγίων μαρτύρων καὶ ἡ ἄσκηση τῶν ὁσίων φάλλονται στήν ἐκκλησιαστική ύμνολογία.

Οι ύμνοι ἔχουν μεγάλη παιδαγωγική καὶ μορφωτική ἀξία.

"Ἐκφραση καὶ ἀνάπτυξη τῆς μουσικῆς

Τά τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχουν μιά ιδιαίτερη μελωδία. Ἡ μελωδία ὑπηρετεῖ καὶ αὐτή τό σκοπό τῆς θείας λατρείας: τήν κατάνυξη καὶ τήν ἀνύψωση τῶν καρδιῶν μας. Ἀπό τά παλιά τά χρόνια ἦταν ἀπλή, φωνητική καὶ ιεροπρεπής. Κύμβαλα καὶ μουσικά ὅργανα δέ χρησιμοποιήθηκαν στή θεία λατρεία ἐκτός ἀπό μερικές ἔξαιρέσεις. Ὁ Θεός στίς ἱερές ἀκολουθίες μιλεῖ στόν ἄνθρωπο καὶ αὐτός μέ τή φωνή του ἀποκρίνεται. Τοῦτο κάνουν γιά λογαριασμό τοῦ ἐκκλησιάσματος οἱ χοροί (ψάλτες). Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι ὁ λαός στεκόταν στό ναό βουβός. Ὑπέψαλλε καὶ συνόδευε τά φαλλόμενα. Σήμερα ἡ βυζαντινή μουσική, πλούσια σέ παράδοση, μᾶς μεταγγίζει μέ τίς νότες της τό ύψηλό νόημα τῶν ύμνων.

'Υμνογράφοι καὶ μελωδοί

Ἡ ἐκκλησιαστική ύμνογραφία πέρασε ἀπό τρεῖς περιόδους. Στήν πρώτη περίοδο (οἱ τέσσερις πρώτοι χριστιανικοί αἰῶνες) οἱ ύμνοι πού φάλλονται στήν ἐκκλησία εἶναι ποιητικά κείμενα ἀπό τήν Παλαιά καὶ τήν Καινή Διαθήκη, ὥπως εἶναι οἱ φαλμοί καὶ διάφορες ἄλλες προσευχές (ἐννέα ὡδές).

Ἡ δεύτερη περίοδος ἀρχίζει ἀπό τόν 5ο αἰώνα καὶ φτάνει σέ ἀκμήν.

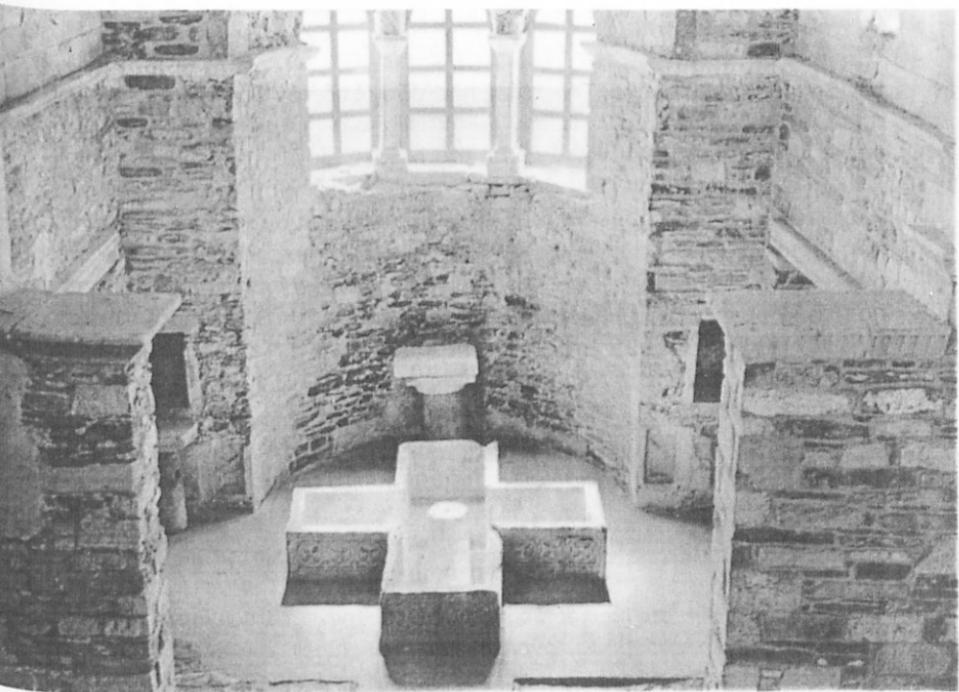
Παναγία ἡ Ἀχειροποίητος. Μέσα σ' ἔνα φόντο, πού είκονίζει τό βαθυγάλαζο ἔναστρο οὐρανό, οἱ ἀρχάγγελοι Γαβριήλ καὶ Μιχαὴλ, μέ τῇ βασιλικῇ τους ἀμφίεσται ὑποκλίνονται μπροστά στήν Παναγία. Ἐκείνη, οωστῇ βασιλίσσα τῶν οὐρανῶν, μὲ τά ὑψημένα σέ δέηση χέρια τῆς μεταφέρει τίς προσευχές τῶν ἀνθρώπων στὸ Θεό. «Δέσποινα, δέξου τίς δεήσεις τῶν δούλων σου καὶ λύτρωσέ μας ἀπό κάθε ἀνάγκη καὶ θλίψη» (Τοιχογραφία στὸν ἄγιο Νικόλαο τὸν Ὄρφανό τῆς Θεσσαλονίκης, 14ος αἰ.).

Απέναντι πάνω:

Τό βαπτιστήριο τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς στήν Πάρο (6ος αἰ.). Κολλημένο στή νότια πλευρά τοῦ ναοῦ είναι τρίκλιτη βασιλική μέ τρούλο. Μοναδικό στήν Ελλάδα, μᾶς μεταφέρει στούς πρώτους χριστιανικούς αἰώνες. Στήν είκόνα ἡ σταυρική κολυμβήθρα μέ τίς βαθμίδες καὶ τήν ιερή νησίδα.

Απέναντι κάτω:

Ἡ Καταπολιανή τῆς Πάρου. Ὁνομαστός ναός τῆς Παναγίας, ὅπου, ἐκτός ἀπό ἄλλα, σώζονται στό Ἅγιο Βῆμα τό κιβώριο πάνω ἀπό τήν Ἅγια Τράπεζα καὶ τό σύνθρονο στήν κόγχη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τόν 6ο καί τόν 7ο αιώνα. Τήν τρίτη περίοδο (άπό τόν 8ο αι. καί μετά ᾧς στήμερα) θά δοῦμε πιό κάτω σ' ἄλλο κεφάλαιο. Ὁ μεγαλύτερος ύμνωδός τῆς β' περιόδου είναι ὁ Ρωμανός ὁ Μελωδός.

Ο Ρωμανός καταγόταν ἀπό τή Συρία. Ἀφού ὑπηρέτησε ὡς διάκονος στή Βηρυττό, ἥρθε ἐπειτα στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔγινε ἐφημέριος. Ἐδῶ – σύμφωνα μέ μιά παράδοση – ἔλαβε ἀπό τήν Θεοτόκο τό χάρισμα νά γράφει ύμνους. Ὁ Ρωμανός ἔγραψε καί μελοποίησε τούς ύμνους πού λέγονται κοντάκια (κοντός = βραχύς, σύντομος· διηγοῦνται τήν ύπόθεση τῆς γιορτῆς σύντομα). Χίλια τέτοια κοντάκια ἀποδίδονται στό Ρωμανό. Δίκαια ὄνομάστηκε Πίνδαρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως.

Στούς ύμνογράφους τῶν δυό πρώτων περιόδων ἀνήκουν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων κ.ἄ. Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας.

Χαρακτηριστικοί ύμνοι

1. «Ἐν τῷ Ναῷ ἐστῶτες τῆς δόξης σου, ἐν οὐρανῷ ἐστάναι νομίζομεν, Θεοτόκε, πύλη ἐπουράνιε, ἄνοιξον ἡμῖν τὴν θύραν τοῦ ἐλέους σου» (ἀπολυτικό τοῦ "Ὀρθρου").
2. «Ο Μονογενῆς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀθάνατος ὑπάρχων, καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμέτεραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἀγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας, σταυρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτῳ πατήσας, εἰς ὃν τῆς Ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, σώσον ἡμᾶς» (ὕμνος τῆς θείας λειτουργίας).
3. «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκούσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύνομεν» (μεγαλυνάριο τῆς Θεοτόκου).
4. «Φῶς ἰλαρὸν ἀγίας δόξης, ἀθανάτου Πατρός, οὐρανίου, ἀγίου, μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ιδόντες φῶς ἐσπερινόν, ύμνοῦμεν Πατέρα, Υἱόν, καὶ ἀγίον Πνεύμα, Θεόν. Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς, ύμνεισθαι φωναῖς αἰσίαις, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδούς· Διὸ ὁ κόσμος σὲ δοξάζει» (ὕμνος τοῦ Ἐσπερινοῦ).

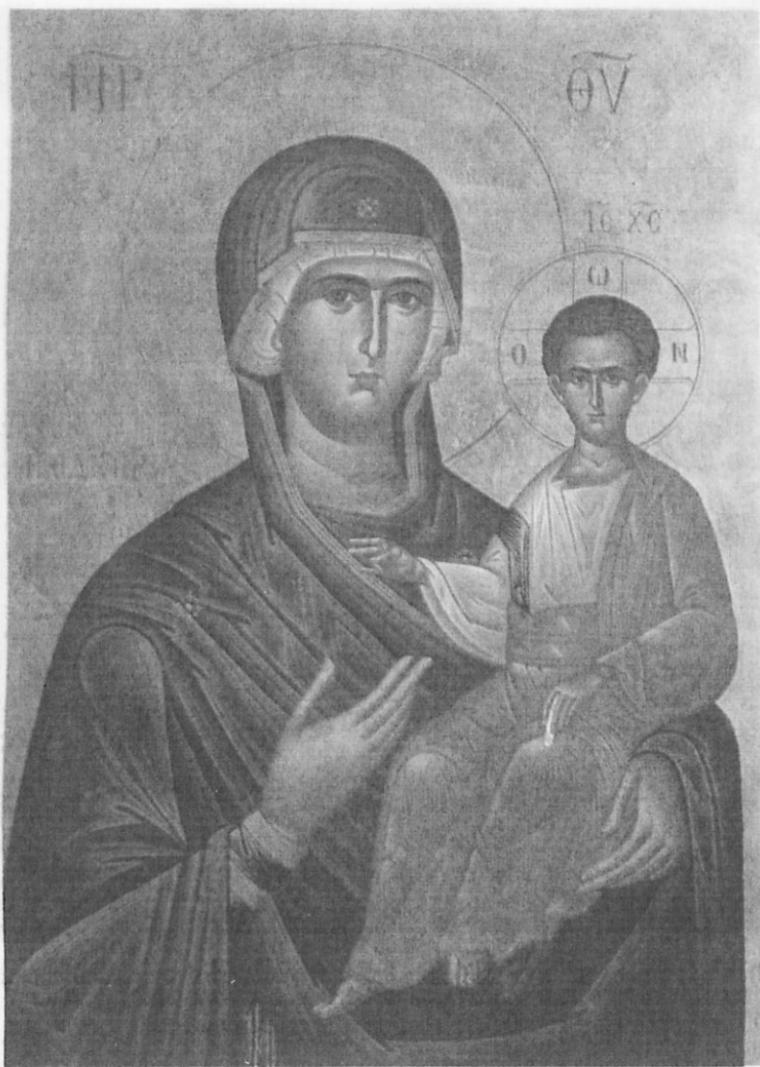
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Είπαν ὅτι ἡ εἰκόνα είναι «Εὐαγγέλιο ὄπτικό». Είναι δικαιολογημένος ὁ χαρτηρισμός; Ἐξήγησε.

‘Ο Παντοκράτορας με τήν τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας στό ούρανο θυσιαστήριο. Ο Ἐλέήμονας Χριστός, αύστηρός καὶ πράος, ἀγκαλιάζει καὶ ἐπιβλέπει τὴ γῆ, πού τόσο στοργικά φροντίζει καὶ κυβερνᾷ μὲ τὴν Πρόνοιά Του (Τοιχογραφία στή μονή ἀγίου Νικολάου Ἀναπαυσᾶ Μετεώρων, Ιός αἰ.).

2. Στό ναό «ό ἄνθρωπος γίνεται πραγματικά ἐπισκέπτης τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν οὐρανῶν». Γιατί;
3. Πῶς οἱ ὑμνοι συνοψίζουν τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως; (Σημείωσε μερικές ἀπό αὐτές διαβάζοντας τοὺς ὑμνους τοῦ μαθήματός σου).
4. Περίγραψε ἔξωτερικά καὶ ἐσωτερικά τό ναό τῆς ἐνορίας σου.

Θεοτόκος ή Ὄδηγήτρια. Ἡ ἀρχική εἰκόνα τοῦ τύπου αὐτοῦ, ζωγραφισμένη ἀπό τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ, τοποθετήθηκε στή μονή τῶν Ὄδηγάν (Κωνσταντίνούπολη). Στήν εἰκόνα αὐτή ὄφειλεται καὶ τό ὄνομα «Ὄδηγήτρια». Τό χέρι τῆς Παναγίας δείχνει στούς ἀνθρώπους τὸν Υἱό της, πού τούς εὔλογεῖ μέ τό δεξιό του χέρι (Ν. Λέπουρα).

33. Τό ζήτημα τῶν εἰκόνων

Ἡ εἰκόνα στή λατρείᾳ

Μποροῦμε νά φανταστοῦμε ἔναν ὄρθόδοξο ναό χωρίς εἰκόνες; Θά ἡταν ἔνας ναός χωρίς ζεστασιά καὶ ιερή ἀτμόσφαιρα. Ἀντί νά μαζέψει τούς πιστούς, θά τους ἀπωθούσε. Εἶναι καὶ αὐτό ἔνα μικρό δεῖγμα ὅτι οἱ ἄγιες εἰκόνες ἔχουν σχέση μὲ τή θεία λατρεία.

Ἡ ὄρθόδοξη λειτουργία εἶναι μιά εὕστοχη ἀναπαράσταση τῆς ἀπολυτρωτικῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Σέ κάθε θεία λειτουργία ξαναγυρίζουμε πίσω στό τραπέζι τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ καθόμαστε δίπλα στούς Ἀποστόλους. Δέν εἴμαστε μόνο ἐμεῖς. Μαζὶ μας εἶναι ἡ Ἅγια Τριάδα, οἱ ἄγγελοι, ἡ Παναγία, οἱ ἄγιοι, γιατί καὶ αὐτοὶ συμμετέχουν στό μυστήριο πού τελεῖται. Ἔτσι, ὅπως λέει ἔνα ἀπολυτίκιο, «ἐνῷ στεκόμαστε στό ναό, νομίζουμε ὅτι εἴμαστε στόν οὐρανό».

Τούς ἀδερφούς μας πού εἶναι στόν οὐρανό, ἀγγέλους, Ἀποστόλους, μάρτυρες, ἀγίους παρουσιάζουν οἱ ἄγιες εἰκόνες. Ἀνάμεσα σ' αὐτές δεσπόζουν οἱ παραστάσεις τοῦ Παντοκράτορα καὶ τῆς Πλατυτέρας. Ὁταν πηγαίνουμε στήν ἐκκλησία, ὁ οὐράνιος αὐτός κόσμος μᾶς περιμένει γιά νά τελέσουμε ὅλοι μαζὶ τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Στόν "Ορθρο ὁ ἱερέας θυμιατίζοντάς μας χαιρετᾷ καὶ καλωσορίζει ὅλους τούς καλεσμένους στό μυστικό δεῖπνο. Θυμιατίζει ἐπίσης καὶ χαιρετᾷ τίς εἰκόνες τῶν ἀγίων, γιατί καὶ αὐτοὶ θά λάβουν μέρος στήν πνευματική χαρά τῆς λειτουργίας.

Μεταρρυθμιστικές ἀρνητικές τάσεις καὶ ἀνταγωνισμοί

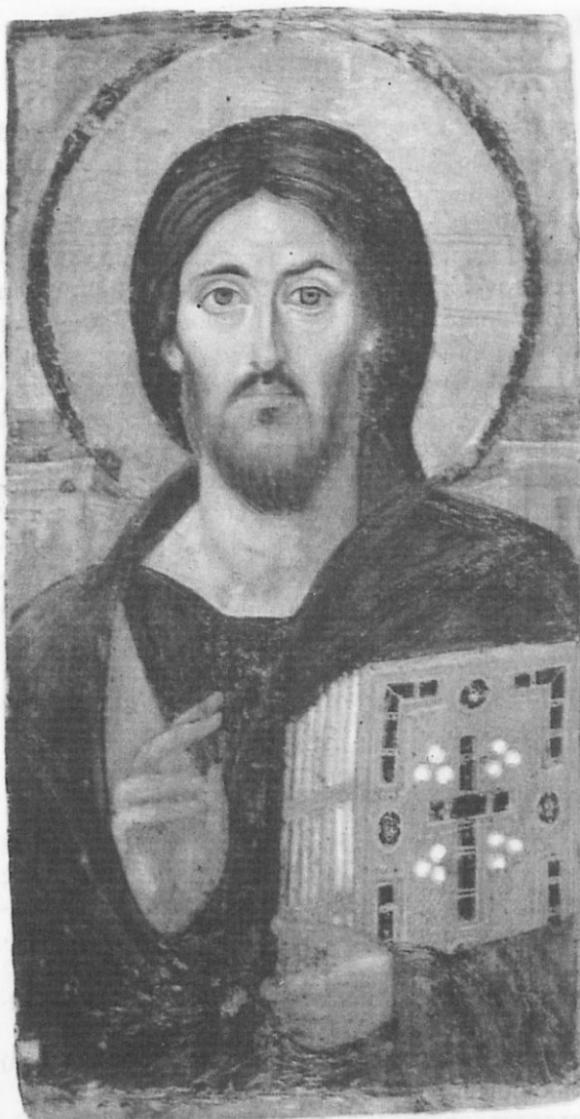
"Οταν στό Βυζάντιο βασίλευε ὁ Λέοντας Γ' ὁ "Ισαυρος (717-741), ἡ θέση καὶ ἡ σημασία πού ἔχουν οἱ εἰκόνες στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας ἀμφισβητήθηκαν. Ἡ πολεμική εἶχε ἀρχίσει νωρίτερα, ἀλλά τόν 7ο αἰώνα κορυφώθηκε. Ἡ πολεμική αὐτή εἶναι γνωστή μέ τό ὄνομα εἰκονομαχία.

Ἡ στάση τοῦ Λέοντα Γ' καὶ τῶν διαδόχων του ἐξηγήθηκε παλαιότερα μέ τούς ἔξης λόγους:

1) Οι χριστιανοί ἔκαναν ὑπερβολές στήν τιμή τῶν εἰκόνων, πού καταντοῦσαν στή δεισιδαιμονία.

2) Οι "Ισαυροί ἐπηρεάστηκαν ἀπό τούς Ιουδαίους καὶ τούς "Αραβεῖς, πού δέν ἔχουν εἰκόνες στή λατρείᾳ τους.

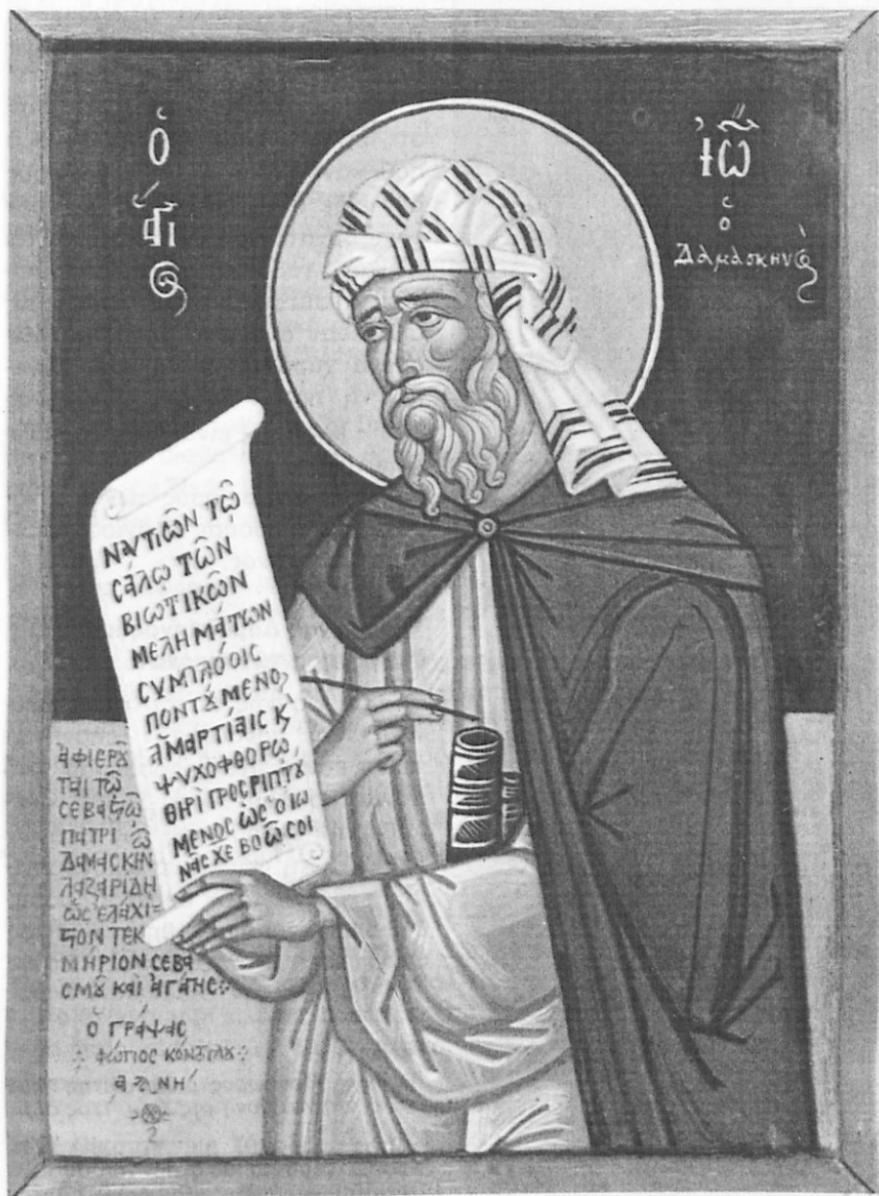
3) Ἡ πολιτική ἔξουσία θέλησε μέ τήν εἰκονομαχία νά χτυπήσει τήν Ἐκκλησία καὶ νά περιορίσει τή διοικητική της αὐτοτέλεια καὶ τήν οἰκονομική δύναμή της.

**Χριστός
Παντοκράτορας**

(Κηρόχυτη εικόνα στή
μονή Άγιας Αικατερί-
νης Σινά, δος αι.).

Ἡ εικονομαχία κράτησε περισσότερα ἀπό ἑκατό χρόνια. Πολλούς
ἀπό τούς ἀντιπάλους της ἔριξε στή φυλακή, ἐξόρισε, τούς ἔκαμε μάρ-
τυρες καὶ ὁμολογητές. Προξένησε πολλά δεινά στό κράτος καὶ στήν
Ἐκκλησίᾳ. Ἡ βαθύτερη αἰτία τοῦ σάλου της δέν ἦταν οἱ λόγοι πού

Ο ἄγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (Φ. Κόντογλου).

άναφερθηκαν, ἀλλά ἡ λαθεμένη ἀντίληψη γιά τό Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ εἰκονομάχοι ισχυρίζονταν ὅτι, ἐφόσον ὁ Θεός εἶναι πνεῦμα πού κανεὶς ἀπό τούς ἀνθρώπους δέν εἶδε οὕτε μπορεῖ νά δεῖ, δέν εἶναι δυνατό νά ζωγραφιστεῖ. "Ἐτοι ή εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ δέν παρουσιάζει γι' αὐτούς τόν Υἱό τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔναν ἄνθρωπο μέ τά συνηθισμένα χαρακτηριστικά του. Συνεπῶς ή προσκύνηση τῆς εἰκόνας Του – ἔλεγαν – εἶναι καθαρή εἰδωλολατρία.

Τούς ισχυρισμούς τῶν εἰκονομάχων ἀντέκρουσε ὁ ἄγιος Ἰωάννης Δαμασκηνός.

'Ο Ἰωάννης Δαμασκηνός καί ἡ ἐπικράτηση τῶν εἰκόνων

'Ο Ἰωάννης Δαμασκηνός (680-749) πού μόναζε τήν ἐποχή ἐκείνη κοντά στά Ἱεροσόλυμα, στό μοναστήρι τοῦ Ἅγιου Σάββα, ἀνέλαβε τήν ὑπεράσπιση τῶν εἰκόνων στήν πρώτη φάση τῆς εἰκονομαχίας, 726-787· (στή δεύτερη φάση, 813-843, τόν διαδέχθηκε ὁ ἄγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης). Στούς τρεῖς λόγους του «Περί εἰκόνων» βρί-

Πάνω:

'Ο ἄγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (*Mωσαϊκό στή νέα μονή τῆς Χίου, 11ος αι.*).

Κάτω:

Κεφάλι γέροντα ἀσκητῆ. 'Απόσπασμα τοιχογραφίας, πού ἦταν στήν Τράπεζα τῆς μονῆς Φιλοθέου τοῦ Ἅγιου=Ορους, ('Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, 16ος αι.).

σκουμε τήν άτρανταχτη έπιχειρηματολογία του.

Ο αόρατος και ἀσώματος Θεός – λέει ὁ Δαμασκηνός – δέν ἀπεικονίζεται. Ο Χριστός ὅμως ἔγινε ἄνθρωπος, σαρκώθηκε, συναναστράφηκε μέ τούς ἄνθρωπους. Μποροῦμε λοιπόν νά Τόν ζωγραφίσουμε. Στίς εἰκόνες τοῦ Κυρίου δέ διαχωρίζονται οἱ δυό φύσεις Του, ἡ θεία καὶ ἡ ἄνθρωπινη, ὥπως ισχυρίζονταν οἱ εἰκονομάχοι. Εἶναι καὶ οἱ δυό ἐνωμένες στό θεῖο Του Πρόσωπο, ὥπως δογμάτισε ἡ Δ' Οἰκουμενική Σύνοδος. "Αν δέν ἀπεικονίσουμε τόν Κύριο, ἀρνιόμαστε τήν ἄνθρωπινη φύση Του, τήν παρουσία Του στή γῆ. "Ετσι γινόμαστε μονοφυσίτες ἢ δοκητές. (Οι δοκητές παραδέχονταν ὅτι ὁ Χριστός εἶχε στή γῆ φαινομενικό καὶ ὥχι πραγματικό σῶμα).

Οι πιστοί πρέπει νά βλέπουν τήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ γιά νά θυμοῦνται τίς εὐεργεσίες Του καὶ νά ἀναθερμαίνεται ἔτσι ἡ πίστη καὶ ἡ ἀγάπη τους σ' Αὔτόν. Μέ τήν προσκύνηση «ἡ τῆς εἰκόνος τιμή πρός τό πρωτότυπον διαβαίνει». Ἐδῶ βρίσκεται ἡ διαφορά τῆς εἰκόνας ἀπό τά εἴδωλα. Στήν εἰκόνα τό πρωτότυπο, δηλ. τό πρόσωπο πού εἰκονίζεται, εἶναι ύπαρκτό, ἐνῶ στό εἴδωλο εἶναι ἀνύπαρκτο.

Η εἰκόνα ἔκφραση τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου καὶ καταξίωση τῆς κτίσεως

"Ολες οι ἄγιες εἰκόνες ἔχουν σχέση μέ τή σάρκωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. "Ετσι στό πρόσωπο τῆς Παναγίας βλέπουμε τή Μητέρα τοῦ Κυρίου, πού δέ γέννησε τόν ἄνθρωπο Χριστό, ἀλλά τό σαρκωμένο Θεό. Οι ἄγιοι εἶναι ὁ στρατός τοῦ Κυρίου, οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ, οἱ μιμητές τοῦ Χριστοῦ, πού στή ζωή τους ἀκολούθησαν τά ἀχνάρια Του. Ο Χριστός ἔγινε ἄνθρωπος γιά νά γίνουμε ἐμεῖς μέ τή χάρη Του θεοί. Τή θέωση τοῦ ἄνθρωπου, πού εἶναι ὁ σκοπός τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ, πέτυχε ἡ Θεοτόκος, πρώτη ἀπό ὅλους, καὶ οἱ ἄγιοι τῆς Ἐκκλησίας.

"Ετσι καταξίωνεται, παίρνει δηλ. ἀξία, ἡ ὕλη καὶ ὄλόκληρη ἡ κτίση. "Οπως τά ύλικά σώματα τῶν ἀγίων ἀλλοιώθηκαν καὶ μεταμορφώθηκαν (αὐτά δείχνουν οἱ εἰκόνες τους) ἔτσι θά γίνει καὶ μέ τήν κτίση στή δεύτερη παρουσία τοῦ Κυρίου. Θά ἀνακαινιστεῖ καὶ θά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τή φθορά.

Η Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος

Τή διδασκαλία τοῦ Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ υιοθέτησε ἡ Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος (787), πού συγκάλεσες ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία. Η Σύνοδος ἀκύρωσε τήν εἰκονομαχική Σύνοδο τοῦ 754 καὶ ξεχώρισε τήν

Ο ἄγιος Δημήτριος. Παρ' ὅλῃ τῇ στρατιωτικῇ του πανοπλίᾳ, ἡ μορφὴ τοῦ ἀγίου είναι ἀνάλαφρη, ἔξαιρωμένη. Η στάση του δείχνει ἀρχοντιά καὶ εὐγένεια. Μιά ψυχική δράση κρύβουν τά ἐκστατικά μάτια του καὶ τὸ κλεισμένο στόμα. "Ἐνας ἄγιος μέρωμαλέα ψυχή καὶ τρυφερή καρδία (Κ. Ξυνόπουλου).

ἀπόσπιασμα ἀπό τό »Συνοδικό τῆς Ὁρθοδοξίας«, ὅπου διατρανώνεται ἡ ὄρθοδοξη πίστη καὶ ψάλλεται τό τροπάριο «Τίν ἄχραντον εἰκόνα σου προσκυνοῦμεν, Ἀγαθέ,...», πού ἀναφέρεται στή σωτήρια σάρκωση καὶ σταύρωση τοῦ Κυρίου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί οι εικόνες είναι ἀπαραίτητες στή θεία λατρεία;
2. Ποιά είναι ἡ διαφορά εἰκόνας καὶ ειδώλου;
3. «Οι εικόνες είναι τά βιβλία τῶν ἀγραμμάτων». Τί σημαίνει ἡ φράση αὐτή τοῦ ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ;
4. Γιατί ἡ ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων γιορτάζεται ως νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας;

«ἀληθινή λατρεία» πού ἀνήκει ἀποκλειστικά στό Θεό ἀπό τήν «τιμητική προσκύνηση» πού ταιριάζει στούς ἀγίους. Τόνισε ὅτι ἡ προσκύνηση αὐτή γίνεται στό πρόσωπο πού εἰκονίζεται καὶ ὑπογράμμισε τήν ἀξία τῶν εἰκόνων. Τοποθέτησε ἀκόμη τίς ἄγιες εικόνες στό ἴδιο ἐπίπεδο μέ τό ἄγιο Εὐαγγέλιο καὶ τόν Τίμιο Σταυρό.

Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας

Είκοσιπέντε χρόνια μετά τήν Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο, τό 813, ἡ εἰκονομαχία μέ αὐτοκράτορα τόν Λέοντα Ε' τόν Ἀρμένιο ξαναχτύπησε τήν ὄρθοδοξη πίστη. Είναι ἡ δεύτερη φάση της. Οι ὄρθοδοξοι βρέθηκαν καὶ πάλι στίς ἐπάλξεις τους. Ἡ νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας ἥρθε τό 843. Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα μέ τή Σύνοδο πού συγκάλεσε στήν Κωνσταντινούπολη, ἀναστήλωσε ὄριστικά τίς ἄγιες εικόνες. Τό γεγονός αὐτό γιορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας τήν Α' Κυριακή τῶν Νηστειῶν (Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας).

Τήν ἡμέρα αὐτή γίνεται λιτάνευση τῶν εἰκόνων, διαβάζεται

Η αναστήλωση τῶν σεπτῶν καὶ ἀγίων εἰκόνων. Ο ἀγιογράφος τοποθετώντας στὴν παράσταση τίς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου θέλει νά τονίσει τὴν σχέση πού ἔχει ἡ σάρκωση τοῦ Κυρίου μέ τὴν προσκύνηση τῶν ἀγίων εἰκόνων (Τοιχογραφία στή μονή Μεγίστης Λαύρας Ἀγίου Ὄρους, 16ος αι.).

1. Τό πάθος τοῦ φθόνου:

«... Ὁ φθόνος εἶναι λύπη γιά τήν εύτυχία τοῦ πλησίον. Γι' αὐτό ἀπό τό φθονερό ποτέ δέ λείπουν οἱ ἀθυμίες, ποτέ οἱ κακοκεφιές. Ἐκαμε πολλά γεννήματα τό χωράφι τοῦ πλησίον; Ἐχει ἐπάρκεια τό σπίτι ἀπό ὅλα τά ἀγαθά τῆς ζωῆς; Πάντοτε εἶναι χαρούμενος ὁ ἄνθρωπος; Ὄλα αὐτά εἶναι τροφή γιά τήν ἀρρώστια καὶ πρόσθετος πόνος γιά τό φθονερό. Όποτε σέ τίποτε νά μή διαφέρει ἀπό τό γυμνό ἄνθρωπο πού ἀπό ὅλους πληγώνεται. Εἶναι κάποιος γενναῖος; Ἐχει καλή ύγεια; Αὐτά πληγώνουν τό φθονερό. Εἶναι ἄλλος πιό ὅμορφος; Τοῦτο εἶναι ἄλλη πληγή γιά τό φθονερό. Ὑπερέχει κάποιος στά προτερήματα τῆς ψυχῆς ἀπό τούς πολλούς; Εἶναι περιβλεπτος καὶ ζηλεύεται γιά τή σύνεση καὶ τή δύναμη τοῦ λόγου; Εἶναι ἄλλος πλούσιος καὶ κάνει μεγάλες δωρεές καὶ σχετίζεται μέ τούς φτωχούς καὶ τόν ἐπαινοῦν πολύ ἐκεῖνοι πού δέχονται τίς εὔεργεσίες; Ὄλα αὐτά εἶναι πληγές καὶ τραύματα πού τόν χτυποῦν καταμεσῆς σπήν καρδιά. Καὶ ἡ δυσκολία τῆς ἀρρώστιας εἶναι ὅτι δέν μπορεῖ οὕτε κάν νά τήν ὄνομάσει. Ἄλλ' ὅμως σκύβει καὶ εἶναι κατοσυφιασμένος, τά 'χει' χαμένα, κλαίει μεγαλόφωνα καὶ ἀπό τό κακό εἶναι χαμένος. Ὄπαν μάλιστα τόν ρωτοῦν γιά τό πάθος, ντρέπεται νά ὅμολογήσει τή συμφορά· ὅτι εἶμαι φθονερός καὶ πικρός καὶ μέ συντρίβουν τά καλά τοῦ φίλου, κλαίω γιά τή χαρά τοῦ ἀδερφοῦ καὶ δέν ύποφέρω νά βλέπω τά ξένα καλά, ἄλλα θεωρῶ συμφορά τήν εύτυχία τοῦ πλησίον μου. Πραγματικά αὐτά θά μποροῦσε νά πει, ἔάν θά ἥθελε νά ὅμολογήσει τήν ἀλήθεια. Ἐπειδή τίποτε ἀπό αὐτά δέ θέλει νά ἔχομολογθεῖ, κρατᾶ κατάβαθα τήν ἀρρώστια, πού τοῦ σιγολεύωνται καὶ κατατρώει τά σπλάχνα.

Λοιπόν οὕτε γιατρό καλεῖ γιά τήν ἀρρώστια οὕτε μπορεῖ νά βρει κάποιο φάρμακο γιά νά ἀπομακρύνει τό πάθος...».

(Μ. Βασιλείου, Περί φθόνου 1 – Μετάφραση Ι.Κ.)

2. Ὁ διάλογος Μ. Βασιλείου καὶ Μοδέστου:

«... Πῶς θά μποροῦσα καλύτερα νά πειργράψω ἡ τήν αὐθάδεια τοῦ ὑπάρχου ἢ τή συνετή τόλμη τοῦ Βασιλείου σέ κείνον; ('Ο ὑπαρχος) τόν προσφώνησε μέ τό ὄνομά του, γιατί δέν καταδεχόταν κάν νά τόν ὄνομάσει ἐπίσκοπο καὶ τοῦ εἴπε:

– Πῶς συμβαίνει καὶ τολμᾶς νά ἀντιστέκεσαι στόν ισχυρό αὐτοκράτορα καὶ μόνος ἀπό ὅλους τούς ἄλλους νά αὐθαδιάζεις;

– Γιά ποιό πράγμα μοῦ λές, ρωτᾶ ὁ γενναῖος, καὶ ποιά εἶναι ἡ ἀφροσύνη μου, γιατί ἀκόμη δέν μπορῶ νά καταλάβω.

– Μένο ἐσύ δέν ἀκολουθεῖς τήν πίστη τοῦ αὐτοκράτορα, ἀπαντᾶ ὁ ὑπαρχος, ἐνῶ οἱ ἄλλοι γενικά ὑποχώρησαν καὶ δήλωσαν ύποταγή.

– (Δέν ύποχωρῶ) καὶ δέν παραδέχομαι αὐτήν τήν πίστη, εἶπε ὁ Βασίλειος, γιατί ὁ δικός μου βασιλιάς δέν τό ἐπιδοκιμάζει. Οὕτε ἀνέχομαι νά προσκυνῶ κάτι, ποὺ θεωρεῖται κτίσμα, ἐνῶ καὶ ἐγώ εἶμαι κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχω ὄνομαστεῖ Θεός κατά χάρη.

– Τί νομίζεις λοιπόν ότι είμαστε έμεις; ρωτά ό υπαρχος.

– Αληθινά είστε τίποτε (ἀπαντᾶ ὁ Βασίλειος) έσεις, πού διατάζετε αύτά.

– Τί, λοιπόν, δέ θεωρεῖς τιμητικό νά άνήκεις στήν παράταξή μας και νά μάς έχεις φίλους σου και κοινωνούς στήν πίστη;

– Είστε βέβαια υπαρχοι, ἀπαντᾶ ὁ Βασίλειος, και μάλιστα δοξασμένοι, δέ θά τό ἀρνηθῶ, δχι ὅμως ἀνώτεροι ἀπό τό Θεό. Καὶ τό νά σᾶς ἔχω φίλους ἀποτελεῖ τιμῇ γιά μένα, γιατί δχι; Πλάσματα τοῦ Θεοῦ είστε καὶ ἔσεις, ἀλλ’ ὅπως ἀκριβῶς ἔχουμε φίλους και κείνους, πού είναι κάτω ἀπό τήν ἔξουσία μας. Γιατί τό χριστι- ανό δέν τόν κάνει τό ἀξίωμα ἀλλά ἡ πίστη.

Σ’ αύτό τό σημεῖο ό υπαρχος ἀναστατώθηκε και ἄναψε περιοστότερο ἀπό θυμό, πήδησε ἀπό τό κάθισμά του και χρησιμοποίησε σκληρότερα ἀκόμη λόγια ἐναντίον του.

– Τί λοιπόν, λέει, δέ φοβᾶσαι τή δύναμή μου;

– Γιατί νά φοβηθῶ; Τί θά συμβεῖ; Ποιό πράγμα μήν πάθω;

– Τί θά πάθεις; Ἔνα ἀπό τά πολλά πού βρίσκονται στήν ἔξουσία μου.

– Ποιά είναι αύτά; Ἅς τά ἀκούσουμε λοιπόν.

– Δήμευση, ἔξορία, βασανισμοί, θάνατος.

– Ἀλλο τίποτε ἀπείλησέ με, παραπήρησε ό Βασίλειος. Γιατί ἀπό ὅσα εἶπες, τίποτε δέ μέ φοβίζει.

Τότε ό Μόδεστος ρώτησε:

– Πῶς μπορεῖ νά συμβεῖ αύτό;

– Γιατί, ἀπάντησε ό Βασίλειος, δέν κινδυνεύει ἀπό τή δήμευση αύτός πού τίποτε δέν ἔχει, ἐκτός και ἀν χρειαστεῖ νά μοῦ ἀφαιρέσεις τά τριμένα μου κουρρέλια και τά λίγα βιβλία, πού ἀποτελοῦν ὅλη τήν περιουσία μου. Ἡ ἔξορία δέ θά κάμει κακό σέ μένα, πού δέν ἀνήκω ἀποκλειστικά σέ ὄρισμένο τόπο και πού δέν ἔχω δική μου και αὐτή ἀκόμη τή γῆ, πού τή στιγμή αὐτή πατῶ, ἀλλά πού ἔχω δική μου κάθε γῆ, ὅπου πρόκειται νά ἔξοριστ. Γιά νά ὁμολογήσω καλύτερα, γνωρίζω ὅτι ὅλη ἡ γῆ ἀνήκει στό Θεό, πού μᾶς ἔχει ἐδῶ πάροικους και φιλοξενούμενους. Οἱ βασανισμοί ποιά σημασία ἔχουν, ὅταν δέν ὑπάρχει σῶμα; Ἐκτός και ἀν ἐννο- εῖς τό πρώτο χτύπημα. Γιατί ἐσύ αύτό μόνο μπορεῖς νά δώσεις. Ὁ θάνατος ἀπο- τελεῖ εὔεργεσία. Γιατί γρηγορότερα θά μέ στείλει στό Θεό πού γιά χάρη Του ζῶ και ἀγνωνίζομαι και πολλές φορές ἔχω πεθάνει και ἀπό πολύ χρόνο βιάζομαι νά μετατεθῶ κοντά Του.

‘Από αύτούς τούς λόγους αἰσθάνθηκε κατάπληξη ό υπαρχος και εἶπε: Κανέ- νας ώς σήμερα δέ μίλησε μέ αύτό τόν τρόπο σέ μένα τό Μόδεστο (πρόσθεσε και τό ὄνομα του) και μέ τόση μεγάλη παρρησία. Καὶ ό Βασίλειος τοῦ ἀπάντησε: «Γιατί δέ συνάντησες ποτέ ἐπίσκοπο».

(Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἐπιτάφιος εις τόν Μ. Βασίλειον 48 – Μετάφραση Ι.Κ.)

3. Η νοσταλγία τῆς εἰρήνης:

«Εἰρήνη ἀγαπημένη, ὄνομα και πράγμα γλυκό πού ἔχω δώσει στό λαό και αύτός μού τό ἔχει ἀνταποδώσει. Δέν ξέρω ἐάν ἡ φωνή μας είναι γνήσια και ἀνταποκρίνεται στό Πνεῦμα και δέν πρόκειται γιά δημόσιες συνθῆκες πού ἀθε-

τοῦνται παρ' ὅλο πού ὁ Θεός ἔχει κληθεὶ ὡς μάρτυρας, ὥστε ἡ καταδίκη μας γιὰ τὴν παράβασή της νά είναι μεγαλύτερη.

Εἰρήνη ἀγαπημένη, ἡ διαρκῆς φροντίδα καὶ τὸ καύχημά μου πού ὅπως λέγουν ἀνήκει στό Θεό καὶ ὁ Θεός σ' αὐτή καὶ ἡ ὄποια είναι Θεός, ὁ Ἰδιος ὁ Θεός... Εἰρήνη ἀγαπημένη, τὸ ἀγαθό πού ὅλοι ἐπαινοῦν, λίγοι ὅμως τὸ φυλāνε, πού μᾶς ἔχεις ἐγκαταλείψει καὶ πόσος χρόνος ἔχει περάσει ἀπό τότε; Πότε θά μᾶς ξανάρθεις. Γιατί πάρα πολύ σέ ποθῶ καὶ σέ ἀγαπῶ περισσότερο ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους».

(Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος ΚΒ' Ειρηνικός Β' – Μετάφραση Ι.Κ.)

4. Ἡ ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων:

α. «Πάντοτε βέβαια, μά τώρα πιό πολύ ταιριάζει νά πούμε· Μα τα ιό της ματαιοτήτων, τά πάντα ματαιοτης. Ποῦ είναι τώρα ἡ λαμπρή στολή τῆς ὑπατείας; καὶ ποῦ οἱ χαρωπές φωτοχυσίες; καὶ ποῦ τά χειροκροτήματα, καὶ οἱ συνοδεῖς, καὶ τά ξεφαντώματα καὶ οἱ τελετές; Ποῦ είναι τά στεφάνια καὶ τά λάβαρα; ποῦ είναι ὁ θόρυβος τῆς πόλεως καὶ οἱ ζητωκραυγές στά ιπποδρόμια καὶ οἱ κολακείες τῶν θεατῶν; Όλα ἔκεινα χάθηκαν. Φύσης ξαφνικά ἀγέρας, ἔριξε χάμω τά φύλλα καὶ μᾶς παρουσίασε τό δέντρο γυμνό, νά τινάζεται πά από τή ρίζα του. Μέ τόση δύναμη φύσης ὁ ἀγέρας πού ἀπειλεῖ νά ξεριζώσει τό δέντρο καὶ νά τό διαλύσει ὀλότελα. Ποῦ είναι τώρα οἱ φεύγοντες φίλοι; ποῦ είναι τά συμπόσια καὶ τά δείπνα; ποῦ είναι τά κοπάδια οἱ παράσιτοι καὶ τό ἀνόθευτο κρασί πού χυνόταν ὅλη τήν ἡμέρα, καὶ οἱ ποικίλες τέχνες τῶν μαγείρων καὶ οἱ ὑπρέπεις τῆς ἔξουσίας πού ἔκαναν καὶ ἐλεγαν τά πάντα, γιά νά είναι εὐχάριστοι; Νύχτα ἡταν ὅλα ἔκεινα καὶ ὄνειρο, καὶ ἀφανίσθηκαν μόλις ἔγινε μέρα. "Ανθη ἡταν ἀνοιξιάτικα καὶ ὅλα μαράθηκαν σάν πέρασε ἡ ἀνοιξη. Σκιά ἡταν καὶ ἔφυγε γοργή. Καπνός ἡταν καὶ διαλύθηκε, φούσκες ἡταν καὶ ἔσκασαν, ἀράχνη ἡταν καὶ ἔσπασε. Γ' αὐτό λέμε καὶ ξαναλέμε τόν πνευματικό αὐτό λόγο πάνω σ' αὐτά· «Ματαιοτης ματαιοτητων, τά πάντα ματαιότης».

(Ιωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Εὐτρόπιον – Μετάφραση Κ. Λουκάκη 'Ιω. Χρυσοστόμου "Ἐργα, ἔκδ. «Ο Λογος», τ. 3, σελ. 107)

5. Ἡ πραγματική νηστεία:

«Νηστεία δέν ἐννοω αὐτή πού τηροῦν οἱ πολλοί, ἀλλά τήν πραγματική νηστεία, δηλαδή τήν ἀποχή δχι μόνο ἀπό ὄρισμένες τροφές ἀλλά καὶ ἀπό τίς ἀμαρτίες. Νηστεύεις; δεῖξε το μέ τά ἔργα σου· ποιά ἔργα; ἔαν δεῖς ἔνα φίλο νά εύτυχει μήν τόν βασκάνεις· ἔαν δεῖς μά ώραιά γυναικά, νά τήν ξεπεράσεις γρήγορα. Νά μή νηστεύει λοιπόν μόνο τό στόμα, ἀλλά καὶ τό μάτι καὶ τ' αὐτιά καὶ τά πόδια καὶ τά χέρια καὶ ὅλα τά μέλη τοῦ σώματος... Γιατί θά ἡταν πολύ ὅσχημο προκειμένου γιά τό στόμα νά ἀπέχουμε, ἔξαιτίας τής νηστείας, ἀπό τήν ἐπιτρέπομενη τροφή, ἀλλά προκειμένου γιά τό μάτι νά πλησιάζουμε κατ τήν ἀπαγο-

ρευμένη. Δέν τρώγεις κρέας; οὐτε ἀνηθικότητες νά κάνεις μέ τά μάτια σου. Ἄς νηστεύει καὶ τό στόμα σου ἀπό αἰσχρά λόγια καὶ βρισιές. Γιατί ποιά εἶναι ἡ ὠφέλειά μας, ἔαν δέν τρῶμε δρνιθες καὶ ψάρια, δαγκώνουμε ὅμως καὶ κατατρώγουμε τό γείτονά μας;».

(Ιωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς τούς ἀνδριάντας Γ', P. G. 49, 53 – Μετάφραση I.K.)

6. Οι ἀρετές τοῦ Μ. Βασιλείου:

«Ποιά ἦταν λοιπόν ἡ εὐγένεια τοῦ Βασιλείου; Καί ποιά ἡ πατρίδα του; Γενιά ἦταν σ' αὐτόν ἡ συγγένεια μέ τό θεῖο καὶ πατρίδα του ἡ ἀρετή. Γιατί ἐκείνος πού δέχτηκε τό Θεό, ὥπως λέει τό Εὐαγγέλιο, ἔχει ἔξουσία νά γίνει παιδί τοῦ Θεοῦ. Ἀλλά τί μπορεῖ κανείς νά ζητήσει πού νά εἶναι πιό εὐγενικό ἀπό τή συγγένεια τοῦ Θεοῦ; Ἐκείνος πού ζεῖ τήν ἀρετή καὶ καλλιεργεῖ αὐτή καὶ ἀμείβεται ἀπό αὐτή, ἔχει γιά πατρίδα του αὐτό πού ζεῖ. Ἡ σωφροσύνη ἦταν σ' αὐτόν εἰκόνισμα, ἡ σοφία κτήμα· ἡ δικαιούσνη, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ καθαρότητα (τῆς ψυχῆς) ἀποτελοῦσαν τίς λαμπρές καὶ ἀξιοθέατες ὅμορφιές τῶν οἰκοδομημάτων του· μ' αὐτές τρεφόμενος χαρόταν περισσότερο ἀπό κείνους πού καμαρώνουν γιά τά μαρμάρινα καὶ χρυσοστόλιστα σπίτια τους».

(Γρηγορίου Νύσσης, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μ. Βασίλειον, P.G. 46, 816 Β – Μετάφραση I.K.)

7. Ἐλπίδα μας ὁ Θεός:

«Ἄς παραδώσουμε λοιπόν τούς ἑαυτούς μας ἐντελῶς στόν Κύριο, γιά νά μπορέσουμε νά τόν ἀπολαύσουμε ὀλόκληρο. Ἄς γίνουμε Θεοί γι' αὐτόν, γιατί γι' αὐτό ἀκριβώς ἔγινε ἀνθρωπος, ἄν καὶ ἀπό τή φύση του είναι Θεός καὶ Δεσπότης. Ἄς ύπακούσουμε σ' αὐτόν καὶ αὐτός ἀκούραστα θά ἀποκρούσει τούς ἔχθρούς μας. «Ἐάν ὁ λαός μου μέ ἄκουγε, λέγει (στήν Ἀγίᾳ Γραφή), καὶ ἔάν ὁ ισαρηλιτικός λαός βάδιζε στό δρόμο μου μέ τό τίποτα θά ταπείνωνα τούς ἔχθρούς τους καὶ θά ἔβαζα τό δυνατό χέρι μου πάνω σ' αὐτούς πού τούς λυποῦσαν. Κάθε ἐλπίδα μας ἄς τή στηρίξουμε μόνο πάνω σ' αὐτόν». Καί κάθε φροντίδα μας ἄς τή ρίξουμε μόνον σ' αὐτόν καὶ αὐτός θά μᾶς γλυτώσει ἀπό κάθε θλίψη καὶ σ' ὅλη μας τή ζωή θά μᾶς διαθρέψει. Κάθε ἀνθρωπο νά τόν ἀγαπήσουμε μέ τήν ψυχή μας· σέ κανέναν ὅμως ἀπό τούς ἀνθρώπους νά μή στηρίξουμε τήν ἐλπίδα μας· διότι ἐφόσον ὁ Κύριος μᾶς συντηρεῖ, τότε ὅλοι οἱ φίλοι μᾶς περιστοιχίζουν καὶ ὅλοι οἱ ἔχθροι εἶναι ἀδύνατοι ἐναντίον μας. Μόλις ὅμως μᾶς ἔγκαταλείπει ὁ Κύριος, τότε καὶ ὅλοι οἱ φίλοι μᾶς ἔγκαταλείπουν καὶ ὅλοι οἱ ἔχθροι ἐναντίον μας δυναμώνουν. Ἀλλά καὶ κείνος πού ἔχει ἐμπιστοσύνη στόν ἑαυτό του, θά πέσει σέ πολὺ μεγάλο πέσιμο, ἐνώ ἐκείνος πού φοβᾶται τόν Κύριο θά ὑψωθεῖ. Γιά τούτο ἔλεγε ὁ Δαβίδ· «Δέ στηρίζω τήν ἐλπίδα στό τόξο μου καὶ ἡ ρομφαία μου δέ θά μέ σώσει».

(Μαξιμου Ὁμολογητοῦ, Λόγος ἀσκητικός, P.G. 90, 956 – Μετάφραση I.K.)

8. Η ξεκούραση τοῦ ὅπνου:

«Ο Θεός, πού ἔπλασε τά πάντα,
Ο ρυθμιστής τῶν οὐρανῶν,
Πού φωτίζει τήν ἡμέρα μέ τή λάμψη τοῦ φωτός
Καὶ χαρίζει τοῦ ὅπνου τ' ἀγαθά τῇ νύχτᾳ,
Γιά ν' ἀναπαύει ἀπό τό μόχθο τῆς ἡμέρας
τό ἔξαντλημένο σῶμα,
Ν' ἀνακουφίζει τό κατακουρασμένο πνεῦμα
Καὶ νά καταπραῦνει τήν ἀγωνία τῆς ὁδύνης....».

(Ἀμβροσίου, Ὅμνος, P.L., τ. 16, στ. 409 – Μετάφραση Α. Δαλεζίου)

9. Η ἀγάπη τοῦ Αὐγουστίνου γιά τό Θεό:

«Δῶσε τόν Ἐαυτόν Σου σ' ἐμένα, Θεέ μου, παραδώσου σ' ἐμένα. Έάν είναι ἀκόμη ἀσθενική ἡ ἀγάπη μου κάνε την δυνατότερη. Δέν είμαι ικανός νά μετρήω ὅτι λείπει ἀπό τήν ἀγάπη μου, γιά νά είναι ἀρκετή, γιά νά πέσει μέσα στήν ἀγκαλιά Σου ἡ ζωή μου καὶ νά μήν ἀπομακρυνθεῖ ἀπό αὔτη, μέχρις ὅτου βρει καταφύγιο στή θεική Σου παρουσία. Μόνο αὐτό ξέρω: μακριά ἀπό σένα, καὶ μέσα μου καὶ γύρω μου, δέ δοκιμάζω τίποτ' ἄλλο παρά ὁδύνη, καὶ κάθε πλοῦτος, πού δέν είναι ὁ Θεός μου, είναι φτώχεια γιά μένα καὶ ἀνάγκη.»

(Αὐγουστίνου, Ἐξομολογήσεις, Βιβλίο ΙΓ' – Μετάφραση Α. Δαλεζίου)

10. Οι ἄγιες εἰκόνες:

«...Ἄλλα ἀκόμη ποιός μπορεῖ νά κάνει ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ, πού είναι ἀόρατος καὶ ἀσώματος καὶ ἀπερίγραπτος καὶ ἀσχημάτιστος; Τό νά ζωγραφίζει κανείς τό Θεό είναι δεῖγμα τῆς πιο μεγάλης παραφροσύνης καὶ ἀσέβειας. Γ' αὐτό στήν Παλαιά Διαθήκη δέν ἡταν συνηθισμένη ἡ χρήση τῶν εἰκόνων. Ἀφοῦ ὅμως ὁ Θεός ἀπό τή μεγάλη του εύσπλαχνία ἔγινε ἀληθινά ἄνθρωπος γιά τή δική μας σωτηρία,... ἔζησε πάνω στή γῆ «καὶ συναναστράφηκε μέ τούς ἄνθρώπους», ἔκαμε θαύματα, ἔπαθε, σταυρώθηκε, ἀναστήθηκε, ἀναλήφθηκε, καὶ ὅλα αὐτά ἔχουν γίνει ἀληθινά, καὶ τόν είδαν οἱ ἄνθρωποι, γράφτηκαν λοιπόν γιά νά τά θυμόμαστε καὶ νά διδάσκονται αὐτοί πού δέν ἡταν παρόντες τότε, μέ σκοπό νά μακαριστούμε ἀπό τόν Κύριο ἐμεῖς πού, ἀν καὶ δέν εἰδαμε, ἀκούσαμε ὅμως καὶ πιστεύσαμε. Ἐπειδή ὅμως δέ γνωρίζουν ὅλοι γράμματα, οὔτε καταγίνονται μέ τήν ἀνάγνωση, οἱ πατέρες ἔκριναν ὅτι ἐπρεπε νά ζωγραφιστοῦν αὐτά σέ εἰκόνες, γιά μάς τά θυμίζουν περιληπτικά, ὅπως γίνεται μέ μερικές ήρωικές πράξεις. Χωρίς ἀμφιβολία, ἐνῶ πολλές φορές δέν ἔχουμε στό νοῦ μας τό πάθος τοῦ Κυρίου, ὅταν δοῦμε τήν εἰκόνα τής σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ, φέρνουμε στή μνήμη μας τό σωτήριο πάθος, πέφτουμε καὶ προσκυνοῦμε ὅχι τήν ςλη, ἀλλά αὐτόν πού εἰκονίζεται, ὅπως καὶ δέν προσκυνοῦμε οὔτε τήν ςλη τοῦ Εὐάγγελου, οὔτε τήν ςλη τοῦ σταυροῦ, ἀλλά τό σχῆμα. Γιατί σέ τί διαφέρει ςταυρός

πού δέν ἔχει τό ἀπεικόνισμα τοῦ Κυρίου ἀπό κεῖνον πού τό ἔχει; Τό ἵδιο συμβαίνει καὶ καὶ μέ την εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, γιατί ἡ τιμὴ πού τῆς ἀποδίδουμε, πηγαίνει σ' αὐτὸν πού μᾶς σαρκώθηκε ἀπό αὐτή. Παρόμοια είναι καὶ τά ἀνδραγαθήματα τῶν ἀγίων, πού μᾶς παρακινοῦν στήν ἀνδρεία καὶ τό ζῆλο καὶ τή μίμηση τῆς ἀρετῆς τους καὶ τή δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅπως εἴπαμε, ἡ τιμὴ πού δείχνουμε στούς ἀγίους, είναι ἀπόδειξη τῆς ἀγαθῆς διαθέσεως πρός τὸν κοινό Δεσπότη καὶ ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας καταλήγει στὸ πρωτότυπο. Είναι ἄγραφη παράδοση, ὅπως ἀκριβῶς ἡ προσκύνηση πρός τό μέρος τῆς ἀνατολῆς, ἡ προσκύνηση τοῦ σταυροῦ καὶ πάρα πολλά ἄλλα ὅμοια μέ αὐτά...».

(Ιωάννου Δαμασκηνοῦ, "Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, Δ' 16 – Μετάφραση Χ.Γ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

34. Τό σχίσμα

Διαφορές Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως

Τούς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες χαιρόταν ἡ Ἐκκλησία τήν ενότητά της. Ἦταν μία καὶ καθολική, δηλ. ὀρθόδοξη.

Μέ τό πέρασμα ὅμως τῶν αἰώνων οἱ διαφορές, πού εἶναι φυσικό νά ύπαρχουν ἀνάμεσα σέ δυό περιοχές πού βρίσκονται τόσο μακριά ἡ μιά ἀπό τήν ἄλλη, φάνηκαν περισσότερο. Ἡ γεωγραφική ἀπόσταση, ἡ πολιτική διαίρεση, οἱ περιπέτειες πού ἔζησαν οἱ ἀνθρωποι στήν Ἀνατολή καὶ στή Δύση καὶ οἱ διαφορετικές συνθήκες ζωῆς δημιούργησαν δυό διαφορετικούς κόσμους. Ὁ συνδετικός κρίκος τῶν δυό αὐτῶν περιοχῶν, ἡ ἑλληνική γλώσσα, ἔσπασε. Στή Δύση ἐπικράτησε ἡ λατινική γλώσσα ἐνῶ στήν Ἀνατολή ἡ ἑλληνική. "Ετσι ἡ ἀπομάκρυνση τῆς Ἀνατολικῆς ἀπό τή Δυτική Ἐκκλησία γινόταν σιγά-σιγά ἀλλά μέ σταθερό βῆμα.

Τά αἴτια τοῦ σχίσματος

Τό σχίσμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας κομμάτιασε τό θεούφαντο χιτώνα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Τά κυριότερα αἴτιά του ἦταν:

1) Τό παπικό πρωτεῖο, ἡ ἀξιωση δηλ. τοῦ πάπα νά ἔξουσιάζει τήν Ἐκκλησία.

2) Ἡ ἴδρυση τοῦ παπικοῦ κράτους τόν 8ο αἰώνα πού ἔκαμε τόν πάπα πολιτικό ἄρχοντα.

3) Ἡ προσθήκη στό Σύμβολο τῆς Πίστεως ὅτι τό "Ἄγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἀπό τόν Υἱό (FILIOQUE).

4. Διαφορές στή διοίκηση και στή λατρεία τής Έκκλησίας.

Η δύναμη τής Έκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, όπως εϊδαμε σέ προηγούμενα μαθήματα, δέν είναι κοσμική, ἀλλά πνευματική. Η Έκκλησία δέν ἐνδιαφέρεται γιά τά βασίλεια τοῦ κόσμου, ἀλλά γιά τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

‘Από τά ἀποστολικά χρόνια ή διοίκηση τῆς Έκκλησίας είναι δημοκρατική. ‘Οπου ύπάρχουν πρωτεία, δέν είναι πρωτεία ἔξουσίας, ἀλλά τιμῆς. ‘Ο ἀπόστολος Πέτρος οὕτε ἡγεμόνας τῶν Ἀποστόλων ἦταν οὕτε ἔγινε ἐπίσκοπος Ρώμης, γιά νά χει δικαιώματα ἔξουσίας ὁ πάπας ὡς διάδοχός του, ὅπως ισχυρίζεται.

Οι ἀφορμές τοῦ σχίσματος-Φώτιος

‘Οταν ἄρχισε τό σχίσμα, στό πηδάλιο τῆς Ἀνατολικῆς Έκκλησίας βρέθηκε ὁ Φώτιος. Ἡταν ἄνθρωπος μέ πολλά προσόντα. Είχε ἀπέραντη μόρφωση (τόν παρομοιάζουν μέ τόν Ἀριστοτέλη) και πλούσια δράση: διδακτική και ἐκκλησιαστική. ‘Εγινε πατριάρχης τό 858 ἀπό λαϊκός παρά τή θέλησή του, γιατί ὁ καίσαρας Βάρδας γιά προσωπικούς λόγους συγκρούστηκε μέ τόν πατριάρχη Ἰγνάτιο.

‘Η διένεξη Ἰγνατίου-Φωτίου είναι ή πρώτη ἀφορμή τοῦ σχίσματος. ‘Ο πάπας Νικόλαος Α΄ διαμαρτυρήθηκε γιατί δέ ζήτησαν τή γνώμη του. Είχε τίς ἀντιρρήσεις του γιατί ὁ Φώτιος ἔγινε ἀπό λαϊκός πατριάρχης, παρ’ ὅλο πού αύτό συνηθιζόταν τότε και στήν Ἀνατολή και στή Δύση.

‘Η ἐπέμβαση τοῦ πάπα προχώρησε περισσότερο. Τό βουλγαρικό ζήτημα στάθηκε ἡ δεύτερη ἀφορμή. Κληρικοί τής Δυτικῆς Έκκλησίας ἥρθαν στή Βουλγαρία, πού ύπαγόταν στό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, και διέδιδαν διδασκαλίες και παραδόσεις ἄγνωστες στήν ὄρθοδοξη Έκκλησία. ‘Ολα αύτά κατάγγειλε μέ ἐγκυκλίο του ὁ Φώτιος, ἐνώ Σύνοδος τό 867 καταδίκασε τόν πάπα.

Τό δράμα τοῦ χωρισμοῦ τῶν Έκκλησῶν, παρ’ ὅλη τή φιλοδυτική πολιτική τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (867-886), προχωροῦσε στήν τελική του πράξη. Αύτή παίχτηκε τόν 11ο αιώνα. Πρωταγωνιστές ἦταν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ ὁ Κηρουλάριος και ὁ πάπας Λέοντας Θ’. Τό παπικό πρωτείο και οἱ καινοτομίες τῆς Δυτικῆς Έκκλησίας ἀπείλησαν και πάλι τήν ἐνότητα τῆς Έκκλησίας. ‘Αντιπροσωπεία τοῦ πάπα δημιούργησε ἐπεισόδια στήν Κωνσταντινούπολη και ἀφόρισε μέ ἔγγραφό της τούς ὄρθοδοξους. Στίς 20 Ιουλίου 1054 ὁ πατριάρχης Μιχαήλ μέ Σύνοδο ἀναθεμάτισε τούς βλάστημους παπικούς. ‘Η ἐνότητα τῆς Έκκλησίας διασπάστηκε. Τό σχίσμα ἔγινε ἡ ἀνεπούλωτη πληγή της.

‘Ο πατριάρχης Αθηναγόρας Α΄ καί ὁ πάπας Παῦλος ΣΤ’

Συνέπειες τοῦ σχίσματος

Τό σχίσμα εἶχε ώς συνέπεια τόν τελικό χωρισμό τῆς Ἐκκλησίας σέ Δυτική καὶ Ἀνατολική. Ἡ κάθε μιά πῆρε τό δικό της δρόμο. Ἡ διάσπαση γέννησε τήν καχυποψία, τό φανατισμό, τήν προπαγάνδα. Τά χρόνια τῶν σταυροφοριῶν καὶ τῆς τουρκοκρατίας είναι ἀδιάψευστοι μάρτυρες γιά σσα ἐπαθε ή Ὁρθοδοξία ἀπό τήν ἔχθροτητα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. “Αν ἡ χριστιανοσύνη ἦταν τότε ἐνωμένη, θά ἀναχαίτιζε τό μωαμεθανικό κίνδυνο καὶ σήμερα θά ἦταν μιά ύπολογίσιμη φωνή γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης στόν κόσμο. Τό 1965 ὁ πάπας Παῦλος ΣΤ’ καὶ ὁ πατριάρχης Αθηναγόρας ἔσβησαν ἀπό τή μνήμη τῆς Ἐκκλησίας τά ἀναθέματα τοῦ 1054 μέ τήν ἀμοιβαία ἅρση τους. Ἡταν μιά γενναία πράξη ἀγάπης καὶ κατανοήσεως, πού διευκολύνει τήν ἐπιστροφή τῆς Ἐκκλησίας στό κοινό παρελθόν, ὅπου ὑπάρχει ἡ σωστή βάση γιά μιά μελλοντική ἔνωση τῶν χριστιανῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Οι φάσεις τοῦ σχίσματος

- 858 Καθαίρεση τοῦ Ἰγνατίου καὶ ἀνύψωση τοῦ Φωτίου.
861 Ἡ Πρωτοδευτέρα Σύνοδος ἐπικυρώνει τὰ παραπάνω.
863 Παπική Σύνοδος καθαιρεῖ τό Φώτιο.
866 Ἐπέμβαση τοῦ πάπα στή Βουλγαρία.
867 Σύνοδος καθαιρεῖ τὸν πάπα γιά τὴν ἐπέμβασή του (Α' σχίσμα).
869 Παπόφιλη Σύνοδος στήν Κων/πολη καταδικάζει τό Φώτιο καὶ ἀναγνωρίζει τό πρωτεῖο τοῦ πάπα!
879 Σύνοδος ἐπικυρώνει τὴν ἐκλογή τοῦ Φωτίου.
1054 Σύνοδος καταδικάζει τίς παπικές αὐθαιρεσίες. Τό σχίσμα ὄριστικό.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιό ρόλο ἔπαιξε στό σχίσμα ἡ ἀποξένωση Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως;
2. Γιατί οἱ ἀξιώσεις τοῦ πάπα δὲ συμβιβάζονται μὲ τό Εὐαγγέλιο καὶ τή δημοκρατικότητα τῆς Ἑκκλησίας;
3. Γιατί ὁ Φώτιος ὄνομάζεται ἀπό τὴν Ἑκκλησία μας «προασπιστής τῶν ὄρθοδόξων»;
4. Ποιές είναι οἱ συνέπειες τοῦ σχίσματος;

35. Προσπάθειες γιά τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας

Ἐνωτικές προσπάθειες

Τό σχίσμα ἀνάμεσα στήν Ἀνατολή καὶ στή Δύση είναι τό τραγικότερο γεγονός στήν πορεία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Είναι ἡ ἀπαρχή τῆς μεγαλύτερης κρίσεως στήν ἐνότητα τῆς Ἑκκλησίας. Μιά χωρισμένη Ἑκκλησία δέν μπορεῖ νά είναι χριστιανική Ἑκκλησία. "Ἔτοι δέ λειψανε πρωτοβουλίες καὶ προσπάθειες, γιά νά γεφυρωθεῖ τό χάσμα ἀνάμεσα στήν Ἀνατολή καὶ στή Δύση καὶ νά ξαναβρεῖ ἡ Ἑκκλησία τήν ἐνότητά τῆς.

Οι σημαντικότερες ἐνωτικές πρωτοβουλίες καὶ προσπάθειες είναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Ἡ σύνοδος τῆς Βάρης (1098). Ἀποτελεῖ προοίμιο τῶν ἐνωτικῶν προσπαθειῶν. Σ' αὐτή πῆραν μέρος καὶ ὄρθοδοξοι ἐπίσκοποι τῆς N.

‘Ιταλίας. ‘Απέτυχε δῆμως, γιατί άνέπτυξε μονομερῶς τίς ρωμαιοκαθολικές θέσεις καὶ ἐπιχείρησε τήν ἐπιβολή τους.

2. Η πρωτοβουλία τῶν Παλαιολόγων. Στήν ἐποχή τους λόγοι πολιτικοί καὶ ἐθνικοί ὡθοῦσαν στήν ἔνωση Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Τό Βυζάντιο διατρέχει τόν κίνδυνο τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, πού μόνο μιά βοήθεια ἀπό τή Δύση θά μποροῦσε νά ἀποτρέψει. Ἄλλα ὁ πάπας, ὡς ἀντάλλαγμα γιά τή στρατιωτική βοήθεια, ζητοῦσε τήν ἐκκλησιαστική ἔνωση. Ή Σύνοδος μάλιστα τῆς Λυών (1274) κήρυξε τήν ἔνωση, χωρίς βέβαια νά βρεῖ ἀπήχηση στήν Ἀνατολή.

3. Η κυριότερη προσπάθεια είναι ἡ Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439). Ή ἐμφάνιση τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου ἀνάγκασε τούς Βυζαντινούς, νά στραφοῦν πρός τόν πάπα. “Ετσι οἱ ὄρθοδοξοὶ δέχτηκαν νά πάρουν μέρος, μέ μεγάλη ἀντιπροσωπεία, στή Σύνοδο τῆς Φερράρας (1438), πού ἀργότερα μετατέθηκε στή Φλωρεντία (1439). Οἱ ὄπαδοί τῆς συμβιβαστικῆς λύσεως, πού εύνοοῦσε τούς ρωμαιοκαθολικούς ἐπέβαλαν τίς θέσεις τους. Τίς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ύπεγραψαν 16 ὄρθοδοξοὶ ἐπίσκοποι.

Μορφή τῆς Συνόδου ἦταν ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός, πού ἀρνήθηκε νά ύπογράψει τίς ἐνωτικές ἀποφάσεις. Είναι συγκινητικοί οἱ λόγοι του στή Σύνοδο:

«Σᾶς παρακαλοῦμε πατέρες καὶ ἀδερφοί καὶ τιμιότατοι κύριοι, ὅπως καὶ πρίν σᾶς παρακαλέσαμε, στό δῆμο τῆς εὔσπλαχνίας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μᾶς ἀγάπησε, ἐνώ είμαστε ἀχρεῖοι καὶ ἀμαρτωλοί καὶ ἀπελπισμένοι, νά ἐπιστρέψουμε στήν καλή συμφωνία μεταξύ μας καὶ μέ τούς ἀγίους Πατέρες, τήν ὥποια εῖχαμε πρωτύτερα, ὅταν ὅλοι λέγαμε τά ἔδια πράγματα καὶ δέν ὑπῆρχε ἀνάμεσά μας κανένα σχίσμα. Ἄς γνωρίσουμε βαθιά καὶ ἀδερφικά ὡ ἔνας τόν ἄλλο· ἄς σεβαστοῦμε τούς κοινούς μας Πατέρες· ἄς τιμήσουμε τίς παραδόσεις, ὥστε ὅλοι μαζί, μέ ἔνα στόμα καὶ μιά καρδιά νά δοξάζουμε τό πάντιμο καὶ μεγαλόπρεπο δῆμο τοῦ Πατέρα, τοῦ Υιοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στούς αἰώνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

“Οπως φαίνεται ἀπό τό κείμενο, ὁ ἐπίσκοπος Μάρκος δέν ἦταν κατά τῆς ἐνώσεως, ἥθελε δῆμως τό χάσμα πού θά κλείσει μέ τήν ἔνωση, νά μήν ἀφανίσει τήν Ὀρθοδοξία. “Οταν ὁ πάπας πληροφορήθηκε ὅτι ὁ Μάρκος δέν ύπεγραψε τίς συμφωνίες τῆς ἐνώσεως, εἶπε ἐπιγραμματικά:

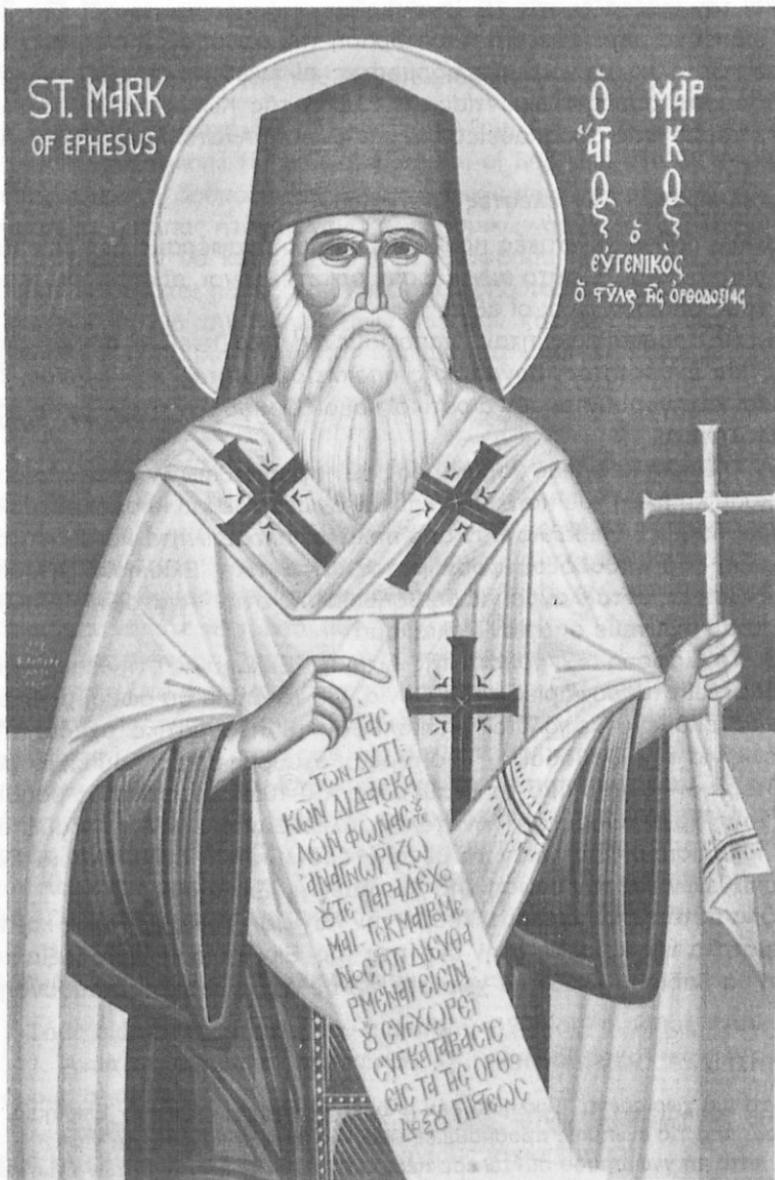
«Ἐποιήσαμεν λοιπόν οὐδέν»

Γιά τούς ἀγώνες του ὁ Μάρκος ὁ Εὐγενικός χαρακτηρίστηκε «ἄτλαντας τῆς Ὀρθοδοξίας». Ή Ἐκκλησία μας τόν ἀνανύνωρισε “A-

ST. MARK
OF EPHESUS

Ο
ΜΑΡΚΟΣ
ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ
Ο ΤΥΛΕ Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΤΑΓ ΤΟΥ ΑΝΤΙ
ΚΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΑΓΝ ΦΩΝΗΣ ΤΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑ
ΣΤΕ ΠΑΡΑΔΕΧΟ
ΜΕΙ ΓΙΑ ΚΑΛΑΙΑΝΕ
ΝΟΣ ΟΥ ΝΙΓΕΙΑ
ΡΜΕΝΗ ΕΙΣΙΝ
Σ ΣΥΝΧΩΡΕΙ
ΣΥΓΚΑΤΑΒΑΣΙC
ΕΙC ΤΑ ΤΑΓ ΟΡΘΟ
ΔΕΣΥ ΠΙΤΕΩC

Ο ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός
(Εικόνα τοῦ Β. Λέπουρα στή μονή Μεταμορφώσεως Βοστάνης).

γιο και τόν γιορτάζει στίς 19 Ιανουαρίου.

Πρέπει νά σημειωθεί ότι ή αντίδραση τοῦ ὄρθόδοξου πληρώματος ἔκαμε, ώστε νά μείνουν ἀνεφάρμοστες οι ἐνωτικές ἀποφάσεις τῆς Συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας. Ή ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔθεσε τέρμα στίς προσπάθειες γιά τήν ἑνωση Ἀνατολῆς και Δύσεως.

Αποτελέσματα - Συντελεστές ἀποτυχίας

Καμιά ἀπό τίς ἐνωτικές προσπάθειες πού ἀναφέραμε δέν εἶχε θετικό ἀποτέλεσμα. Σ' αὐτό συντέλεσαν ἀρκετοί λόγοι, οι σπουδαιότεροι ἀπό τούς ὅποιους είναι οι ἔξης:

1. Οι προσπάθειες ἡταν διαποτισμένες ἀπό πνεῦμα προκαταλήψεως και ἔχθροπητας, δογματικῆς ἀποκλειστικότητας και ἄγνοιας. Οι Δυτικοί κατηγοροῦνται σάν αἰρετικοί και οι ὄρθοδοξοί ἀτενίζονται σάν εἰδωλολάτρες.

2. Ό ἐκκλησιαστικός χαρακτήρας τῶν προσπαθειῶν νοθεύτηκε ἀπό τήν κοσμική ἀκμή τοῦ παπισμοῦ και τόν ἀγώνα του γιά κοσμοκρατορία. Οι προσπάθειες ἐπιβάλλονταν ἀπό πολιτική σκοπιμότητα και δέν ἡταν ἔκφραση τοῦ ὄρθόδοξου φρονήματος. Ή Δυτική Ἐκκλησία ζητοῦσε τήν ἑνωση ώς ἀντάλλαγμα γιά τή βοήθειά της στήν Ἀνατολική Ἐκκλησία, πού κινδύνευε ἀπό τόν Ἰσλαμισμό.

3. Τά διάφορα τεχνάσματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας στήν ἐποχή αὐτή, ὅπως οι σταυροφορίες και ή Ούνια, γιά τά ὅποια θά δώσουμε στοιχεῖα σέ ἐπόμενο κεφάλαιο, ἀποκάλυψαν τά πραγματικά σχέδια τῆς Δύσεως γιά τήν ὄρθοδοξία. Ἰδιαίτερα οι σταυροφορίες, πού είχαν μεγαλύτερο ἀντίκτυπο ἀπό τά ἀναθέματα τοῦ 1054, ὅχι μόνο δέ βοήθησαν τούς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλά συντέλεσαν στήν αὔξηση τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Στάθηκαν τό μεγαλύτερο ἐμπόδιο στήν ιστορία τῶν προσπαθειῶν γιά τήν ἑνωση τῆς χωρισμένης Ἐκκλησίας.

"Ολα αύτά είχαν ώς ἀποτέλεσμα τήν παγίωση τοῦ σχίσματος και τή μονιμότητα τῆς κρίσεως στήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅρθοδοξία και Δύση θά βαδίσουν καθεμιά χωριστά και σέ διαφορετική κατεύθυνση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί μιά χωρισμένη Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά είναι χριστιανική Ἐκκλησία;
2. Ποιά ἀπό τίς ἐνωτικές προσπάθειες θεωρεῖς σημαντικότερη και γιατί;
3. Τί κατά τή γνώμη σου συντέλεσε περισσότερο στήν ἀποτυχία τῶν ἐνωτικῶν προσπαθειῶν;
4. Θαυμάζεις τή μορφή τοῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ; Θά ηθελες νά μιμηθεῖς τό θάρρος και τήν εὐθύνη του ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία;

36. Ο Χριστιανισμός στή Δύση μετά το σχίσμα

Κύριες έξελίξεις στή ζωή τής Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας

Από τόν 9ο αιώνα ώς τά μέσα τοῦ 11ου, ή Δυτική Έκκλησία βρέθηκε σέ κατάπτωση. Ή κοσμική έξουσία, οἱ βασιλεῖς στά διάφορα εὐρωπαϊκά κράτη δέσποζαν πάνω στήν έκκλησιαστική έξουσία. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ πάπας ἦταν ὄργανα τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων. "Ολος ὁ κλῆρος χρειαζόταν νά καθαρθεῖ ἀπό τή διαφθορά καὶ τή σιμωνία. Τότε βρέθηκαν δυνατοί πάπες πού ἔβαλαν σκοπό τους νά ἀνυψώσουν τήν Έκκλησία καὶ νά τήν ἀπαλλάξουν ἀπό τήν κοσμική ἀξουσία. Ακόμα περισσότερο, νά ύποτάξουν τήν κοσμική στήν παπική έξουσία.

Άκμή τοῦ παπισμοῦ

Ο Γρηγόριος Ζ' (11ος αιώνας) καθόρισε ὅτι ύπάρχουν δυό έξουσίες, ή παπική καὶ ή βασιλική. Ή πρώτη είναι ὁ ἡλιος, ή δεύτερη ή σελήνη. Άνωτερη λοιπόν ή Έκκλησία, ἔχει δικαίωμα νά δίνει τήν πορφύρα καὶ τό στέμμα στό βασιλιά. Μέ τήν ἐρμηνεία αὐτή, ὁ Φρειδερίκος Α' ὁ Βαρβαρόσας ἔφτασε σέ σημεῖο νά κάμει καθήκοντα ίπποκόμου γιά τόν πάπα, γιά νά στεφθεῖ ἀπό αὐτόν αὐτοκράτορας τῶν Γερμανῶν στή Ρώμη (12ος αιώνας). Αργότερα ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ταπείνωσε τό βασιλιά τής Αγγλίας, ἀφόρισε τό βασιλιά τής Γαλλίας, ἔκαμε παπικό κτήμα τήν Ισπανία, ἔκαμε φόρου ύποτελή τήν Ούγγαρια. Στήν ἐποχή του οἱ σταυροφόροι κυρίεψαν τήν Κωνσταντινούπολη (1204) καὶ ὁ πάπας φαινόταν κύριος καὶ τής Ανατολῆς. Ο παπισμός είχε ἐπιβληθεῖ σάν κοσμοκρατορία. Ή άκμή τής παπικῆς έξουσίας συνεχίστηκε ώς τίς ἀρχές τοῦ 15ου αιώνα, τότε πού ύπηρχαν δυό πάπες, ἔνας στήν Αβίνιόν καὶ ἔνας στή Ρώμη. Ο ἔνας ἀφόριζε τόν ἄλλο καὶ τούς πιστούς του. Όλοι οἱ πιστοί τής Δυτικής Έκκλησίας ἦταν σ' ἀφορισμό.

Διοργάνωση τής Δυτικής Έκκλησίας

Τούς αιώνες τής άκμῆς τοῦ παπισμοῦ (12-14ος) ὁ πάπας ἦταν:

1. Άνωτατη έξουσία στόν κόσμο. Οἱ κοσμικοί ἀρχοντες πλήρωναν φόρους σ' αὐτόν.
2. Άνωτατος δικαστής τής Έκκλησίας. Εἶχε δικαίωμα νά δικάζει τούς κληρικούς καὶ νά καθιερώνει ἀγίους (ἀγιοποίηση).
3. Άλαθητος, ἔτσι πίστευε, ὅταν ἀποφαινόταν σέ ζητήματα πίστεως.

"Οπλα γιά νά ύπερασπίζει αὐτές τίς έξουσίες του είχε τόν ἀφορι-

σμό, τήν έκθρόνιση και τήν άπαγόρευση. (Η θεία λατρεία γινόταν δίχως έκκλησιάσμα, ή έξομολόγηση, ή θ. Εύχαριστία δινόταν μόνο σ' έτοιμοθάνατους κλπ.). Δηλωτικά τών έξουσιών αυτών τοῦ πάπα ἦταν τό βασιλικό στέμμα, πού άργότερα ἔγινε διπλό (έκκλησιαστική και πολιτική έξουσία) και μέχρι σήμερα τριπλό (λέγεται τιάρα), δηλαδή έξουσία στά έπιγεια (ἀφορισμοί), στά ούρανια (άγιοποίηση) και στά καταχθόνια (ἀφέσεις).

Τά οἰκονομικά τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας

Ἡ μεγάλη ἀκίνητη περιουσία της, τό «δηνάριο τοῦ Πέτρου» και οι φόροι ύποτελειας, τῆς ἀπέδιναν ἀρκετά. Πολλά χρήματα ἔφερναν και οἱ ἀφέσεις, τά περίφημα «συγχωροχάρτια». Οι πιστοί μποροῦσαν νά ἔξαγοράσουν τή συγχώρηση γιά τόν ἑαυτό τους ἢ γιά ὅποιον ἄλλον, ἀπό τόν πάπα, πού «διαχειρίζοταν» τό θησαυρό τῶν καλῶν ἔργων τῶν ἀγίων! Ἡταν πραγματικά μιά σοβαρή ἐκτροπή ἀπό τό νόημα τοῦ Χριστιανισμοῦ τό νά προσφέρεται μέ χρήματα ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Τά μοναχικά τάγματα

Μεγάλες ύπηρεσίες πρόσφεραν και προσφέρουν στή Δυτική Ἐκκλησία ἀπό τήν ἵδρυσή τους τά μοναχικά τάγματα. Τέτοια είναι:

1. Οι Κιστερσιανοί μοναχοί, τάγμα πού διοργάνωσε ὁ ἄγιος Βερνάρδος τό 12ο αιώνα, και ἔδρασε πολιτιστικά σ' ὅλη τή δύση.

2. Οι Φραγκισκανοί μοναχοί, τάγμα ἐπαϊτικό. Ἰδρυτής του είναι ὁ ἄγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσσίζης, δυνατή και σεβαστή προσωπικότητα. «Ἐζησε σέ ἀπόλυτη φτώχεια, ἐδειξε ἀπεριόριστη ἀγάπη στούς ἀνθρώπους και στά ζῶα και σ' ὅλη τή φύση και – κατά τήν παράδοση τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας – ταυτίστηκε μυστηριακά μέ τό σταυρωμένο Χριστό. Ποιητική φύση, (ἔργα του: «Υμνος τοῦ Ἁλίου – Φιορέττι = λουλουδάκια), είχε μεγάλη ἐπίδραση ὥχι μόνο στή χριστιανική σκέψη και ζωή, ἀλλά και στή λογοτεχνία, στή ζωγραφική, στή μουσική, σέ κάθε τέχνη.

3. Οι Δομινικανοί, ἐπαϊτικό τάγμα και αὐτό, πού τό ἵδρυσε ὁ Ἰσπανός μοναχός Δομίνικος, πρόσφερε ἐπιστημονικές ύπηρεσίες στήν Ἐκκλησία.

4. Οι Ἰωαννίτες και οι Ναΐτες, τάγματα πού συνδύαζαν τό στρατιωτικό και τό μοναχικό βίο, ὀνομάστηκαν Ἰπποτικά. «Ἐδρασαν κυρίως στήσ σταυροφορίες, προσφέροντας προστασία και νοσοκομειακές βοήθειες στούς χριστιανούς.

Μεγάλη ἦταν ἡ συμβολή τῶν μοναχικῶν ταγμάτων στήν ἀκμή τῆς

Δυτικής Ἐκκλησίας. Τόν 15ο αιώνα ὅμως σημειώθηκε παρακμή καί σ' αὐτά καί σέ ὅλη τή Δυτική Ἐκκλησία. Ἡ ὄκνηρία, ἡ πολυτέλεια, ὁ ἐγωισμός καί ὁ φανατισμός, ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καί τῆς ἀφέλειας τοῦ ἀνθρώπου, ἔφεραν τήν ἀνάγκη τῆς Μεταρρυθμίσεως καί τήν ἀναστάτωση τοῦ 16ου αιώνα.

Διαφορές ἀπό τήν ὄρθοδοξή Ἐκκλησία

Οἱ κυριότερες διαφορές τῆς Δυτικῆς ἀπό τήν Ἀνατολική Ἐκκλησία εἰναι:

Στή διοίκηση. Στή Δυτική Ἐκκλησία ἀνώτατη ἐξουσία είναι ὁ πάπας. Στήν Ἀνατολική οἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Στά Μυστήρια: Τό Βάπτισμα γίνεται σάν ράντισμα στή Δυτική Ἐκκλησία. Τό Χρίσμα καί ἡ θ. Εύχαριστία δίνονται στήν ἡλικία τῶν 12 περίπου χρόνων. Στήν Ἀνατολική γίνεται τό Βάπτισμα μέσα σέ νερό, τό Χρίσμα καί ἡ θ. Εύχαριστία παρέχονται ἀμέσως μετά τό Βάπτισμα. Οἱ πιστοί στή Δυτική Ἐκκλησία κοινωνοῦσαν μόνο τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, σέ «օστια», καί μόνο οἱ κληρικοί κοινωνοῦσαν καί τό αἷμα. Στή Μετάνοια, οἱ ἀφέσεις, ἡ διδασκαλία γιά καθαρτήριο, τά συγχωροχάρτια, ἀποτέλεσαν μεγάλες διαφορές. Στήν Ἱερωσύνη, στή Δυτική Ἐκκλησία ὅλοι οἱ κληρικοί είναι ἄγαμοι, γίνονται ὡμαδικές χειροτονίες, δόθηκε ὡς ἀνώτερος βαθμός ὁ τίτλος τοῦ Καρδιναλίου, ὁ πάπας ὑψώθηκε πάνω καί ἀπό τούς τρεῖς βαθμούς τοῦ κλήρου. Τό Εὐχέλαιο δίνεται στή Δυτική Ἐκκλησία στούς ἐτοιμοθάνατους ὡς τελευταῖο ἐφόδιο, στήν Ἀνατολική ὡς πνευματική καί σωματική ἐνίσχυση σέ κάθε περίσταση.

Οἱ διαφορές αὐτές, πού οἱ περισσότερες είναι δογματικές, προστέθηκαν στήν ἄλλη δογματική διαφορά, γιά τήν ἐκπόρευση τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Ἄλλες διαφορές είναι στήν τελετουργία καί στό ἔθιμο. Πάντως αἵτια σ' ὅλες είναι παρερμηνεία τῆς Ἅγιας Γραφῆς. Ἡ ἀντίδραση θά σημειωθεῖ μέ στόχο νά καταργηθεῖ ἡ Ἱερή Παράδοση πού γινόταν πρόφαση γιά παρερμηνείες. Πόσο καλύτερη είναι ἡ σάση τῆς ὄρθοδοξης Ἐκκλησίας! Διατηρεῖ τήν Ἱερή Παράδοση καί θέλει νά τήν ἔρμηνεύει σωστά, ἀφοῦ τή θεωρεῖ πηγή ἵσου κύρους μέ τήν Ἅγια Γραφή.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί τά συγχωροχάρτια είναι ἀντίθετα στό νόημα τῆς Θρησκείας μας;
2. Γιατί ἡ Οἰκουμενική Σύνοδος είναι ἀνώτερη ἀπό τό παπικό ἀξίωμα;
3. Τί είναι ἡ ἀγιοποίηση;
4. Γιατί ἡ Παράδοση είναι σεβαστή στήν ὄρθοδοξη Ἐκκλησία;

37. Η Μεταρρύθμιση

Η άνάγκη της άλλαγῆς

Ήταν φανερό ότι πολλά ἔπρεπε νά άλλάξουν στή Δυτική Έκκλησία. Τό είχε παραδεχτεί και ή ἵδια τό 140 και 150 αιώνα. Ο πάπας, μέ τήν κοσμική ἔξουσία πού είχε ἀποκτήσει, ἔχασε τήν πνευματική. Δέν ήταν πιά ἀντάξιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ταπεινοῦ και φτωχοῦ Ἰησοῦ. Ή Ἱερή Ἐξέταση, πού ἀπό τόν 130 αιώνα καταδίκαζε, φυλάκιζε, ἔκαιε ἀνθρώπους, δέν ήταν ίκανή νά σταματήσει τήν ἀντίδραση. Δυναμικοί πιστοί, φωτισμένοι ἄνθρωποι, μέ θάρρος κατηγόρησαν τά τρωτά τής παπικῆς Ἐκκλησίας. Ο Ἐρασμος σατύριζε τίς ύπερβολές και τίς καταχρήσεις. Μεγάλοι ποιητές, ὁ Δάντης, ὁ Πετράρχης, ὁ Βοκκάκιος, καταδίκαζαν μέ τό ταλέντο τους κάθε παράβαση. Ο Ούκλιφ στήν Ὁξφόρδη, πού δίδασκε ότι κεφαλή τής Ἐκκλησίας είναι ὁ Χριστός και ὅχι ὁ πάπας, καταδιώχτηκε. Ο Χούς στήν Πράγα, πού χτύπησε τή διαφθορά τοῦ κλήρου, κάηκε ζωντανός. Τό ἵδιο και ὁ Σαβοναρόλα κακοποιήθηκε στή Φλωρεντία.

Οι ἀφέσεις και τά συγχωροχάρτια ἀπέδιδαν στή Δυτική Έκκλησία πλούτη και μέ αύτά ἔχτιζε μεγάλες ἐκκλησίες. Τότε χτίστηκε και ὁ ναός τοῦ ἀγίου Πέτρου στή Ρώμη πού είναι ὁ μεγαλύτερος ναός τοῦ κόσμου. Μάζεψαν τότε στή Δύση θησαυρούς (ἀρχαιότητες, σπάνια χειρόγραφα, καλλιτεχνήματα, κειμήλια). Ὁργανώθηκαν ιεραποστολές, ἔγινε ἐπιβλητική ἡ παρουσία τής Ἐκκλησίας μέ τελετές.

Κάποιες ὥργανώσεις θέλησαν νά ἀντιδράσουν μεθοδικά. Αύτοί ήταν προπάντων οι Βάλδιοι και οι Καθαροί, πού κήρυξαν τήν ἐπιστροφή στόν ἀποστολικό βίο και διέδιδαν τήν Ἀγία Γραφή. Ἀπέρριπταν τά συγχωροχάρτια, θεωροῦσαν ἄκυρα τά μυστήρια πού ἔκαναν ἀνάξιοι κληρικοί. Φυσικά αύτές τίς ὥργανώσεις τίς πολέμησε περισσότερο ἡ Ἱερή Ἐξέταση.

Τήν ἀνάγκη τής άλλαγῆς μαρτυροῦσαν και δύο Σύνοδοι πού ἔγιναν στή Δυτική Έκκλησία και ὄνομάστηκαν «μεταρρυθμιστικές»: Στήν Κωνσταντία και στή Βασιλεία, ὅπου καταργήθηκαν πολλά δικαιώματα τοῦ πάπα. Ὅμως τήν πλήρη άλλαγή ἔφεραν τόν 16ο αιώνα οι τρεῖς μεγάλοι μεταρρυθμιστές, ὁ Λούθηρος, ὁ Ζβίγγλιος και ὁ Καλβίνος.

Οι τρεῖς μεγάλοι μεταρρυθμιστές

‘Ο Μαρτίνος Λούθηρος, ἀπό τή Σαξωνία, μοναχός και ἰερέας, ήταν καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τής Βιττεμβέργης. Δέχτηκε τή διδασκαλία τοῦ ἀγίου Αύγουστίνου «περί ἀπολύτου προορισμοῦ», ότι δηλαδή

ζήτημα Θεοῦ είναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαραίτητη είναι ἡ πίστη, καὶ δέ χρειάζεται ἡ μεσολάβηση κανενός. «Ο δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται» (Ρωμ. 1, 17). Σέ κηρύγματα καὶ συγγράμματά του δίδασκε τὴν ἑστερική εὐσέβεια καὶ λατρεία καὶ ἀπέρριπτε τὰ ὄρατά μέσα σωτηρίας, τά ἔργα.

Ἐκείνη τὴν ἐποχή ὁ μοναχοί καὶ οἱ ἱερεῖς γύριζαν σ' ὅλο τὸ δυτικό κόσμο καὶ πουλοῦσαν ἀφέσεις. Στή Σαξωνίᾳ τὴν ἀποστολή αὐτή ἔκαμε ὁ δομινικανός μοναχός Τέτσελ. Κίνησε τὴν ἀντίδραση τοῦ Λουθήρου. Ὁ Λούθηρος στίς 31 Ὀκτωβρίου τοῦ 1517 τοιχοκόλλησε στὴν ἐκκλησίᾳ τῶν ἀγίων Πάντων 95 «θέσεις» ἐναντίον τῶν ἀφέσεων. Ἡ ἐνέργεια αὐτή προκάλεσε ὄξυ θεολογικό καὶ ἐκκλησιαστικό ζήτημα. Τό 1520 καταδικάστηκε μὲ «βούλα» (ἐπίσημο παπικό ἔγγραφο) ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, διατάχθηκε νά καοῦν τὰ συγγράμματά του, ἐκεῖνος ὅμως ἔκαψε σέ δημόσια συγκέντρωση τὴν παπική βούλα. Σ' ἀπάντηση, δέχτηκε «ἀναθεματισμό». Σέ συμβούλιο γερμανῶν ἡγεμόνων πού προσπάθησαν νά τὸν πείσουν, ἀπάντησε: «Δέν μπορῶ διαφορετικά. Ἐδῶ στέκομαι. Ὁ Θεός βοηθός. Ἄμην».

Ἀπό τότε αὐτοκρατορικά καὶ παπικά διατάγματα ἀπαγόρεψαν τὴν νέα διδασκαλία. Σέ συνέδριο κηρύχτηκαν σέ, διωγμό οἱ ὄπαδοί τοῦ Λουθήρου, πού ὄνομάστηκαν Διαμαρτυρόμενοι (Προτεστάντες). Ὁμως οἱ νέες ιδέες κατέχησαν πολλούς, οἱ ὄπαδοί καὶ οἱ διώκτες ἤρθαν σέ πόλεμο, ὥσπου τό 1555 ἡ εἰρήνη τῆς Αὐγούστας ἀναγνώρισε τὸν Προτεσταντισμό ὡς νόμιμη ὄμολογία. Ὁ Λούθηρος είχε πεθάνει ἔνα χρόνο πρίν. Είχε ἐπιτύχει στούς κόλπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τή μεγάλη ἀλλαγή, πού τή συνέχισαν, σέ πολλές παραλλαγές, ἐκατομμύρια πιστοί σ' ὅλο τὸν κόσμο.

Στήν Ἐλβετίᾳ τίς μεταρρυθμιστικές ιδέες τίς διέδωσε ὁ ἱερέας Ζβίγγλιος, πιό ὄρμητικός ἀπό τό Λούθηρο. Ἐμπόδισε τὴν πώληση συγχωροχαρτῶν στή Ζυρίχη, κυκλοφόρησε πολλά κείμενα ἐνάντια στίς παπικές ἀξιώσεις καὶ καταχρήσεις, μετέτρεψε μοναστήρια σέ ἐκπαιδευτήρια. Ὁ Ζβίγγλιος φονεύτηκε σέ μάχη τῶν ρωμαιοκαθολικῶν μέ τούς ὄπαδούς του, τό 1531.

Στήν Ἐλβετίᾳ ἐπίσης ἔδρασε κατά τό πλεῖστον καὶ ὁ μοναχός Καλβίνος. Δέχτηκε τίς νέες ιδέες καὶ θέλησε νά κάμει τή Γενεύη πρότυπη χριστιανική πόλη. Μέ αὐστηρότητα ἀπαίτησε ἀπό τούς πιστούς ἀγνά ἦθη, ζωή σύμφωνη μέ τό νόμο τοῦ Θεοῦ. Ἐφτασε ἔτσι στὴν ὑπερβολή καὶ στή βία, γιατί ὁ ἰδρυτής της Ἐκκλησίας, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἀφήνε ἐλεύθερη τή θέληση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό «ὅποιος θέλει» πού δίδαξε.

Η διδασκαλία τους βασικά

Καί οἱ τρεῖς μεταρρυθμιστές ἀσχολήθηκαν βασικά μέ δυό ζητήματα:

1. Ποιά είναι ἡ ἀληθινή αὐθεντία στή χριστιανική Ἐκκλησία; Ἀπάντησαν ὅτι οὔτε ὁ πάπας, οὔτε οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι, οὔτε ἡ Ἱερή Παράδοση. Μόνο ἡ Ἅγια Γραφή ἔχει τήν ἀλήθεια καὶ τό κύρος τῆς αὐθεντίας, ὡς Θεόπνευστη πού είναι.

2. Πῶς κατορθώνεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου; Εἶπαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, μέ τόν «ἀπόλυτο προορισμό» πού ἔχει ἀπό τό Θεό, σώζεται μέ τήν πίστη του καὶ μέ τή θεία χάρη. Ὁ Θεός προορίζει σέ ὄσους θέλει τή χάρη του καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νά προσφέρει μόνο πίστη. Ἀρνήθηκαν τά εὐσεβή ἔργα, τούς ἀγίους, τίς εἰκόνες, τήν τιμή τῶν ἀγίων λειψάνων καὶ ὅ,τι ἀποτελεῖ τήν ἔξωτερική λεγόμενη λατρεία.

Ἄξιζει νά σημειωθεῖ ὅτι γιά τή δική μας, ὄρθόδοξη Ἐκκλησία, οι δυό πηγές, ἡ Ἅγια Γραφή καὶ ἡ Ἱερή Παράδοση πού τήν ἐρμηνεύει, περιέχουν τήν ἀλήθεια ὥπως τή δίδαξε ὁ Χριστός καὶ ἔχουν τό ἴδιο κύρος. Σ' αὐτές τίς δυό πηγές βασίζονται οι ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Στό ζήτημα τής σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἐκκλησία μας παραδέχεται ὅτι ὁ Θεός συνεργάζεται μέ τή θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεός δίνει τή χάρη, ὁ ἄνθρωπος προσφέρει τήν πίστη ἀλλά καὶ τούς καρπούς της, δηλαδή τά καλά ἔργα. Τά ἔργα αὐτά πρέπει νά γίνονται μέ κίνητρο καὶ σκοπό τήν ἀγάπη.

“Αν οἱ χριστιανοί είχαν κίνητρο, μέσο καὶ σκοπό τής ζωῆς τους τήν ἀγάπη, οι διαφορές, οι αἵρεσεις καὶ τά σχίσματα δέ θά διαιρούσαν τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ σωτηρία τής κάθε μιᾶς ψυχῆς καὶ ἡ εύτυχία ὅλου τοῦ κόσμου, θά ἦταν κατορθωμένη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Πῶς μπορεῖ ὁ πλοῦτος νά χρησιμοποιεῖ γιά τό καλό;
- Γιατί είναι ἀπαραίτητα καὶ τά καλά ἔργα γιά τό χριστιανό;
- Γιατί ἡ ἀγάπη θά προστάτευε τήν Ἐκκλησία ἀπό κάθε σχίσμα;

38. Ὁ Δυτικός Χριστιανισμός μετά τή μεταρρύθμιση

Ἐξελίξεις στή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία: Ἀντιμεταρρύθμιση

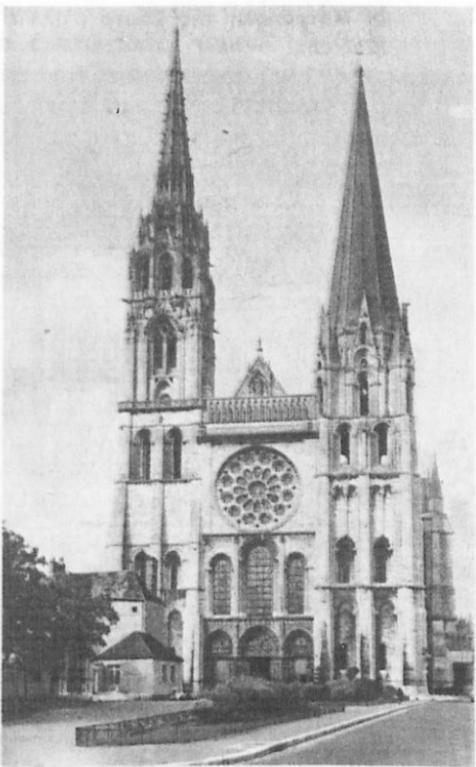
Ἡ Δυτική Ἐκκλησία, ὅταν εἶδε τούς ὄπαδούς της νά ἐπαναστατοῦν, πῆρε τά μέτρα της. Μάζεψε τίς δυνάμεις της, κατοχύρωσε τή διδασκαλία της καί κήρυξε πόλεμο κατά τῶν Διαμαρτυρόμενων. Ἡ ἀμυνα αὐτή καί ἡ ἐπίθεση είναι γνωστή στήν ιστορία ώς ἀντιμεταρρύθμιση.

Ἡ ἀντιμεταρρύθμιση ἐκδηλώθηκε μέ δυό κυρίως μέτρα: 1. Ἡ παπική Ἐκκλησία χρησιμοποίησε τά νέα τάγματα τῶν Ἰησουΐτων. 2. Ὁργάνωσε τή Σύνοδο τοῦ Τριδέντου.

Οἱ Ἰησουΐτες ὄργανώθηκαν σέ τάγμα ἀπό τόν Ἰγνάτιο Λοϋύλα, τό 1540. Σκοπός τους ἦταν νά γυρίσουν οἱ αἱρετικοί καί οἱ «ἄπιστοι» στήν ἔξουσία τοῦ πάπα. Ἐργάστηκαν μέ ἀφοσίωση καί μέ φανατισμό. ባ ἀπόλυτη ύπακοή ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἀρετή τους. Στήν προσπάθειά τους χρησιμοποίησαν ιδιαίτερες ἡθικές ἀρχές, ὅχι τόσο σύμφωνες μέ τή χριστιανική ἀλήθεια. Μποροῦσαν π.χ. νά κρύψουν στό νοῦ τους τήν ἀλήθεια καί νά ἀφήσουν νά ἐννοηθεῖ τό ψέμα. Μποροῦσαν νά θέσουν στήν ύπηρεσία ἀγαθοῦ σκοποῦ ἀθέμιτα μέσα. Σ' αὐτούς ἀποδίδεται τό «ὁ σκοπός ἀγιάζει τά μέσα», πού δέν είναι σύμφωνο μέ τή χριστιανική ἡθική.

Στό Τρίδεντο τής Ἰσπανίας συγκροτήθηκε μεγάλη Σύνοδος, πού κράτησε μέ διαλείμματα 18 χρόνια (1545-1563). Σ' αὐτή τή Σύνοδο καθορίστηκε ἡ δογματική διδασκαλία τής Δυτικῆς Ἐκκλησίας καί ἡ λατρευτική ζωή της. Τονίστηκε ἡ ἀξία πού ἔχει ἡ Ἱερή

Ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Πέτρου καί πύργος τῆς ἀναγεννήσεως (Γαλλία, 16ος αι.).

Παράδοση καί τά εύσεβή ἔργα, ὅτι δηλαδή ἀρνήθηκαν οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Ἡ Σύνοδος ἐπέμεινε καί στή διδασκαλία της γιά τό Καθαρτήριο, τίς ἀφέσεις καί τά συγχωροχάρτια, παρ' ὅλο πού κατάργησε πολλές καταχρήσεις.

Ἡ ἀντιμεταρρύθμιση δέν ἔφερε τά ἀποτελέσματα πού ἡ παπική Ἐκκλησία περίμενε. Ἡ ἀποκοπή τῶν Διαμαρτυρόμενων ἤταν ὄριστική.

Νεώτερες ἔξελίξεις στόν Καθολικισμό. Τέχνες - Γράμματα

Τό 180 καί 190 αἰώνα ἔγιναν πολλά σχετικά μέ τή διοίκηση, τή λατρεία, τίς τέχνες στή Δυτική Ἐκκλησία.

Τό 1870 Σύνοδος στό Βατικανό στήριξε ἐπίσημα ώς δόγμα, τό Ἀλάθητο τοῦ πάπα. "Οσοι τό ἀρνήθηκαν σχημάτισαν ιδιαίτερη Ἐκκλησία, τούς Παλαιοκαθολικούς. Ὁ πάπας κηρύχτηκε μέ τή συγκατάθεση τῆς ἵταλικής κυβερνήσεως ἀρχηγός τοῦ κράτους τοῦ Βατικανοῦ, ἀ-

·
·
·
Ἡ Μητρόπολη τῆς Σάρτρ (Γαλλία, 12ος ai.).

φοῦ, ὅπως ἔρμηνεύτηκε, «ὁ ἐπί γῆς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, δέν μπορεῖ νά είναι ὑπήκοος ἐπίγειου κράτους». Νέες γιορτές θεοπίστηκαν, ὅπως ἡ "Ασπιλη Σύλληψη τῆς Παρθένου, ἡ γιορτή τῆς Ἱερῆς καρδίας τοῦ Ἰησοῦ καί τῆς Θεοτόκου.

Ἀπό τό 16ο αἰώνα οἱ τέχνες σημείωσαν μεγάλη πρόοδο στά πλαίσια τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ὑψώθηκαν πολλοί ναοί μέ τό ρυθμό τῆς Ἀναγεννήσεως, πού είναι ἐπιστροφή στή μεγαλόπρεπη ἀπλότητα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ. Μεγάλοι γλύπτες καί ζωγράφοι, ὅπως ὁ Ντά-Βίντσι, ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαήλ Σάντι, δημιούργησαν ἔργα αἰώνιας ὄμορφιας καί ἀξίας. Στά σύνορα τοῦ 16ου καί 17ου αἰώνα ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ὁ "Ἐλληνας, EL Greco) διασώζει καί μεταφέρει βυζαντινά στοιχεῖα στά γεμάτα μυστικοπάθεια ἔργα του, σχεδόν ὅλα μέ θρησκευτικά θέματα.

Τό 17ο αιώνα άναπτυχθηκε ό ρυθμός *Μπαρόκ*, πού πρόσθεσε πολλά διακοσμητικά στοιχεῖα, έξωτερικά και έσωτερικά στούς ναούς. Τό 18ο αιώνα έξελίχτηκε σέ *Ροκοκό*, όταν ή διάθεση γιά τό περιττό στολίδι και ή έπιτήδευση έφτασαν στήν ύπερβολή. Άναλογα μέ τούς δυό αύτούς ρυθμούς είναι τά έργα τῶν ζωγράφων *Ρούμπενς*, *Βελλάσκουεθ*, *Μουρίλλο*.

Οι τέχνες στό Λατινικό κόσμο τόνισαν τή φυσικότητα, τή λεπτομέρεια, τό γήινο. "Ο, τι δηλαδή θέλησαν νά ξεπεράσουν και νά άγνοήσουν οι Διαμαρτυρόμενοι.

"Οσο γιά τά γράμματα, ή παπική θεολογία πήρε άπολογητικό και πολεμικό χαρακτήρα άπεναντι στούς προτεστάντες. Όμως και ή πνευματική καθοδήγηση δέν παραμελήθηκε. Σπουδαίοι συγγραφεῖς και κήρυκες αύτῆς τῆς έποχῆς ήταν ό *Μποσουέ*, ό *Φενελόν*, ό *Μπορνταλού*, κ.ά.

Μεγάλες ύπηρεσίες πρόσφεραν οι έκδότες τῶν έργων Λατίνων και Έλλήνων Πατέρων: Τό 18ο αιώνα ό *Μοντφοκόν*, τό 19ο ό *Μίν* (*Migne*) μέ τήν «Πατρολογία» του, πού άριθμει έκατοντάδες τόμους. Οι Βολλανδιστές, ένας κλάδος Ιησουϊτῶν, άπό τό 17ο αιώνα ώς σήμερα, έκδίδουν τούς βίους τῶν άγίων και σώζουν έτσι ένα μεγάλο θησαυρό άπό μαρτυρολόγια και συναξάρια.

Ό Προτεσταντισμός. Διαμόρφωση και έξαπλωση όμολογιῶν

Οι ιδέες τῆς Μεταρρυθμίσεως έφεραν άναστάτωση. Στά θρησκευτικά αϊτια προστέθηκαν και πολιτικά, και έσπασαν πόλεμοι. Στόν Τριακονταετή πόλεμο οι προτεστάντες νικήθηκαν. Ή είρήνη τῆς Βεστφαλίας σύμως, τό 1648, πρόσφερε στή Διαμαρτύρηση τήν ἄνεση νά έχαπλωθεῖ.

Η διδασκαλία τοῦ Λουθήρου (Λουθηρανισμός) έπικράτησε στή Γερμανία και στή Δανία, όπως και στή Νορβηγία και στή Σουηδία. Οι ίδιοι τοῦ Καλβίνου (Καλβινισμός) ἅπλωσαν στίς Κάτω Χώρες, στή Σκωτία, στήν Αγγλία, όπου διακρίθηκαν πολλές διαφορετικές «όμολογίες», οι Επισκοπιανοί, (διατηροῦν τό βαθμό τοῦ ἐπισκόπου), οι Πρεσβυτεριανοί (τό βαθμό τοῦ πρεσβυτέρου), οι Κουάκεροι κλπ. Στή Γαλλία οι Διαμαρτυρόμενοι ίδιοι ονομάστηκαν Ούγενότοι. Αύτοί ήρθαν σέ σύγκρουση μέ τούς Καθολικούς, πού κράτησε 50 χρόνια. Τή νύχτα τοῦ άγιου Βαρθολομαίου (1572) οι καθολικοί έσφαξαν 20.000 Ούγενότους. Μέ τό διάταγμα τῆς Νάντης (1598) δόθηκε κάποια έλευθερία στούς Διαμαρτυρομένους τῆς Γαλλίας, μά ό Λουδοβίκος 14ος τήν ἀνακάλεσε και 500.000 προτεστάντες έφυγαν γιά τήν Όλλανδία, Αγγλία, Γερμα-

νία. Στή Γαλλία ἔμειναν ὡς σήμερα λίγοι προτεστάντες. Μικρές μειονόψηφίες ἀπό αὐτούς ύπαρχουν σ' ὅλες τίς χώρες.

Οι Διαμαρτυρόμενοι διαιρέθηκαν καὶ σ' ἄλλες ὁμολογίες, μέ μικρές ἥ μεγάλες διαφορές στήν πίστη καὶ στή λατρεία. "Ετοι ύπαρχουν οἱ Εὐσεβιστές, οἱ Μεθοδιστές, οἱ Εὐαγγελικοί, οἱ Βαπτιστές, ὁ Στρατός Σωτηρίας καὶ πλῆθος ἄλλα παρακλάδια. "Ολες οἱ ὁμολογίες καὶ οἱ κλάδοι μεταφέρθηκαν στήν Ἀμερική στά χρόνια τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τί είναι ἡ ἀντιμεταρρύθμιση;
2. Γιατί ὁ σκοπός δέν ἀγιάζει τά μέσα;
3. "Αν οἱ Διαμαρτυρόμενοι κρατοῦσαν τήν Ἰ. Παράδοση δέ θά χώριζαν σέ τόσους κλάδους. Γιατί;
4. Γιατί ἡ χριστιανική τέχνη πρέπει νά είναι ἀπλή;

39. Ὁρθοδοξία καὶ Δύση

΄Ορθοδοξία καὶ ρωμαιοκαθολική Έκκλησία

Τά γεγονότα τοῦ 1054 δέ σταμάτησαν τίς σχέσεις Ὁρθοδοξίας καὶ ρωμαιοκαθολικῆς Έκκλησίας. Οἱ πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς ἔχουν ἐπαφές μέ τούς Λατίνους (δηλαδή τούς ρωμαιοκαθολικούς πού ἐγκαταστάθηκαν στήν Κπολη) καὶ στήν Κωνσταντινούπολη ἰδρύονται λατινικές ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια. Ἡ ὄριστική ρήξη Ὁρθοδοξίας καὶ Καθολικισμοῦ συντελέστηκε μέ τίς σταυροφορίες. Δέ λείψανε βέβαια καὶ οἱ ἐνωτικές προσπάθειες, ὅπως ἀναφέραμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο, γιά νά γεφυρωθεῖ τό χάσμα ἀνάμεσα στήν Ὁρθοδοξία καὶ στή Δύση. Οἱ προσπάθειες ὅμως αὐτές, πού τερματίζονται μέ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡταν προβληματικές καὶ καταδικασμένες σέ ἀποτυχία γιά τούς λόγους πού μνημονεύσαμε παραπάνω.

Σταυροφορίες - Φραγκοκρατία - Ούνια

Τά κυριότερα ἐμπόδια στής σχέσεις Ὁρθοδοξίας καὶ ρωμαιοκαθολικῆς Έκκλησίας καὶ στήν εύόδωση τῶν προσπαθειῶν γιά τήν ἐνωσή τους, ἡταν:

1. Οἱ σταυροφορίες. Ὡς ἐπιδίωξή τους πρόβαλαν τόν ἀγώνα τοῦ

Χριστιανισμοῦ κατά τοῦ Ἰσλάμ καὶ τῶν ἀπίστων καὶ τήν ἀπελευθέρωση τῶν Ἅγίων Τόπων ἀπό τούς Μουσουλμάνους. Τά πράγματα ὅμως ἀπέδειξαν ὅτι ἡταν πρόσχημα γιά μιά ἐπέκταση τῆς Δύσεως στήν Ἀνατολή, ἔνα ὄργανο στήν παπική κοσμοκρατορία. Ἐπιχειρήθηκαν ἐφτά σταυροφορίες ἀνάμεσα στά ἔτη 1099-1270, πού ὄργάνωσαν οἱ πάπες καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Δύσεως. Τό στρατό τους ἀποτελοῦσαν ἄνθρωποι, πού κάτω ἀπό τό φαινόμενο θρησκευτικό ζῆλο ἔκρυβαν τόν πόθο τῆς περιπέτειας καὶ τοῦ πλούτισμοῦ. Πρόκειται γιά παπικό στρατό, πού σύμβολό του εἶχε τό σταυρό καὶ ἡγέτη τόν παπικό ἀντιπρόσωπο.

2. *Ἡ φραγκοκρατία*. Ἡ φοβερότερη γιά τήν Ἀνατολή σταυροφορία ἦταν ἡ τέταρτη, πού ὄργάνωσε ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ'. Οἱ σταυροφόροι, κυρίως Γάλλοι καὶ Βενετοί, κατέλαβαν τό 1204 τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ πόλη γνώρισε φρικιαστικές στιγμές βαρβαρότητας καὶ καταστροφῆς. Ἡ βυζαντινή αὐτοκρατορία μοιράστηκε ἀνάμεσα στούς σταυροφόρους καὶ ιδρύθηκαν τά φραγκικά βασίλεια. "Ετσι ἀρχίζει ἡ ἐποχή τῆς φραγκοκρατίας. Οἱ Λατίνοι γίνονται πατριάρχες καὶ οἱ ὄρθοδοξοί κληρικοί καταδιώκονται καὶ ταπεινώνονται. Στίς θεολογικές διαφορές καὶ τό ἐκκλησιαστικό χάσμα προστέθηκε καὶ τό ἑθνικό μίσος. Καθετί τό δυτικό καὶ λατινικό ἔγινε ἔχθρικό γιά τούς ἀνατολικούς λαούς, πού προτιμοῦν τήν ύποταγή στούς Τούρκους παρά στόν πάπα τῆς Ρώμης.

3. *Ἡ Οὐνία*. Είναι μιά ἐφεύρεση τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας γιά τήν προσέγγιση τῆς Ὁρθοδοξίας. Προκάλεσε πολλές δυσχέρειες στίς σχέσεις ἀνάμεσα στίς δυό Ἐκκλησίες καὶ πολλές ἀντιδράσεις, γιατί ἔκρυβε τήν ἐπιδίωξη τῆς ύποταγῆς τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁπαδοί τῆς Οὐνίας (Οὐνίτες) είναι αὐτοί πού προσχώρησαν στή Δυτική Ἐκκλησία, ἀφοῦ δέχτηκαν τήν ἀπόφαση τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας. Ὄνομάζονται καὶ «ἡνωμένοι ρωμαιοκαθολικοί» ή «ἀνατολικοί καθολικοί», γιατί πρόκειται γιά ἀνατολικούς χριστιανούς, πού ἐνῷ διατηροῦν τό λειτουργικό τους ρυθμό, ἀναγνωρίζουν τά δυτικά δόγματα καὶ τήν παπική ἔξουσία.

Ὀρθοδοξία καὶ προτεσταντικές ὁμολογίες

Ἡ Ἀνατολή ἦταν ἀρχικά ἀδιάφορη στήν κίνηση τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ἐπικρατοῦσε μᾶλλον ἀμοιβαία ἄγνοια, ἄν καὶ οἱ προτεστάντες στόν ἀγώνα τους κατά τοῦ Παπισμοῦ ἥθελαν τούς ὄρθοδόξους μέ τό μέρος τους. Γι αύτό καὶ ἐπιδιώκουν ἐπαφές μέ τήν Ἀνατολή. Φρονοῦσαν μάλιστα ὅτι μέ αὐτήν ἔχουν πολλά κοινά σημεῖα. Τελικά καὶ ἡ Ὁρ-

θοδοξία, παρά τήν έπιφύλαξή της, άνέλαβε σειρά άπό σημαντικές ένέργειες στό θέμα τῶν σχέσεών της μέ τούς προτεστάντες. Δέ λείψανε βέβαια άπό τήν πλευρά τοῦ Προτεσταντισμοῦ καί οἱ προσπάθειες διεισδύσεως στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί προσηλυτισμοῦ τῶν ὄρθοδόξων. Τοῦτο προκάλεσε ἀντιδράσεις καί ἐνταση στίς ἐπιδιωκόμενες σχέσεις.

Απόπειρες προσεγγίσεως

Γιά τήν προσεγγιση 'Ορθοδοξίας καί Προτεσταντισμοῦ ἔγιναν οἱ ἔξης σημαντικές ἀπόπειρες:

1. 'Ο πατριάρχης Ἰωάσαφ Β' στέλνει στή Βιττεμβέργη (1559) τό διάκονο Δημήτριο Μυσό, γιά νά γνωρίσει τή διδασκαλία καί τή λατρεία τῶν προτεσταντῶν. 'Ο ἀποσταλμένος τοῦ πατριάρχη ἐπιστρέφοντας, φέρνει μαζί του τήν Αὐγουσταία ὁμολογία (= τό βασικότερο βιβλίο τοῦ λουθηρανικοῦ Προτεσταντισμοῦ) σέ Ἑλληνική μετάφραση καί μιά ἐπιστολή πρός τόν πατριάρχη, ό όποιος ὅμως δέ δίνει ἀπάντηση. Ή ὁμολογία αὐτή μεταφράστηκε ἀπό τό Μελάγχθονα μέ τή βοήθεια τοῦ διακόνου Δημητρίου Μυσοῦ, μέ σκοπό, σύμφωνα μέ τά σχέδια τοῦ πρώτου, τή διάδοση τοῦ Προτεσταντισμοῦ στούς ὄρθοδόξους.

2. Οι βιττεμβέργιοι Θεολόγοι τῆς Σχολῆς τῆς Τυβίγγης ἔστειλαν στόν πατριάρχη Ἱερεμία Β' ὄχτώ ἐπιστολές (1573-1580) καί τήν Ἑλληνική μετάφραση τῆς Αὐγουσταίας ὁμολογίας. 'Ο πατριάρχης ἀπάντησε μέ πέντε ἐπιστολές (1574-1581). Μέ τίς ἀπαντήσεις του ἔκαμε ὄρθοδοξη κριτική στίς προτεσταντικές θέσεις καί συγχρόνως πρόβαλε τήν ὄρθοδοξη πίστη καί διδασκαλία. Είναι ἡ πρώτη ούσιαστική καί ἀμοιβαία προσέγγιση 'Ορθοδοξίας καί Προτεσταντισμοῦ.

3. 'Ο πατριάρχης Κύριλλος Α' Λούκαρης (1612-1636) ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στίς σχέσεις τοῦ Πατριαρχείου μέ τούς προτεστάντες. Ήταν ἐχθρός τῶν Λατίνων, δηλαδή τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν πού ἐγκαταστάθηκαν στήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά στούς προτεστάντες ἔδειχνε κάποια συμπάθεια. Φαίνεται ὅτι περίμενε τή σωτηρία τῆς Ἐκκλησίας του ἀπό τούς προτεστάντες, ἐνῶ ἐκεῖνοι σχεδίαζαν τόν προσηλυτισμό τῶν 'Ορθοδόξων.

Συμπεράσματα καί προοπτικές

Ή ἔως τώρα πείρα ἀπό τίς σχέσεις μας μέ τή ρωμαιοκαθολική 'Ἐκκλησία καί τίς προτεσταντικές 'Ομολογίες, δείχνει ὅτι μιά πραγματική συνάντηση πού θά ἔχει ώς σκοπό τήν ἔνωση 'Ανατολῆς καί Δύσεως, θά πρέπει νά γίνει πάνω στό ἔδαφος τῆς κοινῆς παραδόσεως.

Είναι γνωστοί οι λόγοι που όδήγησαν στήν αποτυχία τών ένωτικών προσπαθειών και στήν παγίωση του σχίσματος. Τώρα πρέπει νά έπικρατήσει ή ένότητα της πίστεως και ή κοινωνία της άγαπης, ή προσευχή και ή μετάνοια. Μόνο έτσι θά ξαναβρούμε τήν ένωση της Έκκλησίας, που πραγματοποιήθηκε μέ το Χριστό. Τό τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου αύτοῦ άναφέρεται στίς προσπάθειες που καταβάλλονται σήμερα γιά τήν ένότητα του χωρισμένου χριστιανικοῦ κόσμου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά ήταν τά μεγαλύτερα έμπόδια στίς σχέσεις Όρθοδοξίας και ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας;
2. Ποιά είναι ή σπουδαιότερη άπόπειρα προσεγγίσεως όρθιοδόξων και προτεσταντών και γιατί;
3. Τί χρειάζεται γιά νά ξαναβρεῖ ή Έκκλησία τήν ένωσή της;
4. Σέ άπασχολεί τό θέμα της ένώσεως της Έκκλησίας; Τί μπορείς έσύ νά κάνεις;

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οι καινοτομίες τών Δυτικών:

«Πρώτα-πρώτα έβαλαν προσθήκη στό ιερώτατο Σύμβολο, που οι Πατέρες μας τό σφάλισαν ώστε νά μήν μπορεῖ κανείς ούτε νά προσθέσει ούτε νά άφαιρέσει τίποτε. Ύστερα καινοτόμησαν και σέ πολλά άλλα που είναι έξω άπό τήν άρχαια συνήθεια της Έκκλησίας, γιατί προσφέρουν άζυμο ἄρτο στό μυστήριο τής θείας Εύχαριστίας. Δέν τηροῦν, καθώς ἀκούμε, τίς νηστείες που έχουμε άπό τούς άποστόλους και τούς Πατέρες, δηλ. τῆς Τετάρτης και τῶν πρώτων ἡμερῶν τής Ἁγίας Σαρακοστῆς, καθώς και μερικές άλλες που μᾶς παραδόθηκαν...

Νηστεύουν ἀκόμη τά Σάββατα, παρά τόν ἀποστολικό κανόνα και τίς νομοθεσίες τῶν Πατέρων. Γιατί αύτοί παραγγέλλουν νά νηστεύουμε μόνο τό Μεγάλο Σάββατο και δχι ἀλλο Σάββατο. Τό Μ. Σάββατο είναι μέρα που εύχαριστούμε τόν Θεό γιά τή δημιουργία τού κόσμου, καθώς κάνουμε τήν Κυριακή γιά τήν Ἀνάσταση. Τό Σάββατο είναι προοϊμίο τής Ἀναστάσεως, γιατί τή μέρα αὐτή ὁ Σωτήρας μας κατέβηκε μέ τήν ψυχή Του στόν ἄδη χαρίζοντάς μας τήν ἐλευθερία και

τήν άνάσταση. Αύτό έπιβεβαιώνει ή 'Εκκλησία μας μέ τά ψυχωφελή μνημόσυνα πού τελεῖ κάθε Σάββατο γιά κείνους πού κοιμήθηκαν πιστεύοντας...

Νεωτερίζουν άκομή καί στο βάπτισμα, γιατί δέ βαφτίζουν μέ τρεῖς καταδύσεις καί άναδύσεις, άλλα χύνοντας πάνω στό βαφτιζόμενο νερό καί ραντίζοντάς τον καί χωρίς μύρο. Οὕτε τά βαφτιζόμενα βρέφη κοινωνοῦν οὔτε τά παιδιά ὡς ὄρισμένη ἥλικια....».

(Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τά ἄπαντα, ἔκδ. Ρηγοπούλου (Θεσ/νίκη), σελ. 33-34 – Γλωσσική ἀπλούστευση)

2. Διάλογος ὄρθοδοξων ἀρχιερέων καί λαοῦ γιά τή Σύνοδο τῆς Φλωρεντίας:

«...Πουλήσαμε τήν πίστη μας, ἀνταλλάξαμε τήν εὐσέβεια μέ τήν ἀσέβεια, γίναμε ἀζυμίτες μέ τό νά προδώσουμε τήν καθαρή θυσία (τῆς θείας Εὐχαριστίας)... Γιατί ἄν τούς ρωτοῦσε κανείς καί γιατί ὑπογράφατε, ἔλεγαν· φοβόμαστε τούς Φράγκους. Καί ὅταν πάλι τούς ρωτοῦσαν, ἄν οἱ Φράγκοι βασάνισαν κανέναν, ἄν μαστίγωσαν, ἄν φυλάκισαν. 'Οχι. Ἄλλα τότε πῶς ἔγινε; Αὔτο τό δεξί χέρι ὑπέγραψε, ἔλεγαν, ἃς κοπεῖ ἡ γλώσσα ὅμολόγησε, ἃς ἐκριζωθεῖ...'».

(Διούκας, ἔκδ.. Βόννης, σελ. 216-Μετάφραση Χ.Γ.)

3. Θεία χάρη καί ἀγώνας τοῦ ἀνθρώπου:

«Χρειάζεται ἀγώνας μεγάλος καί δίκαιος, γιά νά μή μείνουμε ἔξω ἀπό τή χάρη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ «ἐν Χριστῷ». "Έχουμε ἀνάγκη ἀπό τή συμμαχία τοῦ Θεοῦ, γιά νά φτάσουμε στήν ἀρετή. Ἀκολουθώντας τό δρόμο τῆς ἀρετῆς, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό τή θεία ἀθηση. Δέν πρέπει νά 'χουμε πεποιθηση στήν ἀνθρώπινη δικαιοσύνη, πού είναι εύτελής καί ἀτελής, ἀλλά στή θεία δικαιοσύνη καί συμμαχία, γιά νά ὀδηγηθοῦμε στόν ούρανό χωρίς πλάνη. Ό παρών βίος ἔχει ἀνάγκη ἀπό τή θεία χειραγωγία. Γιατί, ἄν προκειμένου νά μποῦμε σέ μά πόλη ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό 'κεινον πού θά μάς γνωρίσει τό δρόμο, πολύ περισσότερο, προκειμένου νά ἀποδημήσουμε στόν ούρανό, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό τή θεία ἀθηση, γιά νά μᾶς δεῖξει τό δρόμο, νά μᾶς στηρίξει καί νά μᾶς χειραγωγήσει. Είναι πολλά τά μονοπάτια, πού μᾶς βγάζουν ἀπό τόν ἵσιο δρόμο· γι' αὐτό μᾶς παρακολουθεῖ ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Καί τό νά ὀδηγηθοῦμε σωστά είναι ἔργο του Θεοῦ, τό νά είμαστε ὅμως ἄξιοι γιά νά κρατηθοῦμε ἀπό τό χέρι τοῦ Θεοῦ, αὐτό πρέπει νά γίνει δική μας φροντίδα. "Αν εϊμαστε ἀκάθαρτοι, δέ θά μᾶς ὀδηγήσει τό χέρι αὐτό. 'Έχουμε λοιπόν ἀνάγκη ἀπό ἀγαθά ἔργα καί ὄφείλουμε νά 'μαστε καθαροί, γιά νά μᾶς συμπαρασταθεῖ ἡ θεία βοήθεια".

('Ιερεμία Β', 'Απόκρισις Α', Βλ. Ἰ. Καρμίρη, Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικής 'Εκκλησίας, τ. I, 'Αθήναι 1952, σελ. 366 – Μετάφραση Μ.Κ.)

4. Ἐκκλησία, Γραφή, Παραδόσεις:

«'Η 'Ἐκκλησία είναι φύλακας καί ὀδηγός τῆς θεόπνευστης Γραφῆς. Φύ-

λακας, γιατί τή φυλάει πιστά και ἄδολα· ὅχι γιατί προσθέτει ἡ ἀφαιρεῖ κάτι ἀπό αὐτήν, ἀλλά γιατί εκείνους πού θά τολμήσουν κάτι τέτοιο τούς ἐλέγχει καὶ τους ἐμποδίζει. Ὁδηγός, γιατί μᾶς ὀδηγεῖ σ' αὐτήν, κάνοντας σαφή τά ἀσαφή καὶ κρυμμένα μέ τρόπο ὄρθόδοξο καὶ θεάρεστο. Ἡ καθολική καὶ ἀποστολική Ἐκκλησία εἶναι «στῦλος καὶ ἔδραιώμα» τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πού εἶναι ἡ ἀλήθεια, γιατί τήν ύπερασπίζεται καὶ τή διατηρεῖ καὶ τήν ἐρμηνεύει· τήν ύπερασπίζεται ὡς τό θάνατο... Οἱ παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας λέγονται ἄγραφος λόγος τοῦ Θεοῦ, τίς ὅποιες τό Ἀγιο Πνεῦμα παρέδωσε σ' αὐτήν ἄγραφα καὶ μυστικά. Ἀναφέρονται στίς τελετές τῶν ἀγίων μυστηρίων καὶ σέ ἄλλα χρήσιμα, πού στολίζουν τήν Ἐκκλησία, ὅταν βέβαια χρησιμοποιοῦνται μέ ἐπίγνωση καὶ χωρίς κατάχρηση. Τίς παραδόσεις τίς φυλάμε, ὅχι γιατί ἀπαραίτητα συμβάλλουν στή σωτηρία μας, ἀλλά γιά τήν ὁμορφία καὶ εὔπρεπεια τῆς Ἐκκλησίας, γιά τήν τιμή τῶν ἀγίων Πατέρων, πού μᾶς τίς παρέδωσαν καὶ γιά νά μή φαινόμαστε ύπερήφανοι καὶ ισχυρογνώμονες καὶ φιλόνικοι, ἀδιαφορώντας καὶ ύβριζοντας τήν Ἐκκλησία».

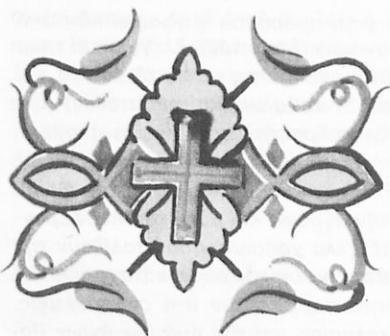
(Μητροφάνους Κριτοπούλου, Ὄμολογία, Βλ. Ἰ. Καρμίρη, ὅπ. παρ. τ. II, σελ. 530, 545, 557 – Μετάφραση Μ.Κ.)

5. Τά μέλη τής Ἐκκλησίας:

«Πιστεύουμε ὅτι τά μέλη τής ὄρθόδοξης Ἐκκλησίας εἶναι ὄλοι οἱ πιστοί, πού ἀδίστακτα δέχονται τήν καθαρή πίστη τοῦ σωτήρα Χριστοῦ (αὐτήν, πού παραδόθηκε, κηρύχτηκε καὶ ἐρμηνεύτηκε ἀπό τό Χριστό καὶ τούς Ἀποστόλους καὶ τίς ἀγιες οἰκουμενικές Συνόδους) καὶ ὅταν ἀκόμη μερικοί ἀπό αὐτούς διέπραξαν κάθε εἰδούς ἀμαρτία. Γιατί ἂν δέν ἦταν μέλη τῆς Ἐκκλησίας αὐτοί πού ζοῦν μαζί μέ τήν ἀμαρτία, δέ θά κρίνονταν ἀπό τήν Ἐκκλησία. Καὶ τώρα κρινόμενοι ἀπό τήν Ἐκκλησία, προσκαλοῦνται σέ μετάνοια καὶ καθοδηγοῦνται στό δρόμο τῶν σωτήριων ἐντολῶν, καὶ ὅταν ἀκόμη θά μποροῦσαν νά λερώνονται ἀπό τήν ἀμαρτία. Μόνο γιά τούτο τό λόγο, ὅτι δέν ἔχουν πέσει σέ ἀπόγνωση καὶ ὅτι ἀκόμη ἀκολουθοῦν τήν ὄρθόδοξη καὶ εὔσεβή πίστη, εἶναι καὶ γνωρίζονται μέλη τής ὄρθόδοξης Ἐκκλησίας».

(Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Ὄμολογία πίστεως, Βλ. Ἰ. Καρμίρη, ὅπ. παρ. σελ. 755 – Μετάφραση Μ.Κ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Εː Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΩΣ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

40. Ἡ πρόκληση τοῦ Ἰσλάμ καὶ ὁ ἀγώνας τῆς Ἑκκλησίας

‘Ο θρησκευτικός καὶ πολιτικός χαρακτήρας τοῦ Ἰσλαμισμοῦ

Ἡ διάσπαση τῆς ἐνότητας τῆς Ἑκκλησίας ἦταν μιά ἀρχή στίς περιπέτειες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ μετά τὸ σχίσμα. Ἡ Ἑκκλησία ἀντιμετώπισε ἀργότερα καὶ νέους κινδύνους. Τόν 7ο αἰώνα τὴν ἀπείλησε ὁ Μωαμεθανισμός. Τό πλήγμα πού τῆς κατέφεραν οἱ ὄρδες του, φάνηκε στούς αἰῶνες πού ἀκολούθησαν.

Τό 610 ὁ Μωάμεθ ἄρχισε τό κήρυγμά του στή Μέκκα τῆς Ἀραβίας. Κήρυσσε στούς ὁμοεθνεῖς του μιά νέα θρησκεία, πού ἦταν ἔνα μίγμα εἰδωλολατρίας, Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἡ θρησκεία αὐτή ὀνομάζεται Ἰσλαμισμός πού σημαίνει ύποταγή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τό ιερό βιβλίο τοῦ Μωαμεθανισμοῦ είναι τό Κοράνιο. Βασικό δίδαγμα τοῦ Κορανίου είναι: «ἔνας Θεός ύπάρχει καὶ ὁ Μωάμεθ είναι ὁ προφήτης του». Συνιστᾶ τήν προσευχή, τήν νηστεία, τήν ἐλεημοσύνη, τό ιερό προσκύνημα στή Μέκκα. Διδάσκει ὅμως καὶ τή μοιρολατρία ἡ τό πεπρωμένο (κισμέτ) καὶ ύπόσχεται ύλικές ἀμοιβές στόν ούρανό.

Ἐντολές τοῦ Κορανίου καὶ παραδόσεις γύρω ἀπό τίς πράξεις τοῦ Μωάμεθ καὶ τῶν διαδόχων του διαμόρφωσαν τόν ιερό νόμο τοῦ Ἰσλάμ. Ὁ νόμος αὐτός ρύθμιζε τόσο τίς ύποθέσεις τῆς πολιτείας ὅσο καὶ τά θέματα τῆς θρησκείας.

Τό κήρυγμα τοῦ Μωάμεθ ἔδωσε πολιτικό χαρακτήρα στὸν Ἰσλαμισμό. Δέν περιορίστηκε στούς "Αραβες". Προορίζόταν γιά ὅλο τὸν κόσμο. Φιλοδοξούσε νά φτιάξει μιά νέα κοινωνία, γιατί ἡ παλιά δέν ἀνταποκρίθηκε στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Μωάμεθ ἐπεισε τούς ὄπαδούς του ὅτι ὁ Θεός τούς ἔχει ἐμπιστευτεῖ μιά ἵερή ἀποστολή: νά φέρουν κοντά Του ὅλους τούς ἀνθρώπους. "Ἐτσι ἐκεῖνοι φανατίστηκαν. "Ἐπρεπε νά ἐργαστοῦν γιά τή νίκη καὶ τή δόξα τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Στὴν ἀρχή χρησιμοποιήθηκαν εἰρηνικά μέσα. Μετά ὅμως ἐπικράτησαν ἡ βία, ὡς ἔξαναγκασμός, ὡς «ἱερός πόλεμος». Ἡ μουσουλμανική θρησκεία πῆρε πολιτικό χρῶμα. "Ἔγινε ἡ θρησκεία τοῦ ξίφους.

Σύγκρουση Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλαμισμοῦ

Στήν ἀρχή ὡς Ἰσλαμισμός ἔδειξε ἀνοχή στὸν Χριστιανισμό καὶ στὸν Ἰουδαισμό ἔχαιτίας τῶν ἀληθειῶν πού δανείστηκε ἀπό τίς δύο αὐτές θρησκείες. Τό Κοράνιο ἄλλωστε διδάσκει ὅτι «ἡ θρησκεία δέν ἐπιβάλλεται». Σ' ἄλλες ὅμως σελίδες του χύνει τό δηλητήριό του κατά τῶν χριστιανῶν. «Μέ τούς ὄνομαζόμενους χριστιανούς ἐκάμαμε συνθήκη, ἀλλ' αὐτοὶ λησμόνησαν μερικά πού διδάχτηκαν (ἀπό τίς ἄγιες Γραφές). Ἡ ἔχθρα καὶ τό μίσος θά διατηρηθοῦν ὡς τή συντέλεια τοῦ αἰώνα».

Ἡ σύγκρουση Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλαμισμοῦ ἦταν ἀναπόφευκτη. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ, ἐνῶ ἔχει πάρει πολλά στοιχεῖα ἀπό τὴν Παλαιά καὶ Καινή Διαθήκη, ἀρνιέται βασικά δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Σύμφωνα μὲ τό Κοράνιο, ὁ Θεός δέν εἶναι Τριαδικός, ὁ Χριστός δέν εἶναι Υἱός τοῦ Θεοῦ, τό μέλλον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καθορισμένο («αὐτό πού εἶναι νά γίνει, θά γίνει»), ὁ παράδεισος εἶναι γεμάτος ύλικές ἀπολαύσεις.

Ἡ κατάσταση πού διαμορφώθηκε γιά τήν Ἐκκλησία καὶ τό ἑλληνικό έθνος

Ἡ προέλαση τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἦταν ἀκάθεκτη. Οἱ βυζαντινές ἐπαρχίες, ἡ μιά μετά τήν ἄλλη, ἐπεσαν στά χέρια τῶν ὄπαδῶν του. Τά Πατριαρχεῖα Ἀλεξάνδρειας, Ἀντιόχειας καὶ Ἱεροσολύμων στέναζαν ἀπό τόν 7ο αἰώνα κάτω ἀπό τό μουσουλμανικό πέλμα. Δημιουργήθηκε μιά νέα κατάσταση γιά τήν Ἐκκλησία καὶ τό ἔθνος.

Ἡ Ἐκκλησία ἀναγκάστηκε νά ἀντιμετωπίσει τήν τραγωδία τῶν πιστῶν τῆς μέ σύνεση καὶ αὐταπάρνηση. Ἡ ἀντίσταση στόν κατακτητή δέν ἦταν δυνατή. Οἱ χριστιανοί ἡ θά ἐξισλαμίζονταν ἡ θά ἐξαγόραζαν

τή ζωή τους μέ τήν καταβολή φόρου. Ή Έκκλησία ἔζησε καί πάλι τή ζιφερή κατάσταση τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Η λατρεία ἦταν τώρα ἀπλῶς ἀνεκτή. Θεωρητικά ἦταν ἐλεύθερη, στήν πράξη ὅμως μέ διάφορα προσχήματα ἐμποδιζόταν. Μαζί μέ τή θρησκευτική ἐλευθερία περιορίστηκε καί ἡ πολιτική. Οἱ ἄνθρωποι διαιρέθηκαν σέ δυο στρατόπεδα: τῶν πιστῶν (Μωαμεθανῶν) καί τῶν ἀπίστων (ύποδούλων). Οἱ ἄπιστοι ἔπρεπε νά ξεχωρίζουν ἀπό τούς πιστούς: στήν ἐνδυμασία, στήν κατοικία, στίς κοινωνικές σχέσεις. Δέν μποροῦσαν νά πάρουν μέρος στά δημόσια πράγματα. Τά κρατικά ἀξιώματα δέν ἦταν γι' αὐτούς. Ή φορολογία ἔγινε ἀβάσταχτη. Τά προνόμια πού δόθηκαν στούς ύποδούλους, δέ βελτίωσαν ούσιαστικά τή θέση τους. Ή καταπάτησή τους ἀπό τούς κατακτητές ἦταν συχνή καί εὔκολη.

Τό ἀγεφύρωτο χάσμα μεταξύ τῶν ύποδουλων Ἑλλήνων καί τῶν μουσουλμάνων είχε καί τά καλά του ἀποτελέσματα. Οἱ "Ἐλληνες, μπροστά στό μίσος τῶν μουσουλμάνων, ὅρθωσαν τήν ἑθνική τους συνείδηση καί κράτησαν τίς παραδόσεις τους. Ἀπέφυγαν ἔτσι τήν ἀφομίωσή τους μέ τούς κατακτητές.

Μωαμεθανισμός: ἡ θρησκεία τοῦ Ξίφους

«Τό Ξίφος είναι τό κλειδί τοῦ παραδείσου καί τῆς κολάσεως· ὅλοι ἐκεῖνοι πού θά τραβήξουν τό σπαθί τους γιά τήν πίστη, θά ἀνταμειφθοῦν καί κάθε σταγόνα αἷματος, κάθε στέρησή τους καί κάθε κίνδυνος σημειώνεται στόν ούρανό γιά νά ἀνταμειφθεῖ καλύτερα ἀπό όποιαδήποτε νηστεία ἢ προσευχή».

('Από διακήρυξη τοῦ Μωάμεθ)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ό πόλεμος κατά τῶν ἀπίστων ἦταν ιερός γιά τούς μωαμεθανούς. Γιατί;
2. Σύγκρινε τό Χριστιανισμό μέ τό Μωαμεθανισμό ώς πρός τά μέσα διαδόσεως τῶν ιδεών τους.
3. Γιατί οἱ "Ἐλληνες, παρ' ὅλη τή δεινή θέση τους, δέν ἀφομειώθηκαν μέ τούς κατακτητές;
4. Οι καιροί πού ζοῦμε, ἐπιβάλλουν νά ξεχάσουμε τά ὄσα μᾶς ἔκαμαν στό παρελθόν οἱ ἀλλόθρησκοι;

41. Η Ὁρθοδοξία στούς Σλάβους

Κύριλλος καὶ Μεθόδιος

Οἱ δυό αὐτοὶ ἀδερφοί, πού κατάγονταν ἀπό τή Θεσσαλονίκη, ἔχουν συνδέσει τό ὄνομά τους μὲ τήν ιεραποστολή στά βυζαντινά χρόνια. Ἔζησαν ὅταν αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ἦταν ὁ Μιχαὴλ Γ' (842-867) καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μέγας Φώτιος. Διέθεταν μεγάλη μόρφωση καὶ γλωσσομάθεια. Ἀφοῦ ὑπηρέτησαν ὡς λαϊκοί σε διάφορες σπουδαῖες θέσεις τοῦ κράτους, ἔγιναν τελικά μοναχοί. (Ο Κύριλλος πρίν γίνει μοναχός, ὄνομαζόταν Κωνσταντίνος καὶ ἦταν καθηγητής τῆς φιλοσοφίας).

Τό 862 ὁ ἡγεμόνας τῶν Σλάβων τῆς Μοραβίας Ραστιολάβος ἔστειλε πρεσβεία στό βασιλιά Μιχαὴλ καὶ τοῦ εἶπε: «὾ λαός μας ἔχει ἀπαρνηθεῖ τήν πολυθεία καὶ τηρεῖ τό χριστιανικό νόμο. Ἄλλα δέν ἔχουμε δάσκαλο, πού νά μπορεῖ νά μᾶς διδάξει τήν ἀληθινή πίστη στή γλώσσα μας, ὥστε καὶ ἄλλοι νά γίνουν ὅμοιοι μέ μᾶς. Στεῖλε μας λοιπόν, Κύριε, ἔναν τέτοιο δάσκαλο. Γιατί ἐσεῖς ἔχετε τό Νόμο τόν καλό».

Ο Χριστιανισμός εἶχε διαδοθεῖ στή Μοραβία ἀπό λατίνους ιεραπόστολους, πού δροῦσαν ἐκεῖ ὡς ἀποσταλμένοι τῆς φραγκικῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' οἱ Μοραβοί δέν ἤθελαν οὔτε τή λατινική γλώσσα οὔτε τούς Φράγκους. Ζητοῦσαν συνεργασία μέ τούς βυζαντινούς.

Ο Μιχαὴλ ἔστειλε στή Μοραβία τήν ἄνοιξη τοῦ 863 τούς ἀδερφούς Κύριλλο καὶ Μεθόδιο. Αύτοί μέ βάση τό ἐλληνικό ἀλφάβητο καὶ τήν προσθήκη σλαβικῶν φθόγγων μπόρεσαν νά φτιάξουν τό σλαβικό ἀλφάβητο πού ἀπλουστεύθηκε ἀργότερα καὶ ὄνομάστηκε «Κυρίλλεις».

Οἱ δυό μοναχοί ἔμειναν στή Μοραβία περίπου τρία χρόνια. Μετέφεραν στή σλαβική τήν Ἅγια Γραφή καὶ λειτουργικά βιβλία. Κήρυξαν τό Εὐαγγέλιο παντοῦ καὶ μέ πολλή ἐπιτυχία. Ο Ραστιολάβος βαφτίστηκε καὶ ἔδωσε τό παράδειγμα στούς ὑπηκόους του.

Οἱ δυό ιεραπόστολοι δέν ἐργάστηκαν μόνο χριστιανικά· ἔκαμαν πλούσια κοινωνική ἐργασία καὶ δημιούργησαν μαθητές πού συνέχισαν τό ἔργο τους. Ἔλληνες δάσκαλοι δίδασκαν στά σχολεῖα καὶ Ἔλληνες ιερεῖς λειτουργοῦσαν σέ ναούς πού ἔγιναν κατά τό σχέδιο τῶν βυζαντινῶν ναῶν. Ἔτσι οἱ Σλάβοι μαζί μέ τό Χριστιανισμό γνώρισαν καὶ τόν πολιτισμό. Δικαιολογημένα εύγνωμονοῦν καὶ τιμοῦν τούς δυό Θεσσαλονικεῖς. Τούς ἔχουν ἀγίους καὶ φωτιστές τους.

Ο ἐκχριστιανισμός τῶν Ρώσων

Στήν ἀπέραντη Ρωσία τά χριστιανικά μνημεῖα (ἐκκλησίες, μοναστή-

Οι ἁγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος (Π. Βαμπούλη).

ρια) πού σώζονται, προκαλοῦν καί σήμερα τό θαυμασμό. Ἐντυπωσιάζουν μέ τόν ὅγκο τους καί τούς θησαυρούς τους. Θυμίζουν ἀκόμη τό Βυζάντιο καί τήν παράδοσή του.

Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στούς Ρώσους δέν ἦταν εὐκολη. Ἡ χώρα ἦταν ἀχανής καί πολλοί βάρβαροι λαοὶ εἶχαν περάσει ἀπό τό ἔδαφός της. Ἔτσι ὁ σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου σπάρθηκε στή ρωσική γῆ σε διάφορες ἐποχές καί ἀπό διάφορα πρόσωπα. Δυσό ὅμως ἄνθρωποι βοήθησαν μέ τό ἀξίωμά τους στήν ἔξαπλωση τῆς πίστεως στή χώρα τους. Είναι ἡ βασίλισσα Ὀλγα καί ὁ πρίγκιπας Βλαδίμηρος.

Ἡ βασίλισσα Ὀλγα (945-957) πού εἶχε φιλικές σχέσεις μέ τό Βυζάντιο, ἤρθε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τῆς ἔγινε θερμή ύποδοχή. Ἐδώ βαφτίστηκε. Ὄταν γύρισε στή χώρα της, ἐργάστηκε γιά τή μεταστροφή στό Χριστιανισμό τῶν ὑπηκόων της. Δίκαια ἡ Ἐκκλησία τήν τιμᾶ ὡς ἀγία καί ισαπόστολο.

Ο πρίγκιπας Βλαδίμηρος ἦταν ἐγγονός τῆς Ὀλγας. Οι σχέσεις του μέ τό Βυζάντιο ἔγιναν στενότερες, γιατί ἡ γυναίκα του ἦταν βυζαντινή πριγκίπισσα. Ὁ γάμος του ἔγινε αἰτία νά βαφτιστεῖ. Οι ύπηκοοί του τόν ἀκολούθησαν. Τό 988 κατά χιλιάδες βαφτίστηκαν στό Δνείπερο ποταμό. Τά ειδωλα στήν ἀχανή Ρωσία εἶχαν γκρεμιστεῖ καί στή θέση τους ύψωθηκαν οἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ρωσική Ἐκκλησία ἔχει τό Βλαδίμηρο ἀνάμεσα στούς μεγάλους ἀγίους της.

Μιά ρωσική παράδοση συνδέει τόν ἐκχριστιανισμό τῶν Ρώσων μέ τήν ὄμορφιά τῆς ὥρθοδοξης λατρείας. Ἀπεσταλμένοι τοῦ Βλαδίμηρου, ἀφοῦ ἐπισκέφτηκαν διάφορους λαούς, ἤρθαν καί στούς Ἑλληνες. Γιά ὅσα εἶδαν στήν ὥρθοδοξη λατρεία, εἴπαν στούς συμπατριώτες τους:

«Δέ γνωρίζαμε ἄν ἡμαστε στόν οὐρανό ἡ στή γῆ, γιατί στή γῆ δέν ύπάρχει τέτοια ὠραιότητα. Οὕτε γνωρίζουμε τί

Ο καθεδρικός ναός τῆς Μόσχας.

πρέπει νά πούμε. Ἔνα μόνο πράγμα γνωρίζουμε: ότι ὁ Θεός ζούσε ἐκεῖ μέ τούς ἀνθρώπους καὶ ἡ λατρεία τους εἶναι ἀπό ὅλες ἡ καλύτερη. Δέν μποροῦμε νά λησμονήσουμε τήν ὥραιότητα αὐτή. Ἀκριβῶς ὅπως ἔνας ἀνθρωπος ἀρνιέται νά φάει ὅ, τι εἶναι πικρό μετά τή γεύση τοῦ γλυκοῦ, ἔτσι καὶ μεῖς δέν μποροῦμε νά παραμείνουμε ἐδῶ μέ σᾶς».

Διαμόρφωση τῶν νέων Ἐκκλησιῶν

Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ τόν 9ο καὶ 10ο αἰώνα εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἰδρυσην νέων Ἐκκλησιῶν στούς σλαβικούς λαούς. Γιά πολλά χρόνια οἱ Ἐκκλησίες αὐτές ἦταν ἐξαρτημένες ἀπό τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, πού εἶναι γι' αὐτές «Μητέρα Ἐκκλησία». Ἀργότερα ἀπέκτησαν αὐτονομία καὶ διαμόρφωσαν τή ζωή τους σύμφωνα μέ τίς παραδόσεις καὶ τήν ἰδιοσυγκρασία τῶν λαῶν τους.

Οι ἄγιοι Σάββας καὶ Συμεών, γιός καὶ πατέρας, ἔχουν σφραγίσει μέ τή ζωή καὶ τή δράση τους τήν ιστορία τῆς σερβικῆς Ἐκκλησίας. Ἔνας ἄγιος τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Σεραφείμ τοῦ Σάρωφ φωτίζει μέ τή μορφή του τούς χριστιανούς ὅλου τοῦ κόσμου.

Σκέψου πάνω σ' αὐτό:

Εἶσαι καὶ σύ ἔνας ἱεραπόστολος.
὾ Θεός σ' ἔχει προικίσει μέ χαρίσματα, πού μπορεῖς νά χρησιμοποιήσεις γιά τή δόξα Του.

Ἡ Ἐκκλησία σοῦ δίνει καθημερινές εύκαιριες. Ἐτσι μπορεῖς νά εἶσαι ἔνας ἀγγελιοφόρος τοῦ Θεοῦ στούς σινανθρώπους σου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Γιατί οἱ ἄγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἶναι οἱ θεμελιωτές τοῦ σλαβικοῦ πολιτισμοῦ;
- Ποιές δυσκολίες συναντοῦσαν οἱ ἱεραπόστολοι στό ἔργο τους στούς βυζαντινούς χρόνους;
- Σέ συγκινεῖ ἡ θεία Λατρεία; Ἐξήγησε.
- Σύγκρινε ἔναν ἱεραπόστολο τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς μέ ἔναν τῆς δικῆς μας. Σέ τί μοιάζει καὶ σέ τί διαφέρει ἡ ἐργασία τους;

42. Θεολογία - Τέχνη

Θεολογικές τάσεις: Σχολαστικισμός, τό κίνημα τῶν ζηλωτῶν, Ἡσυχασμός

"Ενας άλλος τομέας δράσεως τῆς Ἑκκλησίας, ἐκτός ἀπό τή διάδοση τῆς πίστεως, είναι καὶ ἡ στερέωσή της στίς καρδιές τῶν πιστῶν. Στήν πολυτάραχη ἐποχῇ μετά τό σχίσμα πολλοὶ παράγοντες βοήθησαν τούς πιστούς νά γνωρίσουν καλύτερα τή διδασκαλία τῆς Ἑκκλησίας.

"Έχουμε καὶ στήν περίοδο αὐτή ἀξιόλογους συγγραφεῖς. Ἔπειδή οἱ ἀλήθειες τῆς πίστεως είχαν διατυπωθεὶ ἀλάθητα ἀπό τίς 7 Οἰκουμενικές Συνόδους, πολλοί συγγραφεῖς αὐτή τήν ἐποχή προσπαθοῦν νά τίς συστηματοποιήσουν καὶ νά τίς διατυπώσουν μέ λογικά ἐπιχειρήματα. Σ' αὐτό βοήθησε ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Πλάτωνα. Ἡ μέθοδος αὐτή θά ὄνομαστε ἀργότερα **Σχολαστικισμός** (ἀπό τίς θεολογικές σχολές τῆς Δύσεως ὅπου διδάχτηκε). Ὁ **Λεόντιος ὁ Βυζαντίος**, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, οἱ πατριάρχες **Φώτιος**, **Γεννάδιος**, **Σχολάριος** κ.ἄ. είναι οἱ βυζαντινοί σχολαστικοί θεολόγοι. Στή Δύση ἡ σχολαστική θεολογία πήρε ἄλλους δρόμους· βρέθηκε ἔξω ἀπό τήν ὀρθόδοξην πίστη καὶ παράδοση.

Οἱ συνθήκες τῆς ταραγμένης αὐτῆς ἐποχῆς ἦταν φυσικό νά φέρουν στό προσκήνιο τίς δυό παρατάξεις πού ύπηρχαν πάντοτε στό **Βυζάντιο**: τούς «**ζηλωτές**» καὶ τούς «**πολιτικούς**».

Στούς ζηλωτές ἀνήκαν οἱ συντηρητικοί, οἱ αὐστηροί, οἱ προστηλωμένοι στήν πάραδοση τῆς Ἑκκλησίας. Οἱ πολιτικοί ἦταν οἱ συγχρονισμένοι, οἱ ἐπιεικεῖς, αὐτοί πού ἀγαποῦσαν τήν πρόοδο καὶ τά γράμματα.

Οἱ δυό αὐτές μερίδες ύπαρχουν πάντοτε στή **ζωή τῆς Ἑκκλησίας**: είναι ἀπαραίτητες. Μερικές ὅμως ἀντιλήψεις καὶ ἐνέργειές

·Ο Γεννάδιος Σχολάριος.

τους πού έκφραζουν άκραίες θέσεις, δέν είναι πάντοτε σύμφωνες με τό πνεύμα της Ἅγιας Γραφῆς.

Τούς τελευταίους αιώνες τοῦ Βυζαντίου οἱ ζηλωτές ἔχουν μεγάλη λαϊκή βάση. Οἱ ζηλωτές τό 140 αιώνα ὑπεράσπισαν τούς μοναχούς τοῦ Ἅγιου Ὁρος πού είναι γνωστοί μέ τό ὄνομα ἡσυχαστές.

Οἱ μοναχοὶ αὐτοὶ ἐπιδιώκουν τή μυστική ἔνωσή τους μέ τό Θεό, τή θέωσή τους. Τήν πετυχαίνουν μέ τήν ἀδιάλειπτη, δηλ. τήν ἀδιάκοπη προσευχή, τήν ἄγια ἡσυχία τοῦ σώματος καί τῆς ψυχῆς, τήν καθημερινή ἄσκηση. Μποροῦν ἀκόμη νά δοῦν καί τό θεϊκό φῶς, ὅπως τό εἰδαν οἱ μαθητές τοῦ Κυρίου στή Μεταμόρφωσή Του.

Στό Ἅγιο Ὁρος οἱ μοναχοί καλλιεργοῦσαν, ὅπως γίνεται καί σήμερα, τή νοερή προσευχή. Ἐπικαλοῦνταν ἀδιάκοπα τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τόν ἀμαρτωλόν». Ἡ προσευχή αὐτή είναι σύνοψη τῆς Ἅγιας Γραφῆς, γιατί μέ αὐτή ὁμολογοῦμε τήν Κυριότητα τοῦ Χριστοῦ, τή γέννησή Του ἀπό τό Θεό-Πατέρα, τήν πτώση μας στήν ἀμαρτία καί τή λύτρωσή μας μέ τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ζωή τῶν ἡσυχαστῶν παραξήγηθηκε. Ὁ Ἐλληνας μοναχός Βαρλαάμ ὁ Καλαβρός (ἀπό τήν Καλαβρία τῆς Ἰταλίας) ἔγινε ὁ κυριότερος ἀντίπαλός τους. Τούς ὑπεράσπισε ὅμως σθεναρά ὁ ἄγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, πού μόναζε τότε στό Ἅγιο Ὁρος καί ἔγινε ἀργότερα ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Τρεῖς Σύνοδοι στήν Κωνσταντινούπολη (1341, 1347, 1351) τόν δικαίωσαν. Ὁ ἀνθρωπος δέν μπορεῖ βέβαια νά κοινωνήσει μέ τήν ούσια τοῦ Θεοῦ, κοινωνεῖ ὅμως μέ τίς ἐνέργειες τῆς ούσιας Του, τίς φανερώσεις Του στόν κόσμο. Τή διάκριση αὐτή ἀρνοῦνταν ὁ Βαρλαάμ καί οἱ ὁμόφρονές του.

Θεολογικές μορφές: Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς

Τή μυστική ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό δίδαξαν, μέ τή θεωρία καί τήν πράξη, ἐκτός ἀπό ἄλλους, οἱ ἄγιοι Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος καί Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.

Ὁ ἄγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος καταγόταν ἀπό τήν Παφλαγονία τῆς Μ. Ἀσίας (γεννήθηκε τό 857). Μόνασε στή μονή τοῦ Ἅγιου Μάμαντα, ὅπου ἔγινε ἡγούμενος. Ἡ γύμνασή του ἦταν πολύχρονη καί ἡ προσευχή του ἀδιάλειπτη. Ἔτοι ἀπέκτησε τή χάρη νά συναναστρέψεται μέ οἰκειότητα τό Θεό, νά είναι βυθισμένος σ' Αύτόν. Ἔκλαιγε καί ὑπέφερε γιά τά ἀμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. Ταυτόχρονα χαιρόταν,

Ο ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς
(15ος αι.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

209/β *

ὅταν ὁ Θεός τὸν ἔλουζε μέ το φῶς
Του στέλνοντας τὴν χάρη Του.
"Υμησε τὸν Θεό μέ ποιήματα, τούς
«ἔρωτες τῶν θείων ύμνων». Γιά το
Συμεών ἀποκορύφωμα τῆς μυστι-
κῆς ζωῆς εἶναι ἡ συνάντηση τῆς
ψυχῆς μέ τὸ Χριστό, ἡ ἔνωση μαζὶ
Του.

Ο ἄγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς γεννήθηκε στή Κωνσταντινούπολη τό 1296. "Υστερα ἀπό λαμπρές σπουδές κατέληξε στό "Άγιο" Όρος. Ἀπό ἐδῶ πολέμησε μέ τά συγγράμματά του τό Βαρλαάμ ύπερασπίζοντας τούς ήσυχαστές. Όνομάστηκε «φωστήρας τῆς Ὁρθοδοξίας» καί γιορτάζεται τή Β' Κυριακή τῶν Νηστειῶν πού θεωρεῖται ὡς δεύτερη νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας. Δίδασκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέ φτάνει στή θέωση μέ τό νοῦ. Αὐτό ἦταν ἡ πλάνη τῶν ἀντιπάλων του. Ο ἄνθρωπος ἐνώνεται μέ τό Θεό παίρνοντας βοήθεια ἀπό τή θεία χάρη. Ή ἔνωση αὐτή δέ γίνεται μέ τήν οὐσία, ἀλλά μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ.

Ύμνογραφία καί τέχνη

Η ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καθώς κυλάει μέσα στούς αἰῶνες, ἐπηρεάζει τήν ύμνογραφία καί τήν τέχνη πού περνοῦν ἀπό διάφορες φάσεις. Ἀπό τόν 8ον αἰώνα καί μετά ἔχουμε τήν τρίτη περίοδο τῆς ἐκκλησι-

Ο ἄγιος Κοσμᾶς ὁ ποιητής
(Τοιχογραφία στή μονή Προδρόμου Σερρῶν, 14ος αι.).

Ο ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης.

αστικῆς ύμνογραφίας. Σ' αὐτή κυριαρχοῦν οἱ ὑμνοι, πού λέγονται *Κανόνες*. Ο «Κανών» ἀποτελεῖται ἀπό πολλούς ύμνους, χωρισμένους σέ εννέα ὠδές = ἐνότητες. Τό εἶδος αὐτό τῆς λειτουργικῆς ποιήσεως τελειοποίησαν ὁ Ἀνδρέας, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης (εἶναι ὁ ποιητής τοῦ «Μεγάλου Κανόνα»), ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός καὶ ὁ Κοσμᾶς, ἐπίσκοπος *Μαιουμᾶ* τῆς Φοινίκης.

Ο Ἰωάννης Δαμασκηνός καθόρισε τούς ὄχτα ἥχους τῆς ψαλμωδίας καὶ ἔγραψε ὀλόκληρη σχεδόν τὴν Ὀκτώηχο (λειτουργικό βιβλίο).

Ἡ τέχνη χαρίζει στήν ἀρχιτεκτονική νέους ρυθμούς καὶ στή ζωγραφική λαμπρές συνθέσεις. Ἀπό τό 10ο αἰώνα ὡς τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑστερα ἀπό αὐτή κυριαρχεῖ ὁ ναός σέ σχῆμα σταυροῦ («σταυροειδῆς ἐγγεγραμμένος»). Τέσσερις κολόνες στηρίζουν ἔναν τρούλο, πού ύψωνεται ἐκεῖ ὅπου οἱ καμάρες διασταυρώνονται. Ἐξωτερικά τόν ὄμορφαινουν οἱ λαξευτές πέτρες πού περιβάλλονται.

‘Ο ναός των ἀγίων Ἀποστόλων στήν Ἀρχαίᾳ Ἀγορά τῆς Ἀθήνας (11ος αἰ.).

ται μέ πλίνθους. Στό ἐσωτερικό ἀπλώνονται οἱ βυζαντινές ἀγιογραφίες σέ τρεῖς εἰκονογραφικούς κύκλους:

- α) τό δογματικό (Παντοκράτορας, Πλατυτέρα)
- β) τό λειτουργικό (Κοινωνία Ἀποστόλων, μορφές μεγάλων Ἱεραρχῶν κ.ἄ.) καί

γ) τόν ἴστορικό (γιορταστικό, μέ σκηνές ἀπό τό βίο τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Θεοτόκου).

Οἱ βυζαντινές εἰκόνες ἔχουν διδακτικό χαρακτήρα. Στίς εἰκόνες τοῦ Κυρίου βλέπουμε τό Πρόσωπό Του, πού είναι συνάμα θεῖο καὶ ἀνθρώπινο. Στίς εἰκόνες τῆς Παναγίας θαυμάζουμε τήν παρθενική μορφή της, τή μητρική στοργή της, τή Βασίλισσα τοῦ κόσμου. Τέλος, οἱ εἰκόνες τῶν ἀγίων προβάλλουν τίς ἐξαϋλωμένες μορφές τους, τίς ἥρεμες καὶ εἰρηνικές, τίς γεμάτες χάρη καὶ οὐράνια δόξα.

Η Παντάνασσα τοῦ Μυστρᾶ μέ τίς κομψές στέγες της (15ος αι.).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί καὶ οἱ συντηρητικοὶ καὶ οἱ φιλελεύθεροι, μέ τήν καλή ἔννοια, χριστιανοὶ είναι ἀπαραίτητοι στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας;
2. «Ἐπὶ τήν ἀσάλευτον, Χριστέ, πέτραν τῶν ἐντολῶν σου τήν Ἐκκλησίαν σου στερέωσον» (τροπάριο ἀπό τὸ «Μεγάλο Κανόνα»). Ποιά είναι ἡ σημασία του;
3. Ποιές ἀλήθειες τῆς πίστεως ἐκφράζουν οἱ εἰκόνες τοῦ Παντοκράτορα καὶ τῆς Πλατυτέρας; (Διάβασε τὸ Σύμβολο τῆς πίστεως).

1. Άποσπάσματα ἀπό τό Κοράνιο:

«Ω̄ ὁπαδοί τῶν Γραφῶν! Μήν ύπερπηδᾶτε τὰ ὄρια τῆς θρησκείας σας, μήν ἀποδίδετε στὸ Θεὸν παρὰ μόνη τὴν ἀλήθεια. Ὁ Μεσσίας Ἰησοῦς, υἱὸς τῆς Μαριάμ, εἰναι Ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ λόγος του ποὺ ἔστειλε στὴ Μαριάμ, εἰναι πνεῦμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν. Πιστεύετε λοιπὸν στὸ Θεὸν καὶ στὸν Ἀπόστολο του καὶ μὴ λέγετε ὅτι ὑπάρχει Τριάδα. Πάψτε νὰ λέγετε αὐτὸ καὶ θὰ ὠφεληθεῖτε, γιατὶ μόνο ἔνας εἰναι ὁ Θεός. Διδασμένο ἀς εἰναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου αὐτὸς δὲν ἔχει υἱό...» (Κεφ. Δ' 169).

«Κανεὶς δὲν πεθαίνει χωρὶς τὴν θέληση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πεθαίνει ὅταν καὶ ὅπως εἰναι γραμμένο στὸ βιβλίο τοῦ Θεοῦ, ποὺ ὄριζει τὴν διάρκεια κάθε πλάσματος στὸν κόσμο» (Κεφ. Γ' 139).

«Θὰ ἀνταμειφθεῖτε ἐπάξια γιὰ τὶς πράξεις σας. Οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ θὰ λάβουν πολύτιμα δῶρα, εὐχάριστους καρποὺς καὶ θὰ τιμηθοῦν. Θὰ βρεθοῦν στοὺς κήπους τῶν ἀπολαύσεων. Θὰ ἀνοταράνται πάνω σὲ ἀνάκλιντρα κοιτάζοντας ὁ ἔνας τὸν ἄλλο. Θὰ περιφέρεται σ' αὐτοὺς ἡ φιάλη γεμάτη νερό, καθαρό, εὐχάριστο...» (Κεφ. ΛΖ' 38-45).

«Οποιαδήποτε ἐλεημοσύνη κάνετε, ὅποιαδήποτε εὐχὴ εὐχηθεῖτε, ὁ Κύριος τὰ γνωρίζει. Οἱ κακοὶ ὅμως καμιὰ βοήθεια δὲ θὰ λάβουν. Ἐὰν ἐλεεῖτε φανερά εἰστε ἀξιέπαινοι· ἐὰν ἐλεεῖτε κρυφὰ τοὺς φτωχούς, αὐτὸ θὰ σᾶς ὠφελήσει περισσότερο. Μιὰ τέτοια συμπεριφορὰ θὰ ἐξιλεώσει τὶς ἀμαρτίες σας. Ὁ Κύριος ξέρει τὶς πράξεις σας» (Κεφ. Β' 273).

«Τὸ κακὸ δὲν μπορεῖ νὰ συμβαδίσει μὲ τὸ καλό. Κάνε καλὸ ἀντὶ γιὰ κακὸ καὶ θὰ δεῖς τὸν ἔχθρὸ σου νὰ μεταβάλλεται σὲ προστάτη. Ἀλλὰ κανεὶς ἄλλος, ἐκτὸς ἀπὸ κείνον ποὺ ἔχει υπομονή, δὲ θὰ φθάσει σ' αὐτὴν τὴν τελειότητα. Κανεὶς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μακάριο. Ἄν τὸ Σατανάς σὲ σπρώχνει στὸ κακό, ζήτησε καταφύγιο στὸ Θεό, ποὺ ἀκούει καὶ τὰ γνωρίζει ὅλα» (Κεφ. ΜΑ' 34-36).

«Οταν συναντᾶτε τοὺς ἀπίστους νὰ τοὺς φονεύετε καὶ νὰ τοὺς κατασφάζετε. Τὰ δεσμὰ τοῦ αἰχμαλώτου νὰ τὰ κρατᾶτε γερά. Οταν σταματήσει ἡ μάχη, νὰ τὸν ἀφήνετε ἐλεύθερο ἢ νὰ τὸν ἀνταλάσσετε μὲ λύτρα. Ἔτοι νὰ κάνετε, γιατὶ ἀνήθελε ὁ Θεός, θὰ θριάμβευε ὁ Ἰδιος πάνω τους. Σᾶς ρίχνει σὲ πόλεμο γιὰ νὰ δοκιμάσει καὶ τὶς δυό παρατάξεις» (Κεφ. ΜΖ' 4).

(Τὸ Κοράνιον, μετάφρ. Γ. Πεντάκη, Ἀθῆνα 1928 – Γλωσσική ἀπλούστευση)

2. Ὁ Κωνσταντίνος – Κύριλλος φωτιστής τῶν Σλάβων:

«Ο βασιλιάς, (ὁ Μιχαὴλ Γ'), ἀφοῦ συγκάλεσε τὸ συμβούλιο του, προσκάλεσε τὸν Κωνσταντίνο τὸ φιλόσοφο καὶ τοῦ εἶπε τὰ ἀκόλουθα λόγια: Γνωρίω, φιλόσοφε, ὅτι εἰσαι κουρασμένος. Ἀλλὰ πρέπει νὰ μᾶς βοηθήσεις, γιατὶ κανένας ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ σένα δὲν μπορεῖ νὰ ἀναλάβει αὐτὴν τὴν ἀποστολή. Ὁ φιλόσοφος τοῦ ἀπαντᾶ: Παρά τὴν κούραση, θὰ πάω μὲ χαρά, ἀλλὰ μὲ τὸν ὄρο να ἔχουν (οἱ Σλάβοι) μιὰ γραφή προσαρμοσμένη στὴ γλώσσα τους. Ἀλλὰ ὁ βασιλιάς τοῦ

ἀπαντᾶ: Πατέρα μου, ὅπως καὶ πολλοί ἄλλοι, τῇ ζήτησαν καὶ δέν τῇ βρῆκαν. Ὁ φιλόσοφος τότε τοῦ λέει: Δέν θά εἶναι λοιπόν σά νά θέλει κανείς νά γράψει ἐπάνω στό νερό καὶ νά πάρει τὴν ὀνομασία τοῦ αἰρετικοῦ; Ὁ βασιλιάς καὶ ὁ θεῖος του ὁ Βάρδας τοῦ ἀπάντησαν καὶ πάλιν: "Ἄν θέλει ὁ Θεός θά σέ βοηθήσει γιατί δίνει σ' ἐκείνους πού ζητοῦν μέ χριστοσύνη καὶ ἀνοίγει τῇ θύρᾳ σ' ἐκείνους πού χτυποῦν. Ὁ φιλόσοφος ἔψυγε καὶ ἀκολουθώντας τὴν παλιά του συνήθεια προσευχήθηκε μέ τούς ἄλλους ἀδερφούς του. Καὶ ὁ Θεός ἀκουσει τίς προσευχές τῶν δούλων του. Τούς ἐνέπνευσε καὶ ἔτοι σύνθεσε τό ἀλφάβητο. Καὶ ἀρχισε νά γράφει τό Εὐαγγέλιο. Ἔν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος...".

(Από τὸν παλαιοσλαβονικὸν βίο τοῦ Κωνσταντίνου, «Ἐκκλησία» 43 (1966), σελ. 440 – Μετάφραση Β. Λαούρδα)

3. Ποιά είναι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ:

«...Νὰ κάθηται (ὁ Θεὸς) ἐπάνω εἰς ἡμᾶς ὡσὰν εἰς ἄμαξαν, καὶ νὰ κρατῇ μὲ τὰ χέρια του τὰ θελήματα τῶν ψυχῶν μας, ὡσὰν χαλινάρια, καὶ εύρισκοντάς μας ὑπηκόους, νὰ μᾶς φέρῃ εἰς ἐκεῖνα ὅπου θέλει, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ θελήματά μας, ὡσὰν ὥπους, εἰς τὸ ἐδίκον του θέλημα, ὅπου νὰ ύποτασσώμεθα προθύμως εἰς τὰς ἐντολάς καὶ νομοθεσίας του. Μὲ τέτοιον τρόπον βασιλεύει ὁ Θεὸς εἰς ἐκείνους ὅπου ποτὲ δέν ἐβασίλευσεν, ὅταν καθαρίζωνται διὰ μέσου τῶν δακρύων, καὶ τῆς μετανοίας, καὶ γίνωνται τέλειοι διὰ τῆς πνευματικῆς σοφίας, καὶ γνώσεως. Τοιουτοτρόπως οἱ ἄνθρωποι γίνονται εἰς τούτον τὸν κόσμον καὶ ὡσὰν τὰ Χερουσβίμ, καὶ ἔχουν ἐπάνω εἰς τοὺς ὥμους τῶν ψυχῶν τους τὸν Θεόν. Ποίος λοιπὸν είναι τόσον ἄγνωστος, καὶ ἀναίσθητος, ὅπου νὰ μὴ ποθήσῃ, καὶ ἀγνωσθῇ διὰ νὰ ιδῇ καὶ νὰ πάθῃ αὐτὴν τὴν θείαν δόξαν, ἀλλὰ νὰ ἐπιθυμήσῃ καλλίτερα νὰ ἀποκτήσῃ πλοῦτον, ἢ δόξαν, ἢ ἀξίαν κοσμικήν; ἢ νὰ εἰπῶ καλλίτερα ποῖος είναι τόσον ἀθλιός, καὶ ἔξω φρενῶν, ὅπου νὰ στοχασθῇ πῶς ἔξω ἀπὸ τὴν βασιλείαν, καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ είναι ἄλλο τι μεγαλύτερον, ἢ δόξα, ἢ βασιλεία, ἢ πλοῦτος, ἢ τιμὴ, ἢ ἔξουσία, ἢ τρυφή, ἢ ἄλλο τι ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου λέγονται, καὶ νομίζονται καλὰ εἰς τὴν γῆν, ἢ εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ διαλέξῃ καλλίτερα νὰ ἔχῃ ἐκεῖνα, παρὰ αὐτῆν; ἀληθινά εἰς ἐκείνους ὅπου ἔχουν γνῶσιν, δέν είναι κανένα ἄλλο ἀγαθόν, ἔξω ἀπὸ αὐτῆν. Διὰ τούτο ἀς μὴν ἀποδιώξῃ τις ἀνοήτως τὸν Χριστὸν· ὅπου περιέρχεται καὶ ζητεῖ νὰ βασιλεύσῃ εἰς ὅλους μας...».

(Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, Τὰ εύρισκομενα, ἔκδ. Ζαγοραίου, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 269)

4. Οι ὄρθοδοξοι ναοί:

«Ἄν οἱ ὄρθοδοξοι ναοί είναι τόσο γεμάτοι ἀπό φῶς, ζεστασιά, οἰκειότητα, τοῦτο ὀφείλεται στό ὅπι κάθε σημεῖο στούς τοίχους των ἀποκτά ψυχή καὶ παριστάνει τὸν οὐρανό, φέρνοντας τὸν ἄνθρωπο σέ κοινωνία μέ τούς πρεοβύτερους ἀδερφούς του: ἀγγέλους, προφήτες, ἀποστόλους, μάρτυρες καὶ ἀγίους· ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματικά ἐπισκέπτης τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν οὐρανῶν. Μέσα ἀπὸ

πήν εἰκόνα ή λατρεία, οἱ λειτουργικοὶ τύποι, πού μετέχουν ἐντελῶς φυσικά στὶς λεπτομέρειες τῆς καθημερινῆς ζωῆς, καὶ ἡ Βίβλος ἀποκτοῦν καταπληκτικὴν ζωτάνια καὶ ὁ οὐρανός γίνεται πολὺ κοντινός, οἰκεῖος, σχεδόν ἀπότος... Ἡ μακρὰ οἰκείωση μὲ τίς παρουσίες αὐτές σφυρηλατεῖ τὸν ἀκόρεστο πόθῳ πρός τὸ καθαρό καὶ τὸ ἀπόλυτο· τὰ φλογοστεφανωμένα κεριά μιλοῦν γιά τὴν φλόγα τῆς πίστεως καὶ οἱ βίοι τῶν ἀγίων, πού ψάλλονται στὶς ὠδές καὶ παρουσιάζονται στὶς εἰκόνες, διδάσκουν ὅτι οἱ κλήσεις τοῦ Θεοῦ μέσα στὰ ἄγια Εὐαγγέλια είναι ἀπόλυτα πραγματοποιήσιμες καὶ ἀπευθύνονται πρός ὅλους».

(Π. Εύδοκίμοφ, Ἡ ὄρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 322)

5. Ὁ πνευματικός χαρακτήρας τῆς Ὁρθοδοξίας:

«Στήν ὄρθοδοξία, ὅλα είναι πνευματικά, μέ τὴν πραγματικὴν σημασία πού ἔχει τὸ πνευματικό. Γιά τούτο ὁ Ντοστογέφσκης ἔλεγε σε κάποιο φίλο του Εὐρωπαῖο: «Ἐμεῖς σᾶς καταλαβαίνουμε ἐσάς τούς Εὐρωπαίους σὲ ὅ,τι σκεφτόσαστε καὶ σὲ ὅ,τι αἰσθανόσαστε, ἀλλά ἐσεῖς δέν μπορεῖτε νά μᾶς καταλάβετε. Ἐμεῖς εἴμαστε ὄρθόδοξοι. Μιά ὄρθοδοξη καρδιά ὅλα μπορεῖ νά τά καταλάβει». Αὐτός ὁ πνευματικός χαρακτήρας πού ἔχει ἡ ὄρθοδοξία, ἐκφράζεται μέ τῇ λατρείᾳ καὶ μέ τίς ἐκκλησιαστικές τέχνες, πού είναι ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ ἀγιογραφία, ἡ ψαλμωδία, ἡ ύμνολογία κλπ. Μιά τέτοια θρησκεία ἀποτείνεται στὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπο, καὶ ὅποιος τὴν πιστεύει, καταυγάζεται ὄλοένα, λεπτύνεται, γίνεται πνευματικός καὶ ἀποκτᾶ «πνευματικὸν ὄφθαλμόν» καὶ «πνευματικά ὄτα». Νά γιατί ἔλεγε ὁ Ντοστογέφσκης αὐτό πού ἔλεγε...».

(Φ. Κόντογλου, Ἡ πονεμένη ρωμιοσύνη, Ἀθῆναι 1963, σελ. 98-99)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

43. Τό οικουμενικό Πατριαρχεῖο κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν ύπόδουλων λαῶν

Σχέσεις ισλαμικοῦ κράτους καὶ Ἐκκλησίας μετά τὴν ἄλωση

Ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολεως ἀπό τούς Τούρκους στίς 29 Μαΐου 1453 ἥνοιξε μιά καινούργια σελίδα στήν ιστορία τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀλλόθρησκος δυνάστης ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων τῆς. Δημιουργήθηκε ἔτσι θέμα σχέσεως κατακτητῆ καὶ χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Στή σχέση αὐτή δυό παράγοντες ἐπαιδάν ἀποφασιστικό τόλο: 1) ἡ ἀνοχὴ τῶν μουσουλμάνων στούς «λαούς τῆς Βίβλου» (χριστιανούς καὶ Ἰουδαίους) καὶ 2) ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας στούς κάθε λογῆς δυνάστες μέσα στήν πολυκύμαντη ιστορία τῆς.

Ο iερός νόμος τῶν μουσουλμάνων ἀνεχόταν τούς ὄπαδούς τῶν θρησκειῶν, πού στήριζαν τήν πίστη τους σέ ἄγιες Γραφές. Τέτοιοι ἦταν οἱ χριστιανοί καὶ οἱ Ἐβραῖοι. Ἀργότερα προστέθηκαν καὶ οἱ ὄπαδοί τοῦ Ζωροάστρη. Ὄλοι αὐτοί μποροῦσαν, ἀντί νά ἔξιλαμισθοῦν, νά ἐξαγοράσουν τήν πίστη τους μέ τήν καταβολή φόρου. Ἐξασφάλιζαν ἔτσι ἔνα εἰδος αὐτοδιοικήσεως. Εἶχαν ὄρισμένα προνόμια, δηλαδή μερικές ἐλευθερίες.

Ο δεύτερος παράγοντας πού ρύθμισε τίς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μέ τό ισλαμικό κράτος ἦταν τά παραγγέλματα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Αύτά

‘Ο Μωάμεθ Β’ ό Πορθητής δίνει τά προνόμια στόν πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο.

ύπαγόρευαν στήν ‘Εκκλησία τή στάση της ἀπέναντι σ’ ἔνα τυραννικό καθεστώς. Οἱ χριστιανοὶ ἔπρεπε νά μήν ἀντιστέκονται στήν κοσμική ἐξουσία, νά πληρώνουν τούς φόρους πού ἐκείνη ἀπαιτεῖ καὶ νά ἐμπιστεύονται στήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἀργότερα, ὅταν οἱ ἑθνικές καὶ κοινωνικές συνθῆκες ἄλλαξαν, ἡ ‘Εκκλησία πρωτοστάτησε στήν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ.

‘Ο οἰκουμενικός πατριάρχης κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ Ἐθνάρχης τῶν ὑποδούλων

‘Η Κωνσταντινούπολη καὶ μετά τήν πτώση της δέν ἐπαφε νά συγκεντρώνει τά βλέμματα τῶν ραγιάδων. Τό Πατριαρχεῖο της ἦταν ἔνας φάρος παρηγοριᾶς. Γρήγορα ἀναδείχτηκε κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας. Σ’ αὐτό τό βοήθησαν ἡ ιστορία του καὶ τά προνόμια πού ἔδωσαν οἱ Τούρκοι στόν πρώτο πατριάρχη, τό Γεννάδιο (Γεώργιο Σχολάριο).

‘Ο κατακτητής είχε κάθε λόγο νά κρατήσει τήν Ἀνατολή μακριά

άπο τήν ἐπιρροή τῆς Δύσεως.
"Ετοι τοποθέτησε στήν κορυφή τῆς Ὁρθοδοξίας ίκανό πατριάρχη καὶ ἐνίσχυσε τή θέση του μέ τά προνόμια πού τοῦ παραχώρησε.

Σύμφωνα μέ αὐτά ὁ πατριάρχης ἦταν ὁ θρησκευτικός ἡγέτης τῶν ὄρθιοδόξων. Ρύθμιζε τά θέματα τῆς λατρείας, διαχειρίζοταν τήν ἐκκλησιαστική περιουσία, ἐπόπτευε τά θρησκευτικά ιδρύματα. Δίκαζε ἀκόμη τίς ύποθέσεις τῶν χριστιανῶν καὶ τούς φορολογοῦσε γιά τίς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας. Μέ τίς δικαιοδοσίες αὐτές τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως πῆρε ἡγετική θέση μέσα στόν κόσμο τῆς Ὁρθοδοξίας. Σ' αὐτό στήριξε τίς ἐλπίδες του τό κατατρεγμένο Γένος.

«Ο Μεχμέτ μέ ἔγγραφο πού είχε τή βασιλική ύπογραφή του, ἔδωσε προνόμια στόν πατριάρχη γιά νά μήν τόν ἐνοχλήσει κανείς ἢ νά ᾧθει σέ ἀντίθεση μαζί του, ἀλλά νά είναι ἀπαλλαγμένος ἀπό κάθε εἰδους φορολογία καὶ ἀσφαλισμένος ἀπό κάθε ἔχθρική ἐνέργεια καὶ ἐλεύθερος ἀπό τέλη αὐτός καὶ οἱ μεταγενέστεροι πατριάρχες γιά πάντα, καθώς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς δικαιοδοσίας του».

(Γ. Φραντζῆ, «Χρονικόν», ἔκδ. Βόνης, σελ. 308 - Μετάφραση Χ.Γ.)

Δυσκολίες καὶ προοπτικές τῆς Ἐκκλησίας στή νέα κατάσταση

Τά προνόμια ἦταν μιά ἀναλαμπή στή ζοφερή νύχτα τῆς δουλείας. Οι κατακτητές ὅμως πολλές φορές τά καταπάτησαν καὶ τά περιόρισαν. Στούς χρόνους πού ἀκολούθησαν, δέν ἔλειψαν οἱ ἐξισλαμισμοί, οἱ ὀλιγαγμοί, τό κλείσιμο τῶν ναῶν, οἱ κάθε εἰδους πιέσεις. Οἱ πατριάρχες ἔδιναν γιά τά προνόμια μεγάλα χρηματικά ἀνταλλάγματα. Αὐτά αὐξάνονταν ἀνάλογα μέ τή βουλιμία τῶν σουλτάνων, πού δέ δίσταζαν νά κατεβάζουν πατριάρχες ἀπό τό θρόνο τους καὶ νά ἀνεβάζουν ἐκείνους πού ίκανοποιούσαν τίς χρηματικές ἀπαιτήσεις τους. "Ολα αὐτά δημιούργησαν μιά πνιγηρή ἀτμόσφαιρα. Ἡ θέση τῶν χριστιανῶν ἀπό τό 17ο αιώνα χειροτέρεψε.

Στά δύσκολα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἡ Ἐκκλησία ἀνέδειξε πολλές ἡγετικές μορφές. Πολλοί πατριάρχες καὶ ἐπίσκοποι τῶν ἐπαρχιῶν μέ μεγάλη μόρφωση, αὐταπάρνηση καὶ κοινωνική δράση ἔδωσαν στήν Ἐκκλησία ἀναγεννητική πνοή. Χάρη σ' αὐτούς καὶ ἄλλους λόγιους κληρικούς τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τά μέσα τοῦ 16ου αιώνα ἔγινε κέντρο μιᾶς πνευματικῆς κινήσεως. Ἀπέκτησε αἴγλη καὶ ἀκτινοβολία. "Έκαμε αἰσθητή τήν παρουσία του ὥχι μόνο στούς ὁμογενεῖς ἄλλα καὶ στούς ξένους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποῦ στηρίχτηκε ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὸν κατακτητή;
2. Ξεχώρισε τὰ προνόμια τοῦ πατριάρχη, ὥπως τὰ ἀναφέρει τό κείμενο τοῦ Φραντζῆ.
3. Τί δυσκολίες ἀντιμετώπισε ἡ Ἐκκλησία;
4. Γιατί στήν τουρκοκρατία τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἦταν τό κέντρο τῆς Ὀρθοδοξίας;

44. Τά ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς

Στοιχεῖα γιά τή ζωή καί τή δράση τους

Ἐκτός ἀπό τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καί τά ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Ἀλεξάνδρειας, τῆς Ἀντιόχειας καί τῶν Ἱεροσολύμων φημίστηκαν γιά τή ζωή καί τή δράση τους μέσα στήν ιστορία τῆς Ἐκκλησίας. Γνώρισαν καί αὐτά ἐποχές ἀκμῆς καί παρακμῆς. Ἀπό τότε (μέσα 7ου αἰ.) πού οἱ "Αραβες καταπάτησαν τά ἄγια χώματά τους, τά ἀπειλούσε διαρκῶς ὁ κίνδυνος τοῦ ἀφανισμοῦ.

Τό Πατριαρχεῖο τῆς Ἀλεξάνδρειας. Αύτό ὑπέφερε ἀπό τό Μωαμεθανισμό μέ αποτέλεσμα νά μείνει ὁ θρόνος του κενός γιά πολλά χρόνια. Οἱ σταυροφόροι τό ἔριξαν σε νέες δοκιμασίες. Στήν τουρκοκρατία εἶχε ἔδρα τό Κάιρο καί οἱ πατριάρχες του ἀντιμετώπιζαν τά δυό του μόνιμα προβλήματα: τήν ἀραιώση τοῦ ποιμένου καί τή φτώχεια πού τό μάστιζε. Παρ' ὅλα αὐτά κατά καιρούς τό ποιμαναν πατριάρχες πού τό δόξασαν μέ τή μόρφωση, τήν ἀρετή καί τή δράση τους. Εἶναι ὁ Ἰωακείμ ὁ «Πάνυ» (1486-1565), ὁ Μελέτιος Πηγᾶς (1590-1601), ὁ Κύριλλος Λούκαρης (1601-1620), ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος (1636-1639) κ.ἄ. Οἱ ἑλληνικές παροικίες, πού ἰδρύθηκαν στήν περιοχή του, δυνάμωσαν τό Πατριαρχεῖο καί τό προστάτεψαν.

Τό Πατριαρχεῖο Ἀντιόχειας. Δεινοπάθησε καί αὐτό ἀπό τήν ἀραβική κατάκτηση, τίς σταυροφορίες, τούς Τούρκους καί τή λατινική προπαγάνδα. "Ἔτσι ἀποδυναμώθηκε καί ἐπεσε σέ μαρασμό. Δέν ἔλειψαν καί ἐδῶ οἱ δραστήριοι καί λόγιοι πατριάρχες πού περίσωσαν τόν Ἑλληνοβυζαντινό χαρακτήρα του.

Τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων. Τό Πατριαρχεῖο αύτό ἔχει τό μεγάλο προνόμιο, ἀλλά καί τή μεγάλη εύθύνη, νά προστατεύει τά ἱερά προ-

σκυνήματα: τό ναό της Ἀναστάσεως στήν Ἱερουσαλήμ, τό μνῆμα τῆς Θεοτόκου στή Γεθσημανή, τό προσκύνημα τῆς Ἀναλήψεως στό "Ορος τῶν Ἐλαιῶν, τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου στή Βηθλεέμ κ.ἄ. Τό ἔργο αὐτό ἔχει ἀναλάβει ἡ Ἀγιοταφική Ἀδελφότητα μέ επικεφαλῆς τόν πατριάρχη.

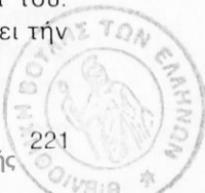
Τά ίερά προσκυνήματα ἡταν καί είναι ἡ ἄγρυπνη φροντίδα τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Οἱ Τοῦρκοι, ἐπειδή ἔπαιρναν χρήματα, ἀποσποῦσαν πότε τό ἑνα καί πότε τό ἄλλο προσκύνημα ἀπό τούς ὄρθοδόξους καί τό παραχωροῦσαν στούς καθολικούς. Οἱ πατριάρχες ἀναζητοῦσαν τότε χρήματα ἀνάμεσα στούς ὁμογενεῖς τῆς ὄρθοδοξῆς Ἀνατολῆς, γιά νά τά ξαναπάρουν στή δικαιοδοσία τους. Ὁ Ἑλληνισμός περιβάλλει μέ στοργή τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων καί μέ κάθε τρόπο τό ἐνισχύει.

Ἀντιπροσωπευτικές πατριαρχικές μορφές

Μητροφάνης Κριτόπουλος. Πρίν γίνει πατριάρχης Ἀλεξάνδρειας (1636-1639), σπούδασε θεολογία στά πανεπιστήμια τῆς Ἀγγλίας καί Γερμανίας, ὅπου είχε τήν εὐκαιρία νά γνωρίσει ἀπό κοντά τόν Προτεσταντισμό καί νά διαδώσει τήν ὄρθοδοξη διδασκαλία. Οἱ ξένοι νόμιζαν ὅτι ἡ ὄρθοδοξία είχε σβήσει στήν Ἀνατολή. Γι' αύτούς συνέταξε «όμολογία πίστεως», ὅπου ἐκθέτει τήν ὄρθοδοξη πίστη. Ἡ δράση του, κυρίως συγγραφική, τόν τοποθετεῖ ἀνάμεσα στούς διακεκριμένους πατριάρχες τῆς Ἔκκλησίας. "Οπως οι μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἔκκλησίας, ἥξερε νά συνδυάζει τό συντηρητικό μέ τό φιλελεύθερο πνεῦμα.

Μακάριος Γ' (1647-1685). *Ο Μακάριος Γ'* είναι ἡγετική μορφή τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιόχειας. Ἐργάστηκε δραστήρια γιά νά ἀνακουφιστεῖ τό Πατριαρχεῖο ἀπό τά χρέη. Γιά τό οκοπό αὐτό περιόδευσε στό ἐσωτερικό καί ταξίδεψε στό ἔξωτερικό. Δυό φορές πήγε στή Ρωσία καί ὄφελησε τήν ἐκεī ὄρθοδοξη Ἔκκλησία. Μετέφρασε διάφορα ἐκκλησιαστικά συγγράμματα ἀπό τήν ἑλληνική στήν ἀραβική γλώσσα.

Δοσίθεος Ἱεροσολύμων (1669-1707). Καταγόταν ἀπό τήν Ἀράχωβα τῆς Κορινθίας. Σέ ἡλικία 28 χρονῶν ἔγινε πατριάρχης. Διακρίθηκε γιά τή μόρφωσή του, τήν ἔργατικότητα καί τή δράση του. Συγκρίνεται μέ τούς ἀρχαίους Πατέρες τῆς Ἔκκλησίας. Πολέμησε τίς κακοδοξίες τοῦ Παπισμοῦ καί τοῦ Προτεσταντισμοῦ μέ διάφορα συγγράμματά του. Ἀνάμεσα σ' αὐτά ξεχωρίζει ἡ «όμολογία πίστεως», ὅπου συγκρίνει τήν ὄρθοδοξη πίστη μέ τίς προτεσταντικές δοξασίες.

«Τίποτε στήν ἐκκλησία δέ γίνεται τυχαῖα, ἀλλά ὅλα ἔχουν τό ρυθμό καὶ τήν τάξη τους» (Μητροφάνης Κριτόπουλος).

«Ζητᾶμε πάντοτε τή βοήθεια τοῦ Κυρίου, γιατί εἶναι δεσπότης καὶ σωτῆρας μας καὶ τῶν ἀγίων, γιατί εἶναι δοῦλοι ἐκείνου, βοηθοί καὶ μεσίτες μας» (Δοσίθεος Ιεροσολύμων).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποῦ ὄφείλονται οἱ περιπέτειες τῶν τριῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς;
2. Τό οἰκονομικό εἶναι καὶ σήμερα ἕνα ἀπό τά προβλήματα τῶν Πατριαρχείων. Γιατί;
3. Στήθεια λατρεία ζητᾶμε τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ μέ τίς *ἰκεσίες* τῶν ἀγίων. Τί σημαίνει αὐτό;
4. Ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος συνδύαζε τό συντηρητικό μέ τό φιλελεύθερο πνεῦμα. Πῶς τό καταλαβαίνεις αὐτό;

45. Παιδεία καὶ θεολογικά γράμματα

‘Οργάνωση τῆς παιδείας ἀπό τήν Ἐκκλησία

Ἐναὶ ἀπό τά δεινά, τό φοβερότερο, τῶν Ἐλλήνων τῆς τουρκοκρατίας ἦταν ἡ ἀμάθεια. Ἡταν ὁ πρῶτος πικρός καρπός τῆς σκλαβιᾶς. Τήν ἔφεραν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι: ἡ ἀναστάτωση τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ φτώχεια καὶ ἡ φυγή τῶν λογίων στή Δύση. Ἐπί διακόσια περίπου χρόνια οἱ Ἐλληνες εἶναι πεσμένοι σέ πνευματικό μαρασμό. Στήν κρίσιμη αὐτή κατάσταση πρωτοστατεῖ ἡ Ἐκκλησία, πού σιγά-σιγά ὄργανώνει τήν παιδεία.

“Οπως στά βυζαντινά χρόνια, ἔτσι καὶ τώρα τά μοναστήρια γίνονται φυτώρια τῶν γραμμάτων. Σ’ ἔνα κελί δίπλα στήν ἐκκλησία ἡ στό νάρθηκα τά παιδιά μαθαίνουν ἀπό τό ρασοφόρο δάσκαλό τους γραφή καὶ ἀνάγνωση. Βιβλία τους εἶναι συνήθως ἡ Ὀκτώηχος, τό Ψαλτήρι καὶ τ’ ἄλλα λειτουργικά βιβλία. Ἄλλα καὶ αὐτά τά «κρυφά σχολειά» ἥταν σπάνια ὡς τά μέσα τοῦ 16ου αἰώνα.

Τό 1593 μιά τοπική Σύνοδος στήν Κωνσταντινούπολη ἔδωσε ὥθηση στήν παιδεία, γιατί παράγγειλε στούς κατά τόπους μητροπολίτες νά φροντίσουν γιά τήν ἵδρυση σχολείων καὶ νά ἀναλάβουν τή σχετική δα-

Τό κρυφό σχολειό (Ν. Γκύζη).

πάνη. "Ετσι ή Ἐκκλησία παίρνει τά σχολεῖα ύπό τήν προστασία της. Τό 1627 ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης ιδρύει στήν Πόλη τό πρώτο τυ- πογραφεῖο.

Στήν ἀναγέννηση τῆς παιδείας συντέλεσαν καὶ οἱ παροικίες τοῦ ἔξωτερικοῦ. Ἡ βοήθειά τους ἦταν πολύπλευρη: σέ χρήματα, βιβλία, δασκάλους. Καὶ ἐδῶ πρωτοστατούν οἱ κληρικοί.

Τά σχολεῖα διακρίνονται σέ τρεῖς κατηγορίες: α) τά κοινά, (δημοτι- κά), β) τά ἀνώτερα (γυμνάσια) καὶ γ) οἱ Ἀκαδημίες, πού ἦταν τρεῖς: ἡ Πατριαρχική στήν Κωνσταντινούπολη (στή θέση της χτίστηκε ἀργότερα ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή), ἡ Πατμιάδα στήν Πάτμο καὶ ἡ Ἀθωνιάδα στόν Ἀθω. "Ολα αύτά τά σχολεῖα στηρίζονταν στήν Ἐκκλησία. Τά δυο τρίτα καὶ περισσότερο ἀπό τούς δασκάλους τους ἦταν κληρικοί.

Ήγετικές πνευματικές μορφές

α) Παχώμιος Ρουσάνος (1509-1553). Ὁ Ζακυνθηνός αὐτός μοναχός διακρίθηκε ὡς γόνιμος συγγραφέας, ιεροκήρυκας καὶ παιδαγωγός. Περιόδευσε σέ διάφορα μέρη καὶ, ἀφοῦ δίδαξε στή Μυτιλήνη δυό

ΔΙΔΑΧΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ,
ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΝ,
Και εἰς ἀλλας Επταίρους Εφραίμ;
ΜΕΤΑ' ΚΑΙ ΤΙΝΑΝ
ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΩΝ ΛΟΤΓΩΝ,
Σωπιθέσται μοι, καὶ οὐφωνίσται πάντα τὸ θιριθέσταιντας Κερνίτες,
καὶ Κελαβέταις ἐπελοπονήσηθεν Επιστέπει Κυρίων

ΗΛΙΟΥ ΜΗΝΙΑΤΗ
ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΗΝΙΕΩΣ.

Νιαστί δὲ μετὰ πλάνης ιτιμαδείας ιατροπαθείας,
καὶ διορθωθείσται.

Ε Ν Τ Ι Η Ψ ΦΙΟΤΟΙ Ι Ν Ι Ι
Εγι τη Τυπωραφία Αγοραία τη Βάσταν

περίπου χρόνια, κατέληξε στό "Άγιο Όρος". Αφησε πολλά έργα και έπιστολές.

β) Ιερεμίας Β' ο Τρανός. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1572- 1595 μέ μικρές διακοπές). Προστάτεψε τά γράμματα (ό ίδιος ίδρυσε σχολείο στήν Πόλη) και ή άπόφαση τής Συνόδου τοῦ 1593 νά ίδρυσουν οι έπισκοποι σχολεῖα, πάρθηκε μέ πρωτοβουλία του. Είναι γνωστός άπό τήν άλληλογραφία του μέ διαμαρτυρόμενους Γερμανούς θεολόγους, όπου παρουσιάζει τήν όρθοδοξη πίστη. Είναι ή μεγαλύτερη θεολογική φυσιογνωμία τοῦ 16ου αιώνα.

γ) Ήλιας Μηνιάτης (1669-1714). Γεννήθηκε στό Ληξούρι τής Κεφαλλονιάς και σπούδασε στό Φλαγγίνειο φροντιστήριο τής Βενετίας, όπου έγινε καθηγητής. Αργότερα δίδαξε στά Έφτάνησα, στό Ναύπλιο και στήν Κωνσταντινούπολη. Ύπηρέτησε τήν Εκκλησία ώς ιεροκήρυκας, παιδαγωγός και έπισκοπος Κερνίκης και Καλαβρύτων. Έγινε διάσημος μέ τή ρητορεία του. Έγραψε: «Πέτρα σκανδάλου» (άντιπαπικό έργο), «Διδαχαί (κηρύγματα) κ.α.

δ) Εύγενιος Βούλγαρης (17-1806). Ο Εύγενιος Βούλγαρης, κληρικός μέ λαμπρές σπουδές και πλατιά μόρφωση, δίδαξε σέ διάφορα σχολεῖα τής δυούλης πατρί-

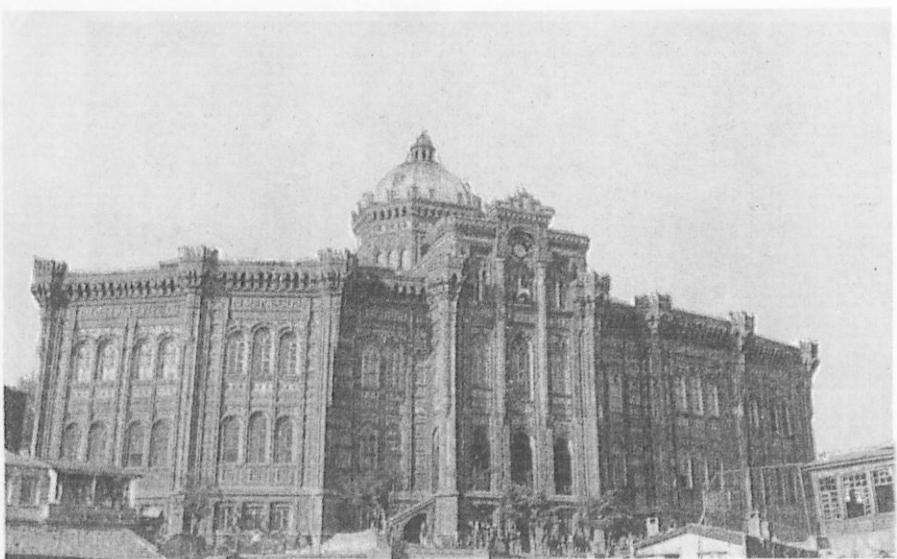
Πάνω: Ο Ήλιας Μηνιάτης.
Κάτω: Ήλιας Μηνιάτη «Διδαχαί».

ΕΥΓ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

‘Ο Ευγένιος Βούλγαρης (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

δας, ὅπως στήν Αθωνιάδα Σχολή, στήν Πατριαρχική Ακαδημία καί ἄλλοι. Τά τελευταῖα του χρόνια τά πέρασε στή Ρωσία, ὅπου καί πέθανε ὡς ἐπίσκοπος. Τά ἔργα του, πολλά καί διάφορα, είναι καταπληκτικά καί φανερώνουν τήν πολυμάθεια καί τή σοφία του.

Ἡ Μεγάλη τοῦ

ἢ Σχολή στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ Πάτμος μέ τῇ μονῇ τοῦ Θεολόγου.

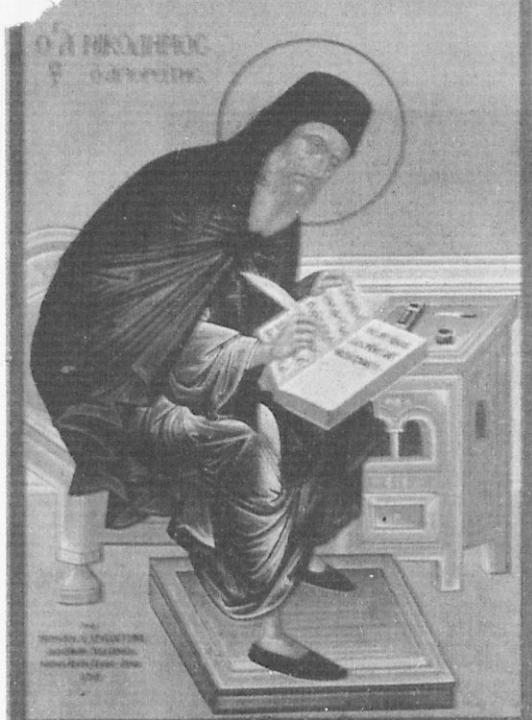

ΝΙΚΗΦ ΘΕΟΤΟΚΗΣ.

‘Ο Νικηφόρος Θεοτόκης (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσεῖο).

ε) Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800). Βάδισε στά άχνάρια τοῦ προγούμενου. Κερκυραίος καὶ αὐτός ὅπως ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης μετά τίς σπουδές του ἐργάστηκε στήν πατρίδα του, στήν Πόλη, στό Ιάσιο,

στή Ρωσία. Έδω γίνεται έπισκοπος καὶ πεθαίνει. Ἀνάμεσα στά πάμπολλα ἔργα του ξεχωρίζουν τά Κυριακοδρόμια καὶ οἱ Λόγοι του.

στ) **Νικόδημος** ὁ Ἅγιορείτης (1749-1809). Γεννήθηκε στή Νάξο, σπούδασε στή Σμύρνη καὶ ἔζησε ώς μοναχός στό Ἀγιο Ὄρος, ὅπου ἔγραψε τά ἔργα του. Τό κελί του σώζεται καὶ ὁ ἐπισκέπτης μέθαυμασμό φέρνει στή μνήμη του τή μόρφωση, τή φιλοπονία καὶ τήν ἀγιότητα τοῦ ἄγιορείτη αύτοῦ μοναχοῦ.

ζ) **Αθανάσιος** ὁ Πάριος (1721-1813). Γεννήθηκε στήν Πάρο καὶ σπούδασε στή Σμύρνη καὶ στήν Ἀθωνιάδα Σχολή. Μέ τή διδασκαλία του καὶ τά ἔργα του ἀναδείχτηκε σέ φλογερό ὑπερασπιστή τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀγωνίστηκε γιά τήν πίστη καὶ τίς παραδόσεις της, πού κινδύνευαν στίς μέρες του ἀπό τήν προπαγάνδα τοῦ Παπισμοῦ καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ.

Πάνω:

Ο ἄγιος Νικόδημος ὁ Ἅγιορείτης
(Ἄδερφῶν Παχωμαίων, Καρυές Ἅγιου Ὄρους).

Κάτω:

Ο Αθανάσιος ὁ Πάριος (Ρ. Κοφίδη).

Θεολογικά γράμματα

Ἡ τουρκοκρατία μέ τίς συμφορές πού ἔφερε, δέν ἦταν ἡ κατάλληλη ἐποχή γιά τήν καλλιέργεια τῶν θεολογικῶν γραμμάτων. Παρ' ὅλα αὐτά οἱ παραπάνω μεγάλοι θεολόγοι καὶ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, καθώς καὶ ἄλλοι λόγιοι, τά πλούτισαν καὶ τά καλλιέργησαν.

"Ολοὶ τοὺς ἀγρυπνοῦν γιά τή διατήρηση τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσέβειας στίς ψυχές τῶν ὑποδούλων. Γι' αὐτό κηρύττουν, διδάσκουν, γράφουν μέ ἀπλό καὶ συναρπαστικό τρόπο. Ταυτόχρονα πολεμοῦν τούς παραχαράκτες τῆς πίστεως: τούς παπικούς καὶ τούς προτεστάντες. Στό 18ο αἰώνα οἱ θεολόγοι καὶ συγγραφεῖς, ἐκτός ἀπό τά ἐκκλησιαστικά, ἀγκαλιάζουν καὶ ἄλλα θέματα. Ἀσχολοῦνται μέ τή φιλοσοφία καὶ τίς φυσικές ἐπιστήμες. Σχολιάζουν τούς ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς, ἀπλοποιοῦν ξένα βιβλία, φέρνουν στή δούλη πατρίδα τά φυσικομαθηματικά καὶ συντελοῦν στό φωτισμό τοῦ Γένους.

Ἐκκλησία καὶ Διαφωτισμός

Ἡ εἰσαγωγή τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν στά σχο-

Ο ναός τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τό Φλαγγινιανό Φροντιστήριο στή Βενετία.

ΚΤΡΙΑΚΟΔΡΟΜΙΟΝ

ΗΤΟΙ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤ' ΑΥΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΠΑΣΑΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ
ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΓΙΑΙΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ
ΑΝΑΓΝΩΣΚΟΜΕΝΟΝ ΕΤΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ΣΤΝΤΒΘΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

ΝΤΝ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΒΚΛΟΘΒΝ

TOMOS B.

ΕΝΙΑΣΙΩ

Ἐν τῷ

δι ἐράντων φιλομέσων νεεργηθέντι Τυπογραφέῳ.
1816.

Νικηφόρου Θεοτόκη «Κυριακοδρόμιον».

λεία ἔφερε ἔνα νέο πνεῦμα στό ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα. "Ἐπνευσε καὶ στήν Ἑλλάδα ὁ ἄνεμος τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ἐμπνευσμένοι λαϊκοί καὶ κληρικοί πού σπούδασαν στήν Εὐρώπη, ἔφεραν στήν πατρίδα τους νέες ἐπιστῆμες καὶ νέες ιδέες. "Οπως ὅλα τά πρωτοποριακά κινήματα, ἔτοι καὶ τό δικό τους συνάντησε στήν ἀρχή ἀντιδράσεις. Τελικά ὅμως οἱ κληρικοί πού διοχέτευσαν τό νέο αἷμα στίς φλέβες τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καθιερώθηκαν ώς Διδάσκαλοι τοῦ Γένους. 'Ο Μεθόδιος ὁ Ἀνθρακίτης, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Βενιαμίν Λέσβιος, ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αιτωλός, ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος κ.ἄ. είναι οἱ φωτισμένοι παιδαγωγοί πού ἀναγέννησαν τά ἑλληνικά γράμματα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πῶς ἡ Ἑκκλησία ὄργάνωσε καὶ προστάτεψε τά γράμματα;
2. Γιατί ὄρισμένοι λαϊκοί καὶ κληρικοί ὄνομάστηκαν Διδάσκαλοι τοῦ Γένους;
3. Σχολίασε μέ τούς συμμαθητές σου τό παρακάτω κείμενο: «Σέ μιά ἐποχή ὅπου στή Δύση ὁ Γαλιλαῖος διώκεται, καταδικάζεται καὶ φυλακίζεται ἀπό τήν Ἑκκλησία, τό Πατριαρχεῖο τῆς Πόλης συσταίνει σχολεῖα» (Κ. Θ. Δημαρᾶς).
4. «Δέν ύπάρχει ἀμαρτία πού νικάει τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ». Τί σημαίνει ἡ φράση αὐτή τοῦ 'Ιερεμία Β' γιά σένα;

46. Οι Νεομάρτυρες

Καταπίέσεις και διωγμοί τῶν χριστιανῶν

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Τούρκων στά ἑλληνικά ἐδάφη εἶχε πολλές συνέπειες. Στραγγάλισε τήν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων καὶ πέρασε στόν τράχηλό τους τό ζυγό τῆς σκλαβιᾶς. Ἀκολούθησαν μετά οἱ καταπίέσεις καὶ οἱ διωγμοί.

Οἱ Τούρκοι ἔβαλαν στούς ραγιάδες δυσβάσταχτους φόρους. Ἔνας ἀπό αὐτούς ἦταν ὁ λεγόμενος «κεφαλικός φόρος». Ἡ πληρωμὴ του ἔξασφάλιζε στό ραγιά τό κεφάλι του (γι' αὐτό λεγόταν ἔτσι), τή ζωή του. Ἡ πιό βαριά φορολογία ἦταν ἡ «φορολογία τοῦ αἵματος», δηλ. τό παιδομάζωμα. Ἀνήλικοι χριστιανοί ἀρπάζονταν βίαια ἀπό τίς οἰκογένειές τους, γιά νά γίνουν ὕστερα ἀπό κατάλληλη ἐκπαίδευση στρατιώτες τοῦ Ἰσλάμ (γενίτσαροι) καὶ ἀνώτεροι κρατικοί ὑπάλληλοι.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία περιορίστηκε. Ἐκκλησίες δύσκολα χτίζονταν ἢ ἐπισκευάζονταν. Τό χτύπημα τῆς καμπάνας καὶ οἱ δημόσιες λιτανεῖες δέν ἐπιτρέπονταν. Σ' αὐτά πρέπει νά προσθέσουμε τίς καθημερινές λεηλασίες, τίς πιέσεις τῶν Τούρκων, τούς ἐξευτελιστικούς ὄρους ζωῆς.

Οἱ περισσότεροι Ἐλληνες ἀντιμετώπισαν τήν τουρκική θύελλα μέ πίστη καὶ καρτερία. Ἀρκετοί ὅμως λύγισαν. Νόμισαν ὅτι ὁ Θεός τούς ἐγκατέλειψε. Γιά νά σώσουν τά παιδιά τους ἀπό τό παιδομάζωμα καὶ τίς περιουσίες τους ἀπό τήν ἀρπαγή ἥ γιά ἄλλες αἰτίες, ἔγιναν ἐξωμότες, δηλ. τούρκεψαν. "Ἄλλοι ἀλλαζοπίστησαν φαινομενικά, ἀλλά στήν ψυχή τους ἔμειναν χριστιανοί καὶ Ἐλληνες. Ἔγιναν Κρυπτοχριστιανοί.

Κρυπτοχριστιανοί

Οἱ συμπαθεῖς αὐτοί Ρωμιοί ζοῦσαν διπλή ζωή. Ἐξωτερικά δέν ξεχώριζαν ἀπό τούς Τούρκους. Ζοῦσαν ὅπως ἐκεῖνοι, μιλοῦσαν τή γλώσσα τους καὶ πήγαιναν μαζί τους στό τζαμί γιά νά προσευχηθοῦν. Στήν ψυχή τους ὅμως ἦταν διαφορετικοί. Σέ μυστικές συγκεντρώσεις μιλοῦσαν τήν ἑλληνική γλώσσα καὶ στίς ἐκκλησίες πού είχαν στά ὑπόγεια τῶν σπιτιών τους, τελοῦσαν τίς ὄρθοδοξες ἀκολουθίες. Κρυφά βάφτιζαν τά παδιά τους, κοινωνοῦσαν καὶ τηροῦσαν τά ὄρθοδοξα ἔθιμα. Ὁ Πόντος καὶ ἡ Κρήτη είχαν τούς περισσότερους ἀπό αὐτούς. Πολλοί κατέληξαν ἀργότερα στόν Ἰσλαμισμό. "Ἄλλοι, πιό θαρραλέοι, δέν ἄντεξαν τό κρυφό αὐτό μαρτύριο. Προτίμησαν νά ὄμολογήσουν φανερά τήν πίστη τους καὶ πλήρωσαν τήν ὄμολογία τους μέ τό θάνατό

Ο αγιος Ιωάννης ο Ρώσος (Π. Βαμπουύλη).

τους άπό τούς Τούρκους. Τέλος μερικοί πού ζοῦν και σήμερα άνάμεσα στούς Τούρκους, σηκώνουν άκόμη τό σταυρό τοῦ μαρτυρίου τους.

Οι Νεομάρτυρες

Οι Νεομάρτυρες είναι τό καύχημα και ή δόξα τῆς Ἐκκλησίας μας. Προέρχονται άπό όλα τά κοινωνικά στρώματα. Ὁ κατάλογός τους ἔχει ἀνθρώπους τῆς πόλεως και τῆς ύπαιθρου, νέους και ήλικιωμένους, λαϊκούς και κληρικούς. Δέ λείπουν και οἱ Κρυπτοχριστιανοί. Ὅλοι τους μᾶς θυμίζουν τούς μάρτυρες τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, γιατί είναι μιμητές και συνεχιστές τους. «Καὶ ὅταν καταδικάζονταν σέ θάνατο», γράφει ἔνας Ἀγγλος πρόξενος στή Σμύρνη, «βάδιζαν πρός τό μαρτύριο μέτιήν ἡδια χαρά και ύπεφεραν μέ τήν ἡδια σταθερότητα τῶν πρώτων μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας, πού θυσιάζονταν κάθε μέρα ύπερασπίζοντας τήν ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ».

Ἀνάμεσα στή στρατιά τῶν ἀναρίθμητων Νεομαρτύρων ξεχωρίζουν δυό ἀντιπροσωπευτικές μορφές: ἡ ἀγία Φιλοθέη και ὁ ἄγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

Οι κυριότεροι Νεομάρτυρες

Ραφαήλ, Νικόλαος και Ειρήνη τῆς Λέσβου (1463),

Ιωάννης Τραπεζούντιος (1492),

Φιλοθέη ἡ Ἀθηναία (1589),

Διονύσιος Σκυλόσσοφος (1611),

Αναστάσιος τοῦ Ναυπλίου (1655),

Μιχαήλ Πακνανᾶς (1711),

Κωνσταντίνος ὁ Ὑδραῖος (1800),

Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (1779),

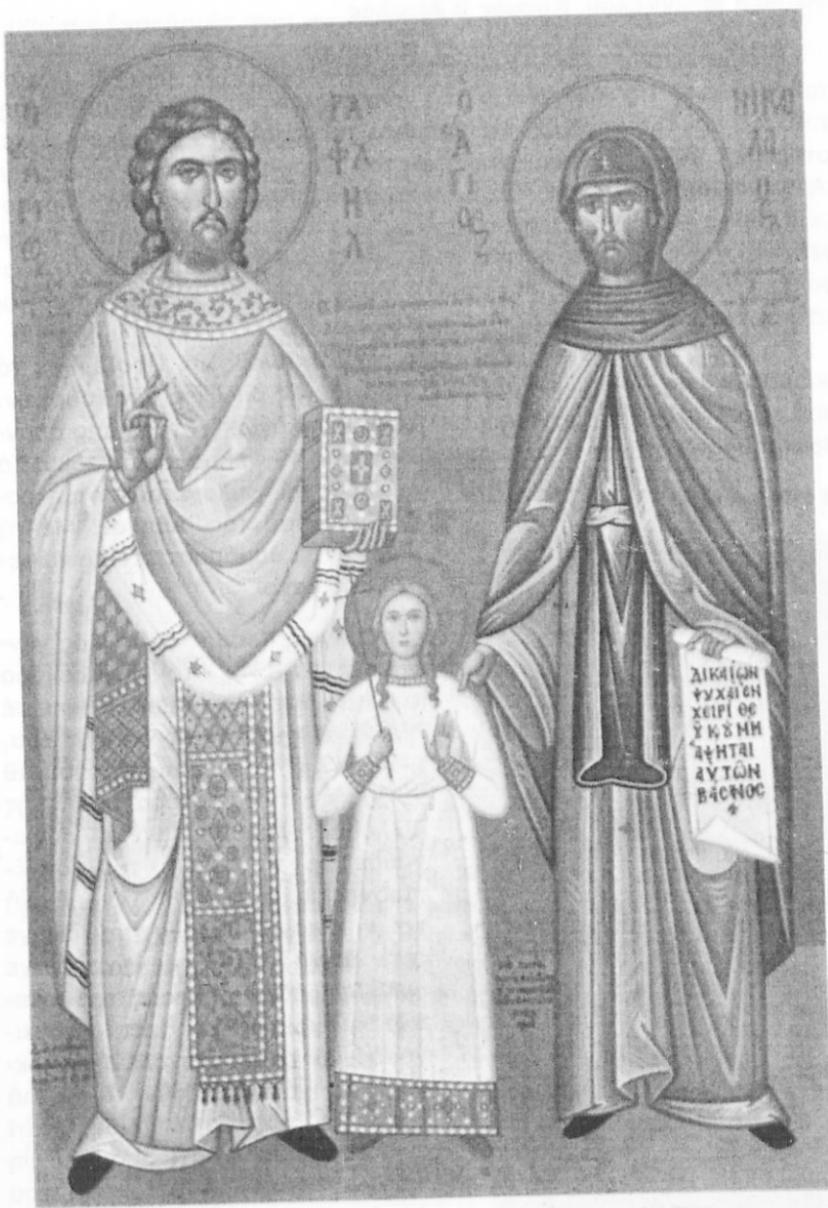
Γεώργιος τῶν Ιωαννίνων (1838),

Γρηγόριος Ε' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1821).

‘Ο ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (Σκηνές ἀπό τή ζωή του).

Οι ἄγιοι Ραφαήλ, Νικόλαος καὶ Εἰρήνη (Φ. Κόντογλου καὶ Π. Βαμπούλη).

Φιλοθέη Μπενιζέλου. Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός

Ἡ ἀγία Φιλοθέη (1522-19 Φεβρουαρίου 1589) ἦταν Ἀθηναία ἀρχοντοπούλα ἀπό τὴν οἰκογένεια τῶν Μπενιζέλων. Εἶχε διπλή μόρφωση: τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς. Μέχριματά της ἔχτισε τὸ γυναικεῖο μοναστήρι τοῦ ἀγίου Ἀνδρέα (στὴ θέση του είναι σήμερα τὰ γραφεῖα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν). Τό μοναστήρι στέγαζε νοσοκομεῖο, γηροκομεῖο, ὄρφανοτροφεῖο, ὑφαντουργεῖο, πού ἦταν μιά πραγματική ἐπαγγελματική σχολή. Ἀνακούφιζε τή δυστυχία καὶ ἔδινε ἐργασία καὶ μόρφωση σὲ πολλά φτωχά κορίτσια. Σ' αὐτό ἔβρισκαν καταφύγιο καὶ οἱ καταδιωγμένοι ἀπό τούς Τούρκους.

Τό ἔργο τῆς Φιλοθέης εἶχε κοινωνική ἀκτινοβολία. Προξένησε τό θαυμασμό τῶν Ἀθηναίων, ἀλλά καὶ γέννησε τίς ύποψίες τῶν Τούρκων, πού κατέστρεψαν τή μονή καὶ φυλάκισαν τήν ἀγία. "Υστερα ἀπό ἀπάνθρωπα βασανιστήρια ἡ Φιλοθέη πέθανε στίς 19 Φεβρουαρίου 1589. Τό

Ἡ ἀγία Φιλοθέη.

λείψανό της φυλάγεται στό μητροπολιτικό ναό τῆς Ἀθήνας. Μέ τή γιορτή της θυμόμαστε τό κοινωφελές της ἔργο.

Ὁ ἄγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός γεννήθηκε τό 1714 στό Μεγαδένδρο τῆς Αἰτωλίας. Ἀφοῦ μορφώθηκε σέ διάφορα σχολεῖα τῆς ἐποχῆς του, ὅργωσε μέ τίς ὁδοιπορίες του 19 χρόνια τά περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Μιλούσε ἀπλά, συγκινούσε μέ τή διδαχή του, συνέπαιρνε τίς ψυχές μέ τήν ἑθνική καὶ χριστιανική φλόγα πού ἔκαιγε στήν ψυχή του. "Ἔτοι ἐγκαρδίωνε τούς ραγιάδες καὶ τούς τροφοδοτοῦσε πνευματικά. Τούς παρακινούσε νά χτίσουν σχολεῖα καὶ ἐκκλησίες, νά βαφτίζουν τά παιδιά τους. Τά βάφτιζε ὁ ἴδιος, γιατί πολλά ἦταν ἀβάφτιστα ἀπό ἔλλειψη ιερέων. Παρέδωσε τήν ψυχή του στό Θεό μέ μαρτυρικό θάνατο στίς 24 Αύγουστου 1779. Ἡ Ἔκκλησία

μας τόν ἀνακήρυξε ἅγιο καί τό ἔθνος τόν ἔχει ἀπόστολό του. Ἡ γιορτή του μᾶς βοηθᾶ νά θυμήθουμε καί νά τιμήσουμε τόν κόπο του γιά τό ἔθνος καί τήν Ἐκκλησία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Χαρακτήρισε μέ λίγα λόγια τούς "Ελληνες ἀνάλογα μέ τή στάση πού πήραν ἀπέναντι στόν Ἰσλαμισμό.
2. Ο Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός είναι ἔνας ἀπό τούς Διδασκάλους τοῦ Γένους. Γιατί;
3. Τί ὄφειλουμε στούς Νεομάρτυρες ώς "Ελληνες καί χριστιανοί καί πῶς θά ἐξοφλήσουμε τό χρέος μας αὐτό;
4. Τό ἔργο τοῦ ἀγίου Κοσμᾶ καί τῆς ἀνίας Φιλοθέης είναι ἄξιο θαυμασμοῦ. Γιατί;

ΚΕΙΜΕΝΑ

Οι Κρυπτοχριστιανοί:

1. Ὁ Κρυπτοχριστιανός Κιαμήλ μπέης διηγεῖται: «...Σάν ἐμάς κρυφούς χριστιανούς ἔχουμε πολλούς στήν Πόλη. Ὄλοι τους είναι πλούσιοι καί στίς μεγάλες τις θέσεις. Ὡς τοῦ βασιλιά τό παλάτι καί ώς τό Ὑπουργικό Συμβούλιο μέσα βρίσκονται ἀπ' αύτούς. Τούς βλέπεις ἀπ' ἔξω καί φοβᾶσαι. Τί ἄγριοι κι ἀνήμεροι Τούρκοι είναι, λές...» Οταν φθάσω στήν Πόλη, ἡ στοῦ συμπεθέρου μου τοῦ Σουλεϊμάν πασᾶ τό κονάκι θά πάω ἡ στοῦ Φερίτ πασᾶ, τοῦ συνταγματάρχη. Ὁ πατέρας του είναι ἀπ' ἐδῶ κοντά στό Κάνι, ἀπό τή Γόδωνα. Ὁ Φερίτ πασάς είναι μέγας καί τρανός. Μέ τόν ἴδιο τό σουλτάνο κάθεται καί κουβεντιάζει. Τό ἀρχοντικό του είναι κοντά στήν Ἀγιά Σοφιά. Ἔνα ἀρχοντικό μεγάλο ὅσο ἡ μισή Ζερμούδα. Δέν ἔχει μέση κι ἄκρη. Πέντε πατώματα. Οι πόρτες, τά παράθυρα, οι σκάλες, ὅλα μαρμάρινα. Λιμπίζεσαι νά τά βλέπεις. Ἀπό κάτω μέσα στή γῆ ἔσκαψαν κι ἔχτισαν μιά ἐκκλησιά, πού μπαίνεις μέσα καί θαμπώνουν τά μάτια σου. Ὄλα λάμπουν. Τά είκονισματα, τά καντήλια ὅλα χρυσά. Κάθε χρόνο, τή Μεγάλη Σαρακοστή, φέρνει κρυφά ἔναν παπά καί τοῦ ἔξομολογεῖ καί τοῦ μεταλαβαίνει καί βαφτίζει τά παιδιά τους, καί τοῦ γεμίζει τόν κόρφο λίρες καί τόν στέλνει πίσω. Στή γειτονιά του οι περισσότεροι Τούρκοι είναι κρυφοί Χριστιανοί. Ἔρχονταν ἐκεὶ στήν ἐκκλησιά... Τό χρόνο πού πήγη στήν Πόλη γιά τά μάτια μου, είναι ἀπό τότε πέντε χρόνια, πήγα μουσαφίρης στό σπίτι τους. Σαρακοστή ἦταν. Τή μέρα φανερά τρώγαμε κρέας καί τό βράδυ νηστεύαμε. Φασόλια καί φακή μέ τό λάδι. Τῶν Βαῖων τό βράδυ καθόμασταν στή σάλα καί κουβεντιάζαμε, ὅταν βλέπω

πώς μαζεύτηκαν μέσα ώς έκατο νομάτοι, ἄντρες, γυναικες και παιδιά. Ἐγώ σάστισα. Τί γύρευαν τόσοι νομάτοι; Ὁ Φερίτ πασάς γέλασε και μοῦ λέει. «Ολοὶ εἶναι ἀπό τοὺς δικούς μας». Καὶ ἄρχισαν ὅλοι νά μιλοῦν ἐλληνικά. «Ολοὶ ἡξεραν τά ἐλληνικά φαρσί, σπουδασμένοι, και νά λένε τά χριστινιακά τους ὄνόματα. Ἐγώ περιμένω νά δῶ τί θά γίνει...» Ὁ Φερίτ πασάς λέει τότε. «Ἀπόφε όχουμε τά Νυμφία. Οι Χριστιανοί πήγαν στίς ἐκκλησιές τους και τώρα γύρισαν στά σπίτια τους ήσυχοι. Κανείς δέν τούς πειράζει, κανείς δέν τούς λέει τίποτε. Η δική μας τύχη ὅμως ήταν νά δοξάσουμε τό Θεό κρυψά, μέ χίλιους φόβους. Ἀλλά κι ἐμάς δίχως ἄλλο ό Θεός δέθα μᾶς ἐγκαταλείψει. Κάποτε θά δούμε φῶς και μέρα».

Δέν τελείωσε τό λόγο του και μπήκε μέσα ό ἐφημερίος τῆς Παναγίας τοῦ Γαλατᾶ, ὁ Μελέτιος, γέρος ἐβδομῆντα χρονῶν. Ὁ Φερίτ είχε στείλει δυό παιδιά και τοῦ είπαν φύματα. «Ἐλα νά κοινωνήσεις ἔναν ἄρρωστο πού πεθαίνει». Οταν μπήκε μέσα ό Μελέτιος και είδε τόσο κόσμο, πασάδες· μέ τά χρυσά φορέματά τους, μολλάδες μέ τά σαρίκια, τρόμαξε και σάστισε. «Μή φοβᾶσαι», τοῦ είπε ό Φερίτ πασάς και τοῦ ιστόρησε τή δουλειά... Ἀμέων δόλοι κατεβήκαμε στήν ἐκκλησία και φάλαμε τά Νυμφία. «Ολη τήν ἐβδομάδα κράτησαν ἐκεῖ τό Μελέτιο και τούς ξομολογούσε και τούς μεταλάβαινε. Τήν ἄλλη μέρα οι ἐφημερίδες ἔγραφαν: χάθηκε ό Μελέτιος. Καὶ οἱ ἀστυφύλακες και οἱ χωροφύλακες ἔτρεχαν νά τόν βρούν, ἐνῶ αὐτός καθόταν ήσυχος στοῦ Φερίτ πασά τό ἀρχοντικό. Καὶ τό νόστιμο ήταν πώς διευθυντής τής Ἀστυνομίας ἀπό βραδύς ἐρχόταν μαζί μας στήν ἐκκλησία νά τόν κοινωνήσει ό Μελέτιος και ὅλη τήν ἡμέρα ἔστελνε δεξιά και ἀριστερά τούς χωροφύλακες και τούς ἀστυφύλακες και γύρευαν τό Μελέτιο... Αὐτούς τούς κρυφούς Χριστιανούς δόλους τούς ξέρουν στό Πατριαρχεῖο, και σταν ἔχουν ζόρι, σ' αὐτούς τρέχουν. Πόσες φορές αὐτοί γλύτωσαν τούς Χριστιανούς.

Μιά μέρα πήγα στήν Ἀγιά Σοφιά. Σάν καλός Τοῦρκος, πλύθηκα, ἔβγαλα τίς κουντούρες μου και φόρεσα παντούφλες πού ἔχουν μπροστά στήν πόρτα. Ἐνας Χότζας μ' ἔνα πελώριο σαρίκι στό κεφάλι του ἥρθε νά μοῦ δειξει τά ἀξιοθέατα τής Ἀγιά Σοφιάς. Ἐγώ είχα πάει πολλές φορές ἐκεῖ και τά ἦξερα ὅλα, ἀλλά σκέφτηκα. «Ἄς δῶ τί θά μοῦ πεῖ κι αὐτός. Ὁ Χότζας μέ πήρε, μέ ὀδήγησε κοντά στό ἄγιο βῆμα, γιά νά μή μᾶς ἀκούσει κανείς, και μέ βλέπει και γελά. «Δέ μέ γνωρίσες;» μοῦ λέει. Τόν καλοκοιτάζω, ήταν ό Χατζῆ Χαμζᾶς, ό πατέρας τοῦ Ἀπτουλᾶ μπέη, Σταυριώτης ἀπό τό Ἀκ Ντάγ. Χαράλαμπος ήταν τό ἐλληνικό του ὄνομα. Φανατικός Χριστιανός. «Ολη τή μέρα», μοῦ είπε, «κρυφοψάλλω» μέσα στήν Ἀγιά Σοφιά».

2. «...» Οταν πέθανε ό Ἀλή ἀγάς, τοῦ Χουρσίτ ό πατέρας, οι Τοῦρκοι μαζεύτηκαν στά σπίτι του και μέ τό μολλά πήραν τό λείψανο στούς ὕμους των και πήγαν και τό ἔθαψαν στό νεκροταφεῖο. Ὅστερα πήγαν στοῦ Χουρσίτ ἐφέντη νά τόν συλλυπηθοῦν, ἥπιαν σεμπέρτια και καφέδες, ἔφαγαν τά νεκρόδευμα και ἔφυγαν στά σπίτια τους. Νύχτωσε. Σκοτάδι, πίσσα. «Ἐβρεχε κιόλας. Ἐξω κανείς δέ φαινόταν. «Ολοι κοιμοῦνταν. Ὁ παπά Μιχάλης λαφροπατώντας ἥρθε ἀπό τό

χωριό Κορκωτά καί χτύπησε τήν πόρτα τοῦ Χουρσίτ. Ἐκεῖνος δέν εἶχε κοιμηθεῖ. Πετάχτηκε, ἄνοιξε τοῦ παπᾶ καί οἱ δυό μαζί, ἀλλοῦ γλιστρώντας, ἀλλοῦ πέφτοντας, πῆγαν στά μνήματα, πάνω στόν τάφο τοῦ Ἀλῆ ἀγά. Ὁ παπᾶς ἄρχισε σιγά σιγά καί διάβασε τήν νεκρώσιμη ἀκολουθία, σταύρωσε τόν τάφο καί γύρισαν στό σπίτι...

Αὐτό πού ἔκανε ὁ Χουρσίτ γιά τόν πατέρα του τό ἔκαναν ὅλοι οἱ Κλωστοί (Κρυπτοχριστιανοί). Πολλοί μάλιστα τή νύχτα ἔσκαβαν τά μνήματα, ἔβγαζαν τό νεκρό καί τόν ἔθαφταν στά χριστιανικά νεκροταφεῖα».

(Ν.Π. Ἀνδριώτη, «Κρυπτοχριστιανικά κείμενα», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 30-31, 110)

47. Ἡ Ἑκκλησία στούς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους

Ἡ παράκληση τοῦ λαοῦ

Ἡ πολύχρονη σκλαβιά καί οἱ δύσκολες περιστάσεις, κάτω ἀπό τίς ὅποιες βρέθηκαν οἱ Ἕλληνες στήν τουρκοκρατίᾳ, ἔφεραν τήν ἀπελπισία καί τήν ἀπόγνωση. Χρειαζόταν ἔνας φάρος παρηγοριᾶς καί ἐλπίδας. Αὐτόν πρόσφερε στό Γένος ἡ Ἑκκλησία.

Ἡ πρώτη προσπάθεια τής Ἑκκλησίας ἦταν ἡ διατήρηση τῆς πίστεως καί ἡ δεύτερη ἡ διατήρηση τής ἑθνικῆς συνειδήσεως τοῦ ὄρθοδοξοῦ λαοῦ.

Τό καντήλι τῆς πίστεως κρατήθηκε ἀναμμένο ἀπό δυό παράγοντες: τή θεία λατρεία καί τήν παιδεία. Ἡ θεία λατρεία ἀνακούφιζε, παρηγοροῦσε, ἐνίσχυε τούς πιστούς. Τούς ἔνωντε ψυχικά καί ἑθνικά τούς συνταύτιζε. Ἐδῶ ἄκουγαν τά τροπάρια καί τίς εὐχές τής Ἑκκλησίας. Ὁρισμένες φράσεις τους θέριευαν καί τίς ἀποσταμένες ἑθνικές ἐλπίδες. («Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου», «Ὕπερ τοῦ ρυσθῆναι ήμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὄργης, κινδύνου καὶ ἀνάγκης», «Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὑψώσε ταπεινοὺς» κ.ἄ.).

Στούς ναούς οἱ χριστιανοί ἔβλεπαν τίς μορφές τῶν ἀγίων, τά μαρ-

τύρια τους, ζοῦσαν τίς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας. Οι γιορτές καὶ ἰδιάιτερα ἡ Ἀνάσταση τούς τόνων ψυχικά. Τό «Χριστός ἀνέστη» καὶ ἡ εὐχὴ «Καλή Ἀνάσταση» ἔπαιρναν ἀλληγορικό νόημα.

Ἡ παιδεία μὲ τὰ σχολεῖα τῆς ἔπαιξε, ὅπως εἴδαμε, σημαντικό ρόλο. Οἱ κληρικοὶ δάσκαλοι καὶ τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας μετάγγιζαν στούς μαθητές τὰ νάματα τῆς πίστεως καὶ τῇ σοφίᾳ τῶν πατέρων μας.

Οἱ Τοῦρκοι θεωροῦσαν τὸν κλῆρο ἀντιπρόσωπο τοῦ λαοῦ. Αὐτός σήκωνε στούς ὥμους του τίς ἀπαίτησεις τους καὶ πρώτος αὐτός πλήρωνε τὰ ξεσπάσματα τῆς ὄργης καὶ τῆς θηριωδίας τους. Οἱ ιερεῖς ζοῦσαν κοντά στούς ραγιάδες, τηροῦσαν εὐλαβικά τίς γιορτές, τίς νηστεῖες, τά ἔθιμα τῆς Ὁρθοδοξίας. Παρηγοροῦσαν ἔτσι μὲ τὸ παράδειγμα καὶ τὴν ἐμμονὴν τους στὰ πάτρια.

Ηγετικές πρωτοβουλίες τοῦ κλήρου

Τίς δυνάμεις τοῦ ἔθνους, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔνωσε καὶ ἀξιοποίησε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία πού ἕδρυθηκε τό 1814. Σ' αὐτή μυήθηκαν ἀπό τούς πρώτους γνωστοὺς κληρικούς: οἱ ἀρχιμανδρίτες Ἀνθιμός Γαζῆς, Γρηγόριος Δικαῖος ἡ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας. Τούς ἀκολούθησαν καὶ ἄλλοι διακεκριμένοι κληρικοί, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

Στήν Κωνσταντινούπολη ἡ συνετή πολιτική τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄ καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀπέτρεψε τίς πρώτες μέρες τῆς ἐπαναστάσεως τῇ γενικῇ σφαγῇ τῶν ὄρθοδοξῶν χριστιανῶν πού εἶχαν σχεδιάσει οἱ Τοῦρκοι. «Οταν ὅμως ἡρθε ἡ ὥρα τῆς θυσίας, ὁ πατριάρχης τῷ δέχτηκε ἄφοβα καὶ ἡρωικά. Μαρτυρικό θάνατο εἶχαν πρίν καὶ ύστερα ἀπό αὐτόν ἔντεκα πατριάρχες. Στήν Ἀλαμάνα ὁ Ἀθανάσιος Διάκος γίνεται ὀλοκαύτωμα-σύμβολο καὶ στό Μεσολόγγι ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσῆφ μέ τὸ σταυρό στὸ χέρι ἐμψυχώνει τούς πολεμιστές καὶ θυσιάζεται μαζί τους. Στήν Πελοπόννησο ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσῆφ συμμερίζεται μέ τούς ἀγωνιστές τίς δοκιμασίες, τίς φυλακίσεις, ἀλλά καὶ γεύεται τούς καρπούς τοῦ Ἀγώνα. «Οἱ αὐτοθυσιασθέντες χάριν τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος κληρικοί, καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας εἶναι τόσοι ὡστε ἀποτελοῦν ἡρωϊκήν λεγεώνα» (Δ. Κόκκινος).

Τό ἀγωνιστικό φρόνημα. Ὁ τύπος τοῦ ἀγωνιστῆ κληρικοῦ

Οἱ ἀγώνας τῶν κληρικῶν στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι πολυμέτωπος. Ἀγκαλιάζουν ὅλα τὰ προβλήματα

‘Ο ἀπαγχονισμός τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου Ε’
(Αθῆνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

τῶν Ἑλλήνων: οἰκονομικά, πολιτικά, ἐκπαιδευτικά, ἐκκλησιαστικά.
Ἐχουμεν κληρικούς πού ταξιδεύουν στό ἔξωτερικό, μετακινοῦνται στό
ἔσωτερικό ἀπό τόπο σέ τόπο γιά τίς ἀνάγκες τοῦ ἔθνους. Συγκεντρώ-
νουν χρήματα ἀπό ὁμογενεῖς, ἔχουν διπλωματικές ἐπαφές μέ σημαν-
τικά πρόσωπα, παίρνουν μέρος σέ συμβούλια ὀπλαρχηγῶν, βρίσκονται
στίς πρώτες γραμμές τῆς μάχης.

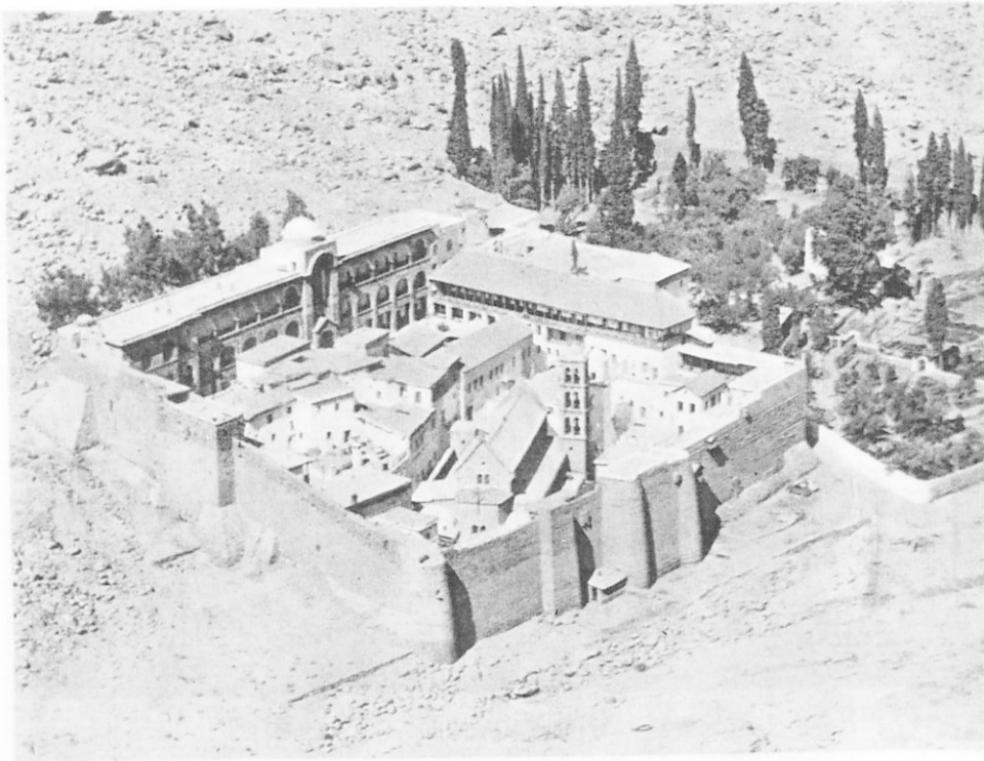
Μιά τέτοια δραστηριότητα χρειαζόταν καὶ τό ἀνάλογο ἀγωνιστικό
φρόνημα. Τό βρίσκουμε στά λόγια τοῦ Νεκταρίου Τέρπου, κληρικοῦ καὶ
Διδασκάλου τοῦ Γένους: «Βάστα λοιπόν παιδευσεσ! Καὶ ἂν σέ δέσουν
μήν πικραίνεσαι! Καὶ ἂν σέ βάλουν εἰς φυλακήν ἢ εἰς σίδηρα καὶ εἰς τό
τρομπούκι (= ὅργανο βασανισμοῦ), ύπόφερε χαρούμενος τό Σταυρό
σου καὶ κήρυττε τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ».

‘Ο ρόλος τῶν μοναστηριῶν

Τά μοναστήρια συνεχίζουν καὶ στή περίοδο αὐτήν τήν πολύπλευρη

‘Η μονή τοῦ ἀγίου Στεφάνου (Μετέωρα).

Ἡ μονὴ τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης (Σινᾶ).

δράση τους: ἀνεφοδιάζουν τὴν Ἐκκλησία καὶ τό ἔθνος μέ κληρικούς καὶ λόγιους, συντηροῦν τά γράμματα μέ τά σχολεῖα πού στεγάζουν, στηρίζουν καὶ τονώνουν τούς πιστούς. Στά χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως γίνονται «προμαχῶνες πολύκροτοι τῆς ἔθνικῆς ἀνεξαρτησίας» (Παπαρηγόπουλος).

Οἱ μονές τοῦ Ἀγίου ὄρους, τῶν Μετεώρων, τοῦ Σινᾶ, τῆς Πάτμου, τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητας στά Ἱεροσόλυμα, καθώς καὶ πολλές ἄλλες, εἶναι μοναστικά κέντρα μέ δράση καὶ ἀκτινοβολία.

Οἱ ἐξαιρέσεις

Σέ κάθε ἀγώνα δέν είναι ὅλοι ἀγωνιστές. Ἐχουμε καὶ τούς δειλούς· τούς ὀλιγόπιστους, τούς καιροσκόπους. Ἔτσι ἀνάμεσα στούς λαμπρούς κληρικούς πού θυσιάστηκαν στο εθνικό καθηκον ὑπάρχουν -

Η μονή Διονυσίου ("Άγιο Όρος").

πρέπει νά τό όμολογήσουμε – καί κληρικοί μέ μικρό ψυχικό άνάστημα, πού δέν άνταποκρίθηκαν στήν άποστολή τους. Τέτοιοι ομως κληρικοί ήταν λίγοι. Τούς δημιούργησε ό κατακτητής μέ τή διαφθορά καί τήν άμαθεια πού σκόρπισε άνάμεσα στό λαό.

Πίνακας τῶν κυριότερων μορφῶν τοῦ Ἀγώνα

Γρηγόριος Ε'
(1745-1821)

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μέ ταραγμένη πατριαρχία (δυό φορές ἔχασε τό Θρόνο του). Είναι μαρτυρική φυσιογνωμία. Κρυφά ύπεράσπισε τήν ἐπανάσταση καί φανερά ύποκρίθηκε ἄγνοια. Ή ζωή καί ό θάνατός του είναι γιά ὅλους μας λαμπρό μάθημα. «Μή λησμονεῖτε τό σχοινί, παιδιά, τοῦ Πατριάρχη» (Αρ. Βαλαωρίτης).

''Ανθιμος Γαζῆς (1758-1828)	Πηλιορείτης Διδάσκαλος του Γένους. Μέρη όπου έδρασε: στή Βιέννη ώς διευθυντής του περιοδικού «Έρμης ή Λόγιος», στό Πήλιο ώς έπαναστάτης και ώς σχολάρχης στήν Τήνο και Σύρο.
''Ιγνάτιος Ούγγροβλαχίας (1765-1828)	Διακεκριμένος κληρικός με άκαταπόνητη δραστηριότητα. Πρίν από τήν έπανασταση ίδρυει σχολεία, φιλολογικούς συλλόγους, έκδιδει βιβλία και περιοδικά. Στόν Αγώνα είναι ό πρεσβευτής τής έλληνικής ύποθέσεως στό έξωτερικό.
Παλαιών Πατρών Γερμανός (1771-1826)	Εύλογησε τή σημαία τής έπαναστάσεως στήν Αγία Λαύρα και τήν υψωσε στήν Πάτρα. Όλοκληρωμένη προσωπικότητα πού συνδύαζε σύνεση, σταθερότητα και τόλμη.
Ρωγῶν Ιωσήφ (1776-1825)	Είναι ό έμψυχωτής τῶν πολιορκημένων στό Μεσολόγγι, πού «τό ράσσο τοῦ Δεσπότη του φορεῖ γιά σαβανό του».
''Ανδρούσης Ιωσήφ (1775-1842)	Υπέροχος κληρικός, μορφωμένος και δραστήριος. Έγινε ύπουργός τῶν ἐκκλησιαστικῶν στήν πρώτη κυβέρνηση ύστερα από τήν Α' συνέλευση στήν Επίδαυρο. Τραυματίστηκε πολεμώντας τόν Ιμπράημ.
Σαλώνων Ήσαίας (1778-1821)	Έδρασε στή Φωκίδα, όπου ήταν έπισκοπος Σαλώνων (Άμφισσας) ώς πρωτεργάτης τής έπαναστάσεως. Όρκισε στή μονή τοῦ όσιου Λουκᾶ τόν Αθανάσιο Διάκο και τούς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τής Λιβαδιᾶς. Πολέμησε τίς όρδες τοῦ Ομέρ Βρυώνη και ἔπεσε στή μάχη.
Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας (1778-1825)	Στίς παραμονές τής έπαναστάσεως όργωνει τό Μοριά, έμψυχώνει, πυριτολεῖ τίς ψυχές. Παρά τίς ἀδυναμίες τοῦ χαρακτήρα του, ύπηρέτησε πιστά τήν πατρίδα. Γι' αὐτή έδωσε τό αίμα του στό Μανιάκι.

Ο "Ανθιμος Γαζης" (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

‘Ο μητροπολίτης Αγχιάλου Εύγενιος Καραβίας έμψυχώνει τους κληρικούς πριν από τόν άπαγχονισμό τους από τους Τούρκους τή νύχτα τής Αναστάσεως τού 1821 (Έκτορα Δουκα).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ό νομομαθής Νικόλαος Σαρίπολος φώναξε στή Β' έθνοσυνέλευση τό 1864: «Ἐσώθημεν διά τῆς Ἐκκλησίας». Τί ήθελε νά πει;
2. Ποιά παρηγοριά χάριζε ή ὄρθοδοξη λατρεία στούς ύποδούλους;
3. Ποιές ήταν οι έθνικές ύπηρεσίες πού πρόσφεραν τά μοναστήρια;
4. Γιατί ό Γρηγόριος Ε' ονομάζεται έθνομάρτυρας; (Διάβασε στά κείμενα πώς δικαιολόγησε τήν αύτοθυσία του).

1. Άποσπασμα ἀπό τήν «όμολογία πίστεως», πού ἔδωσε ὁ πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος στό Μεχμέτ Β' τόν Πορθητή:

«..Τρίτον, ὅτι ἐδέξαντο ταύτην τὴν πίστιν, νέαν ούσαν καὶ παράδοξον, οἱ ἄνθρωποι πανταχοῦ μετά σπουδῆς καὶ μετὰ κινδύνων πολλῶν, καὶ οὐ μόνον ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ οἱ φρόνιμοι καὶ οἱ σοφοί· καὶ διὰ τοῦτο κατελύθη τελείως ἡ πλάνη τῶν Ἑλλήνων.

Τέταρτον, ὅτι ἡ πίστις αὕτη οὐδέν περιέχει ἀδύνατον, οὐδέν ἀσύμφωνον, οὐδὲν σωματικόν, ἀλλὰ πάντα πνευματικά· καὶ ἔστιν ὁδὸς φέρουσα τὰς ψυχάς τῶν ἄνθρώπων εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς τῆς μελλουσής.

Πέμπτον, ὅτι ὅσοι ἔλαβον ταύτην τὴν πίστιν καὶ ἐπολιτεύσαντο ἐναρέτως κατὰ τὸν τοῦ Ἰησοῦ νόμον, ἔλαβον μεγάλα χαρίσματα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ δυνάμεις ἐποίησαν πολλὰς ἐν τῷ ὄντι μετατρέπειν τὰς ἀνθρώπινας πάθεις· ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ ἡ πίστις αὕτη ἦν ἐναντία τῇ ἀλήθειᾳ.

Ἐκτον, ὅτι ὅσα λέγουσί τινες κατὰ τῆς πίστεως ταύτης, δυνάμεθα λύειν εὐκόλως καὶ εὐλόγως.

Ἐβδομόν, ὅτι τῇ πίστει ταύτῃ ἐπολέμησαν διά πολλῶν τιμωριῶν καὶ φόνων οἱ βασιλεῖς τότε καὶ οἱ ἐπαρχοὶ αὐτῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ, τι (= 318) χρόνους, πολύθεοι· ὅντες καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ οὐδέν ἰσχυσαν· ἀλλὰ ἐνίκησεν ἡ πίστις καὶ διαμένει μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ἐλθὼν ὁ Κύριος εύρήσει αὐτήν. Καὶ εἰ μὴ ἦν ἡ πίστις αὕτη ἐκ θελήματος τοῦ Θεοῦ, διελύθη ἂν τοτε εὐκόλως. Αὐτῷ τῷ Θεῷ δόξα· Ἄμην».

2. Οἱ παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας:

«...Οπως οἱ γιατροί δέν ἀπορρίπτουν τά φάρμακα, ἐπειδή μερικοί ἀπερίσκεπτοι κάνουν κατάχρηση σ' αὐτά, ἀλλά συνιστοῦν σέ κείνους πού είναι λογικοί καὶ φροντίζουν γιά τὴν ύγειά τους νά τά χρησιμοποιοῦν σωστά καὶ νά ὀφελοῦνται ἀπό τή θεραπεία τους, ἔτοι καὶ ἡ ἀληθινή Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δέ θεωρεῖ ἄχρηστες τίς παραδόσεις, ἐπειδή μερικοί τίς τηροῦν ἀπερίσκεψτα καὶ χωρίς κοσμιότητα, ἀλλά προτρέπει τούς εὐσεβεῖς νά τίς τηροῦν μέ εὐσέβεια καὶ νά μή στεροῦνται τήν ὀφέλειά τους».

(Μητροφάνους Κριτοπούλου, «Ομολογία πίστεως», κεφ. ιδ' – Μετάφραση Χ.Γ.)

3. Ἡ δύναμη τῆς φαντασίας τοῦ Μηνιάτη:

«Εἰς ἔνα καιρόν, ὁπού ὡσὰν μεσημέρι λάμπει ἡ Ὁρθοδοξία, ἀνάπτω καὶ ἐγώ τὸν λύχνον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ἔρχομαι εἰς μίαν ἐκκλησίαν, γεμάτην ἀπὸ χριστιανούς, καὶ ζητῶ χριστιανόν, ζητῶ χριστιανόν. Μὰ πᾶς; τούτοι ὁποὺ βλέπω ἐδῶ καὶ ἀλλοῦ, εἰς πόλεις, εἰς κάστρα, εἰς ἐπαρχίας, εἰς βασιλεία, εἰς τὸ περισσότερον μέρος τῆς οἰκουμένης, δέν είναι χριστιανοί;... ζητῶ ἔνα εἰς μίαν πολυάριθμον πολιτείαν τῶν χριστιανῶν, καὶ δέν τὸν εύρισκω· ζητῶ χριστιανόν..»

ζητώ χριστιανόν. Περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον διὰ νά τὸν εὕρω. Τὸν ζητῶ εἰς τὰς ἀγορὰς ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐδῶ βλέπω μίαν ύψηλόφρονα ὑπερηφανίαν· δὲν τὸν εύρισκω. Τὸν ζητῶ εἰς τὰ παζάρια ἀνάμεσα εἰς τοὺς πραγματευτάς, καὶ ἐδῶ βλέπω μίαν ἀχόρταγον φιλαργυρίαν· δὲν τὸν εύρισκω. Τὸν ζητῶ εἰς τοὺς δρόμους ἀνάμεσα εἰς τὴν νεότητα, καὶ ἐδῶ βλέπω μίαν μεγάλην ἀσωτίαν· δὲν τὸν εύρισκω... Ὡς μεγάλη ἐντροπὴ τῆς πίστεως! ὡς μεγαλωτάτη καταδίκη τῶν χριστιανῶν!».

(Ἡλία Μηνιάτη, «Διδαχαί καὶ λόγοι» (έκδόσεις «Φῶς»), Ἀθῆναι 1974, σελ. 53-54).

4. Ἡ ἀντοχή τῶν ὄρθόδοξων χριστιανῶν στήν τουρκοκρατία:

«Ἡμεῖς οἱ ὄρθόδοξοι χριστιανοί, ἂν δὲν ἔχωμεν σοφίαν ἔξωτέραν (ἔξωτερικήν, τοῦ κόσμου τούτου), ἔχομεν, χάριτι Θεοῦ, σοφίαν ἔσωτέραν καὶ πνευματικήν, ἡ ὥποια στολίζει τὴν ὄρθόδοξον πίστιν μας, καὶ εἰς τοῦτο πάντοτε εἵμεσθεν ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς Λατίνους, εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὰς σκληραγωγίας καὶ εἰς τὸ νά σηκώνωμεν τὸν σταυρὸν μας καὶ νά χύνωμεν τὸ αἷμά μας διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν.

«Ἄν εἶχε βασιλεύει ό Τούρκος εἰς τὴν Φραγκίαν δέκα χρόνους, χριστιανούς ἐκεῖ δὲν εύρισκες. Καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τώρα τριακοσίους χρόνους εύρισκεται, καὶ κακοπαθοῦσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ βασανίζονται διὰ νά στέκουν εἰς τὴν πίστιν των, καὶ λάμπει ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ μυστήριον τῆς εὐσεβείας, καὶ ἐσεῖς μοῦ λέγετε ὅτι δὲν ἔχομεν σοφίαν; Τὴν σοφίαν σου δὲν ἔθέλω, ὁμπρός εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ».

Κύριλλος Λούκαρης (Φ. Κόντογλου, «Ἡ πονεμένη ρωμιοσύνη», Ἀθῆναι 1963, σελ. 140-142)

5. Ἡ αὐτοθυσία τοῦ Γρηγορίου Ε'.

«Μή μέ προτρέπετε νά φύγω. Μάχαιρα θά περάσῃ τούς δρόμους τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῶν χριστιανικῶν ἐπαρχιῶν. Θέλετε νά καταφύγω μετημφιεσμένος εἰς ἔνα πλοῖον, ἢ νά κλεισθῶ εἰς ἔνα σπίτι κάποιου εὐεργετικοῦ πρεσβευτοῦ καὶ ν' ἀκούω ἐκεῖ πῶς οἱ δῆμοι κατακρεούργοιν τὸν χηρεύσαντα λαόν; Ὁχι. Διά τοῦτο είμαι πατριάρχης. Διά νά σώσω τό ἔθνος μου. Ὁχι διά νά ἔξοιλοθρευθῇ ἐξ αἰτίας μου διά χειρός τῶν γενιτσάρων. Ὁ θάνατός μου θά ώφελήσῃ περισσότερον παρά ἡ ζωή μου. Οι ξένοι χριστιανοί ἡγεμόνες θά καταπλαγοῦν ἀπό τὸν ἀδικον θάνατον μου καὶ δέν θά μείνουν ἀδιάφοροι ὅταν ἡ πίστις των ἔξιβρισθῇ εἰς τὸ πρόσωπόν μου. Οι Ἑλληνες, οἱ ἄνδρες τῆς υάχης, θά πολεμήσουν μέ μεγαλυτέραν μανίαν. Καὶ τοῦτο φέρει ὡς δῶρον τὴν νίκην. Είμαι βέβαιος δι' αὐτό. Νά ἔχετε ύπομονήν ὅ, τιδήποτε καὶ ἄν μοῦ συμβῇ. Σήμερα – ήτο Κυριακή τῶν Βαΐων – θά φάμε ϕάρια, ἀλλά μετά τινας ἡμέρας ἵως τὰ ϕάρια θά φάνε ἐμᾶς... Ἀς μή γίνω ἡ χλεύη τῶν ζῶντων. Δέν θά ἀνεχθῶ νά περνῶ ἀπό τούς δρόμους τῆς Ὁδησσοῦ ἢ τῆς Κερκύρας ἢ τῆς Ἀγκάνος καὶ νά

μέ δακτυλοδεικτοῦν λέγοντες: «Ιδού ὁ φονεὺς πατριάρχης». Τετάρτην φοράν δέν θά ύπαγω εἰς τὸν Ἀθωνα... Δέν θέλω. "Ηθελα νά ιδρύσω σχολείον εἰς τὴν πατρίδα μου... Ἄλλα χαίρετε. Ο τόπος μου εἶναι ή Δημητσάνα. Πηγαίνω έκει πού μέ καλεῖ ὁ νούς μου, ὁ μέγας κλήρος τοῦ ἔθνους καὶ ὁ πατήρ ὁ οὐράνιος, ὁ μάρτυς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων».

Δ. Κοκκίνου, 'Η ἑλληνική ἐπανάστασις, ἔκδ. γ', τόμ. Α', Αθῆναι 1956, σελ. 397)

6. Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Ἰγνατίου μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας πρός τούς ἐπιτρόπους τῆς Ἐλλην. ἐκκλησίας τοῦ Λιβόρνου (πόλεως τῆς Ἰταλίας):

«... Διά νά πληρώσῃ δέ ὁ καθεὶς τό χρέος του πρός τὴν πατρίδα καὶ νά συντείνῃ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους του, ἐπαναλαμβάνων λέγω, ὅτι δέν εἶναι χρεία μήτε νά είναι πλούσιος, μήτε νά κάμη θυσίας ύπερ δύναμιν, ἀλλὰ φθάνει νά ἔχῃ καλήν θέλησιν, νά γνωρίσῃ τό χρέος του πρός τὴν πατρίδα, νά γνωρίσῃ τὴν ἀνάγκην της, καὶ τότε οἰκονομώντας ἀπό τά περιττά ἔξοδα, θεάτρου δηλαδή, καφέ καὶ ἄλλων τοιούτων ζεφανιώσεων... νά κάμνῃ εἰς τό διάστημα τοῦ χρόνου μίαν ποσότητα, ἥτις ὅσον μικρά καὶ ἄν εἶναι, ὅταν γίνεται ἀπό πολλούς, κατασταίνεται μεγάλη καὶ ίκανή διά τάς χρείας τῆς πατρίδος.

'Αλλ' ἐπειδή τά καλά δέν μένουν μόνιμα, ὅταν δέν εἶναι μία διοίκησις καὶ δύναμις διά νά τά κρατῇ ἃς ἀναλάβῃ τούτο τό θεάρεστον καὶ ἐπωφελές ἐργον ἡ Ἐκκλησία σας καὶ τό διοικοῦν κατ' ἔτος σῶμα τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἃς ἀποφασισθῆ διά πέντε μόνον χρόνους μία ποσότης κατ' ἔτος ἀνάλογος μέ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην τῆς πατρίδος, μέ τὴν φιλοτιμίαν σας καὶ μέ τὴν δύναμιν σας, ἡ ὅποια ποσότης νά ἔξοδεύεται εἰς νέους εἰδήμονας τῆς Ἐλληνικῆς γλώσσης, χρηστοθείεις καὶ ἀποφασισμένους, διά νά ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα διδάσκαλοι, ἀφοῦ τελειοποιηθῶσιν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τά βιβλία δέ ἡμποροῦν νά τά ἔχωσι τά σχολεῖα τῆς πατρίδος μας, ὅταν, ἀκολουθοῦντες τὴν καλήν συνήθειαν, γινώμεθα συνδρομηταὶ καὶ εὔκολύνοντες τούς πεπαιδευμένους ὄμογενεῖς μας εἰς τό νά ἔκδιδωσι διά τοῦ τύπου τούς κόπους των, στέλλωμεν ἀπό αὐτά μερικά σώματα εἰς τά ἐκεῖσε σχολεῖα, ἥ καὶ ὅταν ἀγοράζωμεν ὄσα εὑρίσκομεν κατά καιρούς εἰς μετρίαν τιμήν βιβλία καὶ τά στέλλωμεν δῶρον εἰς τάς Ἐλληνικάς βιβλιοθήκας· μέ τοιαύτας μικράς ἀπό καιροῦ εἰς καιρόν δαπάνας θέλει πλουτισθῆ ἡ Ἑλλάς καὶ ἀπό βιβλία...».

(Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνατίος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, Ἀθῆναι 1961, σελ. 155-156)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ': Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

48. Η Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδας

Ἡ ἀνακήρυξη τοῦ αὐτοκεφάλου

"Υστερα ἀπό σφιοδρούς αίματηρούς ἀγῶνες ἐννέα ἔτῶν (1821-1830) ἡ Ἑλλάδα ἀνακηρύχτηκε ἀνεξάρτητο κράτος μέ πρῶτο κυβερνήτη τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια.

"Οταν ἀκόμα διαρκοῦσε ἡ Ἐπανάσταση, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς εἶχε τὴ γνώμη ὅτι ἡ Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδας θά ἔπρεπε νά ἀνακηρυχτεῖ ἐλεύθερη διοικητικά ἀπό τὸ Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Τὴ γνώμη αὐτῆ τοῦ Κοραῆ ὑποστήριξε πιό θερμά μετά τὴν ἀπελευθέρωση ὁ μορφωμένος κληρικός Θεόκλητος Φαρμακίδης († 1860). "Ἐτσι μέ τὴ βοήθεια τοῦ Γ. Μάουρερ, πού ἦταν μέλος τῆς ἀντιβασιλείας τοῦ "Οθωνα καὶ ρυθμιστῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1833 ἀνακηρύχτηκε ἀπό συνέλευση τῶν ἐπισκόπων στὸ Ναύπλιο αὐτοκέφαλη ἡ Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδας, χωρίς νά ύπάρχει συγκατάθεση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

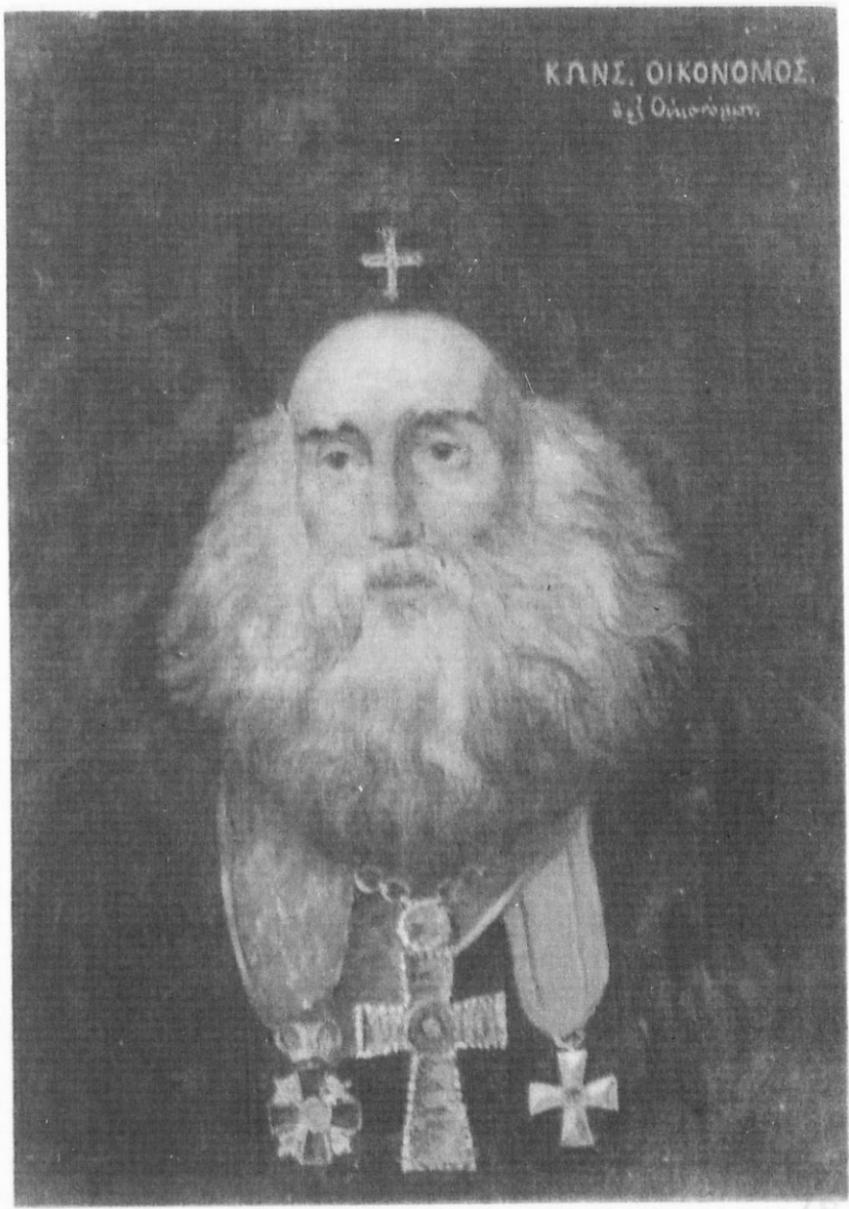
Ἡ διοργάνωσή της

"Οπως ἦταν φυσικό, ὁ τρόπος αύτος τῆς ἰδρύσεως τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδας προκάλεσε μεγάλη ἀντίδραση. Ἀρχηγός τῆς ἀντιδράσεως ἦταν ὁ σπουδαίος καί λόγιος κληρικός Κων-

Ο Αδαμάντιος Κοραής (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

ΚΩΝΣ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ,
από Οικονόμη

Ο Κωνσταντίνος Οικονόμος (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσεῖο).

Τό μνημεῖο καὶ ὁ τάφος τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου στὸν περίβολο^{τῆς} μονῆς
Ασωμάτων-Πετράκη (Αθῆνα).

σταντίνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων († 1857). Τότε πολλοί κληρικοί πού καὶ αὐτοί ἀντιδρούσαν ἐξορίστηκαν ἀπό τὴν ἀντιβασιλεία. Εὔτυχῶς ὅμως ἡ ταραχή αὐτῇ ἔληξε ύστερα ἀπό 18 χρόνια γιατί ἀπό τίς ἐξηγήσεις πού δόθηκαν τό 1850, τὸ Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μέ Συνοδικό Τόμο ἀναγνώρισε τὸ αὐτοκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας.

Ἐτσι τῇ διοίκηση ἀνέλαβε Ἱερά Σύνοδος πού τὴν ἀποτελοῦσαν πέντε μέλη μὲ πρόεδρο τὸ μητροπολίτη Ἀθηνῶν. Μέλος ἦταν καὶ ὁ λαϊκός βασιλικός ἐπίτροπος πού εἶχε μεγάλη δύναμη, γιατί χωρίς τὴν ύπογραφή του οἱ ἀποφάσεις ἦταν ἄκυρες.

Ζωὴ καὶ δράση

Ἡ ἐσωτερική ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας κυλοῦσε μᾶλλον ἥσυχα. Ὕπηρξαν ὅμως καὶ μερικές ἀναταραχές. Ὁ Θεόφιλος Καΐρης († 1853) θέλησε νά δημιουργήσει ἑνα νέο εἶδος θρησκείας, τῇ «θεοσέβειᾳ», καὶ ἀφοριστηκε. Σπουδαία κίνηση ἔκαμε ὁ λαϊκός θεολόγος Ἀπόστολος Μακράκης († 1905), ἐπεσε ὅμως σέ μερικές πλανημένες διδασκαλίες. Τό 1901 τάραξαν τὴν Ἐκκλησία τά λεγόμενα «Εὐαγγελικά», ταραχές δηλ. πού ἔσπασαν μέ ἀφορμή τῇ μετάφραση τοῦ Εὐαγγελίου στὴ δημοτική. Τέλος τό 1924 ἐφαρμόστηκε τό διορθωμένο ἡμερολόγιο στὴν Ἐκκλησία. Αὐτοί πού δέν τό ἀκολούθησαν ὄνομάστηκαν «παλαιοτιμερολογίτες».

Τά μέλη τῆς ἐλλαδικῆς Ἐκκλησίας καλλιεργήθηκαν πνευματικά μέ τό κήρυγμα καὶ τὴν κατήχηση. Στούς τομεῖς αὐτούς διακόνησαν πολλοί κληρικοί καὶ λαϊκοί, εἴτε ὡς ἄτομα, εἴτε ὡς ὁμάδες. (Ἀδελφότητες «Ζωῆς», «Σωτήρα», «Σταυροῦ», «Ορθόδοξες Χριστιανικές Ἐνώσεις»).

Ἄξιόλογο εἶναι τό φιλανθρωπικό καὶ κοινωνικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας πού γίνεται μέ τά φιλόπτωχα ταμεῖα καὶ τά ἰδρύματα τῶν κατά τόπους μητροπόλεων.

Ἡ σημερινή κατάσταση

Σήμερα ἀνώτατο διοικητικό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας, στὴν ὥποια προστέθηκαν καὶ οἱ περιοχές πού ἀπελευθερώθηκαν ύστερα, εἶναι ἡ Σύνοδος ὅλων τῶν μητροπολιτῶν, πού ὄνομάζεται Ἱεραρχία. Αὐτή μέ τό νέο Καταστατικό Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας, πού ψήφισε πρόσφατα ἡ Βουλή (1977), συνεδριάζει κάθε Ὁκτώβριο. Τόν ύπόλοιπο καιρό διοικεῖ, ὡς ὅργανο τῆς Ἱεραρχίας, ἡ «Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδος», πού ἀποτελεῖται ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο ὡς πρόεδρο καὶ 12 μητροπολίτες, ἔξι ἀπό τήν Παλαιά Ἑλλάδα καὶ ἔξι ἀπό τίς Νέες Χῶρες, δηλ. τίς ἐπαρχίες πού ἐνώθηκαν μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας τό 1928 (Ἡπειρος, Μακεδονία, Θράκη, νησιά).

Η μονή Αρκαδίου στήν Κρήτη.

Η Εκκλησία τῆς Κρήτης

Η Εκκλησία τῆς Κρήτης, πού ἀποτελεῖται ἀπό τήν ἀρχιεπισκοπή Κρήτης καὶ ἐφτά μητροπόλεις, εἶναι ἡμιαυτόνομη καὶ ἔχαρτᾶται ἀπό τὸ Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Τούς μητροπολίτες ἐκλέγει ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος ὅλων τῶν ἀρχιερέων τῆς νήσου. Ἐνῶ τὸν ἀρχιεπίσκοπο τὸ Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο.

Ἄξιόλογη εἶναι ἡ δράση τῆς Ὁρθόδοξης Ἀκαδημίας Κρήτης στή Γωνιά Χανίων, ὅπου γίνονται ἐκκλησιαστικά συνέδρια, συνάξεις κληρικῶν καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις πολιτιστικοῦ περιεχομένου.

Η Εκκλησία τῆς Δωδεκανήσου – Τό "Άγιο" Όρος

Η Δωδεκάνησος, πού ἀπελευθερώθηκε μετά τό β' παγκόσμιο πόλεμο, ἀποτελεῖται ἀπό 4 μητροπόλεις πού ύπαγονται στὸ Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο.

‘Από αύτό έξαρτάται καί τό “Άγιο” Όρος μέ τίς 20 μεγάλες μονές του καί τά παραρτήματά τους. Αύτό όμως είναι κατά κάποιο τρόπο ἀνεξάρτητο καί αὐτοδιοίκητο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ή ἀνακήρυξη τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδας δέν θεωρεῖται ὄμαλή;
2. Τί διαφορές ἔχουν ἀπό τὴν ὁρθόδοξη Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδας οἱ παλαιομερολογίτες;
3. Ποιά πλεονεκτήματα ἔχει ή διακυβέρνηση τῆς Ἑκκλησίας ἀπό τὴν Ἱεραρχία;
4. Πόσες ἑκκλησιαστικές ἐπικράτειες ύπαρχουν στὸ ἑλληνικό κράτος;

49. Ἡ Ἑκκλησία στούς μεταγένεστερους ἀγῶνες τοῦ ἔθνους

Ἡ διαιώνιση τοῦ ἀγωνιστικοῦ πνεύματος στὴν Ἑκκλησίᾳ

Τό 1830 ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ἀνεξάρτητο κράτος. Οἱ μακροχρόνιοι καὶ αἱματηροὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων είχαν δικαιωθεῖ. Οἱ ἀγῶνες όμως τοῦ ἔθνους γιά τὴν ἑλευθερία δέ σταμάτησαν. Ἀρκετά τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἦταν ἀλύτρωτα. Ὁ ἀγώνας ἐπρεπε νά συνεχιστεῖ. Ἡ Ἑκκλησία στάθηκε καί πάλι στὸ πλευρό τοῦ ἔθνους. Ἡ ἑλευθερία, γιά νά ἀποκτηθεῖ, χρειάζεται ἐνθουσιασμό, πρωτοπόρους, πίστη, ἐπιμονή καὶ ύπομονή.

Σ’ αὐτή τὴν πολυμέτωπη προσπάθεια στρατεύθηκε ἡ Ἑκκλησία. Ἐπίσκοποι, ιερεῖς, μοναχοί ρίχτηκαν στὸν ἀγώνα: μέ λόγια καὶ μέ ἔργα. Οἱ μονές ἔγιναν, γιά μιά ἀκόμη φορά, φυτώρια τῆς παιδείας, τῆς πίστεως καὶ τῆς φιλοπατρίας. Ἔτσι τό ἀγωνιστικό πνεῦμα τῆς Ἑκκλησίας δέ σβήνει, ἀλλά θεριεύει καί διαιωνίζεται.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις συμπαραστάσεως στούς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων

‘Αδιάφευστη μαρτυρία τῆς προσφορᾶς καὶ συμπαραστάσεως τῆς Ἑκκλησίας στὴν ἑθνική ύπόθεση είναι τό ὅλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου.

Ἡ μονή Ἀρκαδίου, χτισμένη κοντά στὸ Ρέθυμνο τῆς Κρήτης, ἦταν στὴν τουρκοκρατία σπουδαῖο πνευματικό κέντρο. Ἠταν ἔστια γραμμά-

των καί τεχνών. Έδω κατέφευγαν όσοι καταδιώκονταν από τούς Τούρκους καί από έδω όρμούσαν οι ἀγωνιστές, πού μάχονταν γιά τήν ἐλευθερία τοῦ νησιοῦ.

Πολλές συγκρούσεις Ἐλλήνων καί Τούρκων είχαν γίνει στή μονή Ἀρκαδίου. Ή ενδοξότερη ἔγινε στήν επανάσταση τοῦ 1866. Οι ύπερασπιστές τῆς μονῆς, ἀφοῦ μετέλαβαν τά ἄχραντα μυστήρια από τά χέρια τοῦ ἡγουμένου Γαβριήλ, ἀνατίναξαν τήν πυριτιδαποθήκη στίς 9 Νοεμβρίου 1866 καί ἔγιναν ὄλοκαύτωμα. Ο ὄρθόδοξος μοναχισμός εἶχε γράψει μιά ἀκόμη σελίδα αὐτοθυσίας στό βωμό τῆς πίστεως καί τῆς πατρίδας.

Στή Δυτική Μακεδονία οἱ ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας ἐνσαρκώθηκαν στό πρόσωπο τοῦ Γερμανοῦ Καραβαγγέλη. Ο φλογερός αὐτός κληρικός ἔδρασε ὡς ἐπίσκοπος στήν Καστοριά (1900-1907) καί στήν Ἀμάσεια τοῦ Πόντου. Στήν Καστοριά ἀντιμετώπισε τούς Βουλγάρους πού ἥθελαν τόν ἀφελληνισμό τῆς Μακεδονίας. Ἦταν ὁ πρωτοπόρος, ὁ ὄργανωτής, ἡ ψυχή τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα. Ή δράση του ἔγινε θρύλος.

Στήν Ἀμάσεια ὁ Γερμανός Καραβαγγέλης ἔζησε τό δράμα τοῦ διωγμοῦ τῶν συμπατριωτῶν του από τούς Νεότουρκους. Προστάτευσε τά ὄρφανά καί τούς πρόσφυγες μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς του. Καταδικάστηκε σέ θάνατο ἀπό τούς Τούρκους, ἀλλά κατόρθωσε νά διαφύγει. Κατέβηκε στήν Ἑλλάδα, ὅπου ἔγινε γιά λίγο ἐπίσκοπος Ἰωαννίνων. Πέθανε τό 1935 στή Βιέννη, ὅπου ύπηρέτησε ὡς ἔξαρχος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν κεντρική Εὐρώπη. Στή διαθήκη του ἔγραψε: «Εἰς τό ἔθνος προσέφερον ὅ,τι ἡτο δυνατόν ὡς Ἱεράρχης τοῦ 21». Στά «Ἀπομνημονεύματά» του θαυμάζουμε τό θάρρος, τή φιλοπατρία καί τή συναίσθηση τῆς ἀποστολῆς του πού είχε.

Ἐνας ἄλλος ἑθνικός ἀγωνιστής είναι ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος. Ή ζωή του είναι πολυτάραχη καί ἡ δράση του πολύπλευρη. Υπηρέτησε τήν Ἐκκλησία ὡς μητροπολίτης Δράμας (1902-1910) καί Σμύρνης (1910-1922). Ταυτόχρονα ύπηρετεί καί τό ἔθνος. Οι Τούρκοι τόν ἀπομάκρυναν κατά καιρούς ἀπό τό ποιμνιό του, γιατί ἀναμείχθηκε στό Μακεδονικό Ἀγώνα. Στό πρόσωπο του ἔβλεπαν ἀκόμη τόν ιεράρχη πού ματαίωνε τά σχέδιά τους, διαμαρτυρόταν γιά τίς ὡμότητές τους καί ἦταν τό σύμβολο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ο ἐπίλογος τῆς ζωῆς του γράφηκε στή Σμύρνη τόν Αὔγουστο τοῦ 1922. Ο Ἑλληνισμός τῆς Ἰωνίας ζούσε τό δράμα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Μέ απόφαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων οἱ Ἑλληνες ἐπρεπε νά ἐγκαταλείψουν τή Μικρά Ασία. Ο Χρυσόστομος Σμύρνης δέ

θέλει νά ύπακούσει. Σ' έκείνους πού θά τόν συμβουλεύσουν νά φύγει, θά πει: «Ο καλός ποιμήν οφείλει νά παραμείνη μέ το ποιμνιό του».

Ο πασάς της πόλεως άφοῦ τόν συνέλαβε, τόν παρέδωσε στό μαινόμενο όχλο, πού μέ άγριότητα τόν θανάτωσε. Τό εἴθος τόν τιμᾶ ὡς έθνομάρτυρα καὶ ἡ Ἑκκλησία καμαρώνει γιά ἑνα τέτοιο ἀξιωματοῦχο της. Οι ἀνδριάντες του, ὅπου είναι στημένοι, ἐμπνέουν καὶ διδάσκουν. Διατρανώνουν ἀκόμη τήν ταύτιση Ἑκκλησίας καὶ ἔθνους στήν πράσπιση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας τῶν Ἑλλήνων.

Τά χρόνια τοῦ β' παγκόσμιου πολέμου συνθέτουν μιὰ ὄδυνηρή πτυχὴ τῆς ἐλληνικῆς ιστορίας. Η δύσκολη αὐτή περίοδος είναι μιὰ ἐποχὴ ἐκπληκτικῆς δράσεως τῆς ἐλλαδικῆς Ἑκκλησίας.

Είναι γνωστές οι πληγές τοῦ β' παγκόσμιου πολέμου. Θάνατοι, κατοχὴ τῆς πατρίδας μας ἀπό ξένα στρατεύματα, πείνα, ἐξαθλίωση, ἐθνικός διχασμός.

Η Ἑκκλησία κλήθηκε ἀπό τίς περιστάσεις αὐτές νά ἀνακουφίσει τή δυστυχία καὶ νά σηκώσει, μαζί μέ τό δικό της, καὶ τό σταυρό τοῦ ἔθνους. Ἐμπνευσμένοι ἀρχιεπίσκοποι (Χρύσανθος καὶ Δαμασκηνός), φωτισμένοι ἐπίσκοποι, ἀκούραστοι ιερεῖς καὶ ταπεινοί μοναχοί ὑπηρέτησαν τό λαό μέ αὐταπάρνηση καὶ αὐτοθυσία. Πολλοί προστέθηκαν στό πάνθεο τῶν ἡρώων της, γιατί ἔγιναν μάρτυρες καὶ ὁμολογητές. Η Ἑκκλησία, ὅπως πάντοτε, ἔγινε «σωστό ραχοκόκαλο τοῦ ἐθνικοῦ σώματος».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί τό ἀγωνιστικό πνεῦμα τῆς Ἑκκλησίας διαιωνίζεται;
2. Τί ἐννοεῖ ὁ Γερμανός Καραβαγγέλης μέ αύτά πού ἔγραψε στή διαθήκη του;
3. «Η Ἑκκλησία είναι τό ραχοκόκαλο τοῦ ἐθνικοῦ σώματος». Τί σημαίνει ἡ φράση; Ανάπτυξέ την στό τετράδιό σου.
4. Τί γνωρίζεις σχετικά μέ τό Μακεδονικό Ἀγώνα;

50. Τό Οίκουμενικό Πατριαρχεῖο καὶ οἱ λοιπές αὐτοκέφαλες ἐκκλησίες

Ἡ συγκρότηση τῶν ὄρθοδοξῶν αὐτοκέφαλων Ἐκκλησιῶν

Σήμερα ἡ ὄρθοδοξη Ἐκκλησία παρουσιάζει τὴν εἰκόνα μιᾶς ὁμοποιοδίαις αὐτοκέφαλων ἀνεξάρτητων Ἐκκλησιῶν. Τίς Ἐκκλησίες αὐτές μποροῦμε νά κατατάξουμε σέ τρεῖς ὅμαδες: α) τά τέσσερα παλαιά Πατριαρχεῖα, β) τά νεώτερα σλαβικά Πατριαρχεῖα, γ) τίς ύπόλοιπες αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες.

α) Τά τέσσερα παλαιά Πατριαρχεῖα

1. Τό Οίκουμενικό Πατριαρχεῖο ἡ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως. Ἔχει ύπο τή διοίκησή του τούς χριστιανούς πού ζοῦν στήν Τουρκία καὶ ύπάγονται στήν Ἀρχιεπισκοπή Κωνσταντινουπόλεως καὶ σέ 4 μητροπόλεις. Σ' αὐτό ύπάγονται ἀκόμη ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, οἱ 4 μητροπόλεις τῆς Δωδεκανήσου καὶ οἱ ὄρθοδοξοι τῆς διασπορᾶς, δηλ. αὐτοί πού ζοῦν στήν Εὐρώπη, στήν Ἀσία, στήν Ἀμερική καὶ στήν Αὐστραλία ἀνάμεσα σέ ἑτερόδοξους καὶ ἀλλόδοξους πληθυσμούς. Ἐτοι τό ιστορικό αὐτό κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας πού ἐδρεύει στό φτωχικό Φανάρι ἔχει τήν πρώτη θέση μεταξύ ὅλων τῶν ὄρθοδοξῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ Θεολογική Σχολή Χάλκης ἡταν ἔνας πνευματικός φάρος, πού μόρφωνε τόν κλῆρο τοῦ Πατριαρχείου. Δυστυχῶς ἀναγκάστηκε νά κλείσει τό 1971.

2. Τό Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρειας. Διοικεῖ ὅλους τούς ὄρθοδοξοὺς τῆς Ἀφρικῆς. Περιλαμβάνει 13 μητροπόλεις. Ἀξιόλογη εἶναι ἡ ιεραποστολή σέ ὄρισμένες χῶρες μαύρων ιθαγενῶν, ὅπως στό Ζαΐρ, στήν Κένυα καὶ στήν Ούγκαντα. Στίς χῶρες αὐτές ἔδρασε καὶ πέθανε τά τελευταῖα χρόνια ὁ Ἑλληνας ιεραπόστολος ἀρχιμ. Χρυσόστομος Παπασαραντόπουλος († 1972).

3. Τό Πατριαρχεῖο Ἀντιόχειας. Ἔχει ἔδρα τή Δαμασκό, πρωτεύουσα τῆς Συρίας καὶ διοικεῖ τούς ἀραβόφωνους ὄρθοδοξοὺς χριστιανούς πού ζοῦν κυρίως στή Συρία καὶ στό Λίβανο. Τό Πατριαρχεῖο ἔχει ἀκόμη 3 μητροπόλεις στήν Τουρκία, 1 στήν Ἀραβία καὶ 3 στήν Ἀμερική ἀπό ἀπόδημους ἀραβόφωνους. Ὁ πατριάρχης, οἱ ιεράρχες καὶ ὁ κλῆρος εἶναι ἐπίσης ἀραβόφωνοι. Ἀνώτερη ιερατική Σχολή λειτουργεῖ στή μονή Μπελεμέντιου κοντά στήν Τρίπολη, πού διευθύνεται ἀπό Ἑλληνα καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

4. Τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων. Περιλαμβάνει τήν Ἀγιοταφική Ἀδελφότητα, πού φρουρεῖ τά ιερά προσκυνήματα καὶ διαποιμάνει

Θεολογική Ακαδημία Σόφιας.

τούς ὄρθιοδόξους πού ζοῦν στὸ κράτος τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπό αὐτό ἐξαρτᾶται καὶ ἡ αὐτόνομη Ἀρχιεπισκοπή τοῦ Θεοβάδιστου Ὄρους Σινᾶ.

β) Τά νεώτερα Πατριαρχεῖα

1. Πατριαρχεῖο Ρωσίας. Τό 1448 ἀνακηρύχθηκε Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία καὶ τό 1589 ἔγινε Πατριαρχεῖο. Ἐχει 73 ἐπισκοπές στὴ Σοβιετική Ἔνωση καὶ τρεῖς ἔξαρχιες στὸ ἔξωτερικό. Παρά τούς σκληρούς δι-
αγμούς τοῦ κράτους κατά τῆς θρησκείας ἐπέζησε καὶ ζεσταίνει τὴν πίστη τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Διαθέτει δύο Θεολογικές Ακαδημίες (Μόσχα καὶ Λένιγκραντ) καὶ τρεῖς Ἱερατικές Σχολές.

2. Πατριαρχεῖο Σερβίας. Τό 1879 ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία καὶ τό 1920 ἀναγνωρίστηκε ως Πατριαρχεῖο. Περιλαμβάνει 31 ἐπισκοπές καὶ διαθέτει μία Θεολογική Σχολή στὸ Βελιγράδι καὶ 5 Ἱερατικές Σχολές.

3. Πατριαρχεῖον Ρουμανίας. Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία ἔγινε τό 1885 καὶ ως Πατριαρχεῖο ἀναγνωρίστηκε τό 1925. Ἐχει 5 μητροπόλεις καὶ 12
ἐπισκοπές στὸ ἔξωτερικό, 2 Θεολογικές Σχολές (στό

Βουκουρέστι καί στό Σίμπιου) καί 6 Ιερατικές. Διακρίνεται γιά τή ζωντάνια τῶν πιστῶν του καί τή θεολογική μόρφωση τῶν ποιμένων του.

4. *Πατριαρχεῖο Βουλγαρίας*. Ἀπό τό 1872 ἡ Βουλγαρική Ἐκκλησία εἶχε ἀποσχιστεῖ ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Τό σχίσμα τέλειωσε τό 1945. Τό 1953 αύτοανακηρύχθηκε σέ Πατριαρχεῖο, γεγονός πού ἀναγνωρίστηκε ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τό 1961. Ἔχει 23 μητροπόλεις καί ἐπισκοπές, τή Θεολογική Ἀκαδημία τῆς Σόφιας καί Ιερατική σχολή. Ἀγωνίζεται νά κηρύξει τό Εὐαγγέλιο μέσα σ' ἑνα περιβάλλον πού δέν είναι φιλικό.

γ) Οι ύπόλοιπες αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες

1. *Ἐκκλησία τῆς Κύπρου*. Είναι αὐτοκέφαλη ἀπό τήν Γ' Οἰκουμενική Σύνοδο (431). Ἐκτός ἀπό τήν ἀρχιεπισκοπή ἔχει καί 5 μητροπόλεις καί Ιερατική Σχολή στή Λευκωσία. Οι ιεράρχες της βρέθηκαν ἐπικεφαλῆς τῶν ἑθνικῶν ἄγωνων τοῦ νησιοῦ γιά τήν ἐλευθερία.

2. *Ἐκκλησία τῆς Ἐλλάδας*. Ἔχει 77 μητροπόλεις ἀπό τίς ὁποῖες οι 42 είναι τῆς Παλαιᾶς Ἐλλάδας καί 35 τῶν Νέων Χωρῶν, 2 Θεολογικές Σχολές (Ἀθηνῶν καί Θεσσαλονίκης) καί 13 Ιερατικές Σχολές, ἀπό τίς ὁποῖες 3 σέ περιοχές πού ὑπάγονται στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο (Ἀθωνιάδα, Πατμάδα, Κρήτης). Γιά περισσότερες λεπτομέρειες κοιταξε τό μάθημα 48.

Φιλάρετος Μόσχας.

3. *Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας*. Ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη τό 1924. Περιλαμβάνει 4 μητροπόλεις καί ἔχει Θεολογικό Τμῆμα στή Χριστιανική Ἀκαδημία τῆς Βαρσοβίας καί Ιερατική Σχολή. Ἀγωνίζεται νά διατηρήσει τήν Ὁρθοδοξία μέσα σ' ἑνα κράτος πού δέν ἐνδιαφέρεται γιά τή θρησκεία καί ἀνάμεσα σέ ἐτερόδιξες πλειονότητες.

4. *Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας*. Ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη τό 1937 καί ἔχει 4 μητροπόλεις. Σή-

μερα ὅμως καταπιέζεται σκληρά ἔξαιτίας του ἐχθρικοῦ κρατικοῦ καθεστώτος καὶ οὐσιαστικά στερεῖται ἀπό κανονικούς ἱεράρχες.

Αὐτόνομες Ἐκκλησίες

Ορισμένες Ἐκκλησίες, μολονότι εἶναι ἀνεξάρτητες καὶ αὐτοδιοίκητες, δὲν ἔχουν ἀκόμη ἀναγνωριστεῖ γενικά ὡς αὐτοκέφαλες. Αὐτές ονομάζονται αὐτόνομες καὶ εἶναι οἱ ἔξῆς:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας στὸν Καύκασο τῆς Ρωσίας. Ὁ ἀρχηγός της ὄνομάζεται καθολικός καὶ πατριάρχης καὶ ἔχει ἔδρα στὴν Τιφλίδα τῆς Γεωργίας.

2) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Τσεχοσλοβακίας μέν ἔδρα τὴν Πράγα.

3) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Φινλανδίας μέν ἔδρα τὸ Κουνόπιο.

Σύγχρονες σχέσεις

Οἱ διάφορες ὄρθοδοξες Ἐκκλησίες ἀντιμετωπίζουν τὰ προβλήματα πού τίς ἀπασχολοῦν σέ κοινές συνδιασκέψεις, πού εἶναι ὅπως οἱ παλαιές Σύνοδοι τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτοι τά τελευταῖα χρόνια ἔγιναν οἱ ἀκόλουθες Πανορθόδοξες Διασκέψεις: Α' στὴ Ρόδο τὸ 1961, Β' στὴ Ρόδο τὸ 1963, Γ' στὴ Ρόδο τὸ 1964 καὶ Δ' στὴ Γενεύη τὸ 1968. Στὴν πόλη αὐτή ἐπίσης συνεδρίασε τὸ Νοέμβριο τοῦ 1976 ἡ πρώτη Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη ἡ οποία καθόρισε τὰ θέματα πού θά συζητηθοῦν στὴ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὀρθοδοξίας μελλοντικά.

Τίς σχέσεις μεταξύ τῶν ὄρθοδοξῶν Ἐκκλησιῶν καλιεργοῦν οἱ ἐπισκέψεις τῶν προέδρων τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν κληρικῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ ύποτροφίες καὶ ἀνταλλαγές φοιτητῶν καὶ οἱ ἐπισκέψεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πληρωμάτων. Ἔτοι αἰσθάνονται οἱ ὄρθοδοξες Ἐκκλησίες ὅτι εἶναι ἀδερφές μεταξύ τους καὶ κλήματα τῆς αὐτῆς ἀμπέλου, τῆς ὄρθοδοξῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τί μορφή παρουσιάζουν σήμερα οἱ ὄρθοδοξες Ἐκκλησίες;
2. Ποιά ὄρθοδοξη χώρα ἐπιθυμεῖ νά ἐπισκεφθεῖς καὶ γιατί;
3. Σέ τι διαφέρει ἡ δική μας Ἐκκλησία ἀπέναντι στίς ἄλλες ὄρθοδοξες σήμερα;
4. Τί διδάσκει ἡ μορφή τοῦ σύγχρονου ἱεραπόστολου Χρυσόστομου Παπασαραντόπουλου γιά τή δύναμη τῆς Ὀρθοδοξίας;

51. Ὁρθοδοξία καὶ οἰκουμένη

Ἡ σύγχρονη ὥρθόδοξη κοινωνία

Παρακολουθήσαμε ὡς τώρα τή ζωὴ καὶ τή δράση τῆς Ἐκκλησίας μέσα στούς αἰῶνες. Εϊδαμε τήν ἀναμορφωτική καὶ σωτήρια ἐπίδρασή της στούς ἀνθρώπους. Θαυμάσαμε τή συμβολή της στούς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους καὶ καυχηθήκαμε γιατί εἴμαστε μέλη της.

Ἡ Ὁρθοδοξία ὅμως δέν περιορίζεται στούς Ἑλληνες. Καὶ ἄλλοι λαοί, γειτονικοί καὶ μακρινοί, γεύονται τούς καρπούς τοῦ δέντρου της μέτοντάς της.

Κάθε μιά ἀπό τίς Ἐκκλησίες αὐτές σηκώνει τό σταυρό της. Πολλά είναι τά ἐμπόδια πού παρεμβάλλονται στό ἔργο τους: πολιτικά, κοινωνικά, οἰκονομικά. Παρ' ὅλα αὐτά ἡ Ὁρθοδοξία, ὅπου καὶ ἂν βρίσκεται, ἀγωνίζεται νά σκορπίσει τό μήνυμά της. Στόν ἀγώνα της ἡ κάθε τοπική Ἐκκλησία δέν είναι μόνη. Ἐχει τή βοήθεια καὶ συμπαράσταση τῶν ἀλλων, γιατί ὅλες ἔχουν κοινά προβλήματα καὶ κοινούς στόχους. Ἡ κοινωνία σήμερα μαστίζεται ἀπό πολέμους, τή δυστυχία, τή βία, τήν ἀνισότητα, τίς φυλετικές διακρίσεις. Στά θέματα αὐτά ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει νά πει κάτι σημαντικό, νά δώσει μιά μαρτυρία πίστεως.

Οι σχέσεις τῶν ὥρθόδοξων Ἐκκλησιῶν είναι ἔνα ἀπό τά θέματα πού θά ἀπασχολήσει τήν Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τής Ὁρθοδοξίας.

Πρός τήν Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο

Ἡ Ἐκκλησία είναι ἔνας ζωντανός ὥργανισμός. Σάν τέτοιος, δέ ζει μόνο μέ τό παρελθόν. Τήν ἀπασχολοῦν καὶ σύγχρονα προβλήματα, πού παρουσιάζονται στήν κοινωνική καὶ στήν ἐκκλησιαστική, ζωὴ.

Μέ τά προβλήματα αὐτά θά ἀπασχολήθει μελλοντικά ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος. Ἡ σύγκλησή της χρειάζεται προσεκτική καὶ συστηματική προπαρασκευή. Πρέπει νά καθοριστοῦν οἱ στόχοι καὶ τό περιεχόμενο τής Συνόδου. Γιά τό σκοπό αὐτό γίνονται συζητήσεις καὶ παίρνονται ἀποφάσεις στίς Πανορθόδοξες Διασκέψεις.

Τόν κατάλογο τῶν θεμάτων τής Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου κατάρτισε ἡ Α' Πανορθόδοξη Διάσκεψη τής Ρόδου τό 1961. Ἐπειδή τά θέματα αὐτά ἡταν πολλά, ἡ Α' Προσυνοδική Διάσκεψη πού συγκλήθηκε τό 1976 στή Γενεύη, τά περιόρισε σέ λίγα καὶ ἀναγκαῖα. Τέτοια είναι: σχέσεις τῶν ὥρθόδοξων Ἐκκλησιῶν μέ τό λοιπό χριστιανικό κόσμο, ἡ ἐφαρμογή τῶν ιερῶν κανόνων στίς σύγχρονες συνθήκες, προβλήματα κλήρου καὶ λαοῦ, τό ήμερολογιακό ζήτημα κ.ἄ.

Μέ τή Σύνοδο αύτή ή Ὁρθοδοξία θά όμολογήσει τήν πίστη της, θά ἀποδείξει τήν ἐνότητα τῶν τοπικῶν της Ἑκκλησιῶν, θά συμβάλει στή χριστιανική ἐνότητα καὶ θά ἀνταποκριθεῖ στίς προσδοκίες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού περιμένει τή ζωντανή παρουσία τῆς Ἑκκλησίας μέσα στή σύγχρονη ἐποχή.

Οἰκουμενικός διάλογος καὶ ιεραποστολή

Οἰκουμενικός διάλογος λέγεται αὐτός, πού γίνεται ἀπό θεολόγους διάφορων Ἑκκλησιῶν γύρω ἀπό θεολογικά καὶ ἐκκλησιαστικά θέματα, μέ σκοπό τή συνεργασία τῶν Ἑκκλησιῶν καὶ τή μελλοντική ἔνωσή τους.

Στό διάλογο αύτό συμμετέχει καὶ ή ὄρθοδοξη Ἑκκλησία, γιατί κατέχει ἀνόθευτο τό θησαυρό τῆς πίστεως καὶ πρέπει νά τόν μεταδώσει καὶ στόν ὑπόλοιπο χριστιανικό κόσμο. Προσεύχεται στή λατρεία τις «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως» καὶ θλίβεται γιά τίς αἱρέσεις, τίς διαιρέσεις καὶ τίς ἔχθρότητες πού κατατυραννούν τούς χριστιανούς τοῦ κόσμου.

Ο διάλογος, πού βρίσκεται ἀκόμη στήν ἀρχή η στό προπαρασκευαστικό στάδιο, γίνεται πρός πολλές κατευθύνσεις: μέ τίς Ἀνατολικές ἢ Ἀντιχαλκηδόνεις Ἑκκλησίες (ἰδρυθηκαν μετά τή Δ' Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνας καὶ ἀπό ἀντίθεση σ' αὐτή). Αύτές στήν πίστη καὶ στήν λατρεία τους ἔχουν λίγες διαφορές ἀπό τήν ὄρθοδοξη Ἑκκλησία· μέ τήν Παλαιοκαθολική Ἑκκλησία (είναι παρακλάδι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἑκκλησίας πού ἀποσπάστηκε ἀπό τόν κορμό τῆς τό 1870)· μέ τήν Ἀγγλικανική, τή Ρωμαιοκαθολική, τή Λουθηρανική, καὶ μέ ἄλλες προτεσταντικές ὄμολογίες.

Η προσέγγιση τῶν Ἑκκλησιῶν ἐπιδιώκεται στίς διάφορες διασκέψεις πού γίνονται, καθώς καὶ στούς κόλπους τοῦ Παγκόσμου Συμβουλίου τῶν Ἑκκλησιῶν. (Π.Σ.Ε.). Τά κεντρικά θέματα τῶν γενικῶν συνελεύσεων τοῦ Π.Σ.Ε. πού ἔχουν συγκληθεῖ ὡς σήμερα, δείχνουν τήν ἀγωνία τῶν χριστιανῶν γιά τά προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τή λύση πού προτείνουν. Αύτά είναι:

1. Ἡ ἀκαταστασία τοῦ κόσμου καὶ τό σωτήριο σχέδιο τοῦ Θεοῦ.
2. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, η ἐλπίδα τοῦ κόσμου.
3. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τό φῶς τοῦ κόσμου.
4. Τά πάντα καινούργια.
5. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐλευθερώνει καὶ ἐνώνει.

“Ενας άξιόλογος τομέας προβολής και διαδόσεως τής όρθοδοξης πίστεως είναι ή ιεραποστολή. Η Εκκλησία μας βλέπει τήν ιεραποστολή ώς συμμόρφωση στά λόγια του Κυρίου: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» και ώς ύποχρέωση στά δυο δισεκατομμύρια ἀνθρώπους, πού δέν έχουν χαρεῖ ἀκόμη τό μήνυμα του Εὐαγγελίου. Στήν Αφρική, στήν Ασία, στήν “Απωλετή Ανατολή και σ’ ἄλλα μέρη όρθοδοξοι ιεραπόστολοι κάτω ἀπό σκληρές συνθήκες ψαρεύουν ψυχές γιά τή Βασιλεία του Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιο μήνυμα φέρνει ὁ Χριστιανισμός στόν ταραγμένο σημερινό κόσμο; (Βλέπε τά κεντρικά θέματα τῶν συνελεύσεων τοῦ Π.Σ.Ε.).
2. Γιατί είναι ἀπαραίτητη ἡ συνεργασία τῶν Ἑκκλησιῶν;
3. Γιατί ἡ Ὁρθοδοξία προετοιμάζει τή σύγκληση Μεγάλης Συνόδου;
4. Ἡ όρθοδοξη Ἑκκλησία συμμετέχοντας στό διάλογο μέ τίς ἄλλες χριστιανικές Ἑκκλησίες κάνει ἐνα ἔργο ιεραποστολῆς. Τί σημαίνει αὐτό; Ἐξήγησε.

ΚΕΙΜΕΝΑ

‘Ο Γερμανός Καραβαγγέλης και ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας:

«Στίς 6 Αύγουστου τοῦ 1906, ἐφρεπε κατά ἀρχαία συνήθεια τῶν Μητροπολιτῶν Καστοριᾶς νά ἐπισκεφθῶ τήν κωμόπολη Νεστράμι, ἔδρα φανατικῶν Βουλγάρων, νά λειτουργήσω ἐκεῖ μέ τό ἑλληνικό κόμιμα και ἀπό κεῖ περνώντας λίγα βουλγαρικά χωριά, νά περιοδεύσω τά ἀλβανικά χωριά τῆς ἐπαρχίας μου... Τό ταξίδι ἀπό τήν Καστοριά στό Νεστράμι ἦταν πολύ ἐπικίνδυνο, γιατί οι Βούλγαροι τό ἥξεραν πώς στίς 6 Αύγουστου ἐφρεπε νά πάω στό Νεστράμι. Πρίν ἀπό λίγους μῆνες στήν κωμόπολη αὐτή είχε μπεῖ νύχτα πολυμελής βουλγαρική συμμορία... Οι κομιτατζῆδες είχαν πιάσει σέ δυο σημεῖα ἐπίκαιρες θέσεις και μέ περιμέναν. Και ἦταν τόσο βέβαιοι πώς θά περάσω, γιατί είχα εἰδοποιήσει κιδόλας στό Νεστράμι νά μοῦ στείλουν ἀλογα γιά νά πάρουν τίς κλινοστρωμές και τούς ἀνθρώπους μου... Βέβαια ἀντιλαμβανόμουν τόν κίνδυνο πού διέτρεχα. Ἄν ομως πάλι δέν πήγαινα, αὐτό θά ἐθεωρεῖτο δειλία και ἡττα τῆς ἑλληνικῆς κοινότητας Νεστραμιοῦ (στό Νεστράμι ἦταν δυο κοινότητες, ἑλληνική και βουλγαρική), οι δικοί μας θά ἔχαναν τό θάρρος τους, ἐνῶ οι Βούλγαροι θά ἀποθραύσουνταν. Σκέφτηκα λοιπόν καλά και είδα πώς ἐφρεπε νά πάω. “Οταν ἔμαθαν τήν ἀπόφασή μου στή Μητρόπολη, ἀναστατώθηκαν. Ὁ Πρωτούγκελλός μου ἀείμνηστος Πλάτωνας προσπαθοῦσε νά μέ ἀποτρέψει ἀπό τό ταξίδι και βλέποντας τήν ἐπιμονή μου ἐβαλε τόν πατέρα μου νά μέ ἐμποδίσει. Αύτός ἄρχισε νά κλαίει και νά μέ ικευτεύει νά μήν τοῦ κάνω αὐτό τό κακό στά γεράματά του,

γιατί, ζειγε, ήμαθε πώς ο θάνατός μου είναι βέβαιος. Έγώ τόν καθησύχασσα όσο
μπορούσα, τοῦ είπα νά μή φοβάται, γιατί έχω λάβει τά μέτρα μου καὶ θά γυρίσω
πίσω σωσ καὶ ἐπειτα ξεκίνησα μὲ τόν Ἐμίν (τουρκαλβανό ὑπηρέτη του) καὶ
τούς ἄλλους δυό ἀνθρώπους μου. Κατέφυγα σμῶς στό ἔξης τέχνασμα. Ἀντί νά
πάντα κατευθείαν στό Νεστράμι μέσον Ζελενιοῦ καὶ ἄλλων βουλγαρικῶν χωριῶν,
ἔκανα ἕνα μεγάλο ἡμικύκλιο, μεταξύ Καστοριᾶς καὶ Νεστραμιοῦ καὶ πῆγα ἀπό τή
λίμνη στό Ντουπιάκο, ἀπό κεῖ στή Χρούπιστα καὶ ἀπό κεῖ ἀπό τά βουνά, ἀπό
ὅπου δέν φανταζόταν κανείς πώς θά περάσω, ἔφτασα ξαφνικά στό Νεστράμι
ὕστερα ἀπό ταξίδι δέκα ὥρων ἀντί ἔξι. Οἱ δικοί μας στό Νεστράμι ἦταν κατατρο-
μαγμένοι καὶ ἀπόρησαν ἀμα μὲ εἰδαν ζωντανό. Τήν ἄλλη μέρα λειτούργησα, μί-
λησα στήν ἑκκλησία καὶ τούς ἔδωσα θάρρος καὶ ἐπειτα ἔμεινα ἀκόμα λίγες μέ-
ρες καὶ φρόντισα γιά τά σχολικά καὶ ἑκκλησιαστικά ζητήματα. Ἀπό κεῖ ἐπρεπε νά
φύγω γιά τήν τακτική μου περιοδεία πρός τό βουνό Γράμμοστα.

Στό Νεστράμι τίς μέρες πού ἤμουν ἐκεῖ ἦρθε ἔνας τοσούπανης καὶ είπε πώς
τήν περασμένη νύχτα ληστές τοῦ είχαν ἀρπάξει κάμποσα πρόβατα. Ὅταν τόν
ρωτήσαμε τί ἄνθρωποι ἦταν, μᾶς ἀπάντησε πώς μιλούσαν βουλγάρικα. Καὶ οἱ
χωρικοί μᾶς ἐξήγησαν πώς ἦταν ἡ συμμορία πού μέ περίμενε καὶ ἀμα εἰδε πώς
πέρασα, ἦρθε στό Νεστράμι καὶ ἄρπαξε πρόβατα νά φάει...».

(Γερμανοῦ Καραβαγγέλτη, «Ο Μακεδονικός 'Αγών» ('Απομνημονεύματα),
Θεσσαλονίκη 1958, σελ. 57-58)

προστασία της ανθρωπότητας στην περιοχή της Ασίας και της Ευρώπης. Η παρούσα παραγγελία προσκαλεί τους επαγγελματίες της περιοχής να συμμετάσουν στην διεύρυνση της διεθνούς δικαιοδοσίας για την προστασία της ανθρωπότητας στην περιοχή της Ασίας και της Ευρώπης. Η παρούσα παραγγελία προσκαλεί τους επαγγελματίες της περιοχής να συμμετάσουν στην διεύρυνση της διεθνούς δικαιοδοσίας για την προστασία της ανθρωπότητας στην περιοχή της Ασίας και της Ευρώπης.

Στην παρούσα παραγγελία, όπως στην παραγγελία προστασίας της ανθρωπότητας στην περιοχή της Ασίας και της Ευρώπης, η παρούσα παραγγελία προσκαλεί τους επαγγελματίες της περιοχής να συμμετάσουν στην διεύρυνση της διεθνούς δικαιοδοσίας για την προστασία της ανθρωπότητας στην περιοχή της Ασίας και της Ευρώπης.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΤΑΣΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Εἰσαγωγή (Μιχ, Καρδαμάκης: σελ. 1-61)	5
Ιστορία τῆς Ἑκκλησίας: ἡ πορεία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Ἡ Ἑκκλησία τῶν ἀποστόλων	
1. Ἡ Πεντηκοστή	10
2. Ἡ πρώτη ἐκκλησιαστική κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων	15
3. Οἱ πρῶτες ἀντιδράσεις κατά τῆς Ἑκκλησίας	18
4. Ὁ πρωτομάρτυρας Στέφανος	21
5. Τό ἔργο τῶν ἀποστόλων γιά τῇ θεμελίωση τῆς Ἑκκλησίας	24
6. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος	33
7. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀπόστολος τῶν Ἕθνῶν	39
8. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἡ Ἑλλάδα	44
9. Προβλήματα ἐνότητας τῆς Ἑκκλησίας	48
10. Ἡ ὄργανωση τῆς Ἑκκλησίας	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Ἡ Ἑκκλησία τῶν μαρτύρων	
α) ἀντίδραση τοῦ κόσμου στό λαό τοῦ Θεοῦ (Κ. Λουκάκης: σελ. 62-107)	
11. Ἡ Ἑκκλησία στό ρωμαιικό κράτος	62
12. Ἡ στάση τῆς διωκόμενης Ἑκκλησίας	67
13. Τό «νέφος» τῶν μαρτύρων	71
14. Ἡ Ἑκκλησία τῶν κατακομβῶν	75
β) Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς στήν περίοδο τῶν μαρτύρων	
15. Οἱ ἀποστολικοί Πατέρες	87
16. Οἱ Ἑλληνες ἀπολογητές τοῦ Β' αἰώνα	91
17. Ιουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυρας	93
18. Ἀνάπτυξη τῆς ζωῆς τῆς Ἑκκλησίας	96
19. Ἡ Ἑκκλησία καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντίνος	100
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Ἡ Ἑκκλησία τῶν Συνόδων ('Ι. Κωνσταντινίδης: σελ. 107-153 καὶ 172-176, Χρ. Γκότσης σελ. 154-171 καὶ 176-177)	
20. Οἱ πρῶτες θεολογικές σχολές	107
21. Νέες θεολογικές πλάνες-Μεγάλες αἵρεσεις	111
22. Οἰκουμενικές Σύνοδοι Α'	113
23. Οἰκουμενικές Σύνοδοι Β'	121
24. Οἱ Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας	122
25. Πατερικές μορφές Α': Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	124

26. Πατερικές μορφές Β'. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.....	128
27. Πατερικές μορφές Γ'. Γρηγόριος Νύσσης, Μάξιμος ὁ Ὄμολογητής.....	132
28. Πατερικές μορφές στή Δύση.....	135
29. Μοναχισμός.....	137
30. Ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν κόσμο.....	144
31. Ἡ ἱεραποστολή.....	151
32. Ἡ τέχνη, ἡ ποίηση καὶ ἡ μουσικὴ στή ζωὴ τῆς Ἑκκλησίας.....	154
33. Τό ζήτημα τῶν εἰκόνων.....	165

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Ἡ κρίσις στήν ἐνότητα τῆς Ἑκκλησίας (Χρ. Γκότσης: σελ. 178-181 καὶ 197-198, Μιχ. Καρδαμάκης: σελ. 181-184, καὶ 194-197 καὶ 198-199, Κ. Λουκάκης: σελ. 185-194).

34. Τό σχίσμα.....	178
35. Προσπάθειες γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας.....	181
36. Ὁ Χριστιανισμός στή Δύση μετά τό σχίσμα.....	185
37. Ἡ μεταρρύθμιση.....	188
38. Ὁ δυτικός Χριστιανισμός μετά τή μεταρρύθμιση.....	191
39. Ὁρθοδοξία καὶ Δύση.....	194

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Ἡ ὄρθοδοξη ἀνατολική Ἑκκλησία ἀπό τό σχίσμα ὡς τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Χρ. Γκότσης: σελ. 200-250)

40. Ἡ πρόκληση τοῦ Ἰσλάμ καὶ ὁ ἀγώνας τῆς Ἑκκλησίας.....	200
41. Ἡ Ὁρθοδοξία στούς Σλάβους.....	203
42. Θεολογία-Τέχνη.....	207
43. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας.....	217
44. Τά ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς.....	220
45. Παιδεία καὶ θεολογικά γράμματα.....	222
46. Οἱ Νεομάρτυρες.....	231
47. Ἡ Ἑκκλησία στούς ἀγώνες τοῦ ἔθνους.....	239

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ': Ἡ ἀνατολική Ἑκκλησία μετά τήν ἀπελευθέρωση

48. Ἡ Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδας. (Ι. Κωνσταντινίδης: σελ. 251-256 καὶ 260-263, Χρ. Γκότσης: σελ. 257-259 καὶ 264-267).	257
49. Ἡ Ἑκκλησία στούς μεταγενέστερους ἀγώνες τοῦ ἔθνους.....	260
50. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καὶ οἱ λοιπές Αύτοκέφαλες Ἑκκλησίες.....	264
51. Ὁρθοδοξία καὶ οἰκουμένη.....	

Ἐπιλογή καὶ σχολιασμός εἰκόνων: Χρ. Γκότσης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

0020556337

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ Β', 1978, (1) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 170.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 2969/10.1.78

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ANNA ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής